

Novinske zbirke u regionalnom knjižničnom sustavu na primjeru Slavonije i Baranje

Mokriš, Svjetlana

Doctoral thesis / Disertacija

2009

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:206:297798>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-25**

Repository / Repozitorij:

[RGISKO - Repository of the City and University Library Osijek](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB
Ivana Lucića 3**

Svjetlana Mokriš

**NOVINSKE ZBIRKE U REGIONALNOM
KNJIŽNIČNOM SUSTAVU NA PRIMJERU
SLAVONIJE I BARANJE:**

**tehnički aspekti knjižničkog poslovanja i načini
međusobnog povezivanja knjižnica u uvjetima
suvremenog elektroničkog okruženja**

Doktorska disertacija

Zagreb, 2009.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB
IVANA LUCIĆA 3**

Svjetlana Mokriš

**NOVINSKE ZBIRKE U REGIONALNOM KNJIŽNIČNOM
SUSTAVU NA PRIMJERU SLAVONIJE I BARANJE:
tehnički aspekti knjižničnog poslovanja i načini
međusobnog povezivanja knjižnica u uvjetima
suvremenog elektroničkog okruženja**

Doktorska disertacija

Zagreb, 2009.

SADRŽAJ

1	UVOD	1
2	O NOVINAMA OPĆENITO	
2.1	Uvodno	7
2.2	Definicija novina	8
2.3	Povijesni razvoj novinarstva	15
2.3.1	Naturalno novinarstvo	15
2.3.2	Verbalno novinarstvo	16
2.3.3	Pismoslovno novinarstvo	16
2.3.4	Tiskoslovno novinarstvo	18
2.3.5	Elektroničko novinarstvo	21
2.4	Vrste novina	23
2.4.1	Vrste novina prema načinu proizvodnje	24
2.4.2	Vrste novina prema sadržaju	24
2.4.3	Dnevne novine	25
2.4.4	Revije i magazini	26
2.4.5	Način organiziranja novinskih sadržaja	27
2.5	Funkcije novina u društvenoj zajednici	28
2.5.1	Informativna funkcija novina	30
2.5.2	Funkcija uvjeravanja	31
2.5.3	Funkcija prijenosa kulture	33
2.5.4	Zabavna funkcija novina	34
2.6	Zaključno	34
3	NOVINE KAO KULTURNA BAŠTINA	
3.1	Uvodno	36
3.2	O kulturnoj baštini i novinama	36
3.3	Arhivi, knjižnice i muzeji – čuvari i zaštitnici novinske baštine	38
3.4	Zaštita kulturne baštine – preporuke i zakonska regulativa	42
3.5	Zaključno	45
4	MODELI ORGANIZACIJE I UPRAVLJANJA NOVINSKIM ZBIRKAMA	
4.1	Uvodno	47
4.2	Modeli organizacije i upravljanja novinskim zbirka	47
4.2.1	Modeli organizacije i upravljanja novinskim zbirka u pojedinim knjižnicama	47
4.2.2	Suradnja među knjižnicama pri organizaciji i upravljanju novinskim zbirka	53
4.2.3	Suradnja baštinskih ustanova - knjižnica, muzeja i arhiva pri organizaciji i upravljanju novinskim zbirka u okviru zajedničkog informacijskog okruženja	53
4.3	Zaključno	54
5	CILJEVI, KRITERIJI I POSTUPCI IZGRADNJE, OBRADBE, ČUVANJA, ZAŠTITE I UPORABE ZBIRKE NOVINA	
5.1	Uvodno	56
5.2	Izgradnja zbirke novina	59
5.2.1	Uvodno	59
5.2.2	Selekcija novina u odnosu na selekciju omeđenih publikacija	61

5.2.3	Kriteriji za selekciju novina	61
5.2.4	Tehnološka pitanja vezana uz selekciju elektroničkih novina	65
5.2.5	Pročišćavanje i vrednovanje zbirke novina	66
5.2.6	Zaključno	67
5.3	Obradba zbirke novina	68
5.3.1	Uvodno	68
5.3.2	Elementi koje je pri obradbi novina potrebno unaprijed utvrditi	69
5.3.2.1	Razina obradbe zbirke novina	69
5.3.2.2	Dubina kataložnog zapisa	71
5.3.2.3	Metode katalogiziranja novina	72
5.3.2.4	Navod o fondu	73
5.3.3	Obradba novina u uvjetima suvremenog elektroničkog okruženja	75
5.3.3.1	Knjižnični katalog/baza podataka	76
5.3.3.2	Katalogiziranje elektroničke građe	76
5.3.4	Zaključno	78
5.4	Čuvanje i zaštita zbirke novina	80
5.4.1	Uvodno	80
5.4.2	Čuvanje i zaštita novina na papirnom mediju	80
5.4.3	Čuvanje i zaštita elektroničkih novina	81
5.4.4.1.1	Preformatiranje kao oblik zaštite i čuvanja novina	82
5.4.4.1	Fotokopiranje	84
5.4.4.2	Mikrofilmiranje	84
5.4.4.3	Digitalizacija	85
5.4.5	Zaključno	86
5.5	Dostupnost i korištenje novena	87
5.5.1	Uvodno	87
5.5.2	Dostupnost novina	88
5.5.2.1	Tradicionalan pristup - dostupnost novina na papirnom mediju i na mikrofilmu	88
5.5.2.2	Dostupnost novina u elektroničkom obliku	93
5.5.3	Korištenje novina u knjižnicama – službe i usluge za korisnike	100
5.5.4	Zaključno	103

6 BIBLIOGRAFSKA OBRADBA, ZAŠTITA I ČUVANJE TE OSIGURANJE PRISTUPA NOVINSKIM ZBIRKAMA – INOZEMNA I DOMAĆA ISUSTVA

6.1	Uvodno	105
6.2	Projekti preformatiranja zbirke starih novina postupkom mikrofilmiranja	106
6.2.1	Projekti preformatiranja zbirke starih novina postupkom mikrofilmiranja – inozemna iskustva	107
6.2.2	Projekti preformatiranja zbirke starih novina postupkom mikrofilmiranja – domaća iskustva	111
6.3	Projekti preformatiranja zbirke starih novina postupkom digitalizacije	113
6.3.1	Projekti preformatiranja zbirke starih novina postupkom digitalizacije – inozemna iskustva	114
6.3.2	Projekti preformatiranja zbirke starih novina postupkom digitalizacije – domaća iskustva	119
6.4	Projekti arhiviranja mrežno dostupnih novina	122
6.4.1	Arhiviranje mrežno dostupnih novina – inozemna iskustva	123
6.4.2	Arhiviranje mrežno dostupnih novina – domaća iskustva	128
6.5	Međunarodne inicijative za očuvanje novinskih zbirki	129
6.6	Zaključno	134

7	ISTRAŽIVANJE: NOVINSKE ZBIRKE U KNJIŽNICAMA, MUZEJIMA I ARHIVIMA SLAVONIJE I BARANJE	
7.1	Uvodno	136
7.2	Povijesni razvoj novinstva u Hrvatskoj	137
7.3	Istraživanje: Novinske zbirke u knjižnicama, muzejima i arhivima Slavonije i Baranje	143
7.3.1	Cilj i metodologija istraživanja	144
7.3.2	Rezultati istraživanja	152
7.3.2.1	Rezultati istraživanja vezani uz razvoj novinstva na području Slavonije i Baranje	152
7.3.2.2	Rezultati istraživanja vezani uz načine na koje knjižnice, muzeji i arhivi na području Slavonije i Baranje izgrađuju, obrađuju, čuvaju i štite te osiguravaju dostupnost i korištenje svojih novinskih zbirki	155
7.3.2.2.1	Postojanje mikrofilmiranih novina i novina na CD-ROM-u	155
7.3.2.2.2	Obradba novina	156
7.3.2.2.3	Čuvanje i zaštita novina	160
7.3.2.2.4	Preformatiranje novina	166
7.3.2.2.5	Korištenje novina	170
7.3.3	Diskusija	174
7.3.4	Zaključno	178
8	MODEL ORGANIZACIJE I UPRAVLJANJA NOVINSKIM ZBIRKAMA U REGIONALNOM KNJIŽNIČNOM SUSTAVU NA PRIMJERU SLAVONIJE I BARANJE: tehnički aspekti knjižničnog poslovanja i načini međusobnog povezivanja knjižnica u uvjetima suvremenog elektroničkog okruženja	
8.1	Uvodno	181
8.2	Organizacija i upravljanje novinskim zbirkama u pojedinim knjižnicama regionalnog knjižničnog sustava	185
8.2.1	Funkcije koje obavljaju pojedine vrste knjižnica u okviru regionalnog knjižničnog sustava	185
8.2.2	Model organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u pojedinim knjižnicama regionalnog knjižničnog sustava	188
8.3	Organizaciji i upravljanju novinskim zbirkama na razini regionalnog knjižničnog sustava	191
8.3.1	Regionalna elektronička knjižnica	192
8.3.1.1	Kriteriji odabira novina pohranjenih u regionalnoj elektroničkoj knjižnici	193
8.3.1.2	Način organiziranja poslovanja regionalne elektroničke knjižnice	197
8.3.2	Regionalni skupni elektronički katalog novina	200
8.3.3	Regionalni ured za zaštitu i preformatiranje knjižnične građe	201
8.3.4	Regionalno depozitarno spremište	202
8.4	Organizacija i upravljanje novinskim zbirkama na razini nacionalnog knjižničnog sustava	204
8.5	Mogućnosti uključivanja u rad s novinskim zbirkama na međunarodnom nivou	205
8.6	Zaključno	206
9	ZAKLJUČAK	209
10	LITERATURA	218

- Prilog br. 1: Popis ustanova kojima je poslan upitnik Obradba, zaštita i čuvanje, dostupnost i korištenje novinskih zbirki u knjižnicama, muzejima i arhivima Slavonije i Baranje 236
- Prilog br. 2: Upitnik Obradba, zaštita i čuvanje, dostupnost i korištenje novinskih zbirki u knjižnicama, muzejima i arhivima Slavonije i Baranje 242

1 UVOD

Sve civilizirane zajednice žele osigurati vrijednosti, materijalne i duhovne, naslijeđene i izgrađene te ih obogatiti novim spoznajama.

Svaka civilizacija razvija se unutar neke zajednice, a ideja «zajednice» pitanje je koje su tijekom povijesti problematizirali mnogi sociolozi. U 19. i 20. stoljeću sociolozi i antropolozi, poput Le Playa, Ratzela, Haushofera, Kowalewskog, promatrali su zajednicu kao nešto omeđeno geografskim i fizičkim granicama. Utjecaj industrijalizacije, urbanizacije, modernog saobraćaja i komunikacijskih sustava pridonio je napuštanju tog koncepta u 20. stoljeću. Drugi pak teoretičari, poput Webera, Durkheima, Tonniesa, Husserla, Schellera, smatrali su da je zajednica kolektiv istomišljenika koji nastaje kada skupina ljudi misli na gotovo identičan način, dijeli temeljna uvjerenja i slaže se oko temeljnih pitanja. Cohen¹ sugerira da ono što čini zajednicu nisu zajednička temeljna uvjerenja već jedan sustav zajedničkih simbola, normi i konstatacija pomoću kojih se odvija komunikacija u zajednici. To je «nešto pomoću čega ljudi misle», to su mentalne konstrukcije. Prema Cohenu², zajednica je relativna konstrukcija.

Jedno je od temeljnih određenja zajednice potreba komuniciranja među njezinim članovima. Zajednica u svom fizičkom obliku egzistira tamo gdje postoji komunikacija. Komunikacija je, dakle, žila kucavica svake zajednice. Od fizičkih granica mnogo su bitnije simboličke aktivnosti pomoću kojih se održavaju granice jedne zajednice.

Tijekom svog života i profesionalnog rada pojedinci pripadaju mnogim zajednicama – neke su određene etničkim, neke profesionalnim i organizacijskim opredjeljenjima, a neke istinskim i dubokim zanimanjem za određena pitanja, kao što je znanstvena zajednica.

Jedan od komunikacijskih kanala kojim se unutar neke zajednice prenose informacije od autora-pošiljatelja do korisnika-primatelja su i periodičke publikacije, pa tako i novine. U procesu prijenosa informacija knjižnice, ali i muzeji i arhivi, kao dijelovi sveukupne informacijske infrastrukture, zauzimaju jedno od najvažnijih mjesta kao posrednici i prenositelji informacija, kako onih suvremenih, tako i onih nastalih u prošlim vremenima.

¹ Navedeno prema Harison, T. ; T. D. Stephen. The electronic journal as the hearth of an online scholarly community. // Library Trends 43, 4(1995), str. 592.

² Isto, str. 592.

U knjižnicama, muzejima i arhivima, međutim, novine su dugo vremena bile zapostavljena vrsta građe u odnosu na ostale vrste periodičkih publikacija i u odnosu na omeđene publikacije. Danas je općeprihvaćeno stajalište da se novinama treba u knjižnicama, muzejima i arhivima pridavati mnogo veća pozornost zbog njihove izuzetne važnosti za društvenu zajednicu, a koja se zasniva na funkcijama koje novine u društvenoj zajednici obavljaju - informativnoj funkciji, funkciji uvjeravanja, funkciji prijenosa kulture te zabavnoj funkciji.

Povijesno gledano knjižnice, muzeji i arhivi već dugo osiguravaju novine svojim korisnicima - nabavljaju ih, pohranjuju, uvezuju i daju na korištenje u čitaoničkom prostoru na papirnom mediju. Knjižnice su nakon Drugog svjetskog rata sve učestalije počele provoditi postupak preformatiranja papirnih novina, tj. u njih je sve više počeo prodirati mikrofilm kao medij za zaštitu novina, čime su djelomično riješeni problemi pohrane novina na papirnom mediju, kao npr. povećana je dostupnost građi, neograničena je proizvodnja duplikata, smanjeni su troškovi distribucije itd. Ipak, mikrofilm je pokazao i određene nedostatke, vezane prvenstveno uz brzinu pristupa novinskoj građi. Devedesetih godina 20. stoljeća knjižnice, muzeji i arhivi su, a vezano uz sve snažniji razvoj i prodor informacijske tehnologije, kao postupak preformatiranja počeli koristiti digitalizaciju jer ona nudi velike mogućnosti pristupa i promocije institucije koja takvu građu nudi u elektroničkom obliku, ali se još uvijek ne smatra potpuno pouzdanom metodom zaštite novinske građe zbog niza problema kao što su npr. stalne izmjene formata, izmjene tehnologije, dugoročna zaštita. Izvjestan broj knjižnica počeo se koristiti hibridnim postupkom preformatiranja, koristeći pritom mikrofilm kao medij za zaštitu građe, a elektroničku inačicu kao medij za osiguranje pristupa novinskoj građi, pri čemu je moguće izvršiti preformatiranje iz jedne inačice u drugu, ovisno o potrebi.

Unatoč sve većoj uporabi i raširenosti elektroničkih novina, knjižnice i nadalje nabavljaju, obrađuju, daju na korištenje i čuvaju novine na papirnom mediju i mikrofilmu, no zbog neprestanog razvoja informacijske tehnologije dolazi do značajnih promjena u svim segmentima knjižničnog poslovanja pa tako i u odnosu na vrstu knjižnične građe koja nas u ovom radu napose zanima – novine. Do promjena dolazi u izgradnji zbirki, obradbi, dostupnosti, korištenju te zaštiti i čuvanju. Ove promjene bitno mijenjaju i vrste usluga koje se nude korisnicima te modele organiziranja pojedinih službi i odjela u knjižnicama, modele suradnje koje međusobno uspostavljaju knjižnice, modele suradnje koje knjižnice uspostavljaju s drugim baštinskim ustanovama – muzejima i arhivima, modele organizacije regionalnih knjižničnih sustava te načine na koje se oni međusobno povezuju

unutar nacionalnog knjižničnog i informacijskog sustava i uključuju u internacionalne inicijative vezane uz rad s novinskim zbirkama.

U knjižnicama, muzejima i arhivima Republike Hrvatske rad s novinskim zbirkama, kako na lokalnim, tako i na regionalnim razinama još uvijek nije u potpunosti osmišljen što pridonosi i nemogućnosti da se u potpunosti osmisli rad s novinskim zbirkama na nacionalnoj razini, te uključi u nacionalni informacijski sustav kako bi sve hrvatske knjižnice, muzeji i arhivi, kao i ostale kulturne institucije, u što većoj mjeri hrvatskoj i svjetskoj javnosti učinile dostupnim bogatstvo svojih novinskih zbirki.

Polazeći od toga da su novine zbog niza funkcija koje imaju izuzetno važna vrsta građe, kako za knjižnice, tako i za muzeje i arhive, u ovome smo radu postavili sljedeće hipoteze:

- u knjižnicama, muzejima i arhivima, novine su, usprkos nizu funkcija koje obavljaju u društvenoj i kulturnoj zajednici i svom značaju, zapostavljena vrsta građe u odnosu na ostale periodičke, a osobito omeđene publikacije;
- ne očekuje se da bi elektroničke novine u doglednoj budućnosti, unatoč svojoj brzini, ekonomičnosti i širokoj dostupnosti, mogle zamijeniti novine pohranjene na tradicionalnim medijima;
- knjižnice, muzeji i arhivi će i nadalje nastojati osigurati svrsishodne sustave rada s tradicionalnim nositeljima informacija pohranjenim u novinama – papirom i mikrofilmom, ali i osigurati pristupne sustave novim elektroničkim izvorima informacija;
- boljom organizacijom rada s novinama vezano uz tradicionalne medije – papir i mikrofilm, a osobito vezano uz elektroničke medije na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini korisnička populacija može optimalno koristiti novine, čime knjižnice napose, ali i druge kulturne ustanove poput muzeja i arhiva, mogu bitno povećati kvalitetu i opseg svojih usluga.

Namjera nam je bila u ovom radu, uvažavajući suvremena dostignuća knjižnične znanosti i prakse, osmisliti funkcionalan, primjenjiv u praksi, model organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u okviru regionalnog knjižničnog sustava, kao i u okviru zajedničkog informacijskog okruženja kojega knjižnice čine s muzejima i arhivima, i to prvenstveno u odnosu na:

- tehničke aspekte knjižničnog poslovanja – modalitete nabave, stupanj obradbe novinskih zbirki, načine njihove pohrane i čuvanja te različite mogućnosti osiguravanja njihove dostupnosti i korištenja;

- načine međusobnog povezivanja knjižnica, muzeja i arhiva u okviru regionalnog informacijskog sustava pri radu s novinskim zbirkama te utvrđivanje nužnih radnji koje bi prethodile povezivanju regionalnih sustava i kooperativnom radu s novinskim zbirkama na nacionalnoj razini.

Postavljene ciljeve promatrali smo s aspekta organizacije rada s novinskim zbirkama pohranjenim na tradicionalnim medijima – papiru i mikrofilmu, a prvenstveno s aspekta mogućnosti koje nudi sve raširenija uporaba informacijske tehnologije, vezano kako uz pojavu digitalno rođenih i digitaliziranih novina tako i uz automatizaciju knjižničkog poslovanja unutar jedne knjižnice te načine njezina povezivanja s drugim knjižnicama.

Pri ostvarivanju ciljeva ovoga rada služili smo se metodama promatranja, upitnika, intervjua, usporednih istraživanja, te matematičko-statističkom metodom.

Na samom početku rada namjera nam je bila ukazati na različita tumačenja pojma novina, njihovu definiciju i vrste te njihov povijesni razvoj koji je nerazdruživo vezan s funkcijama koje su novine i njima slične publikacije tijekom povijesti obavljale u društvenoj zajednici. Važnost novina kao izvora informacija u cjelokupnoj društvenoj zajednici utječe na to da su novine i u knjižnicama, muzejima i arhivima sve važniji i traženiji izvor informacija.

Nadalje, namjera nam je bila ukazati na važnost novinskih zbirki za baštinske ustanove - arhive, knjižnice i muzeje, njihovu važnost kao dijela kulturne baštine, izdvojiti razloge njihova zanemarivanja u općeoznačenim i općeobrazovnim knjižnicama i pokazati da su i u tim knjižnicama novine potencijalno vrlo važan izvor raznolikih informacija, kako obrazovnog, tako i zabavnog karaktera te ukazati na činjenicu da se svijest o nužnosti zaštite kulturne baštine, čiji su novine sastavni dio, sve intenzivnije razvija, o čemu svjedoče i brojni dokumenti na domaćoj ili međunarodnoj razini koji imaju zakonsku snagu ili su samo preporučnog karaktera, a sve češće su vezani i uz očuvanje kulturne baštine u digitalnom obliku.

U četvrtom poglavlju željeli smo ukazati na činjenicu kako je efikasnost modela organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u okviru regionalnog knjižničkog sustava vezana uz efikasnost modela organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u pojedinim knjižnicama koje taj podsustav čine. Efikasnost modela organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u pojedinim knjižnicama ovisi o ustroju i odnosu službi odnosno odjela u kojima se odvija poslovanje s novinskim zbirkama te o modelima suradnje koje su knjižnice međusobno upostavile. Vezano uz činjenicu da su novine građa koja se pohranjuje u knjižnicama, muzejima, arhivima te u arhivima izdavača novina, koncept

zajedničkog informacijskog okruženja pri osmišljavanju modela organizacije i upravljanja novinskim zbirkama na razini, kako regionalnih i nacionalnih knjižničnih sustava, tako i na globalnoj razini, sve više dobiva na važnosti.

U petom poglavlju Ciljevi, kriteriji i postupci izgradnje, organizacije, čuvanja, zaštite i uporabe novina govorimo o različitim modalitetima, postupcima i procesima u radu s novinama, kako onima na papirnom, tako i onima na elektroničkim medijima, a vezano uz izgradnju, obradbu, zaštitu i čuvanje zbirke novina te njihovu dostupnost i korištenje.

Od devedesetih godina 20. stoljeća, a napose pod utjecajem sve raširenije uporabe informacijske tehnologije, diljem svijeta intenzivira se rad s novinskim zbirkama u knjižnicama, muzejima i arhivima te uviđa potreba osmišljenog i sustavnog pristupa ovome radu. Pokreću se mnogobrojni projekti, kako lokalnog, tako i nacionalnog karaktera, čiji je cilj s jedne strane osigurati svrsishodne modele čuvanja i zaštite novinske građe, a s druge strane osigurati korisnicima što brži i širi pristup novinskoj građi. U ovome radu prikazali smo niz međunarodnih i domaćih projekata mikrofilmiranja i digitalizacije novinske građe, kao i arhiviranja mrežno dostupne novinske građe. Osim toga, dali smo i kratak prikaz nekolicine, prema našem mišljenju, značajnih međunarodnih inicijativa vezanih uz rad s novinskim zbirkama. Rezultati postignuti tijekom izvođenja navedenih projekata predstavljaju dobru osnovu za promišljanje i osmišljavanje modela organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u okviru regionalnog knjižničkog i informacijskog sustava Slavonije i Baranje.

Na osnovi istraživanja provedenog u knjižnicama, muzejima i arhivima Slavonije i Baranje, a čije rezultate donosimo u sedmom poglavlju našeg rada, u osmom poglavlju koje smo naslovili Model organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u regionalnom knjižničnom sustavu na primjeru Slavonije i Baranje: tehnički aspekti knjižničkog poslovanja i načini međusobnog povezivanja knjižnica u uvjetima suvremenog elektroničkog okruženja, željeli smo pokazati kako, prema našem mišljenju, treba pristupiti osmišljavanju djelotvornih modela organizacije i upravljanja ovom vrstom građe u knjižnicama, muzejima i arhivima, pri čemu smo osobit značaj dali osnivanju regionalne elektroničke knjižnice, radu na ostvarivanju regionalnog skupnog elektroničkog kataloga novina, u sklopu kojega bi se osigurala bibliografska kontrola tj. izradba i održavanje normativnih baza na regionalnom nivou, organiziranju rada regionalnog ureda za zaštitu knjižnične građe te regionalnog depozitarnog spremišta papirnih i mikrofilmskih inačica novina. Efikasnost modela organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u okviru regionalnog knjižničkog sustava te sustava koji čini s muzejima i arhivima u zajedničkom

informacijskom okruženju, ovisi i o modelu organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u pojedinim knjižnicama, muzejima i arhivima koje ga čine. Stoga smo u ovom poglavlju pokušali ukazati i na moguće modele organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u pojedinim knjižnicama, muzejima i arhivima koji čine regionalni knjižnični sustav. Nadalje prikazali smo i mogući model organizacije i upravljanja novinskim zbirkama na nacionalnoj razini te ukazali na značaj mogućnosti koje se u međunarodnom okruženju nude u poslovanju s novinskim zbirkama.

Sam rad ima teorijski karakter jer problematizira terminološka pitanja te kritički ocjenjuje pristupe i tumačenja fenomena novina, a vezano uz:

- povijesni razvoj, definicije, vrste i medije na kojima se pojavljuju novine te,
- načela i postupke rada s novinama u knjižnicama, muzejima i arhivima – izgradnja, obradba, čuvanje i zaštita, dostupnost i korištenje te načini međusobnog povezivanja knjižnica u uvjetima suvremenog elektroničkog okruženja,

kao i istraživački karakter, zasniva se na studiji slučaja tj. na prikupljanju i obradbi relevantnih podataka o novinama u konkretnom okruženju – regiji Slavonija i Baranja. Za očekivati je, također, da će rješenja problema naći uspješnu primjenu u praksi, te da će naši nalazi potaknuti druga istraživanja.

2 O NOVINAMA OPĆENITO

2.1 Uvodno

Bez obzira na to što su novine uobičajen dio ljudske svakodnevice, bez obzira što se s njima susrećemo gotovo na svakom koraku, pri pokušaju da kažemo što su ustvari novine, nerijetko nailazimo na brojne probleme. Mnogi teoretičari novinarstva i novinstva raspravljali su o tome što su novine, no usprkos postojanju mnogih definicija, koje se u mnogim elementima podudaraju, među njima postoje i određene razlike. Namjera nam je u poglavlju koje slijedi dati kratak pregled razmišljanja o tome što su novine i pokušaja definiranja pojma novina.

Prve prave periodičke publikacije, pa tako i novine, pojavile su se tek krajem 17. i početkom 18. stoljeća. No, prije pojave pravih novina postojali su određeni oblici komunikacije pomoću kojih su članovi ljudske zajednice međusobno komunicirali i doznavali novosti o svijetu oko sebe. U poglavlju koje slijedi dali smo povijesni pregled oblika ljudske komunikacije koji su prethodili pojavi novina, a imali su funkciju saznavanja novosti, pregled najznačajnijih trenutaka u razvoju novinarstva i novinstva koji su doveli do toga da novine krajem 19. i početkom 20. stoljeća postanu najznačajniji medij masovne komunikacije te koje je promjene novinama donijela nova informacijska tehnologija, prvenstveno pojava računala i interneta.

Tijekom povijesnoga razvoja izdiferencirale su se različite vrste novina s obzirom na način njihove proizvodnje te s obzirom na sadržaje koje donose. Sve podjele novina prema vrstama uvjetne su i podložne promjenama, ali za potrebe ovoga rada, tj. promišljanja vezana uz model organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u okviru regionalnog knjižničnog sustava, bilo nam je potrebno sustavno određivanje pojmova kojima ćemo se služiti u daljnjem radu, tj. žanrova prema kojima možemo izvršiti podjelu novina.

Prihvaćajući tvrdnju Margaret Hutchins³ da su novine, uz periodičke publikacije, jedan od najznačajnijih i najraširenijih izvora informacija, pokušali smo utvrditi zašto je to tako, tj. koje funkcije, značajne za društvenu zajednicu, obavljaju novine.

Dakle, u poglavlju koje slijedi namjera nam je iznijeti različita promišljanja o tome što su novine, dati pregled razvoja, ne samo novina, nego i drugih oblika komunikacije koji su od najranijeg doba ljudske povijesti vršili funkciju koju danas imaju novine, ukazati do kojih je značajnih promjena za novine dovela suvremena informacijska tehnologija, ukazati na vrste i žanrove novina koji se danas pojavljuju, te razgraničiti i utvrditi funkcije

³ Usp. Hutchins, M. Introduction to Reference Work. Chicago : American Library Association, 1944. Str. 103.

koje novine obavljaju u društvenoj zajednici, a koje su im omogućile da postanu jedan od najznačajnijih medija masovne komunikacije i jedan od nezaobilaznih informacijskih izvora u knjižnicama.

2.2 Definicija novina

Mnogi teoretičari novinarstva i novinstva raspravljali su o tome što su novine. Značenje ovoga pojma vrlo je složeno jer 80% novina, u obliku kakvom ih mi danas poznajemo, čine različiti urednički članci, slike, savjeti zaljubljenima, lokalne vijesti, pisma itd. Svakako, značajan prostor dan je i oglašivačima. Ali ono što odista zovemo novinama zaista donosi neke novosti i tako je bilo u svakoj zemlji i u svakom razdoblju razvitka tiska.

Daleko u prošlosti, također su postojali tekstovi i publikacije koji su donosili novosti s izričitom namjerom da informiraju čitatelje o najnovijim događajima. Možemo čak reći da su i kromanjonski pećinski ljudi ili pak Egipćani u doba Četvrte dinastije, 4000 godina prije Krista, objavljivali novosti na stijenama i pilarima, kako bi svoju zajednicu obavijestili o najnovijim događajima. Novosti objavljene na ovaj način nisu bile mehanički reproducirane, a nisu bile ni široko dostupne. No, kada se radi o rimskim diurinama, može se već reći da su bile mehanički reproducirane i izložene na javnom mjestu. Tekst se nakon toga prepisivao u mnogo primjeraka u pisarskim radionicama kako bi bio šire dostupan. Potom se odnosio pretplatnicima ili onima koji su se pretplatili samo na pojedina izdanja. Ovi su seizvještaji obično nazivali pismima, ali kada se uzme u obzir tadašnji stupanj razvoja tehnologije, ova su pisma vrlo slična našem današnjem poimanju novina.

U knjizi *The Newspaper and the Historian*⁴ Lucy Maynard Salmon iz 1976. uključeni su u pojam novine i pojedinačni listovi koji sadrže novosti poput javnih oglasa, plakata, okružnica te reklamnih letaka. U svom radu ona govori o različitim oblicima koji sadrže novosti, proučava njihove funkcije od najranijih dana ljudske povijesti pa sve do današnjih dana i na taj način proširuje definiciju novina. Jedan od primjera u kojem ona vrlo široko poima definiciju novina jest i ovaj:

«U malom češkom gradiću novine predstavlja i izvikivač koji poziva ljude snažnim bubnjanjem. Kada se znatizeljni građani okupe on im počinje izlagati o najnovijim događajima.»⁵

⁴ Salmon, L. M. *The Newspaper and the Historian*. New York : Octagon, 1976. Str. 56.

⁵ Isto, Str. 35.

Salmon ide i dalje te navodi da novine tragaju za svim što predstavlja uobičajen, svakodnevni život u nekoj zajednici i u potpunosti ga oslikava i organizira na način svojstven toj zajednici⁶, tvrdeći da novine odražavaju duh vremena u kojem su nastale kao što i otkrivaju sve aktivnosti koje se u zajednici odvijaju, ali isto tako i nagoviještavaju sve promjene koje će se u zajednici dogoditi.⁷

Izum tiska imao je svakako presudnu ulogu za razvoj novina i novinarstva, na njihov razvoj i širenje. Usporedo s ovim razvojem pojavila se potreba u stručnim i znanstvenim krugovima da se definira što su to zapravo novine. U daljnjem tekstu razmotrit ćemo neke od definicija novina koje su se pojavljivale i danas se pojavljuju u stručnoj i znanstvenoj literaturi, a bave se novinama i novinarstvom.

Tijekom 20. stoljeća povjesničari su uglavnom prihvaćali definiciju novina koju je 1930. godine dao Eric W. Allen, a koja se može smatrati donekle preobličenom definicijom iz Otto Grothovog *Die Zeitung – Ein System des Zeitungskunde*⁸ iz 1928. Allenova definicija obuhvaća sedam karakteristika:

«(...) prave novine moraju izlaziti periodički, moraju biti mehanički reproducirane i dostupne svima koji su ih voljni platiti. Uz to, moraju sadržavati članke različitih sadržaja, biti općenite, pravovremeno donositi vijesti i moraju biti organizirane.»⁹

Mnogi znanstvenici koji su se bavili povijesnim razvojem novina i njihovom ulogom u društvu, tijekom 20. stoljeća, prihvaćali su, u većoj ili manjoj mjeri, ovu definiciju. Navest ćemo samo neke:

- *The Beginnings of the English Newspapers, 1620-1660* Josepha Franka: «(...) novine su tiskane, ne pisane rukom, izlaze redovito u ujednačenim intervalima i odnose se na tekuće događaje»¹⁰;
- *The Press in English Society from the Seventeenth to Nineteenth Centuries* Michaela Harrisa i Allana Leeja: «(...) uvažavajući određene nedosljednosti kod različitih autora koji su raspravljali o tome što novine razlikuje od drugih periodičkih

⁶ Usp. Isto, Str. 35.

⁷ Usp. Isto, Str. 36.

⁸ Groth, O. *Die Zeitung – Ein System des Zeitungskunde* (Journalistik). Mannheim : J. Beinsheimer, 1928-1930. Str. 1-21.

⁹ Allen, E. W. *International Origins of the Newspaper*. // *Journalism Quarterly* 7, 4(1930), str. 308-319.

¹⁰ Frank, J. *The Beginnings of the English Newspapers, 1620-1660*. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1961. Str. 1-2

publikacija ipak možemo reći da je ono najočiglednije i najbitnije da novine izlaze u pravilnim vremenskim intervalima i bave se suvremenim političkim pitanjima»¹¹;

- *Newspaper History: from the 17th Century to the Present Day* koju su uredili George Boyce, James Curran i Paulina Wingate i koji u potpunosti prihvaćaju godinu 1621. kao godinu početka povijesti novina u Velikoj Britaniji, tj. godinu kada su se pojavile prve novine koje u potpunosti zadovoljavaju kriterije navedene u definiciji Erica W. Allena.¹²

U mnogim tekstovima koji su se bavili novinama, razmatrao se povijesni razvoj novina i izdavačke industrije, dok su drugi pak tekstovi govorili o utjecaju novina i njihovim funkcijama u pojedinim razdobljima povijesnog razvoja. U svim ovim tekstovima jasno su razlučene publikacije koje zadovoljavaju kriterije postavljene u Allenovoj definiciji ili ih pak ne zadovoljavaju.

U knjizi *The Public Prints: The Newspaper in Anglo-American Culture, 1665-1740*. Charles E. Clark tako opširno raspravlja o razlikama između novina i nekih drugih publikacija koje su donosile novosti¹³, uvodeći kao razlikovni kriterij ne samo fizički oblik same publikacije, nego i tko je izdao publikaciju i kome je ona bila namijenjena.

U nekim se pak tekstovima razmatra specifičan sadržaj novina u određenim političkim prilikama. To su npr. *Journals: The New face of News* Jeremya D. Popkina izdano u knjizi *Revolution in Print: The Press in France, 1775-1800*¹⁴ i *Colonial American Newspaper: Character and Content*¹⁵ Davida A. Copelanda.

Svi navedeni autori opširno razmatraju velik broj primjera novina vezanih uz razdoblje navedeno u naslovu no, ni jedan ne opterećuje čitatelje time što su ustvari novine. Kriteriji koji publikaciju čine novinama za njih su općepoznati i prihvatljivi – njih su vrlo precizno, prema njihovu mišljenju, definirali Allen i Groth.

Danas su pak, novine samo jedan od masovnih medija pomoću kojega ljudi komuniciraju. Globalizirani svijet 21. stoljeća živi u ritmu koji mu nameću masovni mediji.

¹¹ Harris, M. ; A. Lee. *The Press in English Society from the Seventeenth to Nineteenth Centuries*. Rutherford, NJ : Fairleigh Dickinson University Press, 1986. Str. 15.

¹² Usp. Boyce, G. ; J. Curran ; P. Wingate. *Newspaper History : from the 17th Century to the Present Day*. Beverly Hills, CA : Sage, 1978. Str. 407.

¹³ Usp. Clark, C. E. *The Public Prints : The Newspaper in Anglo-American Culture, 1665-1740*. New York : Oxford University Press, 1994. Str. 78.

¹⁴ Usp. Popkin, J. D. *Revolution in Print: The Press in France, 1775-1800*. Berkeley : University of California Press, 1989. Str. 95.

¹⁵ Usp. Copeland, D. A. *Colonial American Newspaper : Character and Content*. Newark: University of Delaware Press, 1979. Str. 14.

Jay Black i Bryant Jennings u svojoj knjizi *Introduction to Media Communication*¹⁶ govore o medijskom komuniciranju u informacijskom društvu i dijele medije na masovne medije, osobne medije¹⁷ i telekomunikacijske medije¹⁸, svrstavajući pri tom novine, uz časopise, knjige, radio, film i televiziju, među masovne medije.

Masovni se mediji često definiraju i kao masovna komunikacija. Michael Kunczik, jedan od poznatih teoretičara medija, daje sljedeću definiciju:

«Pod masovnom komunikacijom razumijevaju se svi komunikacijski oblici kod kojih se informacije javno prenose tehničkim distribucijskim sredstvima (medijima) indirektno (dakle, bez promjene uloga između onoga koji daje izjavu i onoga koji je prima) disperziranoj publici (za razliku od nazočne publike).»¹⁹

James Watson i Anne Hill smatraju kako je masovna komunikacija pojam koji uključuje:

«Institucionalizirane oblike javnih poruka, njihovu proizvodnju i diseminaciju, koji imaju široko područje djelovanja, a uključuju i zamjetnu količinu rada potrebnoga za njihovu izradu te koji se prenose složenim medijatorima, kao što su novine, film, snimanje na različite nosače poruka te fotografiju.»²⁰

U svijetu danas postoji čitav niz definicija novina. Bez obzira na sličnosti i razlike među njima, većina navodi dvije bitne karakteristike novina, a to je da su tiskane i da se pojavljuju u regularnim vremenskim razmacima. Razlike koje se pojavljuju odnose se na veličinu, pretplatu, prostornu raširenost, dostupnost novina, vlasništvo, izdavača. Primjerice *Black's Law Dictionary*, standard koji važi za Sjedinjene Američke Države, kaže da su novine publikacija u arcima, namijenjena javnom raspačavanju, koja se izdaje redovito u kratkim intervalima, te sadrži informacije i uvodnike o tekućim događajima i novostima od općeg interesa.²¹ U usporedbi s tim *Butterwords New Zealand Law Dictionary* kaže da su novine publikacija koja sadrži javne vijesti ili razmatranja tih javnih

¹⁶ Usp. Black, J. ; B. Jennings. *Introduction to Media Communication*. Chicago : Brown & Benchmark, 1995. Str.4

¹⁷ Osobni mediji se temelje na tehnologiji koja stvara i prenosi poruku; za razliku od masovnih medija korisnik je onaj tko njima upravlja (CD i kasetni rekorderi, videorekorderi, osobna računala, videoigre, kamkoderi, kamere i kalkulatori).

¹⁸ Telekomunikacijski mediji: telefoni, računala povezana modemima, interaktivna televizija i svi drugi elektronički uređaji koji se mogu povezivati; bit telekomunikacijskih medija jest u povezivanju pojedinaca međusobno ili s drugim informacijskim izvorima.

¹⁹ Kunczik, M. ; A. Zipfel. *Uvod u publicističku znanost i komunikologiju*. Zagreb : Friedrich Ebert Stiftung. 1998. Str.25.

²⁰ Watson, J. ; A. Hill. *Dictionary of Media and Communication Studies*. London: Arnold, 2000. Str. 178.

²¹ Navedeno prema Martin, S. E. *Newspaper History Traditions. // The Function of Newspapers in Society : a Global Perspective / edited by Shannon E. Martin, David A. Copeland*. Westport, Conn. ; London : Praeger, 2003. Str. 8.

vijesti, tiska se s namjerom da se raspačava, tiska se periodično u intervalima koji ne prelaze 40 dana, ali ne uključuje tekstove komercijalnog karaktera.²²

*Hrvatski leksikon*²³ iz 1997. godine preuzima definiciju novina koju je dao Josip Horvat u knjizi *Povijest novinstva Hrvatske 1771.-1962.*

«Novine – skupni naziv za redovita tiskana (uglavnom ukoričena) izdanja s glavnom svrhom da se što prije sazna i što prije objavi glas o nekom novom događaju vezanom za interes što većeg broja ljudi. »²⁴

Danas je u okviru knjižničarske zajednice, pa tako i u Hrvatskoj, prihvaćena definicija novina koju donosi *Međunarodni standardni bibliografski opis serijskih publikacija i druge neomeđene građe ISBD(CR)*, a koji zapravo predstavlja prerađeno izdanje *Međunarodnog standardnog bibliografskog opisa serijskih publikacija ISBD(S)-a*. Ovaj standard kojega je IFLA prihvatila 2002. godine, a u Hrvatskoj je preveden 2005. godine, pojavio se kao posljedica sve izrazitije prisutnosti publikacija koje iskazuju neka svojstva serijske publikacije, ali koja to, prema strogoj definiciji serijske publikacije, nisu. Stoga ovaj standard govori o postojanju tzv. integrirajuće građe koju definira kao:

«Jedinica građe koja se nadopunjuje ili mijenja osuvremenjavanjima koja ne ostaju zasebna, već su uklopljena u cjelinu. Integrirajuća građa može biti omeđena ili neomeđena. Primjeri za integrirajuću građu obuhvaćaju građu koja se osuvremenjuje poput publikacija koje imaju uvez sa slobodnim listovima i mrežnih mjesta.»²⁵

Integrirajuća građa, dakle, može biti omeđena ili neomeđena. Kada govorimo o novinama zanima nas kako ovaj standard definira neomeđenu građu:

«Jedinica građe koja se izdaje tijekom nekog razdoblja bez unaprijed utvrđenog kraja izlaženja. Neomeđena građa obuhvaća serijske publikacije i tekuću integrirajuću građu.»²⁶

Budući da su novine podvrsta serijskih publikacija, važno nam je naglasiti i što se prema navedenom standardu smatra serijskom publikacijom:

«Jedinica neomeđene građe, bez unaprijed utvrđena kraja izlaženja, objavljena u uzastopnim zasebnim sveščićima ili dijelovima, obično s brojčanim podacima.

²² Navedeno prema Martin, S. E. Isto, str. 8.

²³ Novine. // Hrvatski leksikon. Zagreb : Naklada Leksikon ; Leksikografski zavod «Miroslav Krleža», 1996 – 1997, Sv. 2. str. 184.

²⁴ Horvat, J. Povijest novinstva Hrvatske 1771. - 1962. Zagreb : Stvarnost, 1962.

²⁵ ISBD(CR): međunarodni standardni bibliografski opis serijskih publikacija i druge neomeđene građe. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2005. Str. 16.

²⁶ Isto, Str. 18.

Primjeri za serijske publikacije obuhvaćaju časopise, revije, elektroničke časopise, godišnje izvještaje, novine i nizove omeđenih publikacija.»²⁷,

te periodičkom publikacijom:

«Vrsta serijske publikacije koja izlazi u redovitim razmacima kraćim od godine. Obično sadržava zasebne članke.»²⁸

Uvažavajući prethodno navedenu definiciju periodičke publikacije možemo ustvrditi da se periodičkim publikacijama smatraju novine i časopisi. O novinama navedeni Standard govori kao o:

«Serijska publikacija koja se izdaje u utvrđenim i čestim razmacima, obično dnevno, tjedno ili polutjedno i koja izvještava o tekućim zbivanjima i temama od općeg interesa.»²⁹

Navedenu definiciju novina prihvatit ćemo u ovome radu.

Bez obzira na činjencu da standard precizno definira što su novine, često je u praksi otežano razlučiti i odlučiti je li neka publikacija časopis ili novine. *ISBD(CR)* časopis definira kao periodičku publikaciju znanstvenog karaktera.³⁰ U *Općoj enciklopediji Jugoslavenskog leksikografskog zavoda* iz 1977. o časopisima se govori kao o povremenim publikacijama zabavnog, književnog, znanstvenog, umjetničkog, političkog, privrednog, religijskog i sl. karaktera koji su srodni novinama, ali se od njih razlikuju po tome što obično ne postoji izričita vezanost za kronološki slijed događaja te časopisi prikupljaju građu relativno trajnijih vrijednosti, izlaze u većim vremenskim razmacima (ponajviše polumjesečno, mjesečno ili tromjesečno) i što često imaju vanjski oblik knjige ili brošure.³¹

Ako, pak, promotrimo kriterije za razlikovanje časopisa i novina, onda smatramo da je moguće zaključiti da se časopisi od novina razlikuju prema sljedećim obilježjima jednih, odnosno drugih:

- prema sadržaju jer novine izvještavaju o tekućim događajima odnosno o stvarima za koje postoji opći interes, dok časopisi donose informacije relativno trajnijih vrijednosti kod kojih ne postoji izričita vezanost za kronološki slijed događaja;
- prema periodicitetu izlaženja jer novine izlaze obično dnevno, tjedno ili polutjedno, a najrjeđe dva puta mjesečno, dok časopisi izlaze od dva puta mjesečno do dva puta godišnje;

²⁷ Isto, Str. 21.

²⁸ Isto, Str. 19.

²⁹ Isto, Str. 18.

³⁰ Usp. isto, Str. 15.

³¹ Časopisi. // Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda. 3. izd. Zagreb : Jugoslavenski leksikografski zavod, 1977-1985. Sv. 1. 1977. Str. 180.

- prema formatu i izgledu jer časopisi obično imaju vanjski izgled knjige dok novine najčešće izlaze u formatu većem od A3, obično bez korica, ali mogu imati i korice.³²

Osim toga za novine je vrlo čest slučaj da se razlikuju međusobno i prema području rasprostiranja pa govorimo o nacionalnim, regionalnim (obrađuju specifična pitanja užih pokrajina ili regija) i lokalnim (obrađuju specifična pitanja općina, gradova i gradskih četvrti) novinama te novinama institucija, npr. školske novine, novine vjerskih zajednica.

Novine, kao i ostale vrste serijskih publikacija mogu se pojaviti u papirnom obliku, na mikrooblicima i na elektroničkom mediju što je navedeno i u definiciji koju daje ISO 3297:

«Publikacija na bilo kojem mediju (...)³³»

Jedno od neriješenih pitanja jest što su elektroničke novine jer danas postoje elektroničke novine kojima je u elektroničkom obliku dan samo sadržaj i sažeci članaka, postoje i oni kojima je cjelokupan tekst dan samo za najnoviji broj, a arhiv je u papirnom obliku, kod nekih postoji paralelno papirna i elektronička inačica, dok neki imaju isključivo elektroničku inačicu dostupnu online.

Diskusije koje se vode s obzirom na utvrđivanje pripadnosti obitelji elektroničkih novina, pokazuje širok dijapazon različitih mišljenja o tome pitanju. Govoreći o ovome problemu F.W. Lancaster navodi dva različita stava. Prema jednom, elektroničkim publikacijama, pa tako i novinama može se smatrati:

«(...) sve periodičke publikacije dostupne u elektroničkom i papirnom obliku, uključujući i mrežno dostupne periodičke publikacije, kao i one pohranjene na CD-ROM-u a.»³⁴

Uvažimo li drugi stav koji nudi mnogo užu definiciju elektroničkih publikacija, pa tako i novina, elektroničkim novinama možemo smatrati one novine koje su:

«(...) oblikovane i dostupne isključivo u elektroničkom obliku.»³⁵

Bez obzira koji stav prihvatili i smatramo li elektroničkim novinama isključivo one koje postoje u elektroničkom mediju ili pak i one koje imaju svoje tiskane ekvivalente, a pohranjene su i na CD-ROM-u, činjenica je da su elektroničke novine sada već dio svakodnevice te da se knjižnice susreću, a u budućnosti će to biti još izrazitije, s mnogim

³² U tekstu Hanne Komorous i Roberta B. Harrimana *International Guidelines for the Cataloguing of Newspapers* navodi se da novine obično izlaze bez korica, sa debelo otisnutim naslovom u formatu obično većem od A3 (297 mm x 420 mm).

³³ HRN ISO 3297. Informacije i dokumentacija - Međunarodni standardni broj serijske publikacije (ISSN). Zagreb : Državni zavod za normizaciju i mjeriteljstvo, 2004. str. 6.

³⁴ Lancaster, F.W. The evolution of electronic publishing. // *Library Trends* 43, 4 (1995), str. 520.

³⁵ Isto, str. 520.

izazovima vezanim uz izgradnju zbirke elektroničkih novina, njihovu obradbu, zaštitu i čuvanje te osiguranje dostupnosti korisnicima.

2.3 Povijesni razvoj novinarstva

Prema Sapunaru³⁶ u razvoju novinarstva i novinstva postojala su četiri razdoblja: naturalno, verbalno, pismoslovno te tiskoslovno novinarstvo i novinstvo. Nagli napredak tehnologije u 20. stoljeću doveo je do korjenitih promjena vezanih uz novine, tako da možemo govoriti i o petom razdoblju u razvoju novinarstva i novinstva, koje teče usporedo s tiskoslovnim novinarstvom i novinstvom. Njega bismo mogli nazvati elektroničkim.

U poglavljima koja slijede, namjera nam je ukratko prikazati povijesni razvoj novinarstva i novinstva, od njegovih početaka prije oko 2 milijuna godina pa sve do današnjih dana. Prikaz povijesnog razvoja novinarstva i novinstva u naturalnom, verbalnom, pismoslovnom te tiskoslovnom razdoblju zasniva se na proučavanjima Milana Sapunara. Kao osnova za prikaz elektroničkog razdoblja razvoja novinarstva poslužili su nam tekstovi niza autora – Black, J. i B. Jennings B., Bains S., Berger S., Diaz N. J., Lapham C., te Policinski, G. Poglavlje 2.3.5 *Elektroničko novinarstvo* na taj način predstavlja našu sintezu razmišljanja navedenih autora o elektroničkom novinarstvu i novinstvu, o njegovim osnovnim značajkama u sadašnjem trenutku te o mogućim pravcima razvoja u budućnosti.

2.3.1 Naturalno novinarstvo

Čovjek se od životinja najviše razlikuje upravo po sposobnosti komuniciranja, tj. po sposobnosti prijenosa vlastitih doživljaja i spoznaja na daljinu i drugome čovjeku. On se prije oko 2 milijuna godina izdvojio iz životinjskog carstva gdje nema sustavne mogućnosti za prijenos kodiranog iskustva. Iz toga vremena nema pisanih ostataka niti materijalnih spomenika. Prvi ljudi izražavali su cijelim senzomotoričkim sustavom svoga organizma – krikovima, gestama, mirisima, instinktivno, a ne svjesno.

Čovjek je neprestano usavršavao svoj kinetički jezik i njegovu gramatiku, pojedinim pokretima počeo je pridodavati krik kao potkod gestovnog jezika, a moć ljudskog sporazumijevanja i razmjene iskustava bivale su veće. «Zvučna slika» osamostaljivala se od «verbalne slike» te je primatelj poruke mogao dokučiti njezin smisao i bez geste ruke. Glasovni kod prešao je u verbalni kod.

³⁶ Sapunar, M. Osnove znanosti o novinarstvu. Zagreb : Naprijed, 2000.

2.3.2 Verbalno novinarstvo

U razdoblju oko 500 tisuća godina prije Krista čovjek se i psihički mijenja i razvija novu višu razinu predodžbene svijesti koju prati i razvoj dugoročne memorije. Gestovna komunikacija postaje potkod, sredstvo kojim se verbalni izričaji pojačavaju i čine razumljivijima. Komunikacija postaje sve složenija, ljudi komuniciraju svim kanalima, ali ne više nesvjesno, nego svjesno.

Ljudska komunikacija postaje učinkovitija jer se u jedinici vremena može mnogo više smislenih poruka prenijeti verbalno nego kinetički.

U razdoblju verbalne komunikaciji javlja se i «novinarstvo» u svojoj početnoj fazi kao izlaganje informacija širem auditoriju. U doba verbalnog novinarstva razvijaju se i prve teorije novinarstva kao javnog komuniciranja.

Prvobitni novinari bili su glasnogovornici roda koji su priopćavali novosti koje su koristile svakom članu roda u boljem snalaženju u prostoru i vremenu. Oni su članovima roda prenosili novosti o dolasku neprijatelja, o načinu obrane, o zajedničkim radovima, o pružanju međusobne pomoći diljem cijelog plemena. Upotrebljavali su bubnjeve ili zurle i pozivali suplemenike da se okupe. Kad su se suplemenici pomoću pozivnih signala okupili, konjanik je recitirao poruku plemenskog poglavice koja je sadržavala važne novosti za život i rad plemena.

U našim krajevima kulturu verbalnog novinarstva posebno su njegovali narodni guslari koji su na skupovima i svetkovinama uz crkve opjevali narodnu prošlost. Verbalno se novinarstvo zatim razvijalo i u formama nazdravičarstva gdje i danas živi. Ono je prisutno i u vojnoj komunikaciji (govori pred juriše itd.). Verbalno je novinarstvo razvilo i pismoslovno novinarstvo.

2.3.3 Pismoslovno novinarstvo

Fond informacija neprestano se povećavao i ljudi ih više nisu mogli uskladištiti, a još manje, reproducirati putem žive memorije te su bili usmjereni na traženje ekstrapsihičkih sustava za uskladištavanje informacija – pisma.

Danas se smatra da je pismo otkriveno oko 3500. godine prije Krista no, već prije 60-ak tisuća godina čovjek pokazuje znakove da je otkrio prve ekstrapsihičke nosače memorije. Bilo je to tzv. trodimenzionalno pismo u kamenu, drvu ili konopu - staroslavenski raboš imao je tu ulogu, kao i njemačke rune ili uzlovno pismo Inka i Azteka. Zbog nemogućnosti trodimenzionalnog pisma da uskladišti tada već goleme količine

ljudskog znanja, tragalo se za savršенијим pismom - dvodimenzionalnim (piktogram, slikovno pismo). Iz piktograma kao slikovnog stiliziranog pisma razvijaju se još savršенијi sustavi kao što su hijeroglifi i klinasto pismo.

Pravo novinarstvo rađa se upravo izumom pisma. Prve pismoslovne novine javljaju se u Sumeru i Akadu gdje su na glinenim pločicama opisane zgode iz života tamošnjih naroda. U staroj Grčkoј izdavane su *efemerides*, jedna vrsta dnevnih informacija koje su se odnosile na svakodnevna životna pitanja. U Rimu je bio razvijen i sustav novina-pisama. Smatra se da su Cezarove novine *Acta diurna populi Romani* prve prave novine koje su služile kao masovno sredstvo posredovanja informacija. Te su novine nastale 59. godine prije Krista i predstavljale su novine u obliku glinenih pločica na Forumu Romanorum u kojima su narodu bivali priopćavani zaključci Senata i cara. U vrijeme Carstva izlazila su *acta diurna*, kratke vijesti o različitim državnim poslovima i drugim događajima, osobito onima iz života vladajućih slojeva. Zapisivale su se i dnevno izlagale radi čitanja. Po uzoru na te središnje novine Rimskog Carstva razvijale su se po većim gradovima i gradske novine (*rerum urbanorum acta*). U Kini su se rukom pisane novine nazivale *ti bao* (bao=izvještaj) i slale su se državnim činovnicima (mandarinima) u sve pokrajine radi ostvarivanja naređenja cara. Uz službeno glasilo *ti bao*, ubrzo su se razvile i *xia bao* (male novine) koje predstavljaju prototip senzacionalističkih novina.

Tijekom 12. i 13. stoljeća u Europi je postojala organizirana razmjena vijesti pisanih rukom (ručni novelizam). Nosioci vlasti, crkva, prinčevi, bankari, trgovci, sveučilišta i trgovačke organizacije osnivali su vlastite službe prikupljanja vijesti ili su ih kupovali od privatnih osoba koje su od nosilaca vlasti privilegijom dobile pravo prikupljanja, priređivanja i prodavanja vijesti pisanih rukom. Imale su neke elemente suvremenih novina – obraćale su se javnosti i pokušavale biti aktualne, ali nisu izlazile redovito, serijski, već sporadično, ovisno o pojedinom značajnom događaju. Opisivale su ratove, elementarne nesreće, «neobjašnjive pojave», pojedine zgode iz javnog života tadašnjeg društva, osobito iz stranih zemalja. Taj se posao razvio u profesiju, koja se smjela obavljati samo pod strogim nadzorom davatelja privilegija, a o sadržaju je brigu vodila cenzura, tradicionalno crkvena, ali i ona koju su uvodili vladari. Rukom pisane vijesti (novine) bile su proširene diljem Europe, osobito u Njemačkoј, Italiji, Engleskoј, Nizozemskoj, Francuskoј, Španjolskoј, Švicarskoј u prvoj polovici 16. stoljeća, a kao oblik obavještavanja javnosti u nekim europskim zemljama zadržale su se sve do kraja 18. stoljeća.

2.3.4 Tiskoslovno novinarstvo

Za značajniji napredak novinarstva i novinstva nužno je bilo potrebno da dođe do usavršavanja materijala za pisanje i tehnika pisanja tj. tiskarstva. U Europi se tiskarstvo počelo širiti tek u 16. stoljeću³⁷. Razvoj tiska u Europi povezan je s imenom Johana Gutenberga, njemačkog tiskara i izumitelja tipografije. U Meinzu je osnovao tiskarsku radionicu i godine 1455. dovršio prvi tiskarski rad, latinsku Bibliju na 1282 folio-stranice u dva stupca po 42 retka. Nakon Gutenbergove tiskare, ubrzo se otvaraju slične tiskare u mnogim gradovima Europe³⁸.

Brzi rast nove tehnologije tiskarstva širi se usporedo s rastom trgovine. Tiskarstvo se razvija kao privatna djelatnost za koju su u početku zainteresirani akademski krugovi. Tiskaju se tekstovi klasičnih autora grčke i rimske kulture u malim formatima i nakladama, a potom se počinju tiskati i rukopisi koji kruže uglavnom između bankara i trgovaca, a imaju zadaću priopćavanja. U ovome razdoblju također počinje izdavanje posebnih publikacija posvećenih jednoj općoj temi i lokalnim događajima.

Ovi tekstovi se postupno razvijaju u **tiskane letke, brošure i knjižice kao preteče tiskanih novina ili proto novine**³⁹. Ne izlaze stalno, nego povremeno, u povodu nekog važnog događaja. Obično su pisani u prozi, ali ponekad i u obliku pjesme ili šansone, često su ilustrirani, osobito naslovi, bilo ih je i službenog karaktera – kad su ih izdavale same vlade. Ni ove tiskane vijesti nisu smjele opisivati događaje iz unutrašnjeg života zemlje, već samo iz drugih zemalja, a javljale su o nesrećama, otkrićima novih zemalja, elementarnim nepogodama, ratovima (osobito s Turcima) i sl., a cenzura je na njih budno pazila. S vremenom se javljaju nove vrste letaka koji imaju od 2 do 20-ak stranica – brošure međusobno različite po sadržaju koje su opisivale suvremene događaje⁴⁰. Sva se ta izdanja ustaljuju, a vremenski se razmak izlaženja smanjuje. Prva periodička izdanja koja su izlazila redovito, serijski, pojavljuju se u Europi na prijelazu iz 16. u 17. stoljeće⁴¹. U prvim godinama 17. stoljeća u Europi se pojavljuju mnogi tjednici – «gazete» (tal.

³⁷ Naprednije tehnike su već ranije bile poznate u Kini, poput proizvodnje papira od svile i isjeckanog drveta, ksilografske tehnike s glinenim i metalnim kalupima.

³⁸ U Kolnu se tiskara osniva 1464. godine, dvije godine kasnije u Baselu, u Rimu 1467. godine, Veneciji 1469. godine. Uz pomoć Nijemaca, 1470. godine osniva se i tiskara na elitnom pariškom sveučilištu Sorboni, a te se godine otvara tiskara u Nurnbergu. U Milanu, Napulju i Firenci tiskara se osniva 1471. godine. Budimpešta, Valencia i Lion dobivaju tiskaru 1473., a poljski Krakov 1474. godine. Prva londonska tiskara datira iz 1479. godine. U Moskvi se prva tiskara osniva 1553. godine.

³⁹ U Italiji ovi leci se nazivaju *fogli volanti*, u Njemačkoj *Flugschrift* ili *Zeitung*, u Francuskoj *feuilles volantes*.

⁴⁰ U Francuskoj se nazivaju *canards*, leci s izmišljenim fantastičnim pričama, u Italiji *libelli*, leci obično polemičkog sadržaja o religioznim i političkim pitanjima, u Njemačkoj se nazivaju *relation*, u Engleskoj *newsbooks*, knjižice s vijestima, u Španjolskoj *corantos*. Latinski naziv im je *relationes*.

⁴¹ Era periodičkog tiska počinje dvomjesečnikom *Die Nieuwe Tijdinghen*. Pojavio se 17. siječnja 1605. u Amsterdamu i izlazio pune dvije godine.

gazetta, franc. i engl. *gazette*), malog formata, skromna sadržaja, bez mnogo vijesti iz unutrašnjeg političkog života.

Na prijelazu iz 17. u 18. stoljeće pojavljuju se **prvi dnevni listovi**, prvo u Njemačkoj, a zatim u Engleskoj⁴². Takva se izdanja pojavljuju i u drugim zemljama, osobito u tzv. slobodnim gradovima. Ona izlaze u nekoliko desetaka, rijetko stotinjak i više primjeraka. Rijetko izlaze na nacionalnim jezicima. Budući su uglavnom bila namijenjena vladajućoj klasi izlaze na jeziku zemlje koja određenim područjem vlada, ili na latinskom jeziku, koji je u to doba bio jezik vladajuće klase. Na razvoj tiska velik utjecaj je imala francuska građanska revolucija (1789.) koja u *Deklaraciji o pravima čovjeka i građanina* sadržava načelo o slobodi iznošenja misli i uvjerenja kao o «najdragocijenijem pravu čovjeka». U novinama se pojavljuju politički i ideološki članci i komentari, uvode se nove rubrike, povećava se broj stranica, od 8 na 14, formati se diferenciraju, prezentacija poboljšava, naklade povećavaju. Novine se sada obraćaju širokom sloju pučanstva

U 18. i 19. stoljeću praktično su sve zemlje utemeljile svoje novine, pa se smatra da je 19. stoljeće **doba opće planetarizacije novinarstva**. Taj nagli uspon bio je posljedica ekonomskih, socijalnih i političkih promjena do kojih je došlo razvojem proizvodnih snaga, a posebno industrijalizacijom.

Tehnološki napredak odigrao je značajnu ulogu u razvoju novinstva. Posebno značenje imalo je stalno usavršavanje tehnologije tiska u svim fazama izrade novina – u slaganju, u tiskanju, u reprodukciji ilustracija, u proizvodnji svih vrsta materijala za izdavanje novina (papir, novinska boja i sl.⁴³ Pojava telefona 80-tih godina 19. stoljeća i brzo širenje telefonske mreže, kao i pojava stenografije, donijeli su korijenite promjene u informativnoj djelatnosti. Kako bi se maksimalno iskoristile mogućnosti novih tehnologija u posredovanju informacija, u 19. stoljeću se javljaju i agencije kao specijalizirani novinski prikupljači novosti (Havas 1832.; Wolf 1849.; Reuter 1851.; Associated Press 1848.). Tijekom 19. stoljeća sve izraženija industrijalizacija dovodi u gradove velike mase ljudi sa sela. Dolazi do povećanja pismenosti i naobrazbe u sve širim slojevima društva. Novine

⁴² Prva dva tjednika s nešto raznovrsnijim sadržajem javljaju se 1609. godine, jedan u Wolfenbuttelu (*Aviso Relatio oder Zeitung*), a drugi u Strassburgu (*Relation Aller Furnemmen und gedenckwürdigen Historien*). Ova dva tjednika strukturirani su kao moderne novine. Oni imaju svoje nazive, svoj prepoznatljiv izgled te svoju standardiziranu strukturu.

⁴³ Primjena složenih strojeva u tiskarstvu omogućila je svjetsku eksploziju i afirmaciju novinstva: tiskarska boja za brz novinski tisak (1818.), papir od prerađenog tekstila (1865.-1875.), stereotipija (1829. i 1853.), mehanička presa (1811.), presa s dvostrukim otiskom, cilindrične prese (1840.-1850.), rotacijski strojevi (1860.-1870.). Litografija (1797.), heliogravura, ofset, belinograf (1925.). Međutim, uz taj bitni čimbenik valja još spomenuti i posebno naglasiti pojavu električne energije/struje, brzojava, telefona, parobroda, željeznice, jer oni omogućuju planetarizaciju novinarstva.

postaju jeftinije, a samim tim i privilegij bogate buržoazije, te se sadržajno okreću širokim slojevima radništva i sitnoj buržoaziji

Uz slobodno tržište i jaku gospodarsku konkurenciju javlja se i parlamentarna demokracija, koja tržišno natjecanje oponaša natjecanjem političkih stranaka. Politički faktori su zato zainteresirani za novine preko kojih obavješćuju svoje članove i vode diskusije/polemike s drugim strankama koje se bore za suprotne programe.

Novinarstvo se krajem 19. stoljeća razvija u poznata tri razdoblja za koje su karakteristični slogani u kojima se očituje filozofija vijesti, a to su: «pas je ugrizao čovjeka», «čovjek je ugrizao psa» te «zašto je pas ugrizao čovjeka ili čovjek psa». U razdoblju za koje je karakterističan slogan «pas je ugrizao čovjeka» novinarstvo je bilo kroničarski posao koji se koristio retorikom i književnošću kako bi na popularan i što većem broju ljudi jasan način predočio najfrekventnije pojave, događaje i trendove u društvu. U drugoj polovici 19. stoljeća obogaćeni svijet želi sve više u novinama čitati vijesti o bizarnim događajima, različitim skandalima, a ne puka statistička izvješća. Tada se javlja senzacionalističko, «žuto novinarstvo». Za ovo novinarstvo slogan glasi «čovjek je ugrizao psa». Zahvaljujući senzacionalizmu⁴⁴ i prilično niskim cijenama novina održavala se naklada koja je već počela padati zbog velikog broja novina, tj. zbog visoke konkurencije⁴⁵. Senzacionalistički tip novinarstva trajao je sve do polovice 20. stoljeća. Tada slijedi novinska kriza, pad naklade, zatvaranje brojnih redakcija. Izlaz je potražen i u promjeni sadržajne formule novina. Počinje se razvijati analitičko, istraživačko novinarstvo. Novinarstvo postaje znanost koja obrađuje masovnu komunikaciju građana radi usaglašavanja stavova kao i stvaranja uvjeta kvalitetnijeg osobnog i zajedničkog života. Slogan u ovome suvremenom, otrežnjenom novinarstvu glasi «zašto je pas ugrizao čovjeka ili čovjek psa». Ova etapa traje i danas u doba elektroničkog novinarstva i novinstva.

⁴⁴ Senzacionalističko novinarstvo najizrazitije se razvilo u Sjedinjenim Američkim Državama. Najpoznatiji izdavači ovoga tipa novina bili su Benjamin Day koji osniva dnevni list *New York Sun* (1833.), James Gordon Bennet s dnevnim listom *New York Herald* (1835.) i Horace Greeley s dnevnim listom *New York Tribune* (1841.). Senzacionalističko novinarstvo će se u Americi nastaviti dnevnicima Josepha Pulitzera⁴⁴ i Williama Randolpha Hearsta.

Identičan proces zbiva se u Francuskoj, Engleskoj, Njemačkoj. U Engleskoj su se također pojavile novine koje su bile vrlo slične Pulitzerovim i Hearstovim. Alfred Harmsworth osnovao je *Daily Mail* 1896. godine. On je 1903. godine osnovao i *Daily Mirror*.

⁴⁵ U ovom razdoblju postojale su i mnogo ozbiljnije novine, a pojavljivao se i radnički tisak što je posljedica organiziranja radničke klase u nezavisnu političku snagu. Pojavljuju se novine koje u prvi plan borbe stavljaju ekonomske i socijalne interese radničke klase. Uz veće političke slobode traži se i veća socijalna pravda.

2.3.5 Elektroničko novinarstvo

Tiskane novine su sve do 20. stoljeća bile najrašireniji i najznačajniji, ako ne i jedini medij masovne komunikacije. Prvi put primat novina kao medija ugrozila je pojava radija 1920. godine, a potom i pojava televizije oko 1940. godine. Pojava elektroničkih medija - radija i televizije, ugrozila je informativnost novina zato što tiskanje novina zahtijeva određeno vrijeme tijekom kojega radio i televizija te vijesti već objave i one su poznate.

Kako smo se približavali kraju 20. stoljeća dvije pojave počele su snažno utjecati na model masovnih komunikacija. Prva od njih je uporaba računala kao sredstva obradbe, analize i raspačavanja informacija, a druga je neprestano ubrzavanje kapaciteta ove tehnologije i njezina unapređenja komunikacije do te mjere da je prostorno i vremenski neograničena.

Prije uvođenja računala u ljudskoj komunikaciji prevladavao je model u kojem su jedan čovjek ili skupina ljudi posjedovali kapital koji se ulagao u opremu za raspačavanje informacija koje su se potom širile među masama. Moderna tehnologija, posebice ona vezana za digitalni prijenos teksta, zvuka i slike, unaprijedila je tradicionalni komunikacijski model u tom smislu da svatko tko posjeduje modem, osobno računalo i telefonsku liniju ustvari posjeduje opremu za raspačavanje informacija tj. može biti izdavač ili prema riječima Black, J.; B. Jennings:

«Prvo mi oblikujemo alate, da bi potom ti alati oblikovali nas»⁴⁶

Uporaba računala kao sredstva obradbe, analize i raspačavanja informacija, te neprestano povećavanje i ubrzavanja njihova kapaciteta dovelo je do promjene komunikacijskog modela, a promjena komunikacijskog modela snažno se odrazila i dovela do **promjena vezanih za proizvodnju i distribuciju novina, izgled novina, način organiziranja novinskih sadržaja, a potom i na sam sadržaj novina.**

Digitalizacija novinarstva i novinstva odvijala se u dvije faze. U prvoj fazi računala su uvedena u proizvodnju novina, a u drugoj je njihova prisutnost postala neizbježna i pri raspačavanju i prodaji novina. Novinari se mogu služiti **internetom kao izvorom informacija**, pomoću računala oni međusobno **izmjenjuju informacije, mišljenja i međusobno komuniciraju**. Novinari koriste satelitske mobilne telefone i računala kako bi svoje urađene materijale izravno poslali u redakcijska računala, gdje se tekst odmah obrađuje, prelama i šalje u tiskaru. Uredništva više ne moraju biti u blizini tiskare, već istodobno startaju rotacije u više gradova međusobno udaljenih i po tisuću kilometara.

⁴⁶ Black, J. ; B. Jennings. Nav. dj. str.2.

Računala su omogućila **sažimanje novinske proizvodnje**, smanjen je broj faza u izradbi rukopisa, te ih gotovo u potpunosti može oblikovati jedna osoba. Tiskare su danas bliže krajnjem kupcu i **novine se brže raspačavaju**⁴⁷, prema tome prodaju se svježije vijesti. **Novine se mogu raspačavati i u elektroničkom obliku**, putem interneta i dostupne su svakome tko posjeduje osobno računalo. Raspačavanje putem interneta izdavačima gotovo u potpunosti eliminira troškove, što je vjerojatno jedan od razloga zbog kojega se sve više novina nalazi na internetu.

Promjene izgleda novina, a koje su rezultat uvođenja računala na područje prijeloma novina, postale su izrazitije tek krajem 80-tih godina 20. stoljeća. Danas, mnogi izdavači, osim u papirnom obliku, novine izdaju u elektroničkom obliku. Elektroničke su se novine u početku oblikovale na temelju analogije s papirnim novinama, kako u odabiru pisma, širini stupca, načinu poravnanja, odnosu veličine naslova, podnaslova i međunaslova, tako i u kompoziciji stranice, strogom nemiješanju slikovnog i tekstualnog sadržaja. Do promjena je dolazilo postupno, prvo u mjesečnicima i petnaestodnevnicima, a danas ga se može vidjeti i u konzervativnijim dnevnim izdanjima. **Integracija teksta i slike**, njihovo prožimanje opće je prihvaćeno, **sve se češće odustaje od strogih pravila uspravnosti i vodoravnosti**, pa tekst u različitim smjerovima opisuje geometrijske oblike ili slijedi obrise crteža i drugih grafičkih elemenata.

Brojne su promjene koje je uporaba računala uzrokovala u načinu organiziranja informacija koje se u novinama iznose, a vezane su uz **sintezu promjenjivih i nepromjenjivih informacija**⁴⁸, **interaktivnost i nelinearni pristup informacijama**⁴⁹, **način prezentacije informacija**⁵⁰, **prostornu i vremensku neograničenost**⁵¹, nov

⁴⁷ Britanski novinski magnat Rupert Murdoch je za distribuciju primijenio posebno konstruirane kamione, koji su bili otvoreni sa strane, poput Coca-Colinih kamiona. Tiskane novine iz rotacije idu izravno do ekspedita, gdje se strojno uvezuju paketi s točnim brojem novina i adresom na koju se isporučuju te odmah, pomoću trake, smještavaju na kamione. Sve se to obavlja automatski, a ručno se samo kontrolira jesu li paketi dobro «sjeli» u kamione koji odmah kreću iz tiskare i distribuiraju novine prema planu nakladne službe.

⁴⁸ U trenutku pisanja, uređivanja i pripreme novina odabire se koji će sadržaji biti objavljeni kao dovršeni, u obliku teksta, slike, crteža, zvuka ili videa, a koji će se javljati npr. samo kao uputnice na nazive i njihove adrese.

⁴⁹ Novine više nisu nešto unaprijed zadano i određeno, one su mogućnost izbora između mnogih informacija, a čitaoci odabiru što će biti prikazano i kojim slijedom. Stara je struktura novina podrazumijevala sadržaj i opis sadržaja putem «prečica», nadnaslova, naslova, podnaslova, međunaslova, koje su omogućavale brži uvid u ono što je bitno u nekom tekstu te pomogle učiniti preglednijim sekvencijalno prikazan tekst. Nesekvencijalni pristup tekstu u elektroničkim novinama omogućava način direktnog povezivanja sadržaja različitih dokumenata koje nazivamo hipertekstoom. Mogućnost skoka od čvora u jednom do čvora u drugom dokumentu nameće novu organizaciju informacijskih sadržaja, a naravno i nov način orijentacije među tim sadržajima;

⁵⁰ Elektroničke novine se slušaju, gledaju i čitaju.

⁵¹ Kod elektroničkih novina fizička lokacija ne predstavlja prepreku ni u prostornom niti u vremenskom smislu. One su u svakom trenutku dostupne čitaocu koji posjeduje osobno računalo, bez obzira gdje se nalazio.

način pronalazjenja informacija i snalaženja među njima⁵², neograničenu iscrpnost ponuđenih informacija⁵³, te novu koncepciju autorstva⁵⁴.

Kako bi se zadovoljilo sve složenije zahtjeve čitalaca moderno novinarstvo i novinstvo moralo je unijeti i određene promjene u sadržaj novinskih tekstova. Analitičko, tj. istraživačko novinarstvo obilježilo je drugu polovicu 20. stoljeća i početak 21. stoljeća. No, i promjena medija na kojem se prezentiraju informacije dovodi do određenih sadržajnih promjena. Stoga suvremene elektroničke novine **donose duže, a ne kraće vijesti**, osobito kada se radi o značajnim događajima jer čitaoci žele ono malo vremena koje imaju posvetiti čitanju kvalitetnih i iscrpnih informacija; **usmjeravaju se analiziranju**, a ne izvještavanju, obraćajući se čitaocima u narativnoj formi i poprimajući sve više literarna obilježja; **sve se manje bave političkim temama** a sve više onima koje zanimaju njihove čitaoci i koje su u skladu s njihovim interesima; **specijaliziraju za pojedina područja ljudskog djelovanja** – tehnologija, ekologija, znanost, moda; te **sve više poprimaju lokalni karakter**, pa postoje izdanja za pojedine regije, za pojedine gradove, a možda i za pojedine dijelove gradova, prilagođavajući se tako interesima i edukacijskom nivou tamošnjeg stanovništva.

2.4 Vrste novina

Sve podjele novina prema vrstama su uvjetne i podložne promjenama, ali zbog veće preglednosti potrebno je sustavno određivanje pojmova i žanrova.

Stoga smo u ovom radu, u poglavlju koje slijedi, a koje smo prvenstveno zasnovali na radu Stjepana Malovića, razmatrali podjelu novina prema načinu proizvodnje i prema sadržaju koji novine donose. Poseban dio posvetili smo dnevnim novinama te revijama i magazinima, kao i načinu struktuiranja novinskih sadržaja u rubrike budući su ova pitanja od iznimne važnosti u našim daljnjim razmatranjima i promišljanjima vezanim napose uz izgradnju novinskih zbirki u knjižnicama, bez obzira radi li se o izgradnji papirnih novinskih zbirki, preformatiranim oblicima novina, napose onima nastalim postupkom digitalizacije, ili pak novinama originalno nastalim na elektroničkom mediju.

⁵² Čitajući elektroničke novine čitalac se služi tehnikama pronalazjenja informacija i njihova međusobna povezivanja, navigacijom, a koja nije postojala i ne postoji kod papirnih novina.

⁵³ U elektroničkim novinama može se dati mnogo duža i iscrpnija vijest jer ne postoji ograničenje brojem stranica.

⁵⁴ U elektroničkim novinama tekst može dopunjavati nekoliko novinara, može ga oblikovati urednik, može ga komentirati čitalac, on u sebi može sadržavati i hiperveze prema drugim člancima koji su rezultat rada drugih novinara što može narušiti tradicionalnu koncepciju autorstva – jedan autor/jedna publikacija.

2.4.1 Vrste novina prema načinu proizvodnje

Prema Maleviću⁵⁵ glede načina proizvodnje novine možemo dijeliti prema: učestalosti izlaženja, formatu i proizvodnoj tehnologiji⁵⁶.

Učestalost izlaženja može biti: dnevna, tjedna, dvotjedna i mjesečna. To su ujedno i najveće moguće razlike među novinama.

Prema **formatu** razlikujemo veličinu novinske stranice. Uobičajeni formati su tzv. A formati. Najčešći format je A4 (297 x 210 mm). Udvostruči li se format A4 dobiva se A3 format, a ako ga se prepolovi dobiva se A5 format.

Novine dijelimo i prema tome koja se **tehnologija** koristi pri tiskanju. Mogu se proizvoditi jednoboje, dvoboje ili višeboje novine. Novine su se dugo tiskale kao jednoboje, nanošenjem crne boje na papir. Danas je to zastarjeli način proizvodnje. Većina dnevnih listova danas se tiska dvoboje. Uz temeljnu, crnu boju, koristi se još jedna, karakteristična – najčešće crvena, ali se može koristiti i plava, žuta ili zelena boja. Drugom bojom se tiskaju glave listova, glavni naslovi, neki okviri.

2.4.2 Vrste novina prema sadržaju

Novine prema sadržaju možemo dijeliti na: informativno-političke listove, zabavno-revijalne listove i specijalizirana izdanja.

Informativno-političkih listovi čitatelje izvještavaju o svim važnim zbivanjima u zemlji i svijetu. U njima je naglasak stavljen na politička i važnija društvena zbivanja. Prema učestalosti izlaženja mogu biti dnevници, tjednici i mjesečnici. Najviše se objavljuju dnevници koji informacije objavljuju kao vijesti. Mjesečnici informacije obrađuju kao preglede zbivanja, podsjetnike i sl. Informativno-politički listovi objavljuju i zabavne sadržaje, poput križaljki, humora, kriminalističkih priča ili napetice, znanstveno-fantastične priče, ali to nije njihovo osnovno obilježje.

Zabavno-revijalni listovi prvenstveno se bave pojedinim segmentima društvenog života koji imaju zabavni karakter - spektakli, show-business, estrada, moda, sport, turizam, gastronomija i drugo. Mogu sadržavati tekstove informativno – političkog sadržaja, ali ih obrađuju na specifičan način. Zabavno-revijalna izdanja su najčešće tjednici i dvotjednici koji izlaze na velikom broju stranica, višeboje su tiskani, luksuzno

⁵⁵ Malović, Stjepan. Novine. Zagreb: Sveučilišna knjižara, 2004.

⁵⁶ Na ovome mjestu važnim smatramo naglasiti da Malović u svojim radovima vezanim uz novinstvo i novinarstvo govori o tiskanim novinama, ali ne i o novinama koje se pojavljuju na mikrofilmu ili pak u elektroničkom obliku.

opremljeni i s obiljem fotografija. Kao dnevници se pojavljuju uglavnom samo sportski listovi.

Specijalizirana novinska izdanja se sve više pojavljuju u svijetu. Ona se bave nekim užim, a često i vrlo uskim područjem života, npr. kulturom, filatelijom, vrtlarstvom, računalima, kazalištem. Najčešće izlaze dvotjedno ili mjesečno u velikim nakladama na velikom broju stranica i bogato opremljena. Suradnici ovih izdanja su gotovo redovito poznati stručnjaci na tom području. Specijalizirane novine su dobre za čitaoce koji žele čitati sadržaje samo s određenog područja kao i za oglašivače koji svoje proizvode nude ciljanoj publici.

2.4.3 Dnevne novine

Dnevne novine su uglavnom, po sadržaju, informativno-politički listovi. Sportski listovi, koji pripadaju specijaliziranim izdanjima, također se pojavljuju kao dnevni listovi.

Dnevници su se nekada dijelili na dva osnovna tipa: jutarnje, analitičke dnevnikе i večernje, popularne dnevnikе. Jutarnji listovi pojavljivali su se na tržištu ujutro, bili su ozbiljni u pristupu, analitički i njihovi čitatelji su zahtijevali obilje analitičkih tekstova i opširnih vijesti iz političkog života. Obično su bili tiskani na velikom formatu papira. Večernji listovi su se prodavali popodne, bili su tiskani na malom formatu, događaje su prikazivali popularno, ukratko s mnogo slika, a više su se bavili «životnijim temama» negoli analitičkim obrađivanjem vrhunskih političkih zbivanja. Danas se dnevni listovi vrte u rotacijama gotovo neprekidno, mijenjaju se samo izdanja i povećava broj stranica, budući da se određene stranice mijenjaju, mutiraju, iz izdanja u izdanje, ovisno o vremenu tiskanja i području kojemu je to izdanje namijenjeno.

Osnovna razlika između informativno-političkih dnevnih listova očituje se u selekciji vijesti. Tako možemo razlikovati: ozbiljne, analitičke dnevnikе i popularne dnevnikе ili tabloide.

Ozbiljni, analitički dnevници objavljuju vijesti koje su bitne za vrhunsku unutrašnju i vanjsku politiku, posvećuju izuzetnu pažnju gospodarstvu, kulturi i znanosti, a novinarski stil se odlikuje ozbiljnim pristupom, decentnošću i sveobuhvatnim prikazivanjem događaja. Čitatelji takvih listova spadaju u viši obrazovni sloj, obično su to ljudi na srednjim ili višim rukovodećim mjestima u gospodarstvu ili administraciji, ljudi koji sudjeluju u donošenju odluka.

Popularni dnevници, nazivani i **tabloidi**, imaju sasvim drugačiju uređivačku koncepciju. Njihov cilj je izvjestiti čitatelje što je moguće sažetije, ali i izuzetno zanimljivo o najvažnijim događajima proteklog dana. Pri tom je selekcija vijesti primjerena čitateljima, koji su obično niže i srednje obrazovani. Stil i način pisanja prilagođen je tim zahtjevima: kratki tekstovi, bombastični naslovi, šokantne izjave, velike, provokativne fotografije, tajni dokumenti, senzacionalna otkrića. Takvi listovi imaju milijunske naklade i ogromnu popularnost

Karakteristika današnjih dnevnih novina je izuzetno velik broj stranica u pojedinom izdanju. Naročito su debela vikend izdanja subotom i nedjeljom koja sadrže vrlo raznovrsno štivo. Osim temeljnog informativnog dijela, postoji i niz priloga ili sekcija: o sportu, kulturi, medijima, modi, razonodi, vrtlarstvu i slično. Pod utjecajem oglašivača oni su puni oglasnih priloga. Prilozi su višebojno tiskani, na kvalitetnijem papiru i podsjećaju na magazine.

2.4.4 Revije i magazini

Revije i magazini mogu izlaziti tjedno, dvotjedno, mjesečno, periodično, a uobičajeno se dijele na informativno-političke tjednike i zabavno-revijalne tjednike.

Informativno-politički tjednici spadaju među najcjenjenija novinarska izdanja i veoma su utjecajne novine. Razlikujemo *newsmagazine* i *opinion makere*, kako ih nazivaju Angloamerikanci. Rodonačelnici žanra *newsmagazina* jesu *Newsweek* i *Time*, koji su također vrlo utjecajni *opinion makeri*, listovi koji mogu vrlo snažno utjecati na proces donošenja odluka i koji svojim stavovima stvaraju javno mišljenje. Europa vrvi uglednim i utjecajnim tjednicima: *Der Spiegel*, *The Economists*, *Focus* i brojni drugi. U nas je prvi politički tjednik bio *Vjesnik u srijedu*, poznat kao izuzetno popularan i cijenjen *VUS*.

Tjednici su, poput dnevnika, uglavnom rubrično organizirani. Vodeća rubrika je unutrašnjo-politička, ali prisutne su i sve ostale rubrike poznate iz dnevnog tiska: vanjsko-politička, gospodarstvo, kultura, mediji, ljudi, sport i sl.

Karakteristike *newsmagazina* su priča s naslovne stranice (eng. *cover story*)⁵⁷, te raznovrsne kolumne.

Ima čitav niz tjednika koji su po svojoj koncepciji skloniji senzacionalizmu negoli ozbiljnoj analitici. Nije bitno iz kojeg područja života je skandal, glavno je da bude ekskluzivan, bombastičan i tiražan, kako bi novine imale što veću nakladu.

⁵⁷ U hrvatskom novinarskom slengu to se naziva "šlager", priča koja je aktualna, u središtu pažnje, tema tjedna.

Zabavno-revijalni listovi nisu manje važni i slabiji novinarski proizvod od informativno-političkih, nego se bave drugim temama. Najčešće su to mediji, prije svih TV i film, moda, sve moguće lako-glazbene teme: rock, folk, i sl. sport i ostalo.

2.4.5 Način organiziranja novinskih sadržaja

Dnevnici su rubrično organizirani. Najznačajnije rubrike koje se javljaju u dnevnim novinama su: unutrašnje-politička rubrika, vanjsko-politička rubrika, gradska rubrika, sportska rubrika, revijalne stranice, kulturna rubrika, crna kronika, pisma čitatelja, program radija i televizije, vremenska prognoza, križaljka, futurološka prognostička štiva, karikatura.

Unutrašnje-politička rubrika donosi ukupnost političkih zbivanja u zemlji. Ona ima prioritet u raspodjeli prostora i pripadaju joj udarne, početne stranice novina. Prema Maleviću⁵⁸ ova rubrika ima tri bitne karakteristike, a to su: informativnost, tematski članci, te mišljenja i stavovi. Ovi segmenti su ravnopravni i samo kao cjelina mogu predstaviti ukupnost politike u nekoj zemlji. Uređivačka politika novina određuje koji segment će dobiti prednost.

U **vanjsko-političkoj rubrici** dnevne novine ne mogu prikazati sve svjetske događaje. Urednici obično izabiru nekoliko svjetskih događaja koji čine okosnicu rubrike toga dana. Tim se događajima posvećuje najveća pažnja i za njihovu prezentaciju urednici određuju najveći prostor u listu. Osim diplomatskog i političkog života prate se i zbivanja u kulturi, show business-u, medijima.

Gradska rubrika pokriva sva zbivanja u gradu i njegovoj okolini (od rođenih, vjenčanih i umrlih do radnog vremena trgovina, rasporeda programa u kinima i kazalištima, koje su dežurne bolnice, kamo odvesti psa na cijepljenje, koje su zanimljive izložbe ili sportski događaji) te o njima iscrpno izvješćuje čitatelje. Njena najvažnija odlika je informativnost. Takve stranice redovito prate i specijalizirani mali oglasi koji nude raznorazne sadržaje čitateljima.

Veliki dnevnik primjenjuju racionalizaciju prostora nazvanu mutacije: u svakom izdanju tiskaju regionalne rubrike koje samo to izdanje pokriva. Ukoliko u zemlji postoji više istaknutih gradskih središta koja zavređuju svoju gradsku rubriku, tada list to može primijeniti. Gradska rubrika je obično najbolja i najznačajnija u domicilnom dnevniku. Utjecaj domicilnog grada na dnevnik je razumljiv i stoga mnogi listovi imaju jako obilježje

⁵⁸ Usp. Isto, str. 126.

grada u kojem izlaze. Svaki veliki grad ima obično i svoj dnevnik, gdje je gradska rubrika dominantna. U velegradovima mogu postojati i dva i tri dnevnika.

Sportske rubrike vrlo često izvješćuju čitaoce vrlo opširno o sportskim događajima na 8, 10 ili 12 strana i prerastaju u priloge ili sekcije lista.

Svaki dnevni list ima čitav niz rubrika koje ne spadaju među one glavne, vodeće. Broj i vrste rubrika ovisni su o uređivačkoj koncepciji lista, njegovoj veličini i broju novinara, a to su **kulturna rubrika, crna kronika, pisma čitatelja, program radija, a naročito televizije.**

U dnevnim novinama se obično nalaze i **sadržaji enigmatskog sadržaja**, npr. križaljka, horoskop, bioritam ili bilo koje drugo **futurološko prognostičko štivo, rubrike za filateliste, numizmatičare, pčelare, ribolovce jedriličare, lovce.** Uz sve navedeno u listu mora biti zastupljen i **humor, satira, strip.**

Za novine osobito značenje ima **karikatura** kao specifičan novinarski način izražavanja. Novinari-karikaturisti djeluju poput komentatora-kolumnista, imaju svoj salni prostor u novinama, vrlo često na najuglednijim mjestima: naslovnoj stranici ili na posljednjoj stranici.

2.5 Funkcije novina u društvenoj zajednici

Kada su se pojavile, novine su imale gotovo identično značenje za društvenu zajednicu kao što imaju i danas: pomoću novina širile su se vijesti, omogućavale su pripadnicima neke društvene zajednice da saznaju što se u njihovoj zajednici događa, a ponekad su te lokalne događaje smještale u regionalni i internacionalni kontekst, iz novina se saznavalo gdje se i kada nešto događalo – tko se vjenčao, rodio ili umro, donosile su informacije o dnevnim političkim događajima, pružale financijske informacije, donosile su različite oglase što je vrlo značajno budući da su se u većini slučajeva novine i održavale sredstvima dobivenim od oglašavanja, donosile vijesti o različitim čudnim stvarima, uvijek su nastojale smanjiti ovaj svijet i donijeti informacije o njemu. Niti u današnje doba uloga i značaj novina u društvenoj zajednici nisu se značajno izmijenili. Još uvijek ljudi žele biti informirani, žele saznati o lokalnim događanjima i na koji način će se lokalna događanja uklopiti u regionalna i internacionalna, ljudi žele informacije o financijskim tržištima, o kulturi i o obrazovanju, o modi i o zdravlju, još uvijek žele saznati o različitim bizarnim

dogadajima, o čudima, iako u njih sve manje vjeruju, ljudi žele da im «svijet bude na dlanu». Prema riječima Margaret Hutchins:

«Neosporan je značaj periodičkih publikacija i novina kao izvora informacija. Od najranijeg djetinjstva pa do zrele dobi ljudi ih, kao izvore informacija, koriste više nego knjige.»⁵⁹

U suvremenom informacijskom društvu četiri su temeljne funkcije masovnih medija, pa tako i novina, kažu Jay Black i Jennings Bryant: **informacija, zabava, uvjeravanje i transmisija kulture.**⁶⁰

No, niti jedan novinski tekst nije jednodimenzionalan, većina njih obavlja istovremeno više funkcija. Neki politički obojan tekst može istovremeno biti informativan, ali može i uvjeravati čitaoce u ispravnost stavova novinara, drugi pak donoseći informacije o nekom novom filmu istodobno čitaoce zabavlja, ali i vrši funkciju transmisije kulture ili kako kaže Srećko Lipovčan u knjizi *Mediji – druga zbilja?*:

«Svaki tekst, u načelu, sadrži u sebi nekoliko funkcija, a ona koja preteže, koja nekom tekstu daje njegov glavni značaj (karakter) jest dominantna. Pokazalo se: živa se riječ opire Prokrustovoj postelji nekog operativnog modela i onda kad je on najpromišljeniji, pa možemo kazati da svako pojedino djelo zahtijeva prilagodbu (nekog općeg) modela cjelini svoje literarne biti. Ta prilagodba ne može biti mehanička primjena modelnih instrumenata jer je riječ o složenom i dinamičnom procesu, o dijalogu općeg i posebnog u prohodu kroz neki tekst. Tek potanka analiza nekog konkretnog teksta može odgovoriti na pitanje o kojoj je dominantnoj funkciji riječ te u kojoj su mjeri relevantne i subdominantne funkcije; tek tada možemo odrediti o kojem se uporabnom obliku zapravo radi.»⁶¹

Dakle, funkcija nekog novinarskog teksta nikada nije samo jedna, čista i destilirana, uvijek se radi o sintezi nekoliko funkcija. Ipak, za potrebe ovoga rada pokušat ćemo, prihvaćajući podjelu funkcija koje obavljaju masovni mediji, pa tako i novine, a koju predlažu Jay Black i Jennings Bryant, razmotriti četiri funkcije novina koje one obavljaju u društvenoj zajednici.

⁵⁹ Hutchins, M. Nav. dj. str. 103.

⁶⁰ Black, J. ; B. Jennings. Nav. dj. str.47.

⁶¹ Lipovčan, S. *Mediji – druga zbilja?* : rasprave, ogledi i interpretacije. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2006. Str. 29-30.

2.5.1 Informativna funkcija novina

Pravo na informaciju je jedno od osnovnih ljudskih prava koje je osigurano u svim demokratskim društvima. *Opća deklaracija o pravima čovjeka Ujedinjenih naroda*⁶² kao i *Europska konvencija za zaštitu prava čovjeka i temeljnih sloboda*⁶³ Vijeća Europe ističu pravo svakoga čovjeka na slobodno primanje i širenje informacija. Odredbom članka 38. *Ustav Republike Hrvatske*⁶⁴ jamči slobodu mišljenja i izražavanja misli. Sadržaj slobode izražavanja misli navodi se kao sloboda tiska i drugih sredstava priopćavanja, sloboda govora i javnog nastupa, te slobodno osnivanje svih ustanova javnog priopćavanja. Ustav izravno zabranjuje cenzuru, a novinarima jamči pravo na slobodu izvješćivanja i pristupa informaciji. Jamči se i pravo na ispravak svakomu komu je javnom informacijom povrijeđeno Ustavom utvrđeno pravo. Ustavom zajamčene slobode i prava, pa tako i sloboda izražavanja, mogu se temeljem članka 16. Ustava⁶⁵ ograničiti samo zakonom, i to radi zaštite slobode i prava drugih ljudi, te pravnog poretka, javnog morala i zdravlja.

Informiranje javnosti je esencija novinarske profesije. To je njegova misija. Primarnom, klasičnom funkcijom novina smatra se **informiranje, tj. prijenos, objašnjavanje i komentiranje za javnost važnih i aktualnih događaja** npr. o političkom životu neke zemlje, o ekonomskom životu neke zemlje, o razvoju znanosti i tehnike, o svakodnevnim događajima.

Novine nas informiraju o političkom životu neke zemlje, regije ili pak u cijelom svijetu. Mediji imaju, prema brojnim teoretičarima, ulogu *gatekeepera*, čuvara vrata koja otvaraju samo nekim informacijama. Lance W. Bennett, američki teoretičar medija koji je uvelike promijenio tradicionalno shvaćanje uloge medija i novinara, smatra kako je uloga *gatekeepera* presudna za politički sustav SAD-a:

«Stvarnost koju nam prenose mediji vrlo jasno određuju granice onoga što mislimo da smo u svijetu kao ljudi i što mi mislimo da na ovom svijetu radimo.»⁶⁶

⁶² Članak 19 Opće deklaracije o pravima čovjeka glasi: "Svatko ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja, što obuhvaća i pravo da ne bude uznemiravan zbog svojeg mišljenja kao i pravo da traži, prima i širi obavještenja i ideje bilo kojim sredstvima i bez obzira na granice."

⁶³ Članak 10 Europske konvencije za zaštitu prava čovjeka i temeljnih sloboda glasi:

"(1) Svatko ima pravo na slobodu izražavanja. To pravo obuhvaća slobodu mišljenja, te primanje i širenje informacija i ideja bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj članak ne sprečava države da društva radijske, televizijske ili kinematografske djelatnosti podvrgnu režimu izdavanja dozvola.

(2) Korištenje tih sloboda sadrži obaveze i odgovornosti, pa se stoga može podvrgnuti određenim formalnostima, uvjetima, ograničenjima ili kaznama utvrđenim zakonom i neophodnima u demokratskom društvu radi zaštite nacionalne sigurnosti, teritorijalne cjelovitosti ili javne sigurnosti, sprečavanja nereda ili zločina, zaštite zdravlja ili čudorednosti, te ugleda ili prava drugih, sprečavanja otkrivanja informacija primljenih u povjerenju, te očuvanju autoriteta i nepristranosti sudske vlasti."

⁶⁴ Usp. Ustav Republike Hrvatske : pročišćeni tekst. Zagreb : Noi informator, 2003. Str. 19-20.

⁶⁵ Usp. Isto, Str. 13-14.

⁶⁶ Bennett, L. W. News : The Politics of Illusion. London : Longman, 1988. Str.14.

Vijesti su, zaključuje Bennett, postale surogat savjesti čovječanstva. Istina, kao pojedinci mi imamo punu slobodu neslaganja i izražavanja vlastitog mišljenja, ali to je naša privatna stvar. Opće nezadovoljstvo, može se izraziti i u gomili, ali prigovore pojedinaca ili glas bijesne svjetine filtrira mehanizam masovnih medija, u kojem ta masa sigurno nema snagu ni moć urednika. Masovni mediji interpretiraju složenu i višeglasnu stvarnost prema jednoj drugoj – simboličnoj i jednostavnoj slici malobrojnih, ali utjecajnih glasova. *Gatekeeperi* otvaraju vrata u dva smjera: ljude puštaju van i unutra.

Novine zadovoljavaju potrebe čitatelja da saznaju rezultate razvoja znanosti, tehnike i slično, u čemu zbog načina i stila prikazivanja, kratkoće i jednostavnosti kazivanja imaju prednost pred knjigom.

U svakodnevnom životu novine se najčešće po uporabi odmah bacaju. Čim izađe novi broj novina prijašnji broj postaje zapis proteklih događaja, no za društvenu zajednicu one ipak imaju veliku važnost. W. Barton ovako je opisao vrijednost novina:

«Novine su danas aktualni nosioci vijesti i informacija, sutra će biti papir u koji se može nešto umotati, a prekosutra djelić kulturne povijesti.»⁶⁷

Dakle, uz arhivsku i rukopisnu građu one jedine pružaju podatke o manje poznatim događajima, ustanovama ili osobama te predstavljaju značajan izvor povijesnih informacija kako znanstvenicima tako i ostalim članovima društvene zajednice koji su zainteresirani za ovakvu vrstu informacija.

Novine, također, donose informacije potrebne za rješavanje svakodnevnih, praktičnih životnih problema u složenim prilikama današnjeg života gdje su veze pojedinaca i kolektiva sve ugroženije.

2.5.2 Funkcija uvjeravanja

Tiskani mediji, prije svega novine, tradicionalni su izvor informacija i stavova koji već nekoliko stoljeća utječe na **formiranje javnog mnijenja**, a isto tako su već stoljećima najbolji medij za **oglašavanje i nuđenje tržištu novih proizvoda**.

Prema Ivanu Šiberu⁶⁸ osnovni razlozi velikog utjecaja novina na politički život neke zemlje, a vezano uz biračko opredjeljenje, temelji se na činjenicama da se novine obraćaju racionalnijim biračima i dolaze do nekih važnijih grupa kao što su stvaraoci javnog mnijenja, elite, starije osobe, promjenjivi birači; da su čitatelji novina, u prosjeku,

⁶⁷ Navedeno prema: Sečić, D. Novinske zbirke u knjižnicama : njihova dostupnost i zaštita. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 35, 3-4(1992), str. 17-18.

⁶⁸ Usp. Šiber, I. Politički marketing. Zagreb : Politička kultura, 2003. Str. 183.

politički obrazovaniji od TV gledatelja; da su doprinos TV novosti i novina na političko znanje često komplementarni, te da politički više zainteresirani i obrazovaniji pojedinci na temelju TV informacija traže dodatne informacije, obrazloženja i stavove u novinama, a da su neinformirani pojedinci, koji nisu posebno zainteresirani za problem, podložniji utjecaju televizije; da novine pokrivaju politički sadržaj znatno dublje i njima se koriste oni pojedinci koji su znatno intenzivnije uključeni u politiku; da novinski sadržaji imaju znatno veću trajnost od poruka na elektroničkim medijima, pojedinac se može vratiti poruci, provjeriti je li ju je ispravo razumio, pokazati nekome drugome.

Kako je već ranije navedeno, novine su već stoljećima najbolji medij za oglašavanje i nuđenje tržištu novih proizvoda. Prema Marcelu Meleru:

«Ekonomska je propaganda osvojila važan položaj u okviru instrumenta prodajne politike, odnosno marketing-mixa većim dijelom zahvaljujući i širenju masovnih komunikacijskih medija. Mediji prenose i propagandne poruke koje emitiraju pošiljatelji određenim ciljnim skupinama stvarnih i potencijalnih potrošača. Masovni mediji prenose te poruke ekonomičnije nego tradicionalni oblici propagande (...)»⁶⁹

Ovaj autor kao osnovne tipove medija ekonomske propagande navodi: novine, tjednike, časopise, revije, magazine i ostale publikacije, radio, televiziju, razglas, propagandu poštom te razne elektroničke medije. Novine predstavljaju najstariji i dugo vremena najviše upotrebljavan medij ekonomske propagande čije su prednosti brojne, a među njima on ističe: veliku prostornu i vremensku fleksibilnost, olakšavanje propagiranja na lokalnim i visokocentriranim tržištima, masovni obuhvat auditorija, vrlo malo pokrivanje drugim novinama, srazmjerno stabilan i lojalan auditorij, veći broj čitatelja po jednom primjerku, viši obrazovni nivo čitatelja, relativno velik ugled, vremensku neuvjetovanost čitanja, brzinu djelovanja i učestalost objavljivanja, mogućnost prigodnog oglašavanja, jeftinoću za komunikanta. Navedene prednosti uvelike nadmašuju nedostatke novina kao medija ekonomske propagande, a to su: kratkotrajnost izloženosti (brzo zastarijevanje), jednokratnost i velika brzina čitanja, slaba kvaliteta reprodukcije, tiska te jednobojnost, slaba izoliranost propagandnih poruka, slaba selektivnost auditorija te visoki troškovi⁷⁰.

⁶⁹ Meler, M. Promocija. Osijek : Ekonomski fakultet, 1997. Str. 108.

⁷⁰ Usp. Isto, str. 114.

2.5.3 Funkcija prijenosa kulture

Prijenos kulture je najraširenija, ali i najmanje razumljiva funkcija masovnih medija, smatraju Black i Bryant⁷¹. Komunikacija utječe na pojedinca, pa sve poruke koje utječu na shvaćanje kulture, njezine sadašnje i prošle vrednote, dolaze i nesvjesno do primatelja.

Mediji, pa tako i novine, prema riječima Srećka Lipovčana:

«(...) ažurno, objektivno i kompetentno informiraju javnost o relevantnim kulturnim događanjima/zbivanjima; umjetnički, kulturološki ili znanstveno posebno vrijednim tvorbama (umjetnička/znanstvena djela i projekti te raznovrsnim problemima koje život donosi u "svijetu kulture" (materijalnim, kadrovskim, organizacijskim, konceptijskim itd.) istovremeno samom objavom i vrednujući neko kulturno postignuće. Nadalje u novinama se vrši kritička recepcija kulturnih postignuća kroz osvrte, komentare, izvještaje i uvodnike, ali i stvaranjem literarnih oblika koji su i sami kulturna tvorba par excellence (prikazi/recenzije, kritike, ogledi, podlistci, polemike). Novine su mjesto gdje se stvaraju kulturne tvorbe (pjesme, priče, ulomci veće prozne cjeline), a istodobno su i zrcalo i vrelo za povijest kulture.»⁷²

Vežano uz transmisiju kulture možemo promatrati i edukacijsku funkciju novina. Edukacijska funkcija sastoji se u odgajanju čitalaca, u dopunjavanju njihova znanja.

Govoreći o ulozi novina i romana Fred Inglis navodi:

«Novine i romani bijahu dva oblika tiskovina koja su objašnjavala naš život pismenoj publici, a pismenost, valja to naglasiti, nije se provela tek donošenjem zakona o obveznom školovanju (...) Opismenjavanje je bilo mnogo šire nego što se obično vjeruje, prije no što su države-nacije utemeljile industriju obrazovanja. Novine su različitim klasama čitateljstva nudile način da se snađu u tome kaleidoskopskom svijetu. One su pružale dnevni odgovor na nevjerojatnu promjenjivost svijeta.»⁷³

Novine su, kao što kaže Benedict Anderson u knjizi *Zamišljene zajednice*, «jednodnevni bestseler»:

«Nitko neće čitati novine objavljene prošlog tjedna, osim ako su u njih umotani krumpiri u kuhinji. No svakog se dana prodaju milijuni primjeraka zbog toga što nam one pripovijedaju razumljivu pripovijest koja uključuje radnju, junake, zlikovce, akciju i obaviještavaju nas o svijetu. Postavljaju nas one u dovoljno «spoznatljivu

⁷¹ Usp. Black, J. ; B. Jennings. Nav. dj. str. 8.

⁷² Lipovčan, S. Nav. dj. str. 30-33.

⁷³ Inglis, F. Teorija medija. Zagreb : Barbat ; AGM, 1997. Str. 26

zajednicu», smještajući one koje poznajemo i bliski su nam uz one koji to nisu. Čineći to, novinarstvo uvelike nalikuje na roman.»⁷⁴

2.5.4 Zabavna funkcija novina

Čitajući novine i tekstove o medijima, modi, glazbi, sportu, čitajući reportaže s vrhunskih događaja, egzotične putopise, čitajući horoskope, stripove, gledajući karikature i rješavajući križaljke čitaoci novina ne samo da se informiraju, ne samo da uče, oni se ujedno i zabavljaju i popunjavaju svoje slobodno vrijeme. Zabavljajući se oni se oslobađaju svojih svakodnevnih problema pa se može govoriti i o psihoterapeutskoj funkciji novina. Novine su i prijeko potrebno sredstvo socijalne komunikacije, one uspostavljaju veze među ljudima u društvenim grupama u društvenoj zajednici, one ljude integriraju.

2.6 Zaključno

Tijekom povijesnog razvoja čovječanstva i njegova civilizacijskog napretka postojali su mnogi oblici komunikacije koju su ispunjavali socijalnu funkciju saznavanja novosti, čak i mnogo prije no što su se pojavile novine u obliku kakvom ih mi danas poznajemo. Čak je i danas broj definicija i varijacija o pojedinim osobinama novina toliko širok da je gotovo nemoguće postići konsenzus. Iako većina ljudi kaže da mogu prepoznati novine čim ih vide, novine ipak nije tako lako definirati kako bismo to željeli.

U prethodnom poglavlju našega rada razmatrali smo niz definicija novina od kojih bismo kao jednu od značajnijih istakli Allenovu i Grothovu definiciju na koju se referirao čitav niz kasnijih teoretičara. U knjižničarskim je krugovima danas uglavnom prihvaćena definicija koju donosi *ISBD(CR): međunarodni standardni bibliografski opis serijskih publikacija i druge neomeđene građe* koju smo i mi prihvatili u ovome radu, a prema kojoj su novine: «Serijska publikacija koja se izdaje u utvrđenim i čestim razmacima, obično dnevno, tjedno ili polutjednu i koja izvještava o tekućim zbivanjima i temama od općeg interesa.»

Novinarstvo i novinstvo razvijalo se kroz pet razdoblja: naturalno novinarstvo, verbalno novinarstvo, pismoslovno novinarstvo, tiskoslovno novinarstvo te elektroničko novinarstvo. Prvi ljudi izražavali su cijelim senzomotoričkim sustavom svoga organizma – krikovima, gestama, mirisima, instinktivno, a ne svjesno. Ovo razdoblje naziva se

⁷⁴ Navedeno prema: Inglis, F. Isto, Str 26-27.

razdobljem naturalnog novinarstva. U razdoblju verbalnog novinarstva pridodavanjem smisla krikovima i gestama «zvučna slika» se postupno osamostaljivala od «verbalne slike» i glasovni kod je prešao u verbalni. Izum pisma predstavlja prekretnicu u razvoju novinarstva. Usporedo s razvojem pisma razvijali su se i materijalni nosioci informacija zapisanih u tim prvim novinama – pergamena, papirus, kamene ploče. Prve «novine» javljaju se još u Sumeru, Akadu, Grčkoj i Rimu. Ovo je razdoblje pismoslovnog novinarstva koje će se nastaviti i tijekom srednjega vijeka kao ručni novelizam. Pojavom tiska u 16. stoljeću počinje novo razdoblje u razvoju novina i novinarstva. Pojavljuju se različiti leci, brošure, tzv. proto novine. Krajem 17. i početkom 18. stoljeća pojavljuju se i prve prave periodičke publikacije pa tako i novine koje počinju izlaziti u pravilnim vremenskim razmacima. Napredak tehnologije, industrijalizacija te političke i socijalne promjene koje su uzrokovale dovode do opće planetarizacije novina u 19. stoljeću koje je ujedno i zlatno razdoblje tiskoslovnog novinarstva i novinstva. Pojava novih masovnih medija u 20. stoljeću, prvenstveno radija, televizije, a potom i računala, ugrozila je dominaciju novina kao najraširenijeg medija masovne komunikacije. No, novine se sve više prilagođavaju elektroničkom mediju načinom svoje proizvodnje i raspachavanja, svojim izgledom, načinom organizacije informacija i sadržajima koje donose, ulazeći na taj način u postindustrijsko ili elektroničko razdoblje svoga razvoja.

Kako je već rečeno sve podjele novina su uvjetne i podložne promjenama. Za potrebe ovoga rada novine smo dijelili prema prema načinu proizvodnje (učestalosti izlaženja, formatu i proizvodnoj tehnologiji) te prema sadržaju (informativno-politički listovi, zabavno-revijalni listovi i specijalizirana izdanja). Poseban osvrt je dan na dnevne novine te revije i magazine te način na koji se novinski sadržaji rubrično organiziraju, pa možemo govoriti o unutrašnjo-političkoj rubrici, vanjsko-političkoj rubrici, gradskoj rubrici, sportskoj rubrici, kulturnoj rubrici, revijalnim stranicama, crnoj kronici, programu radija i televizije, vremenskoj prognozi, rubrici koja donosi enigmatske sadržaje, itd.

Zbog mnogobrojnih funkcija u korist pojedinca i društvene zajednice – informativne funkcije, funkcije uvjeravanja, funkcije transmisije kulture i zabavne funkcije, kojima se mogu dodati i edukativna funkcija, psihoterapeutska funkcija, te integrativna funkcija, novinama se često pridaje značenje specifične javne službe.

3 NOVINE KAO KULTURNA BAŠTINA

3.1 Uvodno

Novine, bez obzira jesu li pohranjene na papirnom mediju, na mikrooblicima ili pak na elektroničkim medijima, iznimno su značajna građa za knjižnice, muzeje i arhive.

U knjižnicama, muzejima i arhivima novine predstavljaju dio kulturne baštine – lokalne, regionalne, nacionalne, a možemo reći i međunarodne. Ove ustanove su u prošlosti, a djelomično to čine i danas, u svojim fondovima zadržavale novine i formirale novinske zbirke no, nisu jednako intenzivno koristile kao izvore informacija novine i ostale vrste knjižnične građe, npr. časopise i knjige.

Knjižnice općeznanstvenog i općeobrazovnog karaktera, a osobito narodne knjižnice, nakon uporabe su ih najčešće odmah odstranjivale iz svojih zbirki smatrajući ih potrošnom robom.

U tekstu koji slijedi namjera nam je ukazati na važnost novinskih zbirki za baštinske ustanove – knjižnice, muzeje i arhive, njihovu važnost kao dijela kulturne baštine, izdvojiti razloge njihova zanemarivanja u općeznanstvenim i općeobrazovnim knjižnicama i pokazati da su i u tim knjižnicama novine potencijalno vrlo važan izvor raznolikih informacija, kako obrazovnog tako i zabavnog karaktera. Namjera nam je također ukazati na činjenicu da se svijest o nužnosti zaštite kulturne baštine, čiji su novine sastavni dio, sve intenzivnije razvija o čemu svjedoče i brojni dokumenti na nacionalnoj ili međunarodnoj razini koji imaju zakonsku snagu ili su samo preporučnog karaktera, a sve češće su vezani i uz očuvanje kulturne baštine u digitalnom obliku.

3.2 O kulturnoj baštini i novinama

U *Filozofijskom rječniku* pod natuknicom *kultura* navodi se:

«Kultura je (...) antiteza pojmu prirode. Pod prirodom se kod čovjeka razumijevaju sve njegove urođene osobine, a pod kulturom njegova ličnim zalaganjem i stvaralaštvom ustvorena ličnost...»⁷⁵

Prema istom autoru kultura predstavlja preradbu i usavršavanje nečeg, nekog materijala za određenu svrhu. Kultura je u isti mah i akt, stvaralački proces i ono što je tim procesom ostvareno⁷⁶.

Promišljajući fenomen kulture s filozofsko-antropološkog stanovišta u tekstu *Narod i njegova kulturna baština* Ivan Macan navodi:

⁷⁵ Kultura. // *Filozofijski rječnik*. 2. izd. Zagreb : Nakladni zavod Matice Hrvatske Zagreb, 1984. Str. 183.

⁷⁶ Usp. Isto, str. 183.

«Sve ono što je čovjek obradio da mu služi za život pripada kulturi. Svijet kulture je zato u najpotpunijem smislu ljudski svijet. No čovjek nije ostao samo pri onome što mu je nužno potrebno kako bi na ovoj zemlji preživio. On je ujedno želio da mu život bude što ljepši i ugodniji, da se što bolje osjeća. Zato je počeo primjenjivati sve svoje vještine, pokušao stvarati uvijek nove oblike: za kuće, za alat, za pribor, za odjeću, ali i za svoj duhovni profil u izražavanju svojih osjećaja kroz govor i pjesništvo»⁷⁷

Kulturna dobra ne nestaju smrću onih koji su ih stvorili. Ona se urezuju u zemaljske oblike, kamen, drvo, zemlju, ljudske proizvode – materijalne i duhovne. Tako ih čovjek predaje svome potomstvu.⁷⁸ Čovjek svome potomstvu predaje baštinu, a baština je prema Ivi Maroeviću⁷⁹ vrlo složen pojam. Hrvatski jezik pravi vrlo malenu razliku između termina baština i naslijeđe, iako isti autor navodi da od toga postoje i odstupanja budući da je u Anićevu *Rječniku hrvatskog jezika* ova razlika izraženija te navodi:

- baština jest «(...) ukupnost iz prošlosti sačuvanih i njegovanih kulturnih dobara.⁸⁰»;
- naslijeđe jest «(...) kulturna dobra i kvalitete života koje su ostavili prethodnici, preci ili prijašnja razdoblja i vremena⁸¹».

Govoreći o kulturnoj baštini Maroević kaže:

«Na ovaj način shvaćena kulturna baština, kao prepoznavanje duhovnih vrijednosti u materijalnom svijetu koji nas okružuje, isto je tako imala svoju povijest, razvitak, promjene i širenje značenja. Aktualna struktura kulturne baštine polazi od dvije njezinih temeljnih sastavnica: materijalne i nematerijalne, uz napomenu da granice među njima nisu odviše oštre, jer se nematerijalna značenja integriraju s materijalnom pojavnošću do nerazlučivosti, a velik se dio nematerijalne kulturne baštine, dokumentiranjem, bilježenjem ili primjenom u nekoj od sadašnjosti, materijalizira (poput usmene predaje, glazbe, plesa, običaja i tehnologije izrade stvari, zanata i sl.) ili posredovanjem materijalnih svjedočanstava vizualizira, pa i reproducira.»⁸²

Promatrajući fenomen novina u navedenom kontekstu promišljanja kulturne baštine možemo reći da su one već od najranijih vremena bez obzira u kojem obliku su se novosti

⁷⁷ Macan, I. Narod i njegova kulturna baština : filozofsko-antropološko razmišljanje. // *Gazophylacium* 1, 1/2(1993), str. 1.

⁷⁸ Usp. Isto, str. 1.

⁷⁹ Maroević, I. Nacionalno određenje kulturne baštine. // *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 26/27 (2000/2001), str. 9.

⁸⁰ Anić, V. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb : Novi Liber, 1991. str. 62.

⁸¹ Isto, str. 827.

⁸² Maroević, Nav.djel. str. 9.

vizualizirale, pa i reproducirale, a ostvarujući svoje temeljne funkcije u društvenoj zajednici – informiranje, zabavu, uvjeravanje, pronosile kulturu kroz prostor i vrijeme postajući na taj način značajna sastavnica kulturne baštine.

Prema riječima Dore Sečić:

«(...) tog pratioca svakodnevnog političkog i društvenog života građani u pravilu nakon čitanja ne čuvaju, već ga odlažu u stari papir. Zbog toga sačuvani nizovi starih novina predstavljaju veliku rijetkost i osiguravanje njihove trajne dostupnosti veliki je problem. Mnogo su rjeđi nego stare knjige, koje ustanove i mnogi građani odvajkada čuvaju u svojim knjižnicama.»⁸³

Kultura i kulturna baština obilježavaju kako čovjeka pojedinca tako i čitave kulturno-povijesne skupine – narode. Narod bez kulture je mrtav narod, kultura je medij kroz koji narod iskazuje svoju specifičnost, osebnost i sebi svojestvenu kreativnost. Stoga nije čudno da:

«(...) svaki narod, kojemu je stalo do svog identiteta, ljubomorno čuva ostvarenja svoje kulturne povijesti, svoju kulturnu baštinu koju je naslijedio od svojih predaka. A i sama ta briga za kulturna ostvarenja iz vlastite prošlost ulazi kao sastavnica u kulturu jednog naroda. Svaki kulturni narod ne stvara samo nova djela, on zna i čuvati svoju prošlost, svoju baštinu.»⁸⁴

Svaki narod kojemu je stalo do svog identiteta također čuva i svoju novinsku građu kao dio svoje kulturne povijesti i kulturne baštine, uvažavajući pri tom činjenicu «da kulturna osobna karta naroda nije manje vrijedna ako je protkana utjecajima drugih naroda i kultura i ako svjedoči o onome što smo naslijedili od predaka, pri čemu ćemo se onim duhovnim predznakom kulturne baštine koristiti kao procesom prema suživotu, a ne prema razdvajanju.»⁸⁵

3.3 Arhivi, knjižnice i muzeji – čuvari i zaštitnici novinske baštine

Knjižnice, muzeji i arhivi su ustanove koje sakupljaju, organiziraju, čuvaju i daju na korištenje jedinice kulturne i znanstvene baštine. Hooper-Greenhill ističe da baštinske ustanove:

⁸³ Sečić, Dora. Novinske zbirke u knjižnicama: njihova dostupnost i zaštita. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 35, 3-4(1992), str. 18.

⁸⁴ Macan, I. Nav. djel. str. 2.

⁸⁵ Maroević, I. Nav. djel., str. 12.

«Iako su tradicionalno usmjerene na različitu građu (premda katkad i nisu) a svoje djelovanje zasnivaju na različitim normama i pravilima, izazovi i problemi s kojima se te ustanove susreću ostvarujući vlastita poslanja i ciljeve u suštini su slični. Njihova je temeljna zadaća oduvijek bila zaštita i čuvanje baštine, a svrha djelovanja da različitim skupinama korisnika osiguraju što bolju dostupnost informacija i građe koju čuvaju. Međusobno razlikovanje, u prvom redu u odnosu na "prirodu građe, metode odabira i nadzora nad građom i poslanja i svrhe (...), percepcije i odnosa njihovih korisnika, može se pritom shvatiti više kao pitanje konvencije i tradicije nego stvarnih, konceptualnih razlika.»⁸⁶

Novinska građa predmet je bavljenja svih baštinskih ustanova. Knjižnice, osobito one koje imaju arhivsku funkciju⁸⁷, muzeji i muzejske knjižnice koje djeluju u njihovu sastavu, te arhivi sakupljaju novinsku građu, organiziraju novinske zbirke, čuvaju ih i osiguravaju korisnicima dostupnost novinama.

U baštinskim ustanovama⁸⁸ arhivirani primjerci starih novina važan su izvor znanja i informacija o proteklim vremenima i događajima. U navedenim ustanovama informativna funkcija novina, zabavna funkcija novina, funkcija uvjeravanja te funkcija transmisije kulture promatraju se s vremenskim odmakom. Novine su «sirov» istraživački materijal koji vrlo precizno i sveobuhvatno svjedoči o onome što se pojedincima i društvu događalo, na koji način su se pojedinci i društvo u cjelini zabavljali, kojim kulturnim vrednotama su davali prednost, a koje su zanemarivali, na koji način se u proteklim vremenima vršila ekonomska propaganda. Kako pokazuju provedena istraživanja⁸⁹, u knjižnice, muzeje i archive dolaze povjesničari, novinari, nastavno osoblje osnovnih, srednjih ili pak visokih škola, odvjetnici kako bi činjenicama o proteklim događajima potkrijepili vlastita istraživanja ili izvještaje, kako bi pronašli relevantne materijale za nastavni rad ili pak u njima pronašli zapise o događanjima koji im mogu pomoći u

⁸⁶ Navedeno prema Faletar – Tanacković, S. Mogućnosti suradnje baštinskih ustanova – odabrani europski projekti. // Izazovi pisane baštine: Zbornik radova u povodu 75. obljetnice života Aleksandra Stipčevića / urednik Tatjana Aparac-Jelušić. Osijek: Filozofski fakultet, 2005. Str.193

⁸⁷ U navedenom kontekstu kao knjižnice s arhivskom funkcijom podrazumijevamo kako one knjižnice u koje novinska građa pristizne modalitetom obveznog primjerka tako i one knjižnice koje su na osnovu zakonskih propisa obvezne formirati zavičajnu zbirku, a čiji sastavni dio jest i novinska građa. Zavičajne zbirke u čiji sastav ulaze mjesne novine, novine koje izlaze na području zavičaja, ali su namijenjene širem području ili cijeloj zemlji, novine bez obzira na mjesto izdavanja i na jezik, koje donose članke o zavičaju i koje posjeduju hemeroteku tj. zbirku izrezaka iz novina i časopisa o zavičaju, protekom vremena postaju značajno kulturno naslijeđe.

⁸⁸ U navedenom kontekstu baštinskim ustanovama se smatraju arhivi, muzeji te knjižnice koje imaju arhivsku funkciju, te sve one knjižnice koje nemaju arhivsku funkciju, ali posjeduju značajne zbirke stare novinske građe (npr. središnje sveučilišne knjižnice, akademijske knjižnice).

⁸⁹ Nakiganda, M. Strategies for Increased Access to Older Newspapers: the experience of Makerere University Africana. 2007. URL:<http://www.ifla.org/IV/ifla73/papers/103-Nakiganda-en.pdf>. (30.05.2008)

odvjetničkom radu. Istraživači novinske građe u knjižnice, muzeje i arhive dolaze zbog različitih pobuda i pripadnici su različitih profesija. Neki od njih pripadaju znanstvenoj zajednici⁹⁰ a neki pak dolaze izvan nje.

Kada govorimo o knjižnicama, nužno moramo uzeti u obzir postojanje knjižnica čija primarna uloga nije arhivska, iako mogu posjedovati građu arhivskog karaktera, pa tako i staru novinsku građu. U ovome slučaju radi se o općeznanstvenim knjižnicama - središnjim sveučilišnim, akademijskim, regionalnim knjižnicama koje ujedno mogu biti otvorene i širem građanstvu, te pučkim (narodnim) knjižnicama.

Općeznanstvene knjižnice (npr. središnje knjižnice sveučilišta, akademijske knjižnice, regionalne knjižnice) prikupljaju građu iz svih znanstvenih područja, posebno građu interdisciplinarnoga i multidisciplinarnog značenja. Ovisno o osnivaču, krug njihovih korisnika obuhvaća znanstvenike, stručnjake s raznih područja, studente i učenike srednjih škola ako su knjižnice namijenjene cijeloj regiji ili pokrajini, odnosno akademike i znanstvenike ako je osnivač znanstvena akademija.

Pučke (narodne) knjižnice također prikupljaju raznoliku građu, a otvorene su svim slojevima pučanstva. Svojim službama i uslugama potiču i šire opće obrazovanje, stručni i znanstveni rad, a posebno se zalažu za to da svi slojevi pučanstva steknu naviku čitanja i korištenja raznolikih knjižničnih usluga.

Osnovna je funkcija svih ovih knjižnica zadovoljavanje općekulturnih potreba njihovih korisnika i poticanje stručnog i znanstvenog rada. Krug korisnika koje one opslužuju izuzetno je velik – njihovi korisnici mogu biti djeca, srednjoškolci, studenti, stručnjaci s raznih područja, znanstvenici te akademici. U knjižnicama općeznanstvenog i općeobrazovnog, karaktera, osobito ako su otvorene širem građanstvu, novine mogu poslužiti kao izvor značajnih informacija, ali i kao zabavno štivo. Korisnici ovih knjižnica, prelistavajući novine, često će se susresti s mnogobrojnim atraktivnim reklamnim

⁹⁰ Kao korisnici novinske građe u baštinskim ustanovama pojavljuju se znanstvenici za koje možemo reći da pripadaju dvama različitim tipovima znanstvene zajednice. Prvi se tip pojavljuje u primijenjenim znanostima u kojima postoji naručilac znanstvenog posla i potencijalni vlasnik znanstvenog djela. U primijenjenim znanostima – prirodoslovlju, medicini, tehnicima, ali i u ekonomiji i biznisu, znanstveno djelo postaje vojna, državna ili poslovna tajna tj. roba s poznatim, ekskluzivnim vlasnikom. U ovome tipu znanstvene zajednice znanstveno djelo je proizvod koji efikasno ili neefikasno, uz veći ili manji profit, zadovoljava neku praktičnu svrhu, a njegovo se vrednovanje vrši prema eksternim kriterijima korisnosti, a ne prema internim vrijednostima istinitosti. Stara novinska građa iz koje su znanstveniku razvidni povijesni podaci, vrlo teško može biti relevantan izvor informacija ukoliko proizvod znanstvenoga djela mora biti nešto suvremeno, efikasno i ekonomski isplativo. Drugi tip znanstvene zajednice pojavljuje se u fundamentalnim znanostima ili u akademskim znanstvenim kolektivima. Za ovaj tip znanstvene zajednice, a koji se javlja pretežito u društvenim i humanističkim znanostima, stare novine predstavljaju značajan izvor informacija kao «sirov» istraživački materijal. Ovaj «sirov» istraživački materijal će znanstvenik, npr. povjesničar, sociolog, politolog, proraditi i na osnovu činjenica donositi uopćenja i određene zaključke, stvarajući na taj način znanstveno djelo čija vrijednost prvenstveno počiva na kriteriju istinitosti, a ne na kriteriju korisnosti.

tekstovima pomoću kojih proizvođači žele utjecati na kupce kako bi kupili njihove proizvode. U njima će korisnici pronalaziti i najrecentnije informacije o kulturnim događanjima, a vrlo često i pročitati neki literarni tekst. U ovim knjižnicama novine traže pripadnici različitih etničkih manjina, ljudi različitih profesija, ljudi različite starosne dobi, od onih najmlađih do onih najstarijih.

U odnosu na zadaće koje ove knjižnice obavljaju i u odnosu na funkcije koje novine obavljaju u društvenoj zajednici, a o kojima smo ranije govorili, nameće se zaključak da bi novine i u ovim knjižnicama trebale biti intenzivno korištene, te je stoga nužno u njima organizirati svrsishodne i ekonomične modele organiziranja i upravljanja novinskim zbirkama, no to nije uvijek bio slučaj, osobito u hrvatskim knjižnicama.

Pretpostavljamo da razlog ovakvoga stava prema novinama u općeznanstvenim knjižnicama, a osobito u narodnim knjižnicama, proizlazi iz specifičnosti koje se pojavljuju u radu s novinama. U općeznanstvenim knjižnicama, one su uvijek predstavljale problem koji je uzrokovao minoriziranje njihova značaja kao izvora informacija. Premda novine u baštinskim ustanovama, a o čemu smo u ovome poglavlju već govorili, predstavljaju iznimno značajan izvor informacija, poteškoće vezane uz rad s novinama dovele su također do njihova zapostavljanja u odnosu na ostalu vrstu građe.

Pokušamo li analizirati uzroke koji su doveli do njihova zapostavljanja u možemo zaključiti:

- kada ustanova odluči nabavljati novine može se očekivati da će pretplata na njih trajati godinama, pa i desetljećima, što zahtijeva znatna i stalna financijska sredstva, dakle pouzdanost u osnivača knjižnice;
- u baštinskim ustanovama velik dio novina potrebno je čuvati, pa to stvara dodatne probleme s njihovom pohranom i zaštitom, te zbog toga iziskuje dodatna sredstva;
- novine zahtijevaju dodatne troškove vezane uz čuvanje jer ih je potrebno uvezivati;
- cijene novina sve više rastu;
- postupak njihove obradbe je složeniji; svakodnevno rukovanje zbirkom novina je zahtijevno;
- novine se u pravilu ne posuđuju (korisnici u pravilu građu žele posuđivati).

Činjenica da rad s novinskim zbirkama zahtijeva dodatne napore osoblja vezano uz izgradnju zbirke novina, njezinu obradu, dostupnost i korištenje (rad s korisnicima) te zaštitu i čuvanje dovelo je do smanjenog zanimanja baštinskih ustanova za novine kao izvor informacija

3.4 Zaštita kulturne baštine – preporuke i zakonska regulativa

Svijest o potrebi zaštite nacionalne kulturne baštine, pa tako i stare novinske građe u mnogim zemljama svijeta intenzivnije se počela razvijati nakon drugog svjetskog rata zahvaljujući djelovanju svjetske organizacije UNESCO⁹¹. UNESCO je donio i tri iznimno značajne konvencije čiji sadržaj se vezuje uz zaštitu kulturne i prirodne baštine, a koje su ratificirale mnoge zemlje širom svijeta:

- *Konvenciju o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba* (eng. *Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*⁹² with *Regulations for the Execution of the Convention*⁹³), 1954.;
- *Konvenciju o načinima zabrane i sprječavanja ilegalnog uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva nad kulturnim dobrima* (eng. *Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property*), 1970.⁹⁴ te
- *Konvenciju o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine* (eng. *Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*)⁹⁵, 1972.

Među njima svakako bismo istaknuli *Konvenciju o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine* koja je zasnovana na konceptu transnacionalnosti i zajedničke baštine čovječanstva i govori o tome da je očuvanje kulturnog i prirodnog nasljeđa jedan od najvažnijih elemenata kulturnog identiteta naroda te da propadanja ili nestanak nekog dobra koje pripada kulturnoj ili prirodnoj baštini osiromašuje sve zemlje svijeta. Čitava međunarodna zajednica treba, dakle, sudjelovati u zaštiti i vrednovanju te baštine, a očuvanje i vrednovanje kulturnog i prirodnog nasljeđa treba provesti u skladu s međunarodnim normama prihvaćenim na zakonodavnom, administrativnom, znanstvenom i tehničkom planu.

⁹¹Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi URL:http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=29008&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (12.09.2008.)

⁹²Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict. UN Documents Cooperation Circles, Gathering a Body of Global Agreements. URL:<http://www.un-documents.net/cpcpeac.htm>. (29.10.2006.)

⁹³Regulations for the Execution of the Convention for the Protection of Cultural Property in event of Armed Conflict. UN Documents Cooperation Circles, Gathering a Body of Global Agreements. URL:<http://www.un-documents.net/cpcpeac.htm>. (29.10.2008.)

⁹⁴Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property. URL:http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13039&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html. (12.09.2008.)

⁹⁵Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage URL:<http://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>. (12.09.2008.)

Krovna svjetska knjižničarska organizacija IFLA (Međunarodni savez knjižničarskih društava i ustanova, eng. *International Federation of Library Associations and Institutions*) slijedi ova načela i nastoji pomoći knjižnicama u zaštiti knjižnične građe, pa tako i novina. Još je u okviru programa UAP (Univerzalna dostupnost publikacija, eng. *Universal availability of publications*) naglašena potreba organizirane zaštite bibliotečne građe – kako bi se osigurala trajna dostupnost dokumentima.⁹⁶

Odbor za kulturu Vijeća Europe⁹⁷ usvojio je u listopadu 1999. *Smjernice za europske knjižnice* (eng. *Guidelines on library legislation and policy in Europe*), a njihov je konačan tekst objavljen u siječnju 2000. pod naslovom *Smjernice za knjižnično zakonodavstvo i knjižničku politiku u Europi*⁹⁸. Smjernice se sastoje od četiri dijela, a za temu kojom se u ovome radu bavimo – novinsku građu kao dio kulture baštine, osobito je važan njihov četvrti dio koji sadrži skup načela kojima bi trebalo prilagoditi nacionalne zakonske propise o knjižnicama vezano uz zaštitu knjižnične baštine.⁹⁹

Prema riječima Tatjane Aparac Jelušić:

«Uz već dobro znane probleme organizacijske, upravljačke, financijske i tehničke naravi, pred knjižnicama, arhivima i muzejima danas je još jedan problem: kako pristupiti očuvanju kulturne baštine, dakle proizvoda ljudskog uma koji tijekom vremena, prošlog i sadašnjeg, nastaju na najrazličitijim nositeljima, a uključuju i digitalne medije.»¹⁰⁰

Kao jedan od prinosa rješavanju problema očuvanju kulturne baštine na digitalnim medijima, bez obzira jesu li pojedine jedinice kulturne baštine nastale postupkom digitalizacije ili su digitalno rođene, možemo promatrati i *Preporuku Europske komisije o digitalizaciji, digitalnom očuvanju i online dostupnosti kulturnih materijala* (eng. *Recommendation on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation*)¹⁰¹ koju je Europska komisija¹⁰² usvojila 2006. godine., a u kojoj poziva zemlje članice Europske unije da djeluju na očuvanju digitalnog sadržaja, kako bi se

⁹⁶ Report on the work of the Core Programme for Universal Availability of Publications and the Office for International Lending 1979 – 2002. URL:<http://www.ifla.org/VI/2/uap.htm#Report>. (12.09.2008.)

⁹⁷ Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi <http://www.coe.int> (12.09.2008.)

⁹⁸ Guidelines on library legislation and policy in Europe. // Library legislation in Europe : discussion papers and country reports / edited by Christiane Bohrer. Bad Honnef : Bock+Herchen, 2000. Str. 27-34. ili: URL:<http://culture.coe.fr/books/eng/ecubook/20r.3.htm>. (12.09.2008.)

⁹⁹ Usp. Horvat, A. Knjižnice između zakonskih popisa i vlastite inicijative. // 4. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji / uredile Mirna Willer i Tinka Katić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2002. Str. 23-30.

¹⁰⁰ Aparac – Jelušić, T. Digitalna baština u nacionalnim programima zaštite baštine, 2006. URL : http://dzs.ffzg.hr/text/aparac_19972.htm (02.06.2008)

¹⁰¹ Commission Recommendation on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation. 2006. URL:http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/cf/itemdetail.cfm?item_id=2782. (12.09.2008.)

¹⁰² Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi URL:http://ec.europa.eu/index_en.htm (12.09.2008.)

osigurao dugoročni pristup digitalno pohranjenim materijalima. Ovom Preporukom Komisija nastoji potaknuti članice Europske unije na ubrzanje procesa stavljanja europskoga kulturnog nasljeđa na internet preko Europske digitalne knjižnice.¹⁰³

Republika Hrvatska prihvatila je i ratificirala navedene UNESCO-ve konvencije vezane uz kulturnu baštinu i to: *Konvenciju o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba* i *Protokol u vezi sa zabranom izvoza kulturnih dobara s okupiranih teritorija*¹⁰⁴ 1993. godine; *Konvenciju o načinima zabrane i sprječavanja ilegalnog uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva nad kulturnim dobrima*¹⁰⁵ 1993. godine, a *Konvenciju o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine*¹⁰⁶ 1991. godine. Republika Hrvatska također je potvrdila i *Okvirnu konvenciju Vijeća Europe o vrijednosti kulturne baštine za društvo* (eng. *Convention on the Value of Cultural Heritage for Society*)¹⁰⁷.

Domaća legislativa, vezana uz očuvanje kulturne baštine u knjižnicama obuhvaća: *Zakon o knjižnicama*¹⁰⁸, *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o knjižnicama*¹⁰⁹, *Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*¹¹⁰, *Pravilnik o registru kulturnih dobara Republike Hrvatske*¹¹¹, *Pravilnik o zaštiti knjižnične građe*¹¹².

Na ovome mjestu značajnim smatramo spomenuti i postojanje Registra arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske¹¹³, Registra muzeja, galerija i zbirki u Republici Hrvatskoj¹¹⁴, te postojanje čitavog niza registra knjižnica i knjižničnih zbirki u Republici Hrvatskoj poput:

¹⁰³ Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi URL:<http://www.edlproject.eu/>

¹⁰⁴ Konvencija o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba i Protokol u vezi sa zabranom izvoza kulturnih dobara s okupiranih teritorija. // Narodne novine, Međunarodni ugovori. 12(1993) ili URL:<http://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/328833.html>. (8.11.2008.)

¹⁰⁵ Konvencija o načinima zabrane i sprječavanja ilegalnog uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva nad kulturnim dobrima. // Narodne novine, Međunarodni ugovori. 12(1993) ili URL:<http://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/328833.html>. (8.11.2008.)

¹⁰⁶ Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine. // Narodne novine, Međunarodni ugovori. 12(1993) ili URL:<http://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/328833.html>. (8.11.2008.)

Republika Hrvatska stranka je Konvencije na temelju notifikacije o sukcesiji od 8. listopada 1991.

¹⁰⁷ Zakon o potvrđivanju Okvirne konvencije Vijeća Europe o vrijednosti kulturne baštine za društvo. // Narodne novine, Međunarodni ugovori. 5(2007) ili URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/328922.html>. (7.11.2008.)

¹⁰⁸ Zakon o knjižnicama. // Narodne novine. 105(1997) ili URL:<http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/267274.html> (7.11.2008.)

¹⁰⁹ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o knjižnicama. // Narodne novine. 104(2000) ili URL:<http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/274061.html>. (7.11.2008.)

¹¹⁰ Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. // Narodne novine. 69(1999) ili URL:<http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/271022.html>. (23.11.2008.)

¹¹¹ Pravilnik o registru kulturnih dobara Republike Hrvatske. // Narodne novine. 37(2001) ili URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/232236.html>. (23.11.2008.)

¹¹² Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. // Narodne novine. 52(2005) ili URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/288524.html>. (23.11.2008.)

¹¹³ Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi URL:<https://arhinet.arhiv.hr/Public/Registar.aspx> (12.09.2008.)

¹¹⁴ Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi URL:<http://www.mdc.hr/main.aspx?id=400> (12.09.2008.)

Culturenet.hr: web portal hrvatske kulture¹¹⁵, Sustav znanstvenih informacija (SZI) - Hrvatske knjižnice na Webu¹¹⁶, Adresar narodnih knjižnica u Republici Hrvatskoj¹¹⁷.

Čitav niz međunarodnih dokumenata vezanih za zaštitu kulturne baštine, a donesenih unazad nekoliko godina, pred knjižničarsku zajednicu Republike Hrvatske postavio je zadatak prilagođavanja europskoj legislativi, napose vezano uz suvremeno elektroničko okruženje i sve veću zastupljenost digitalne građe kao sastavnog dijela kulturne baštine.

3.5 Zaključno

Očuvanje kulturnog nasljeđa jedan je od najvažnijih elemenata kulturnog identiteta naroda, ali propadanja ili nestanak nekog dobra koje pripada kulturnoj baštini osiromašuje sve zemlje svijeta. Svaki narod kojemu je stalo do svog identiteta čuva i svoju novinsku građu kao dio svoje kulturne povijesti i kulturne baštine.

Novinska građa predmet je bavljenja i značajan dio fondova svih baštinskih ustanova. Knjižnice, osobito one koje imaju arhivsku funkciju, muzeji i muzejske knjižnice koje djeluju u njihovu sastavu, te arhivi sakupljaju novinsku građu, organiziraju novinske zbirke, čuvaju ih i osiguravaju korisnicima dostupnost novinama, te nužno moraju organizirati djelotvorne i svrsishodne modele organizacije i upravljanja starim novinskim zbirkama koje posjeduju u svojim fondovima. Za ustanove kojima prvenstvena zadaća nije arhivskoga karaktera, a tu prvenstveno mislimo na općeoznanstvene i općeobrazovne knjižnice, novine predstavljaju također značajnu građu. Njihov značaj za ove ustanove zasniva se na osnovnim funkcijama koje one obavljaju u društvenoj zajednici – informiranju, zabavi, uvjeravanju te transmisiji kulture. Sukladno zadaćama i funkcijama koje obavljaju ove ustanove također su dužne ne zanemarivati novinsku građu, te organizirati svrsishodne i djelotvorne modele organiziranja i upravljanja novinskim zbirkama.

U ovim nastojanjima snažan oslonac arhivima, knjižnicama i muzejima može predstavljati sve brojnija zakonska regulativa i pojava dokumenata preporučnog karaktera na međunarodnoj i nacionalnoj razini, a koje sve više uvažava djelovanje ovih ustanova u

¹¹⁵ Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi URL:<http://www.culturenet.hr/v1/hrvatski/> (12.09.2008.)

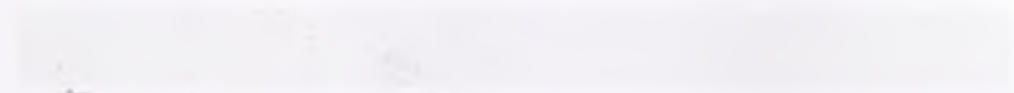
¹¹⁶ Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi URL:<http://knjiznica.irb.hr/hrv/crolibs.html> (12.09.2008.)

¹¹⁷ Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi

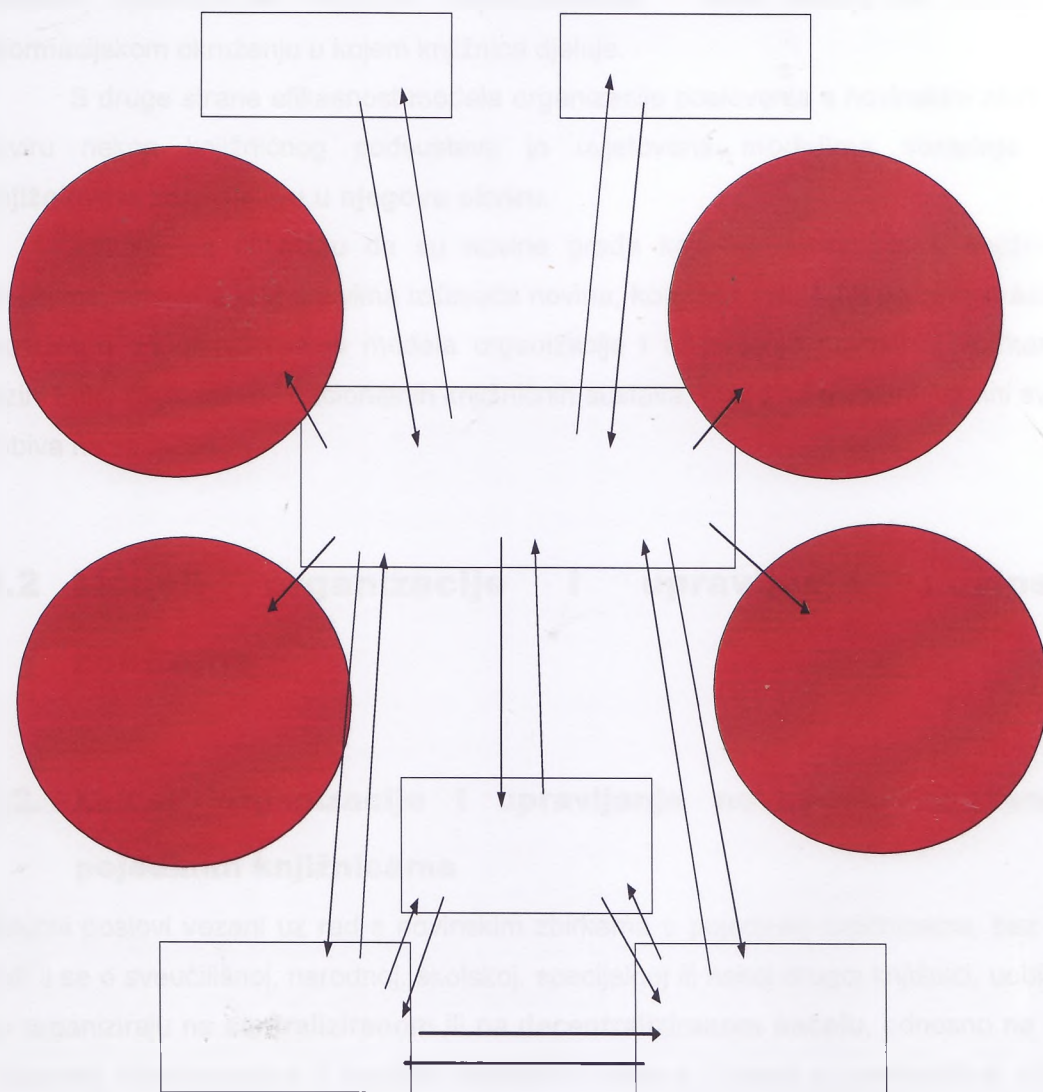
URL:<http://www.google.hr/search?hl=hr&q=Adresar+narodnih+knji%C5%BEnica+u+Republici+Hrvatskoj&btnG=Google+pretra%C5%BEivanje&meta=> (12.09.2008.)

suvremenom elektroničkom okruženju u kojemu kulturna baština iz materijalnog prelazi u virtualni svijet.

POKLONNIK ZAŠTITE

4 MODELI ORGANIZACIJE I UPRAVLJANJA NOVINSKIM ZBIRKAMA

4.1 Uvodno

Efikasnost modela organizacije poslovanja s novinskim zbirkama u okviru nekog knjižničnog sustava s jedne strane vezana je uz **efikasnost modela organizacije poslovanja s novinskim zbirkama u pojedinim knjižnicama** koje taj podsustav čine, a koja pak ovisi o ustroju i odnosu službi odnosno odjela u kojima se odvija poslovanje s novinskim zbirkama. Ustroj i odnos ovih službi ovisi o namjeni knjižnice, njezinoj veličini, funkcijama koje obavlja, broju korisnika koje opslužuje, prostornim mogućnostima, tehničkoj opremljenosti knjižnice, osposobljenosti i broju osoblja te društvenom i informacijskom okruženju u kojem knjižnica djeluje.

S druge strane efikasnost modela organizacije poslovanja s novinskim zbirkama u okviru nekog knjižničnog podsustava je uvjetovana **modelima suradnje među knjižnicama koje djeluju u njegovu okviru**.

Vezano uz činjenicu da su novine građa koja se pohranjuje u knjižnicama, muzejima, arhivima te u arhivima izdavača novina, **koncept zajedničkog informacijskog okruženja** pri osmišljavanju modela organizacije i upravljanja novinskim zbirkama na razini kako regionalnih i nacionalnih knjižničnih sustava, tako i na globalnoj razini sve više dobiva na važnosti.

4.2 Modeli organizacije i upravljanja novinskim zbirkama

4.2.1 Modeli organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u pojedinim knjižnicama

Stručni poslovi vezani uz rad s novinskim zbirkama u pojedinim knjižnicama, bez obzira radi li se o sveučilišnoj, narodnoj, školskoj, specijalnoj ili nekoj drugoj knjižnici, uobičajeno se organiziraju na **centraliziranom** ili na **decentraliziranom načelu**, odnosno na osnovi potpunog objedinjavanja ili podjele navedenih poslova. Ovisno o prednostima, odnosno nedostacima svakog od navedenih pristupa, svaka knjižnica ovisno o svojim funkcijama i zadacima, lokalnim potrebama i prilikama te uvažavajući nužnost uključivanja u globalno informacijsko okruženje odabire optimalan model svoga rada s novinskim zbirkama.

Namjera nam je u poglavlju koje slijedi promotriti prednosti, odnosno nedostatke kako centraliziranog tako i decentraliziranog načela organizacije rada s novinskim zbirkama u pojedinim knjižnicama te ukazati na moguće načine organizacije kontrole pristizanja novina kao specifične vrste posla koja se javlja pri radu s ovom vrstom publikacija.

U ovome poglavlju također će biti govora o mogućim načinima organizacije rada s novinskim zbirkama koji se odvija u narodnoj knjižnici između centralne knjižnice i pojedinih ogranaka narodne knjižnice, te između središnje sveučilišne knjižnice i fakultetskih knjižnica, a u odnosu na načelo centralizacije, odnosno decentralizacije.

Centralizacija / decentralizacija poslovanja s novinskim zbirkama u pojedinim knjižnicama

Još godine 1949., raspravljajući o neekonomičnosti rada s periodičkim publikacijama, Beatrice Simons navela je sljedeće razloge u korist **centraliziranog tipa organizacije**:

«Količina vremena utrošenog na dogovore, previše pogrešaka koje se čine zato što svaki uposlenik zna samo dio informacija je zapanjujući. Vrijeme je novac, a novcem se kupuju novi naslovi periodičkih publikacija, novcem se može platiti nove uposlenike. (...) Ukoliko postoji mogućnost da se poslovanje s periodičkim publikacijama povjeri samo jednom uposleniku ili manjoj grupi uposlenika ili pak osnuje zaseban odjel periodike uvidjet će se da je to ekonomski opravdano. Osim toga, stvorit će se i grupa uposlenika koja može pružati korisnicima vrlo kvalitetne informacijske usluge.»¹¹⁸

Potpuna centralizacija poslovanja ima određene prednosti koje se prije svega očituju u mogućnosti ujednačavanja poslova vezanih uz rad s novinama. No, takav se pristup rijetko susreće u praksi jer bi se tada radilo o svojevrsnoj knjižnici u knjižnici, osim u slučajevima kada se radi o velikim knjižnicama poput primjerice, nacionalnih knjižnica koje zaprimaju, u najvećem broju slučajeva modalitetom obveznog primjerka, ali i drugim modalitetima nabave, iznimno velik broj novinskih naslova.

Kako smo već naveli potpuna centralizacija poslovanja s novinskim zbirkama rijetko se susreće u praksi. Modeli organizacije poslovanja s novinskim zbirkama, a s kojima se u praksi susreće, uglavnom se zasnivaju na decentraliziranom načelu, bez obzira radilo li se o djelomičnoj ili pak potpunoj decentralizaciji poslovanja.

¹¹⁸ Osborne, D. Serial Publications : Their Place and Treatment in Libraries. Chicago : American Library Association, 1980. Str. 62.

Decentralizacija poslovanja s novinskim zbirkama može se stoga, slijedom lokalnih potreba, odvijati na dva načina:

- poslovi vezani uz nabavu, obradbu, korištenje/dostupnost te zaštitu i čuvanje novina mogu se povezati s poslovima vezanim uz nabavu, obradbu, korištenje/dostupnost te zaštitu i čuvanje ostalih vrsta građe u knjižnici (npr. jedinstvena nabava za sve vrste knjižnične građe, jedinstvena obrada za sve vrste knjižnične građe, jedinstvene čitaoničke službe)

ili

- poslove vezane uz nabavu, obradbu, korištenje/dostupnost te zaštitu i čuvanje novina obavljaju zasebni odsjeci unutar pojedinih odjela i službi, a koji se osim novinama bave i ostalim serijskim publikacijama, prvenstveno časopisima (npr. u okviru službe nabave postoji zaseban odsjek za nabavu serijskih publikacija, u okviru službe obradbe postoji zaseban odsjek za obradbu serijskih publikacija, postoje zasebne čitaonice serijskih publikacija).

Na ovome mjestu držimo važnim raspraviti prednosti modela u kojem je nabava novina i ostalih serijskih publikacija povezana s nabavom ostalih vrsta građe, posebno omeđenih publikacija. Ponekad je teško razlučiti je li neka publikacija serijska ili omeđena budući da se često zna dogoditi da se publikacija obradi kao omeđena, a potom se ustanovi da je nastavila s izlaženjem. Osim toga, u praksi se susrećemo s publikacijama koje jesu novine, ali ih se vrlo često u knjižnicama svrstava među časopise. Radi se o različitim tjednicima koji su ilustrirani i imaju korice. Sve to govori u prilog jedinstvene nabavne službe za omeđene i serijske publikacije. Međutim, u tom modelu razvidni su i nedostaci, napose zbog toga što je nabava časopisa i novina dugotrajnija od nabave omeđenih publikacija, što počinje onog trenutka kada knjižnica odluči nabavljati određenu publikaciju, pa sve do trenutka kada odluči da određeni naslov više nije potreban ili kada prestane izlaziti.

U odnosu na obradu svekolike građe u sklopu jedne službe, također je moguće uočiti određene prednosti i nedostatke. Jedinstvena obradba svakako pokazuje svoje prednosti prvenstveno vezano uz ujednačavanje kataložne prakse. Među nedostatke takva pristupa svakako treba uvrstiti specifičnosti časopisa i novina što zahtijeva specijalizaciju osoblja, pa u tom smislu, odvajanje službe odnosno specijalizacija imaju svoje opravdanje pod uvjetom da osoblje tijesno surađuje s ostalim stručnjacima za obradbu kako bi se ujednačavala kataložna praksa.

Valja, naposljetku, izdvojiti prednosti, odnosno nedostatke zasebnih odnosno zajedničkih čitaoničkih službi za omeđene publikacije te serijske publikacije, prvenstveno časopise i novine. Zasebne čitaoničke službe za serijske publikacije imaju svoje opravdanje jer se radi o publikacijama koje u različitim segmentima knjižničnog poslovanja imaju drugačiji pristup. Napose se to odnosi na obradbu i zaštitu, što bitno utječe na dostupnost u čitaoničkim prostorima.

O drugom tipu organizacije govore Rothman i Ditzion:

« (...) u gotovo svakoj knjižnici u kojoj postoji odjel periodike postoje i zasebni odjeli za određena znanstvena područja. Poslovanje s periodičkim publikacijama odvija se u odjelu periodike do onoga trenutka kada ih treba smjestiti na police. Tada se periodičke publikacije šalju u pojedine odjele, ovisno o tome koje znanstveno područje pokrivaju i ne ulaze u sastav opće zbirke...»¹¹⁹

U znanstvenim knjižnicama u kojima je građa organizirana na osnovi stručnog rasporeda, uglavnom danas prevladava pristup kojim se zagovara da se omeđene publikacije i časopisi i novine koji se odnose na istu stručnu grupu smještaju zajedno.

Kontrola pristizanja novina

Među specifičnosti i posebnosti rada s periodičkim publikacijama, pa tako i novinama, svakako valja ubrojiti kontrolu pristizanja pojedinih brojeva određena naslova. Kontrola pristizanja uključuje bilježenje podataka o svakom pojedinom sveščiću novina koji se pojavi u knjižnici, a uobičajeno je da se u knjižnicama obavlja u odjelu nabave, odjelu obradbe ili pak u okviru čitaoničkih službi.

U nekim knjižnicama pak uz službu nabave organizirana je i kontrola pristizanja časopisa i novina kao i služba koja se bavi njihovom pripremom za uvez.

Kontrolu pristizanja časopisa i novina moguće je organizirati i u odjelu obradbe. Djelatnici koji rade na obradbi mahom suiskusni djelatnici dobro upoznati sa svim problemima koji se javljaju u radu s časopisima i novinama i njihov je doprinos važan pri rješavanju problema vezanih uz kontrolu pristizanja, pa je stoga poželjno da budu neposredno povezani sa službom kontrole pristizanja. Osborn¹²⁰ ističe izvjesne prednosti modela u kojem je čitaonica periodike povezana s kontrolom pristizanja – korisnik može u svakom trenutku dobiti željenu informaciju o tome nalazi li se neki časopis ili pak novine u procesu zaprimanja u knjižnicu ili ne. Poželjno bi bilo, posebno u sveučilišnim knjižnicama, da

¹¹⁹ Navedeno prema Osborne, D. Nav. djel. Str. 63.

¹²⁰ Isto, .Str. 61.

kontrola pristizanja i posudba u čitaonici budu povezane, međutim, takav tip organizacije donosi i određene nedostatke, a to se u prvom redu odnosi na nemogućnost knjižničara da se u potpunosti posveti potrebama korisnika tj. da napravi određene propuste u kontroli pristizanja.

Organizacija poslovanja s novinskim zbirkama između centralne knjižnice i ogranaka narodne knjižnice te središnje sveučilišne knjižnice i fakultetskih knjižnica

Ukoliko govorimo o narodnoj knjižnici potrebno je promotriti kakav se odnos može uspostaviti, vezano uz rad s novinama, između službi i odjela centralne knjižnice i pojedinih ogranaka narodne knjižnice i dječjeg odjela. Jedna od temeljnih zadaća narodne knjižnice, kao što je već prije istaknuto, poticanje je čitanja, osobito kod djece, te su narodne knjižnice obvezne osnivati dječje odjele u kojima svoje mjesto trebaju naći i novine namijenjeni djeci osnovnoškolske i srednjoškolske dobi. Dakle, potrebno je odrediti koji će se poslovi obavljati u službama i odjelima centralne knjižnice, a koji u dječjem odjelu i ograncima u mreži u kojima se također mogu naći i novine namijenjeni djeci kao i odraslima.

Odnos službi i odjela centralne knjižnice prema ograncima u mreži te dječjem odjelu, a vezano uz rad s novinskim zbirkama, ovisi u narodnoj knjižnici o tome je li je rad s novinama zasnovan na centraliziranom ili decentraliziranom načelu:

- ukoliko je rad u centralnoj knjižnici zasnovan na centraliziranom načelu tj. unutar jednog odjela, npr. odjela periodike, tada se u njemu obavljaju svi poslovi vezani uz izgradnju zbirke novina kako samog odjela periodike tako i zbirki novina u pojedinim ograncima u mreži i dječjem odjelu, poslovi vezani uz obradu novina te poslovi vezani uz njihovu zaštitu i čuvanje. Dostupnost se organizira u čitaoničkim prostorima odjela periodike, čitaoničkim prostorima ogranaka u mreži te čitaoničkim prostorima dječjeg odjela;
- ukoliko je rad s novinama u centralnoj knjižnici decentraliziran tj. poslovi vezani uz nabavu novina se obavljaju u odjelu nabave, vezani uz obradbu u odjelu obradbe te postoje zasebni čitaonički prostori za novine i časopise, poslovi vezani uz nabavu i obradbu zbirki novina pojedinih ogranaka u mreži te dječjeg odjela obavljaju se u odjelu nabave tj. odjelu obradbe centralne knjižnice. Dostupnost novinama se organizira u ograncima odnosno dječjem odjelu.

U oba slučaja, centraliziranom ili pak decentraliziranom, organizacija odjela odnosno službe periodike centralne knjižnice, odvija se suradnja odjela centralne knjižnice i ogranaka u mreži odnosno dječjeg odjela pri istraživanju zajednice korisnika (posebnosti određenih gradskih tj. prigradskih područja s obzirom na vjeru, rasu, školsku spremu, intenzitet korištenja), suradnja pri izradi plana nabave s obzirom na rezultate dobivene tijekom istraživanja zajednice korisnika, sudjelovanje u selekciji novina, pročišćavanje te vrednovanje zbirke novina.

S obzirom na kontrolu pristizanja, u takvu se modelu veća djelotvornost postiže ukoliko se kontrola pristizanja vrši u pojedinim ograncima, a ujednačenost kontrole ukoliko se vrši u odjelima centralne knjižnice. Kontrola pristizanja stoga se može organizirati i na sljedeći način:

- za novine koje će se zadržati u zbirci novina pojedinog ogranka ili dječjeg odjela kontrola pristizanja se vrši u centralnoj knjižnici;
- za novine koje će se nakon izvjesnog vremena odstraniti iz zbirke kontrola pristizanja se vrši u pojedinim ograncima tj. dječjem odjelu.

Na ovome mjestu namjera nam je također ukazati na načine na koje je moguće organizirati rad s novinskim zbirkama unutar sveučilišnih knjižničnih sustava. Ovisno o tome radi li se o integriranim ili pak neintegriranim sveučilišnim sustavima djelovanje knjižnica unutar ovih sustava može biti manje ili više povezano. Ukoliko govorimo o sveučilišnim knjižničnim sustavima, potrebno je promotriti kakav se odnos može uspostaviti, vezano uz poslovanje s novinskim zbirkama, između službi i odjela središnje sveučilišne knjižnice i pojedinih fakultetskih, odjelnih ili pak institutskih knjižnica.

Odnos službi i odjela središnje sveučilišne knjižnice prema ostalim knjižnicama u sveučilišnom knjižničnom sustavu može se organizirati na centraliziranom načelu, kao prijelazni oblik između centraliziranog i decentraliziranog načela ili pak na decentraliziranom načelu:

- načelo centralizacije, a vezano uz rad s novinskim zbirkama, između središnje sveučilišne knjižnice i fakultetskih, odjelnih i institutskih knjižnica podrazumijeva da se u središnjoj sveučilišnoj knjižnici obavljaju svi poslovi vezani uz izgradnju zbirke novina sveučilišta kao i poslovi vezani uz obradbu, zaštitu i čuvanje te korištenje;
- prijelaznim oblikom između centraliziranog i decentraliziranog načela možemo smatrati onaj u kojem se nabava vrši koordinirano među pojedinim jedinicama sveučilišnog knjižničnog sustava, obradba se vrši kooperativno i stvara se centralna bibliografska baza novina sveučilišta ili pak distribuirane baze koje

knjižnice mogu međusobno pretraživati. Građa je dostupna i koristi se u pojedinim knjižnicama, a zaštita se može organizirati u svakoj knjižnici pojedinačno ili u središnjoj sveučilišnoj knjižnici;

- potpuna decentralizacija ne podrazumijeva nikakvu koordinaciju, pa ni u slučaju novina.

4.2.2 Suradnja među knjižnicama pri organizaciji i upravljanju novinskim zbirkama

Suradnja pri poslovanju s novinskim zbirkama može se odvijati i među pojedinim knjižnicama, bez obzira obavljaju li one iste ili različite funkcije. Tako npr. surađivati mogu narodne knjižnice u okviru mreže narodnih knjižnica na određenom području, sveučilišna, fakultetske ili pak institutske knjižnice u okviru sveučilišnog knjižničnog sustava, ukoliko se ne radi o integriranim sveučilišnim sustavima, ali se suradnja može uspostaviti i između narodnih i školskih knjižnica, narodnih i fakultetskih itd. Također je važno naglasiti da je od iznimne važnosti uspostavljanje suradnje knjižnica s nacionalnom knjižnicom kako bi se na teritoriju neke zemlje postigla što veća ujednačenost pri poslovanju s novinskim zbirkama.

Suradnju je moguće organizirati u segmentima nabave, obradbe, odlaganja i zaštite građe, uspostave informacijsko-referalnih usluga, obrazovanja knjižničnog osoblja i korisnika te znanstveno-istraživačkom radu.

4.2.3 Suradnja baštinskih ustanova - knjižnica, muzeja i arhiva pri organizaciji i upravljanju novinskim zbirkama u okviru zajedničkog informacijskog okruženja

Početkom 21. stoljeća, u okviru knjižnične zajednice sve više se raspravlja o konceptu zajedničkog informacijskog okruženja (*eng. Common Information Environment: CIE*).

Prema riječima Gordona Dunsirea:

« (...) opći raspon i karakteristike zajedničkog informacijskog okruženja mogu (se) prikazati kroz razmatranje svake riječi koja sačinjava tu frazu:

- **Okruženje** sadrži stopljene i povezane usluge, uz pretpostavku da je svaki izvor informacija potencijalno povezan sa svim drugim izvorima, na opću dobrobit korisnika. To vrijedi za tradicionalne domene arhiva,

knjižnica i muzeja, kao i za povezanost raznih sektora sa svakom od domena.

- To okruženje pruža usluge i građu koja podržava potrebe korisnika za obradu **informacija**, uključujući standardne zadaće pretraživanja, prepoznavanja, prikupljanja i korištenja prema definiciji IFLA-ina FRBR-a. Ostale zadaće koje trebaju stručnjaci i posrednici uključuju stvaranje, upravljanje i očuvanje informacijske građe.
- Okruženje je **zajedničko** svim potencijalnim korisnicima, te prepoznaje činjenicu da svaki korisnik može pokrenuti više različitih pretraga u različite svrhe. Stoga ovo okruženje nudi najširi raspon građe, uključujući fizičke i digitalne informacije.¹²¹

U razvijenim knjižničarskim sredinama je općeprihvaćeno stajalište prema kojemu baštinske ustanove - knjižnice, muzeji i arhivi, a posebno u uvjetima suvremenog elektroničkog okruženja, ne mogu djelovati kao izolirane točke i pri tom ekonomično poslovati. Čak štoviše, pojedine baštinske ustanove ne samo da ne treba promatrati kao izolirane točke, već se njihovo djelovanje i razvoj sagledava sa stajališta razvoja regionalne i nacionalne informacijske infrastrukture, odnosno kao dio globalne informacijske infrastrukture. Svoje kompleksne zadaće baštinske ustanove mogu ostvarivati surađujući s drugim baštinskim ustanovama i ostalim elementima informacijske infrastrukture, a ova suradnja nedvojbeno će se odraziti u boljoj dostupnosti građe, boljoj iskorištenosti opsegom ograničenih fondova, mogućnosti stručnog usavršavanja osoblja, izbjegavanjem nepotrebnog udvostručavanja fondova te boljim profesionalnim odnosima i vezama. Suradnja među baštinskim ustanovama i ostalim sastavnicama informacijske infrastrukture može se odvijati unutar regionalnih, nacionalnih, pa i međunarodnih informacijskih sustava ili pak u okviru konzorcija ustanova, a koji ne mora biti zasnovan na teritorijalnom načelu. Suradnju je moguće organizirati u segmentima nabave, obradbe, odlaganja i zaštite građe, uspostave informacijsko-referalnih usluga, obrazovanja knjižničnog osoblja i korisnika te znanstveno-istraživačkom radu.

4.3 Zaključno

Stručni poslovi vezani uz rad s novinskim zbirkama u knjižnicama se uobičajeno organiziraju na centraliziranom ili decentraliziranom načelu, odnosno na osnovu potpunog

¹²¹ Dunsire, G. Zajedničko informacijsko okruženje : pojava novog koncepta. // 9. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji / uredila Mirna Willer i Ivana Zenić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2006. Str. 2-3.

objedinjavanja ili podjele navedenih poslova. Pri tom je važno naglasiti da model u potpunosti zasnovan na centraliziranom načelu u praksi uglavnom postoji u velikim knjižnicama koje zaprimaju, obveznim primjerkom ili nekim drugim modalitetom nabave, velik broj novinskih naslova. U praksi, u ostalim knjižnicama, uglavnom prevladavaju modeli organiziranja i upravljanja novinskim zbirkama koji se zasnivaju, djelomično ili u potpunosti, na decentraliziranom načelu.

Model organizacije i upravljanja novinskim zbirkama knjižnica odabire sukladno vlastitim potrebama, a uvažavajući nužnost uključivanja u globalno informacijsko okruženje.

Svoje kompleksne zadaće, vezane uz novinske zbirke, knjižnice mogu ostvarivati suradjujući s drugim knjižnicama koje obavljaju različite funkcije npr. nacionalne knjižnice, sveučilišne knjižnice, fakultetske knjižnice, narodne knjižnice, specijalne knjižnice, ali suradnju je moguće uspostaviti s drugim ustanovama poput muzeja i arhiva, te s izdavačima novina, odnosno sa svim sastavnicama informacijske infrastrukture.

Suradnja se može odvijati unutar regionalnog, nacionalnog ili čak i međunarodnog informacijskog sustava ili pak u okviru konzorcija za suradnju zainteresiranih ustanova i to u segmentima nabave, obradbe, odlaganja zaštite građe, uspostave informacijsko-referalnih usluga, obrazovanja knjižničnog osoblja i korisnika te znanstveno-istraživačkom radu.

Neosporno je da se informacijska tehnologija neprestano razvija te da potrebe korisnika neprestano evoluiraju. U skladu s tim mijenjaju se i usluge koje knjižnice pružaju, a samim tim i modeli organizacije knjižnica i njihovih odjela, te modeli na kojima se zasniva suradnja među knjižnicama koje djeluju u okviru određenog knjižničnog, ili pak informacijskog sustava, bez obzira bio on regionalni, nacionalni ili pak međunarodni. Pri tom svakako treba paziti da se promjene ne provode zbog promjena tj. da promjene postanu same sebi svrhom. Svaka promjena mora biti posljedica uočene i iskazane potrebe i ne može u potpunosti mijenjati postojeći model kako bi se knjižnično osoblje, a samim tim i korisnici lakše snašli u njoj. Dakle, svaki model organizacije mora biti suvremen i razvojno orijentiran, ali pri tom ne smije negirati tradiciju.

**5 CILJEVI, KRITRIJI I POSTUPCI IZGRADNJE,
OBRADBE, ČUVANJA, ZAŠTITE I
UPORABE ZBIRKE NOVINA**

The Newspaper Reading Room.

5.1 Uvodno

Pri posredovanju znanja i informacija pohranjenih u svim vrstama knjižnične građe, pa tako i u novinama, knjižnice prije svega žele osigurati svojim korisnicima dostupnost do zabilježenih znanja i informacija koje su tim korisnicima potrebne. Činjenica je da knjižnice, zbog velikog broja novina koje se objavljuju, teško mogu osigurati dostupnost svim novinama koje se mogu kupiti na tržištu ili pribaviti na druge načine. Između ponuđene građe knjižnice su oduvijek odabirale novine koje će uvrstiti u svoje zbirke, u skladu s funkcijama koje obavljaju i potrebama svojih korisnika, nastojale su osigurati brz i jednostavan pristup informacijama pohranjenim u njima te djelotvorne načine čuvanja i zaštite pribavljenih časopisa i novina.

Prema načelu Donalda Urquarta «Knjižnice su za korisnike» osnovna zadaća i cilj svake knjižnice jest potpuno zadovoljavanje postojećih korisničkih zahtjeva te predviđanje budućih potreba sadašnjih i budućih korisnika tj. zadovoljavanje potreba zajednice korisnika koja je knjižnicu osnovala ili zbog koje je osnovana.

U radu s novinama uobičajeno se postavljaju sljedeći ciljevi:

- odabiranje naslova slijedom njihove kvalitete koju procjenjuje znanstvena, kulturna i koja druga relevantna zajednica odnosno stručnjaci;
- brižno i sustavno praćenje potreba korisnika za određenim naslovima novina;
- osiguravanje dostupnosti slijedom primjene kojega se korisnicima omogućuje optimalna dostupnost što većem broju naslova novina u skladu s potrebama korisnika;
- postizanje jednostavnog i brzog pristupa zainteresiranih korisnika do traženih naslova primjena kojih osigurava brz i jednostavan pristup zainteresiranima, a osoblju omogućuje jednostavno rukovanje građom.

U papirnom okruženju knjižnicama je prilično teško zadovoljiti sve navedene ciljeve. Poznati su, naime nedostaci papira: lokalni karakter, potreba za velikim skladišnim prostorom, nefleksibilnost, problemi s katalozma – odvojenost kataloga od samog dokumenta, odvojenost korisnika od kataloga i dokumenta, nedostupnost u vrijeme kada je knjižnica zatvorena, nemogućnost da više korisnika istovremeno koristi knjižničnu građu, velik utošak vremena i materijalnih sredstava što uvelike otežava poslovanje.¹²²

Da bi zadovoljile potrebe svojih korisnika pojedine knjižnice nastoje nabaviti što veći broj naslova. Knjižnica koja svom korisniku želi osigurati čitanje novina mora ih sama

¹²² Usp. Buckland, M. Preoblikovanje knjižničnih službi i usluga program. Lokve : Naklada Benja ; Rijeka : Gradska knjižnica Rijeka. 2000. Str. 21-28.

posjedovati ili posuđivati tražene članke od neke druge knjižnice, što zahtijeva određeni vremenski period da bi se zadovoljila korisnikova potreba. Isti broj naslova nekih novina više korisnika ne može koristiti istodobno ukoliko knjižnica ne posjeduje više primjeraka, što se u slučaju novina relativno rijetko događa. U trenutku kada korisnik zatraži neke novine, traženi se primjerak može nalaziti u procesu obradbe, uveza ili korištenja. Zbog velikog opsega novina sva godišta ne mogu biti u slobodnom pristupu te korisnik mora pričekati dok budu dopremljeni iz zatvorenih spremišta. Korisnici ne mogu koristiti novine dok je knjižnica zatvorena.

Kao što smo već prije naglasili, na razvoj knjižničarstva izum računala imao je velik utjecaj, a napose se to odrazilo na rad s periodičkim publikacijama, pa tako i novinama. Poznato je da se računala u knjižnicama razvijenih zemalja koriste već gotovo pedesetak godina. Računala su se prvo koristila da bi se automatizirani pojedini knjižnični procesi – posudba, nabava, katalogizacija. Sedamdesetih godina 20. stoljeća korisnicima je bio omogućen online pristup katalogima. Osamdesetih godina 20. stoljeća pojavom OPAC-a, korisnici su se mogli iz daljine koristiti podacima pohranjenim u računalnim katalogima pojedinih knjižnica.¹²³

Prema Bucklandu tri su razloga zbog kojih se knjižnice automatiziraju: da bi se izbjeglo obavljanje rutinskih poslova, da bi se smanjili troškovi te da bi se omogućio decentralizirani pristup zapisima o građi.¹²⁴

Automatizacija knjižničnih procesa postupno je primjenjivana kako u velikim knjižnicama i knjižničnim sustavima, koje su oblikovale i razvijale neke važnije standarde, programe i protokole, tako i u manjim knjižnicama svih vrsta. Danas se smatra da je automatizacija pridonijela bržoj standardizaciji zapisa, mogućnosti pristupa tim zapisima iz daljine, te smanjenju broja dvostrukih zapisa. Pa ipak, automatizirane knjižnice su i nadalje imale uglavnom iste probleme kao i papirne knjižnice. Automatizirana knjižnica više koristi donosi onome tko pruža usluge – knjižnici, nego onome tko je prima – korisniku. Jedine stvarne prednosti za korisnika jesu to što on, ako posjeduje određenu računalnu opremu, katalogu može pristupiti u bilo koje vrijeme i može taj katalog pretraživati na osnovi većeg broja različitih upita.

Dakle, sve ove promjene izazvane uvođenjem računala nisu bitno izmijenile načine rada u knjižnicama, niti odnos prema korisnicima. Bitan pomak dogodio se, kako smo već naglasili, devedesetih godina 20. stoljeća sve raširenijom uporabom osobnih računala,

¹²³ Usp. Yocum, P. B. Libraries and the electronic journal in science. // IFLA Journal 22, 3(1996), str.181.

¹²⁴ Usp. Buckland, M. Nav. djel. Str. 31-32.

mrežnog komuniciranja, a osobito pojavom globalne svjetske mreže – interneta. Pojavom interneta knjižnice i ostali sudionici informacijske infrastrukture počeli su djelotvornije i uspješnije dijeliti informacijske izvore, unaprijeđeni su oblici komunikacije između knjižnice i njezinih korisnika te između knjižnica međusobno kao i između knjižnica i drugih informacijskih službi i ustanova čime je ubrzano pružanje i razmjena informacija i dokumenata.

Promotrimo li kako načela dostupnosti, jednostavnosti i brzine funkcioniraju u elektroničkom okruženju, možemo postaviti hipotezu da je knjižnicama isplativije nabavljati elektroničke novine od papirnih, bez obzira na visoke početne troškove budući da su za papirne novine daljnji troškovi mnogo veći, prije svega mislimo na troškove održavanja zbirke – skladišni prostor, troškovi uveza, osoblje koje manipulira zbirkom.

Osim toga, velik broj novina je besplatno dostupan preko interneta. Knjižnica više ne mora posjedovati neki naslov novina. U elektroničkom okruženju članak iz novina, koji je pohranjen na nekom računalu-domaćinu bilo gdje u svijetu, može biti za nekoliko minuta dostavljen korisniku, a da pri tom korisnik ne mora biti fizički prisutan u knjižnici. Isti broj nekog naslova novina može istodobno koistiti gotovo neograničen broj korisnika. Korisnik u svakom trenutku može imati pristup svim godištima nekih novina koje su pohranjene u elektroničkom obliku, ako je osiguran pristup arhiviranim primjercima. Korisnici više nisu odvojeni, ukoliko posjeduju potrebnu računalnu opremu, od novina, niti od kataloga u kojima je zapis modularno oblikovan te omogućuje opisivanje različitih bibliografskih veza.

No, unatoč velikom broj prednosti koje nudi elektronički pristup novinama, vezano uz broj naslova kojima je moguć pristup te jednostavnost i brzinu pristupa, knjižnice zbog niza razloga i nadalje u većem omjeru nabavljaju papirne novine te nastoje svojim korisnicima na što jednostavniji i brži način omogućiti dostupnim informacije pohranjene u njima. To je posebno razvidno u manje razvijenim sredinama, pa tako i u većem broju hrvatskih knjižnica. Naime, još uvijek velik broj korisnika ne zna koristiti računalnu opremu, velik broj knjižnica ne posjeduje dostatnu računalnu opremu i telekomunikacijske veze, osoblje nije dovoljno obučeno za rad s novom informacijskom tehnologijom.

U raspravama vezanim uz budućnost knjižnica, a napose njihovih usluga zasnovanih na novinama, zbog gore navedenih razloga, neki su autori, poput, primjerice Patricie Battin, skloni tumačiti da će usluge ovisiti o tome hoće li i kako će:

- knjižnica osigurati pristupne sustave novinama na novim elektroničkim medijima,

- istovremeno nastavljati nabavljati, obrađivati, čuvati i osiguravati dostupnost novinama na tradicionalnim medijima ovisno o funkcijama koje obavlja i potrebama svojih korisnika.¹²⁵

U poglavljima koja slijede namjera nam je stoga predočiti naša promišljanja vezana uz izgradnju zbirke novina, obradbu zbirke novina, čuvanje i zaštitu zbirke novina, osiguranje dostupnosti i korištenje novina u knjižnicama kako na tradicionalnim medijima – papiru i mikrofilmu, tako i na novim elektroničkim medijima.

5.2 Izgradnja zbirke novina

5.2.1. Uvodno

Izgradnja zbirke novina, kao i cjelokupne knjižnične zbirke, izuzetno je važan postupak u knjižničnom poslovanju kojim se nastoji otkriti snaga i slabost zbirke s obzirom na potrebe korisnika i raspoložive izvore znanja i obavijesti unutar zajednice korisnika, te ispraviti uočene slabosti. Pri tom svakako treba uzeti u obzir izgrađuje li se zbirka novina u knjižnici koja je otvorena ili poluotvorena za javnost, funkcijama koje ona obavlja, njezinoj veličini, vrsti i veličini financijskih izvora koja se koriste za nabavu, stupnju razvijenosti kako regionalne tako i nacionalne informacijske infrastrukture i dr.

Cilj je, naime, svake knjižnice potpuno zadovoljavanje postojećih korisničkih zahtjeva i predviđanje budućih potreba sadašnjih i budućih korisnika pa se stoga koncepcija istraživanja vezanih uz potrebe i ponašanje korisnika, kao osnove za prepoznavanje i predviđanje njihovih potreba za određenim novinama, zasniva na sociološko-psihološkom, ekonomskom i marketinškom pristupu. Kao osnovne determinante korisnikova ponašanja mogle bi se navesti: osnovni kulturni čimbenici (kultura, subkultura, društveni sloj), društveni čimbenici (referentne grupe, obitelj, uloga i status), osobni čimbenici (dob i faza životnog ciklusa, zanimanje, ekonomske okolnosti, način života, osobnost, predodžbe o samom sebi), psihološki čimbenici (motivacija, percepcija, učenje, uvjerenja i stavovi).¹²⁶ Na izbor novina, koje će se uvrštavati u zbirku novina, velik utjecaj imaju demografske promjene, razvoj urbanizacije, perspektive određenih gospodarskih područja i migracije te promjene obrazovne i profesionalne

¹²⁵ Navedeno prema Aparac – Gazivoda, T. Sveučilišni bibliotečni sustavi u teoriji i praksi. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 33, 1-4(1990), str. 48.

¹²⁶ Usp. Može, S. Strategija marketinga i marketinški programi narodnih knjižnica // Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 35, 3-4 (1992), str. 51-70.

strukture stanovništva. Kako bi se utvrdili razlozi zbog kojih se jedan dio populacije učlanjuje u knjižnicu i čita novine, a drugi ne, te kako bi se utvrdila očekivanja korisnika u odnosu na zbirku novina i na usluge koje knjižnica pruža vezano uz novine, poželjno je provoditi i motivacijska istraživanja.¹²⁷

Da bi zaposleni na poslovima nabave novina u knjižnici mogli biti posve djelotvorni, potrebne su im osnovne smjernice u radu. Plan nabave novina zasniva se na prikupljenim i obrađenim podacima u fazi istraživanja zajednice korisnika, a pomaže knjižničnim djelatnicima da postignu jedinstveno stajalište o tome koji se dijelovi zbirke novina trebaju razvijati, odnosno posebno razvijati, da usklade djelatnost pojedinaca odgovornih za izgradnju zbirke, da postignu dosljednost, da izbjegnu donošenje odluka naprečac te da izbjegnu različit pristup knjižničara i korisnika u odlučivanju o tome kakva bi trebala biti zbirka novina. Novine su važan izvor recentnih informacija i znanja. Pravo na znanje, iz kojeg se često izvodi i pravo na informiranje, temeljno je ljudsko pravo te korisnici knjižnica, njihove želje i potrebe svakako trebaju imati značajnu ulogu pri oblikovanju zbirki novina u knjižnicama.¹²⁸

Pri oblikovanju zbirke novina potrebno je utvrditi namjenu opće zbirke, njezin opseg i način oblikovanja, vrste drugih zbirki i način njihova održavanja, karakter zbirke novina, te koje vrste novina nabavljati i što zadržavati, kako u proces izgradnje zbirke uključivati korisnike, organizirati korištenje i sl.

Plan nabave novina neophodno je uskladiti s nabavom ostalih vrsta knjižnične građe tj. na način kako je to određeno planom nabave cijele knjižnice. U obzir treba uzeti i postojeću zbirku novina, ali plan nabave novina svakako treba biti razvojno orijentiran.

Među stručnjacima prihvaćeno je stajalište o tome da je selekcija nesumnjivo jedan od najvažnijih momenata u izgradnji zbirke novina. Kada se govori o selekciji novina u obzir treba uzeti dva momenta:

- selekcija novina, kao i ostalih serijskih publikacija, razlikuje se u mnogočemu od selekcije omeđenih publikacija,
- selekcija novina usložnjava se pojavom elektroničkih publikacija.

¹²⁷ Usp. Isto, str. 51-70.

¹²⁸ Usp. Horvat, A. Slobodan pristup informacijama. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 43, 3(2000), str. XXIII-XXVIII.

5.2.2 Selekciji novina u odnosu na selekciju omeđenih publikacija

Za nabavu određenog naslova novina uvijek se odlučuje na duži vremenski period. Ukoliko se zaključi da izbor nije zadovoljio kakvoćom ili da za izabrano ne postoji interes može se ili prekinuti s nabavom ili nastaviti trošiti ionako skromna financijska sredstva, ali je greška uvijek vidljiva i velika.

Troškove nabave novina teško je u potpunosti predvidjeti jer su oni vezani i uz tržišno poslovanje, poput npr. troškova pretplate, poštanskih troškova. Knjižnica se o nabavi novina odlučuje tek nakon izlaska nekoliko brojeva pa je upitno hoće li se prethodni brojevi uopće moći nabaviti budući da izdavači novina rijetko u skladištima zadržavaju starije brojeve, a gotovo nikada ne ponavljaju izdanja (vrlo rijetko se pojavljuju i reprinti). Prilikom selekcije mora se uvijek utvrditi kojim načinom će odabrano pristizati u knjižnicu – kupovinom, zamjenom, poklonom ili obveznim primjerkom. Niti jedan način nabave, osim kupovine, ne može u potpunosti osigurati kontinuitet. U mnogim knjižnicama samo se manji broj novina kupuje, a veći pristiže na druge načine.

5.2.3 Kriteriji za selekciju novina

U teoriji knjižničarstva, već u prvoj polovici 20. stoljeća¹²⁹, navodila su se dva opća načela selekcije koja se mogu primijeniti i na selekciju novina:

- 1) **načelo vrijednosti (kakvoće)** – prema načelu vrijednosti knjižnice trebaju prikupljati onu građu koja će intelektualno obogatiti život njihovih korisnika, tj. za sve kategorije korisničkih interesa može se pronaći vrijedna literatura,
- 2) **načelo potražnje (potrebe)** – količina zahtjeva za određeno područje određuje dubinu popunjavanja fonda, tj. korisnije je nabaviti veći broj primjeraka publikacije koja se traži nego po jedan primjerak svake publikacije, ako je za njima potražnja malena.

Pri selekciji novina, kao i ostalih vrsta knjižnične građe, mora se voditi računa da zadovoljavaju određene kriterije: **važnost sadržaja, ugled autora i izdavača, format.**¹³⁰

U papirnom i elektroničkom okruženju ovi kriteriji se manifestiraju na donekle različite

¹²⁹ Više o načelima selekcije knjižnične građe, pa tako i novina može se iščitati iz radova Bostwick, A. E. *The American Public Library*, Haines, H. E. *Living with Books: The Art of Book Selection* te *Book Selection* koju je uredio Francis K. W. Drury.

¹³⁰ Nebesny, T.; M. Švob. Izgradnja knjižne zbirke u narodnim knjižnicama. // Slobodan pristup informacijama u službi kulturnog razvitka : zbornik radova. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2002. Str. 56-75. ili URL : http://dzs.ffzg.hr/text/nebesny_svob.htm (29.08.2008.)

načine. Nezaobilazan čimbenik koji se pri selekciji novina uzima u obzir su i funkcije i zadaće knjižnice koja odabire građu.

Sve knjižnice, bez obzira radi li se o specijalnim ili općeznanstvenim, sveučilišnim ili školskim, narodnim knjižnicama nastoje pažljivo uskladiti svoju nabavnu politiku u skladu s navedenim načelima.

Važnost sadržaja

Sadržaj novina koje će se pribaviti u određenu knjižnicu svakako je jedan od najvažnijih kriterija koji treba uzeti u obzir prilikom odabira.

U knjižnicama koje bi se mogle okarakterizirati kao općeznanstvene knjižnice, poput narodnih i središnjih sveučilišnih knjižnica potrebno je prije svega nabavljati novine koje će informativno, ali i intelektualno obogaćivati život njezinih korisnika (načelo kakvoće). Koliko će se primjeraka novina nabavljati ovisi o količini zahtjeva za pojedinim naslovom. U knjižnici koja ima općeznanstvenu funkciju korisnici mogu biti i studenti i znanstveno-nastavno osoblje, ali i pripadnici svih slojeva pučanstva pa se može očekivati da će potražnja za određenim naslovom novina biti znatno veća te će se morati nabavljati veći broj primjeraka.

Narodna pak knjižnica ima unutar društvene i kulturne zajednice specifičnu ulogu. Kako je ona namijenjena bez ikakvih ograničenja cjelokupnom pučanstvu određenoga područja mjesno je obavijesno središte, koje svojim korisnicima omogućuje neposredan pristup svim vrstama znanja i obavijesti. Budući da se usluge narodne knjižnice zasnivaju na načelu jednakosti pristupa svima, bez obzira na dob, rasu, spol, vjeru, nacionalnost, jezik ili društveni položaj, posebne se službe i građa moraju osigurati za one korisnike koji se iz bilo kojeg razloga ne mogu služiti uslugama i građom, npr. za pripadnike jezičnih manjina, osobe s tjelesnim oštećenjima, bolesnike u bolnicama ili zatvorenike. Sve dobne skupine moraju naći građu za svoje potrebe, pa tako i novine.

Za zadovoljavanje ovih potreba nužno je u narodnim knjižnicama osim novina koje informativno i intelektualno obogaćuju život korisnika knjižnice nabavljati i novine koje imaju zabavnu funkciju, te novine namijenjene etničkim manjinama, religijskim skupinama ili nekim drugim društvenim skupinama, novine namijenjene lokalnoj zajednici, novine koje sadrže recentna gledišta, novine koje imaju trajnu društveno-političku vrijednost, novine namijenjene djeci i adolescentima i novine za koje postoji interes.

U specijalnim knjižnicama, zbog činjenice da knjižnica opslužuje relativno ograničen krug korisnika usmjeren prema određenim znanstvenim područjima, novine

nisu toliko važan izvor informacija kao što su to ostale vrste serijskih publikacija ili pak monografske publikacije. Novine ipak mogu biti značajan izvor informacija za specijalne knjižnice koje djeluju u sastavu akademske zajednice ukoliko se radi o znanstvenim zajednicama s područja društvenih i humanističkih znanosti budući da pružaju mnoštvo informacija koje mogu poslužiti kao «sirov» istraživački materijal npr. povijesni, sociološki, politički, literarni. Za znanstvene zajednice s područja medicine, prirodoslovlja i tehnike novine su relativno nevažan izvor informacija, osim u slučajevima kada se nekom problemu pristupa s povijesnog stanovišta.

Kada se radi o izboru elektroničkih publikacija odluku o tome radi li se o odgovarajućem sadržaju složenije je donijeti iz više razloga. Ako se, primjerice, radi o potrebi odabira između papirnih novina i njihove elektroničke inačice, može se dogoditi da tiskana i elektronička publikacija ne moraju imati isti sadržaj. Događa se, također, da na CD-ROM-ovima i na webu nekoliko različitih naslova može biti kombinirano u jednom elektroničkom proizvodu te, ako se željeni naslov nalazi u okviru većeg dijela, nužno je procijeniti koliku važnost ostali dijelovi imaju za knjižnicu. Sa stajališta korištenja važno je to što se u elektroničkom okruženju nekom sadržaju prilazi s različitih pristupnih točaka – kao što su interaktivno indeksiranje i mogućnost korisnika da se po bazi kreće prema vlastitim željama, pa to neki korisnici mogu smatrati prednošću, a drugi pak otežavajućom okolnošću. Korisnike, a i nevješto osoblje, može zbunjivati i to što proizvođači različito opremaju i dijele tekst, indekse i grafike, ovisno o zahtjevima samog medija i očekivanim zahtjevima korisnika. Ne manje važno je i to da se mnogi elektronički proizvodi pojavljuju na tržištu bez kompletiranih prethodnih brojeva, da imaju nedostatke pri indeksiranju, nedostaju grafike.

Na ovome mjestu važnim smatramo istaknuti da se suvremenom elektroničkom okruženju pojavilo još jedno vrlo značajno pitanje povezano sa izgradnjom novinskih zbirki u knjižnicama, a ono se odnosi na odabir novinske građe koja će biti preformatirana postupkom digitalizacije. Tijekom provedbe, sada već velikog broja, projekata preformatiranja papirnih novina u mikrofilmske ili pak digitalne inačice¹³¹, pokazalo se da se prvenstveno radi o preformatiranju najznačajnijih nacionalnih i regionalnih novina. Kada se radi o regionalnim novinama, a vezano uz odabir pojedinih naslova, dobro je da knjižničari usklade stavove sa znanstvenicima koji proučavaju regionalnu povijest. Novinska građa nacionalnih manjina također ima velik značaj.

¹³¹ O ovim projektima više informacija ćemo dati u poglavlju 6 Identifikacija, bibliografska obradba, zaštita i čuvanje te osiguranje pristupa novinskim zbirkama – inozemna i domaća iskustva.

Postoji i čitav niz kriterija na osnovu kojih se vrši odabir novinske građe koja će biti digitalizirana, a koji imaju ograničavajući karakter. Među njima istaknuli bismo ograničenja uvjetovana ciljevima koji se žele postići određenim projektom¹³², ograničenja koja nastaju kao posljedica primjene autorskog prava¹³³ te ograničenja koja su uvjetovana raspoloživim finansijskim sredstvima¹³⁴.

Ugled autora i izdavača

Drugi važan kriterij koji treba uzeti u obzir su autor i izdavač. Kod tiskanih publikacija važni kriteriji pri selekciji su ugled autora, ilustratora, izdavača, tiskara, urednika, a kod elektroničkih publikacija uključuju se još i grafički umjetnici, fotografi, autori softvera, dizajneri ekrana i urednici mrežnog sjedišta.

Stoga, knjižničari moraju pomno proučiti sve ponuđene opcije i odabrati onu koja najbolje odgovara potrebama knjižnice. Knjižničar mora vršiti odabir na osnovi korisnosti i jednostavnosti korištenja. Pri odabiru knjižničar mora imati povjerenja u informaciju na tržištu ili imati povjerenja u reputaciju autora ili izdavača ili sam provesti istraživanja.

Pomoć knjižničarima dolazi i od samih proizvođača elektroničkih publikacija koji često nude određeni proizvod ili pristupnicu na probni rok besplatno. Vrlo često se, međutim, tijekom takva probna korištenja ne mogu uočiti sve prednosti i nedostaci ponuđenog proizvoda. Ukoliko se radi o renomiranom izdavaču, to često nije ni potrebno.

Format

Za novine važan kriterij pri selekciji jeste i format te posebni dodaci koji se javljaju uz njih. Za tiskane publikacije vrlo je lako utvrditi način na koji je tekst organiziran. Mogućnost

¹³² Većina do sada izvedenih projekata ili pak projekata koji su u tijeku, a odnose se na digitalizaciju novina, morali su dati odgovore na pitanja vezana uz procese, postupke i procedure digitalizacije novinskih zbirki što bi omogućilo uvođenje digitalizacije novina kao rutinskog posla u knjižnicama. Stoga je u većini ovih projekata broj novinskih naslova koji su se digitalizirali ili će biti digitalizirani, ograničen vremenskim periodom, uglavnom na one godine izlaženja koje su za određenu zemlju od izuzetne važnosti, ili pak odabirom novinskih naslova koji su za neku regiju ili zemlju od izuzetne važnosti.

¹³³ Kao jedan od kriterija pri odabiru novinske građe koja će biti digitalizirana svakako je važno istaknuti i kriterij autorskog prava. Zbog izuzetne složenosti dobijanja autorskih prava nad novinama, u okviru većine projekata digitalizacije novina odlučeno je da će se digitalizirati one novine nad kojima autorsko pravo više ne postoji. Vezano uz korištenje digitalnih oblika novina neki zakoni o autorskom pravu u svijetu omogućavaju knjižnicama da u vlastitim prostorima korisnicima omogućavaju korištenje, ali problem se pojavljuje vezano uz korištenje na web-u. U ovome slučaju rješenje mogu ponuditi programi koji se koriste pri digitalizaciji novina, poput APA ili ContentDm, koji imaju mogućnost ograničavanja pristupa onim novinskim sadržajima nad kojima još postoji autorsko pravo.

¹³⁴ Važan preduvjet za izvođenje projekata digitalizacije novina je i postojanje dostatnih finansijskih sredstava. Upravo zbog nedostatka finansijskih sredstava mnogi projekti su bili ograničenoga trajanja ili se u okviru njih digitalizirao manji broj novinskih naslova.

uveza, tipografski ključ i sl. mogu vrlo često biti ključni čimbenici pri nabavi za određeni tip knjižnice. Konačno to mogu biti i fizičke osobine poput kvalitete papira i ilustracija.

Većina novina danas se, osim u papirnom obliku, pojavljuje i na web-u, ili se pak pojavljuje samo na web-u. Alati za pretraživanje unose potpuno novu dimenziju u njihovo vrednovanje. Jednoj te istoj bazi novinskih podataka može se pristupiti na nekoliko načina ovisno o vrsti pretraživača koji se koristi.

Neki naslov može pokrivati vrlo zanimljiv sadržaj, ideje se mogu primjereno razvijati, može imati kvalitetno pismo, ali je teško pretraživ, vrijeme odaziva je predugačko. Knjižničar mora ispitati samu navigaciju publikacije, prikaze, sistem odgovora, sistem pomoći da bi se utvrdilo da li je elektronička publikacija funkcionalna.

Važno je, nadalje, voditi računa o tomu da su elektronički proizvodi gotovo uvijek multimedijalni (uključuju zvučne i video komponente) za koje valja nabaviti odgovarajuću opremu i obučiti osoblje i korisnike za rad s tom opremom te da građu treba provjeriti prije konačna odabira.

5.2.4 Tehnološka pitanja vezana uz selekciju elektroničkih novina

Kao što smo već istaknuli, tehnološka pitanja vezana uz pristup elektroničkim periodičkim publikacijama uvelike utječu na njihovu selekciju.

Svaka odluka o odabiru građe mora se zanimali na pretpostavci da knjižnica posjeduje potrebnu opremu. Razvoj tehnologije nesumnjivo se snažno odrazio i na teoriju i na praksu knjižničnog poslovanja i upravljanja. Kada se radi o osiguranju pristupa udaljenim bazama podataka knjižnice moraju mnogo toga promijeniti u načinu svoga poslovanja. Pristup mnogim elektroničkim izvorima danas je već vrlo jednostavan. Primjerice, pretraživanje javno dostupnih kataloga pojedinih knjižnica (WebPAC), ako se zasniva na gostoljubivu sučelju, danas obavlja velik broj knjižničnih korisnika u knjižnicama ili s kojeg drugog mjesta. Postoje ipak i mnogo složeniji elektronički proizvodi koje i sam knjižničar ne može u potpunosti procijeniti dok ih ne prouči i ne ovlada njima. Mnogiiskusni knjižničari smatraju da su u potpunosti ovladali elektroničkim formatima. Ipak, i kod najjednostavnijih elektroničkih proizvoda knjižničar se mora uvjeriti, u suradnji s tehničkim osobljem, da će taj proizvod zadovoljiti najveći broj korisnika. Knjižničar mora provjeriti da li je korisničko sučelje gostoljubivo, da li je pretraživanje preteško i prekomplikirano. Iznimno je važno pitanje za knjižničara kakva je dosljednost prikaza na

ekranu, postoje li Booleovi operatori, koje je vrijeme odziva, kakav je sustav pomoći. Bilo bi dobro da prije konačnog odabira mišljenje o određenom elektroničkom proizvodu daju i korisnici knjižnice koji često koriste elektroničke publikacije.

Kao ključno pitanje i ključni problem javlja se i arhiviranje elektroničkih publikacija. Zaštita i arhiviranje elektroničkih izvora podataka veže se uz zaštitu datoteka, softvera i operativnog sistema i troškova pohrane. Vezano uz ta pitanja knjižnice moraju usko surađivati s tehničkim osobljem. Bez njihove pomoći odluka zasnovana na tradicionalnim kriterijima neće dovesti do uspjeha.

Knjižnice se nikada u potpunosti ne smiju pouzdati da će proizvođači arhivirati elektroničke publikacije. Svi izdavači nisu čuvali niti svoje papirne publikacije, pa ne smatraju da je potrebno da čuvaju i velik broj elektroničkih publikacija. Knjižničari isto tako znaju da je pohrana velikih količina podataka i osiguranje pristupa značajno opterećenje za osoblje i vrijeme, pa stoga valja pažljivo odabirati građu koja će se trajno čuvati.

Knjižničari koji vrše selekciju elektroničkih publikacija moraju znati da je u elektroničkom okruženju osiguranje pristupa ipak jedno od ključnih pitanja, a pri tom ne smiju zanemariti ni pitanja vezana uz autorsko pravo. Oni moraju utvrditi postoje li određena ograničenja, kako će se ona odraziti na selekciju i akviziciju, zadovoljava li dozvoljeno potrebe knjižnice.

Naposljetku, rasprave o tome kojim će se medijima kao nosiocima informacija prikloniti knjižnice u budućnosti, ne jenjavaju. Da li je budućnost korištenja novina u knjižnicama isključivo u elektroničkim izvorima informacija? Moglo bi se ustvrditi da danas prevladava mišljenje da će se u knjižnicama koristiti i novine na papiru i one dostupne na web-u tj. da će se različiti papirni i elektronički mediji koristiti moderirano, ovisno o mogućnostima same knjižnice i potrebama njezinih korisnika.

5.2.5 Pročišćavanje i vrednovanje zbirke novina

Odabir novina koje čine zbirku novina ne prestaje s trenutkom njihova prispjeća u knjižnicu i uvrštavanja u zbirku. Kada zbirka novina dosegne gornju granicu rasta, a želi se uštedjeti prostor, osigurati veću dostupnost tražene građe ili osigurati ekonomičnost poslovanja, ili neovisno o tome, vezano uz smišljenu politiku izgradnje zbirke novina, vrši se pročišćavanje zbirke kojim se iz nje trajno odstranjuje ili premještaju u neko drugo spremište novine za koje korisnici ne pokazuju interes, osobito ukoliko se radi o duplikatima ili dubletama, netraženim ili neželjenim darovima, uništenim ili značajno

oštećenim novinama na lošem papiru, onima nepotpunoga opsega, nepotpunim godištima.

Sve veći broj knjižnica, osobito ukoliko imaju arhivsku funkciju, pribjegava mikrofilmiranju ili digitaliziranju novina. Na taj način knjižnice značajno smanjuju troškove zaštite novina, ali istovremeno i ubrzavaju i pojednostavljuju dostupnost informacijama pohranjenim u njima širokom krugu korisnika.

Cilj svake knjižnice je potpuno zadovoljavanje potreba korisnika. Da bi knjižnica ustanovila zadovoljava li njezina zbirka novina ove zahtijeve, poželjno je da knjižnica provodi vrednovanje svoje zbirke novina. Vrednovanje stupnja zadovoljstva korisnika zbirkom novina provodi se na osnovu rezultata dobivenih anketiranjem korisnika, bilježenja korištenja novina koje čine zbirku.

Provođenjem istraživanja o stupnju zadovoljstva korisnika knjižnice zbirkom novina tj. usluga koje knjižnica pruža na osnovi ove zbirke, knjižnica može dobiti potvrdu o uspješnom ili pak neuspješnom vođenju svoje nabavne politike. Javnim objavljivanjem ovih podataka knjižnica može osigurati dodatna sredstva za nabavu građe ili pak javno priznanje.

5.2.6 Zaključno

Izgradnja zbirke novina, kao i cjelokupne knjižnične zbirke, izuzetno je važan postupak u knjižničnom poslovanju.

Jedan od najvažnijih momenata u izgradnji zbirke novina jeste njihova selekcija. Vrlo često ona je podložna osobnim procjenama knjižničara no, iako je iskustvo bitan čimbenik, ovaj izuzetno važan posao za poslovanje jedne knjižnice svakako treba biti zasnovan na teorijskim spoznajama knjižnične znanosti, znanstveno-istraživačkim metodama te iskustvu drugih zemalja.

Iako selekcija novina mora biti usklađena sa selekcijom ostalih vrsta knjižnične građe, pri njihovoj selekciji javljaju se i određene specifičnosti uvjetovane činjenicom da su novine, kao i ostale vrste serijskih publikacija, specifična vrsta građe. Novine se pojavljuju u određenim vremenskim intervalima, kraj njihova izlaženja nije moguće predvidjeti, pa se zbog toga selekcija novina u mnogočemu razlikuje od selekcije omeđenih publikacija. Za nabavu novina, naime, uvijek se odlučuje na duže vremensko razdoblje: ukoliko izabrano ne zadovoljava kakvoćom ili ne postoji interes korisnika za tom građom, nabava se može prekinuti ili se mogu nastaviti trošiti ionako skromna financijska sredstva, ali je greška

uvijek vidljiva i velika. Nadalje, troškovi nabave nikada se ne mogu u potpunosti predvidjeti, a posebno je složeno pitanje pribavljanja ranijih brojeva ukoliko se knjižnica odluči za nabavu tek nakon izlaska nekoliko brojeva. Posebna sredstva potrebno je osigurati i za sustavnu nabavu, bibliografsku selekciju novina jer selektori pri tom koriste više informacijskih izvora nego za omeđene publikacije.

Pri selekciji novina, kao i pri selekciji ostalih vrsta knjižnične građe, mora se voditi računa da zadovoljavaju određene kriterije: važnost sadržaja, ugled autora i izdavača, format i posebne dodatke. Ovi kriteriji bili su važni u papirnom okruženju, ali njihova važnost nije umanjena niti u elektroničkom okruženju. Za elektroničke publikacije tehnološka pitanja vezana uz njihovo korištenje, dostupnost, arhiviranje, pitanje autorskih prava, također, uvelike utječu na njihovu selekciju.

U suvremenom elektroničkom okruženju pojavilo se još jedno vrlo značajno pitanje povezano sa izgradnjom novinskih zbirki u knjižnicama, a ono se odnosi na odabir novinske građe koja će biti preformatirana postupkom digitalizacije. Kada govorimo o kriterijima za selekciju novina koje će biti preformatirane opće je prihvaćen stav da u obzir treba uzeti prvenstveno najznačajnije nacionalne i najznačajnije regionalne novine. Novinska građa nacionalnih manjina također ima velik značaj.

Postoji i čitav niz kriterija na osnovu kojih se vrši odabir novinske građe koja će biti preformatirana, a koji imaju ograničavajući karakter. Među njima istaknuli bismo ograničenja uvjetovana ciljevima koji se žele postići određenim projektom, ograničenja koja nastaju kao posljedica primjene autorskog prava te ograničenja koja su uvjetovana raspoloživim financijskim sredstvima.

5.3. Obradba zbirke novina

5.3.1 Uvodno

U okruženju globalne informacijske infrastrukture došlo je do značajnih promjena vezanih uz obradbu knjižnične građe pa tako i novina. Spomenut ćemo na ovome mjestu, primjerice, prerastanje tradicionalnih kataloga na papirnom mediju u računalne kataloge, promjene koje su se vezano s tim dogodile na relaciji korisnik-knjižničar-knjižnični katalog te pojavu elektroničkih publikacija i pitanja vezana uz njihovu obradbu.

Bez obzira na navedene promjene određene se odluke, vezane uz obradbu novina i na papirnom i na elektroničkom mediju, trebaju unaprijed donijeti poput, npr., razine

obradbe zbirke novina, metode katalogiziranja novina, dubine kataložnog zapisa te načina formiranja navoda o fondu određenih novina.

U narednom poglavlju namjera nam je razmotriti najvažnije elemente pri obradbi novina bez obzira na medij na kojem je pohranjen njihov sadržaj te promjene koje su se vezano uz obradbu knjižnične građe, pa tako i novina, dogodile u uvjetima globalne informacijske infrastrukture.

5.3.2 Elementi koje je pri obradbi novina potrebno unaprijed utvrditi

5.3.2.1 Razina obradbe zbirke novina

Svaka knjižnica pojedinačno, ovisno o potrebama korisnika, vlastitim mogućnostima te informacijskom okruženju u kojem djeluje, može odlučiti hoće li samo evidentirati ili će i obrađivati novine.

Kako smo već prije naveli, novine su u općeznanstvenim knjižnicama dugo bile zanemarivana vrsta knjižnične građe i nisu se sustavno obrađivale, no u tim se knjižnicama one sve više koriste kao izvor informacija, a sukladno tome i obrađuju.

Uobičajen postupak vezan uz uključivanje novopristiglih sveščića novina u novinsku zbirku knjižnice zahtijevao je da se nakon što se zapreme, pristigle novine pregledaju, da se svaki ispravan primjerak obilježi pečatom knjižnice, rasporedi i uključi u zbirku – opću zbirku novina ili pak u koju posebnu zbirku (npr. u zavičajnu zbirku, zbirku prema predmetnom području ili pak u zbirku stare građe). Neke knjižnice, npr. narodne knjižnice, novopristigle dnevne novine nisu ni obilježavale pečatom, niti raspoređivale u neku od zbirki. Nakon isteka određenog vremenskog perioda, primjerice mjesec dana, pola godine ili godinu dana, naprosto su ih odstranjivale iz svoga fonda.

Kontrola pristizanja pojedinih brojeva određena naslova, kao što smo prije naglasili, specifičan je posao koji se javlja u radu sa serijskim publikacijama, pa tako i novinama, u odnosu na ostale vrste knjižnične građe. Evidencija pristiglih primjeraka može se voditi u obliku kartoteke, obično posebno za časopise, a posebno za novine ili se podaci unose u datoteku predviđenu za nadzor nad pristizanjem. U mnogim se knjižnicama koristio, a ponegdje i dalje koristi, tzv. sustav Kardex, vrlo jednostavan i pogodan i za manji i za veći broj naslova. Sve više se uvode računalni sustavi kontrole pristizanja što je napose dobro rješenje za velike knjižnice koje primaju velik broj novinskih

naslova. U mnogim se knjižnicama za novine obavlja samo kontrola pristizanja, a kataložno se obrađuju samo časopisi.

Tekuće godište novina se često daje na uporabu korisnicima pa se može poremetiti redosljed brojeva, a poneki se brojevi mogu i zagubiti. Zbog toga je potrebno nakon isteka godine (ili drugog razdoblja izlaženja), pregledati cijeli odloženi niz i ustanoviti potpunost godišta određenog novinskog naslova, jer je u poslovanju uvriježeno da se inventarizira samo potpuno godište. U nekim se knjižnicama inventarizacija obavlja u kartotečnom obliku, ali se takav način nije pokazao dobrim. U knjižničkoj praksi u nekim sredinama uvriježilo se odlaganje popratnih dopisa o nabavi s upisanim inventarnim brojevima u posebne registre, pa se stoga ne vode inventarne knjige, a u novije se vrijeme umjesto klasičnih inventarnih knjiga uvezuju računalni ispisi strojno inventarizirane građe. Knjižnica se dakako, mora unaprijed odlučiti hoće li će voditi posebne knjige inventara, hoće li će to obavljati manualno ili računalno, kako će inventarizirati – uvezane ili pak pojedinačne sveske. Također, važno je unaprijed odrediti postupak vezan uz obradbu naslova kojima nedostaju brojevi, odnosno svezak nije cjelovit.

Većina knjižnica koja posjeduje značajne zbirke novina odlučuje se i za njihovu stručnu obradbu. Obradba se može obavljati u samoj knjižnici neovisno o drugim knjižnicama, ali i u sustavu kooperativne obradbe na nacionalnom nivou ili na nivou konzorcija knjižnica.

Stručna obradba knjižnične građe obuhvaća formalnu obradbu ili katalogizaciju i stvarnu obradbu tijekom koje se građa razvrstava prema sadržajnim obilježjima: klasificira se ili predmetno označuje, a mogu se izrađivati i sažeci ili određivati ključne riječi, odnosno predmetnice.

Jedna od osnovnih zadaća svake knjižnice jeste da svoju građu daje na korištenje. Sadržajna obradba omogućuje i smještaj građe na policama prema stručnim skupinama neke klasifikacijske sheme. Hoće li se knjižnica odlučiti za ovakav smještaj ovisi ponajprije o funkcijama koje obavlja i prostoru kojim raspolaže. U knjižničkoj praksi uobičajeno je da se novine, u većini knjižnica, raspoređuju abecedno i u slobodnom pristupu i u zatvorenim spremištima.

Kako su novine izvor najnovijih informacija iz društvenog života, knjižnice novine obrađuju analitički kako bi svojim korisnicima te informacije učinile dostupnim. U velikom se broju zemalja izrađuju nacionalne bibliografije članaka i priloga u novinama te razne specijalne bibliografije, no usprkos tome postoje dva razloga zbog kojih se pojedinačne knjižnice mogu odlučiti da vrše analitičku obradbu svojih zbirki novina: analitičkoj je

obradbi primjerena selektivnost pa se izostavljaju sitni prilozi, prikazi i slično. Selekcija uključuje i odabir radova izabranih autora ili samo određenih sadržaja. Korisnici pojedinih knjižnica mogu imati specifične zahtjeve na koje nacionalne bibliografije ili pak pojedine specijalne bibliografije, zbog svoje selektivnosti, ne mogu dati odgovor. U ovom slučaju pojedinačna knjižnica može vršiti analitičku obradbu one građe koja je prilagođena potrebama njezinih korisnika. Knjižnica koja posjeduje zavičajnu zbirku može analitički obrađivati članke i priloge u novinama budući da u nacionalnim bibliografijama nikada neće biti zastupljena sva zavičajna građa nekog kraja; velik broj knjižnica teži da u katalogu postigne objedinjenost podataka o nekom autoru ili o određenom predmetu, npr. ukoliko je određeni autor «zavičajnik» i knjižnica želi u svom katalogu objединiti informacije o njemu, bez obzira jesu li ove informacije pohranjene u omeđenim publikacijama, časopisima, novinama ili na elektroničkoj građi, ona će vršiti i analitičku obradbu svoje građe.

Zbog racionalizacije posla analitičkoj je obradbi moguće prići i na drugi način – u okviru izradbe nacionalne bibliografije podjelom odgovornosti među pojedinim knjižnicama.

5.3.2.2 Dubina kataložnog zapisa

Ovisno o funkcijama koje obavlja tj. potrebama svojih korisnika knjižnica sama odlučuje koliko duboko će katalogizirati pojedine vrste knjižnične građe, pa tako i novine. Primjerice, nacionalne knjižnice, koje imaju ulogu nacionalnog bibliografskog središta, za nacionalnu građu izrađuju bibliografski zapis koji sadrži mnogo više elemenata od kataložnog zapisa. Ostalim knjižnicama, npr. sveučilišnim, narodnim, školskim, takav zapis nije potreban i one izrađuju zapise koji sadrže manje elemenata potrebnih za identifikaciju pojedinog naslova novina tj. one izrađuju kataložne zapise.

U jednoj knjižnici dubina kataložnog zapisa ne mora biti jednaka za sve vrste knjižnične građe. Različita dubina kataložnog zapisa može se primjenjivati i pri obradbi različitih knjižničnih zbirki npr. dubina kataložnih zapisa građe koja pripada zavičajnoj zbirci novina veća je nego kod onih koji pripadaju općoj zbirci novina, za domaće novine izrađuju se dublji kataložni zapisi nego za strane novine.

Što se događa u suvremenom elektroničkom okruženju? Ovo pitanje postaje relevantno ukoliko knjižnice surađuju na polju obradbe knjižnične građe, a među njima i novina, tj. ako novine obrađuju u sustavu kooperativne obradbe. Kooperativna obradba¹³⁵

¹³⁵ Wiggins, B. Program for Cooperative Cataloging: A Vision and Direction. 2008. URL: <http://www.loc.gov/catdir/pcc/poco/VisionStatementWiggins.html>. (30.10.2008.)

je proces pri kojem knjižnice, radi smanjenja istovjetnih poslova na najmanju moguću mjeru, izrađuju kataloge za zajedničku uporabu.

U sustavima kooperativne obradbe mogu sudjelovati knjižnice koje obavljaju različite funkcije. Svoje zbirke novina ove knjižnice oblikuju sukladno funkcijama koje obavljaju. U ovakvim sustavima nužno se pojavljuje potreba za kataložnim zapisima različite dubine, a ukoliko sudjeluje i knjižnica čiji je zadatak izrada nacionalne bibliografije, i za bibliografskim zapisom.

U sustavima kooperativne obradbe moguće je preuzimanje bibliografsko/kataložnog zapisa koji je izradila neka druga knjižnica i njihovo prilagođavanje vlastitim potrebama tj. njihovo dopunjavanje ili skraćivanje. Knjižnice koje sudjeluju u sustavima kooperativne obradbe mogu se dogovoriti da na razini sustava bude utvrđena dubina zapisa koja odgovara potrebama pojedinih vrsta knjižnica, npr. nacionalnih, sveučilišnih, narodnih, školskih, i u program koji zajednički koriste za obradbu građe implementirati mogućnost odabira zapisa one dubine obradbe koja najbolje odgovara potrebama pojedine knjižnice.

Prednost kooperativne obradbe nisu samo u mogućnostima smanjenja nepotrebnog udvostručavanja poslova putem zajedničkog korištenja kataložnih zapisa, već i u omogućavanju korištenja baza podataka tih zapisa i u druge svrhe, npr. poboljšavanja usluga međuknjižnične posudbe, uspostave sustava dostavljanja dokumenata i pri pružanju referentnih usluga.

5.3.2.3 Metode katalogiziranja novina

U svjetskoj knjižničnoj praksi uvriježile su se tri metode katalogiziranja novina:

- po prvom naslovu;
- po posljednjem naslovu

ili

- uzastopnom katalogizacijom svakog promijenjenog naslova.

Svaka od ovih metoda ima svoje prednosti i nedostatke koji su navedeni u Tablici br. 1: Metode katalogiziranja novina.

Navedene metode promatrali smo u odnosu na tri kriterija:

- obim posla koji obavlja knjižnično osoblje;
- omogućavanje knjižničnim korisnicima da na što brži i laši način dođu do željene informacije;

- stručnu opravdanost.

U odnosu na knjižnično osoblje kao najprikladnija se pokazala metoda katalogiziranja prema prvom naslovu, metoda katalogiziranja prema posljednjem naslovu je najprihvatljivija korisnicima, a metoda uzastopne katalogizacije svakog promijenjenog naslova je stručno najopravdanija no, svaka knjižnica, na osnovi prednosti i nedostataka svake metode, a ovisno o potrebama svojih korisnika, vlastitim mogućnostima i informacijskom okruženju u kojem djeluje, može se odlučiti koju će metodu primijeniti u svom radu.

5.3.2.4 Navod o fondu

Kada je postignuta potpuna standardizacija bibliografskog zapisa serijskih publikacija, pa tako i novina¹³⁶, standardiziran je i zapis o fondu serijskih publikacija kojeg knjižnica posjeduje. Godine 1985. Majorie E. Bloss je za IFLA-inu sekciju za serijske publikacije izradila preporuke za prikazivanje stanja fonda pojedine knjižnice koristeći pritom simbole i interpunkcije. Koristeći preporuke tehničkog odbora ISO TC 46¹³⁷ kao polazište za izradbu prikladnog standarda za navod o posjedovanom fondu pojedinih serijskih publikacija, te su preporuke donijele neka konkretna rješenja već prihvaćena u praksi. Preporuke se koncentriraju na prikazivanje sažetih podataka o fondu (navod se zasniva na najširoj razini brojanja i/ili kronoloških podataka), navodi o posjedovanom fondu moraju se nužno vezivati na bibliografski opis tj. identifikaciju same serijske publikacije, podaci se mogu navoditi na dva načina i to kao složeni navod o posjedovanom fondu, dakle, postoji jedan navod za primjerke na papiru, mikrofilmu i mikrofišu, a druga varijanta jeste da se oblikuje navod za svaki fizički format. Preporuke sadrže pet skupina podataka, donose elemente navoda i potrebne interpunkcije.¹³⁸

Godine 1997. ISO je objavio međunarodnu normu ISO 10324 koja ustanovljuje i definira podatkovne elemente navoda o fondu za serijske i neserijske jedinice građe u sažetom obliku prikladne za popise fondova u jednoj ili više knjižnica ili ustanova te utvrđuje sadržaj i slijed podatkovnih elemenata unutar skupina podataka i uvjete uključivanja skupina podataka u navod o fondu. Norma ISO 10324:

¹³⁶ Prva standardna verzija Međunarodnog bibliografskog opisa serijski publija ISBD(s)-a prihvaćena je 1977. godine.

¹³⁷ ISO (Međunarodna organizacija za normizaciju) svjetski je savez nacionalnih normirnih tijela (članovi ISO-a). Međunarodne norme obično pripremaju tehnički odbori ISO-a. Svako tijelo član zainteresirano za određeno područje za koje je tehnički odbor osnovan ima pravo biti zastupljeno u tome odboru.

¹³⁸ Usp. Bloss, M. E. Serial holding statements at the summary level. London : IFLA, 1985. (The IFLA International Programme for UBC. Occasional papers ; no.11)

METODA	OPIS POSTUPKA	osoblje	PREDNOSTI	NEDOSTACI	NAPOMENA
1. PREMA PRVOM NASLOVU	- glavna kataložna jedinica ili bibliografski zapis izrađuje se za prvi broj novina (ili prvi broj koji knjižnica posjeduje) - sporedna kataložna jedinica ili pristupnica u online katalogu se izrađuje za svaki značajnije izmijenjeni naslov - promjene koje su potrebne za identifikaciju ili koje se na drugi način smatraju važnima za korisnika navode se u napomenama glavne kataložne jedinice ili zapisa u online katalogu	osoblje korisnici stručna opravdanost	- stabilnost naslova važna pri identifikaciji i opisu, te preuzimanju zapisa - zahtijeva stalnu poslova pri rekatalogizaciji manji nego kod metode 2 i 3 - na glavnoj kataložnoj jedinici / zapisu nalazi se cjelokupna bibliografska povijest - navod o fondu je jedinstven - podupire ju UNIMARC	- glavna kataložna jedinica/zapis zastupa najstariji naslov što može zbušnjivati korisnike - ne podupire ju ISSN Manual i ISBD(CR)	najmanji obim posla

METODA	OPIS POSTUPKA	osoblje	PREDNOSTI	NEDOSTACI	NAPOMENA
2. PREMA POSLJEDNJEM NASLOVU	- glavna kataložna jedinica ili bibliografski zapis izrađuje se prema posljednjem broju novina pristiglom u knjižnicu - sporedna kataložna jedinica ili pristupnica u online katalogu se izrađuje za svaki značajnije izmijenjeni naslov - promjene koje su potrebne za identifikaciju ili koje se na drugi način smatraju važnima za korisnika navode se u napomenama glavne kataložne jedinice ili zapisa u online katalogu	osoblje korisnici stručna opravdanost	- olakšana identifikacija novih brojeva novina osoblju odjela nabave i informacijske službe - olakšana identifikacija kada su im potrebni posljednji sveščići - na glavnoj kataložnoj jedinici / zapisu nalazi se cjelokupna bibliografska povijest - navod o fondu je jedinstven - podupire ju UNIMARC	- zahtijeva stalnu rekatalogizaciju pri čemu je obim poslova veći nego kod metode 1, ali manji nego kod metode 3 - ne podupire ju ISSN Manual i ISBD(CR)	korisnički orijentirana

3. UZASTOPNA KATALOGIZACIJA SVAKOG PROMIJENJENOG NASLOVA

- glavna kataloška jedinica / zapis u online katalogu se izrađuje za svaki značajnije promijenjeni naslov novina
- zapisi za svaki naslov se povezuju hipervezama u bloku za povezivanje (npr. nastavlja se kao ..., nastavak ..., dijeli se ...)

osobije

- stabilnost naslova važna pri identifikaciji i opisu, te preuzimanju zapisa

korisnici

- preciznost
- hiperveze koje vode prema svim izmjenama naslova novina do kojih je došlo tijekom izlaženja novina

stručna opravdanost

- podupre ga UNIMARC, ISBD(CR) I ISSN Manual

- najobimniji rad pri katalogizaciji
- nužna povezanost sa strojnom kontrolom pristizanja novina

- više glavnih kataložnih jedinica / zapisa koji ne sadrže cjelokupnu bibliografsku povijest
- navod o fondu nije jedinstven

stručno najopravdanija

Tablica br. 1: Metode katalogiziranja novina

- zahtijeva da se navod o fondu poveže s identifikacijom jedinice građe na koju se navod odnosi, ali pri tom ne definira način identifikacije jedinice građe;
- primjenjuje se na navode o fondu jedinica građe u bilo kojem materijalnom obliku;
- ne utvrđuje način na koji bi podatkovni elementi trebali biti prikazani u strojno čitljivom formatu podataka ni medij (medije) koji se upotrebljavaju za pohranu, prikaz ili prijenos navoda o fondu, te su upute neovisne o sustavima kataložnih pravila.¹³⁹

Knjižnice pak, mogu same odlučiti hoće li ove preporuke poštivati u potpunosti ili će izvršiti neka odstupanja ovisno o potrebama svojih korisnika i vlastitoj praksi¹⁴⁰. Knjižnice mogu dakle, same odlučiti:

- hoće li opis svoga fonda serijskih publikacija, pa tako i novina, zasnivati na najširoj razini brojanja i/ili kronoloških oznaka (razina godišta, volumena), a sukladno preporukama Majorie E. Bloss, ili će navoditi i jedinice na sekundarnoj razini nabiranja i/ili kronologije (brojevi koji pripadaju određenom godištu ili volumenu) te hoće li koristiti označitelje drugog reda nabiranja i/ili kronologije (npr. uz brojeve koji pripadaju određenom broju koriste se i nazivi mjeseci u kojem je broj izašao);
- na koji način će prikazivati praznine u fondu ukoliko knjižnici nedostaju zasebne bibliografske jedinice – praznine se prikazuju zarezom, ili ukoliko knjižnici nedostaju jedinice na sekundarnoj razini nabiranja (npr. brojevi koji pripadaju određenom svesku, mjesecu ili godištu) – praznine se mogu zanemariti, osim ukoliko nedostaje više brojeva te se svezak može potpuno ispustiti iz navoda;
- na koji način će biti oblikovan navod o fondu ukoliko knjižnica posjeduje isti naslov novina, ali na različitim medijima:
 - praksa je nekih knjižnica da izrađuju zajednički bibliografsko/kataložni zapis za sve medije na kojima se pojavljuje neki naslov novina, ali u navodu o fondu točno navode koje jedinice su na kojem mediju (ovaj postupak primjereniji je za potrebe korisnika i potrebe centralnog kataloga);
 - neke knjižnice izrađuju zasebne bibliografsko/kataložne zapise za različite medije na kojima se pojavljuje isti naslov novina i pridružuju svakom zapisu odgovarajući navod o fondu (postupak je primjereniji za razmjenu podataka na nacionalnoj i međunarodnoj razini i za kontrolu knjižničnog fonda);

¹³⁹ Usp. HRN ISO 10324. Informacije i dokumentacija - navod o fondu : sažeti opis. Zagreb : Državni zavod za normizaciju i mjeriteljstvo, 2001. str. 5.

¹⁴⁰ O praksi koju je npr. Nacionalna i sveučilišna knjižnica Zagreb primijenila pri navođenju fonda stranih serijskih publikacija vidi u: Blažević, D. Katalogizacija stranih serijskih publikacija u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 35, 3-4(1992), str. 44-47.

- neke knjižnice koriste bazu podataka navoda o fondu (holding bazu) u koju kopiraju zapise iz kataložno-bibliografske baze podataka s oznakom različitih formata koje knjižnica posjeduje za jednu bibliografsko/kataložnu jedinicu.

Rješavanje ovih pitanja izrazito je važno za samu knjižnicu zbog konzistentnosti njezina kataloga, a i s obzirom na okruženje u kojem djeluje – katalog serijskih publikacija unutar sveučilišnog knjižničkog sustava, sustava koji čine narodne knjižnice nekoga područja, nacionalnog knjižničkog sustava ili pak kataloga koji se stvaraju unutar zajedničkog informacijskog okruženja koje knjižnice mogu činiti s arhivima, muzejima ili nekim drugim informacijskim ustanovama.

5.3.3 Obradba novina u uvjetima suvremenog elektroničkog okruženja

5.3.3.1 Knjižnični katalog/baza podataka

U velikim knjižnicama katalogi na listićima s vremenom postaju golemi i nepregledni a njihovo održavanje sve teže. Ti katalogi fizički su odvojeni kako od same publikacije tako i od korisnika. Korisnik ima pristup katalogizima, pa tako i publikacijama samo u vrijeme kada je knjižnica otvorena.

Automatizacija knjižničkog poslovanja dovela je do značajnih promjena u izradbi i održavanju knjižničnih kataloga. Katalogi prelaze u računalni oblik, ali se ne mijenja samo medij na kojemu su pohranjeni nego i njihova struktura i organizacija – katalogi postaju baze podataka, a sam zapis modularno oblikovan. Ovakav zapis omogućuje opisivanje različitih bibliografskih veza kako unutar zapisa tako i između zapisa bibliografske/kataložne baze podataka i normativne baze podataka, između zapisa u bibliografskim, imenskim normativnim, klasifikacijskim normativnim bazama podataka, bazama podataka o fondu, između baza podataka s različitim vrstama podataka (tekst, slika, zvuk, video) unutar baze podataka, između bibliografskog opisa i opisa udaljene elektroničke građe na Internetu preko URL-a¹⁴¹. Automatizirani katalogi s vremenom postaju javno dostupni (OPAC) što znači da svaki korisnik koji posjeduje računalnu opremu može pretraživati katalog/bazu podataka onda kada se za to ukaže potreba. Nedostatak koji i ovaj katalog/baza podataka ima odvojenost je korisnika od samog dokumenta.

¹⁴¹ Usp. Willer, M. Formati i kataložna pravila : katalogiziranje elektroničke građe. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 43, 1-2(2000), str. 12-13.

Pojavom online dostupnih publikacija stvoreni su uvjeti da se i taj problem razriješi te se danas već može preko određenog zapisa u bazi podataka doći i do cjelovitog teksta dokumenta.

World Wide Web OPAC Gateway tehnologija i protokol Z39.50 učinili su knjižnični katalog/bazu podataka globalnim katalogom. U okruženju u kojem knjižnični katalog/baza podataka postaje globalnim katalogom, on postaje pretraživ ne samo za korisnike za koje je oblikovan, nego i za najrazličitije vrste korisnika iz različitih sredina s najrazličitijim informacijskim potrebama.

5.3.3.2 Katalogiziranje elektroničke građe

Prema riječima John D. Byruma "(...) već smo duboko zašli u doba koje je preokrenulo teoriju i praksu knjižničnih službi i usluga te informacijske znanosti. Svi koji su se struci pridružili prije ranih 1990-ih nisu mogli biti spremni na ono što je uslijedilo nakon nastanka i širenja onoga što mi knjižnica nazivamo elektroničkom građom."¹⁴² Prijelaz s papira u elektronički oblik predstavlja više od običnog postupka reprodukcije dokumenta u drugi format. U suvremenom elektroničkom okruženju pred knjižničare se postavlja niz novih problema, a najznačajniji su oni vezani uz pronalaženje i opisivanje elektroničke građe, pa tako i novina koje se javljaju u elektroničkom obliku. Byrum navodi i, prema njegovu mišljenju, najznačajnije izazove knjižničarskoj zajednici, a koji se odnose na pronalaženje i opisivanje elektroničke građe:

- osigurati pokrivenost vrijedne elektroničke građe izgradnjom kooperativnih baza podataka, korištenjem bibliografskih informacija u nove svrhe i prilagodbom naših (knjižničarskih) kriterija za odabir posebnim svojstvima digitalnog svijeta;
- poboljšati otkrivanje, opis i prikaz bibliografskih zapisa i zapisa metapodataka, i to u višestrukim sustavima;
- potaknuti razvoj automatiziranih pomagala za stvaranje i održavanje bibliografskih podataka i metapodataka;
- podupirati istraživanja i razvoj za poboljšanje pomagala za katalogizaciju i omogućiti korisnicima kataloga da pretražuju i pronalaze informacije iz različitih izvora;
- proširiti mogućnosti obrazovanja i osposobljavanja kako bi se katalogizatori i drugo knjižnično osoblje pripremio za bolje razumijevanje problematike

¹⁴² Byrum, J. D. Izazovi elektroničke građe : postojeće stanje i neriješena pitanja. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 46, 1/2(2003), str. 2.

elektroničke građe i davanje na korištenje te uspostaviti suradnju sa sudionicima iz čitave informacijske industrije.¹⁴³

Govoreći o primjeni informacijske tehnologije na proizvodnju i prijenos dokumenata Tom Delsey naglašava da su ove promjene uzrokovale i promjene u pristupu opisivanja dokumenata pri čemu izdvaja nekoliko ključnih pitanja:

- Na čemu temeljimo opis digitalnog dokumenta?
- Kako definiramo granice digitalnog dokumenta?
- Kako možemo najefikasnije iskazati odnose među dokumentima?
- Jesu li potrebni dodatni podaci koji bi potpomogli otkrivanju digitalne građe i upravljanju digitalnom građom?

Prema njegovim riječima navedena pitanja otvaraju i drugi skup pitanja:

- Kako možemo osigurati valjane i trajne veze između opisa dokumenata i digitalnih dokumenata?
- Kako možemo prilagoditi prakse opisa dokumenata da budu efikasnije u globalnom kontekstu?
- Kako možemo olakšati sučeljavanje opisa dokumenata koji potječu iz različitih izvora?¹⁴⁴

U elektroničkom okruženju serijske publikacije, pa tako i novine, nametnule su, a vezano uz njihovo opisivanje niz problema. Krajem devedesetih vođene su mnoge rasprave¹⁴⁵, a koje su dovele do potrebe preispitivanja postojećeg *ISBD(S)-a* (*Međunarodni standardni bibliografski opis serijskih publikacija*) te uvođenja novog nazivlja za građu koja ne obuhvaća samo serijske publikacije već i onu građu koja iskazuje neka svojstva serijske publikacije, ali koja to nije prema strogoj definiciji serijske publikacije.¹⁴⁶ Prvenstveno se tu radi o tzv. integrirajućoj građi.¹⁴⁷ Ove rasprave i uloženi naponi doveli su do donošenja novoga IFLA-inog standarda *ISBD(CR)-a* (*Međunarodni standardni bibliografski opis serijskih publikacija i druge neomeđene građe*) 2002. godine.

Vjerojatno najvažniji izazov pred kojim se nalaze knjižnice kada se govori o katalogizaciji elektroničkih novina, a osobito kada se radi o digitaliziranim starim novinama jeste razvijanje standarda za metapodatke. Poželjno je prije svega da proces stvaranja

¹⁴³ Isto, str. 13.

¹⁴⁴ Delsey, T. Preispitivanje konvencionalnih paradigmi za opis dokumenata. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 46, 1/2(2003), str. 35.

¹⁴⁵ Među ovim raspravama važno je istknuti one koje su vođene u okviru CONSER-a (Kooperativni program online serijskih publikacija) Vidi: URL: <http://www.loc.gov/acq/conser/aboutcn1.html> (19.06.2008)

¹⁴⁶ Usp. McGarry, D. *ISBD(CR)* i *ISBD(CM)* : problemi katalogizacije neomeđene i kartografske elektroničke građe. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 46, 1/2(2003), str. 61.

¹⁴⁷ O ovome problemu više smo govorili u poglavlju 2.1 Definicija novina.

metapodataka bude automatiziran i standardiziran kako bi se omogućilo istovremeno pretraživanje različitih digitalnih novinskih baza. Dok se to ne postigne svaka baza se mora pretraživati zasebno, pa čak i one koje koriste isti program.

O strukturi metapodataka vezanih uz digitalizaciju novina mnogo se raspravljalo. Najpoznatiji svjetski programi koji se koriste pri digitalizaciji starih novina, npr. Olive Software's ActivePaper Archive (u daljnjem tekstu APA), Greenstone Digital Library Software, ContentDM, MrSID, Daeja Image Viewer itd. nude metapodatke strukturane u okviru i za potrebe tih programa.

No, osnovno je pitanje uz što će se metapodaci u digitaliziranim novinama vezivati i što će u digitaliziranim novinama biti pretraživo – cijela stranica ili pojedini članak. APA i ContentDM su programi koji nude metapodatke na razini članka, no, većina ostalih programa, budući da ne podržava opciju pretraživanja novina, nego samo njihova iščitavanja, nema potrebu za oblikovanjem metapodataka na razini članka. Kako bi se osigurala veća istraživačka vrijednost elektroničkih novina, napose onih digitaliziranih, može se pretpostaviti da će većina postojećih svjetskih programa, namijenjenih digitalizaciji novina, izvršiti dogradnje koje bi podržale mogućnosti pretraživanja, a da će novonastali programi već na samom početku biti oblikovani na način koji podržava mogućnosti pretraživanja digitaliziranih novina.

5.3.4 Zaključno

U razvijenim zemljama poslovi vezani uz obradbu knjižnične građe, pa tako i novina, uglavnom su automatizirani, obavljaju se u sustavima kooperativne obradbe a kao proizvod obradbe nastaju javno dostupne baze podataka.

Automatizirani oblik kataloga ne podrazumijeva samo promjenu medija na kojemu su podaci pohranjeni nego se mijenja i struktura i organizacija zapisa koji postaje modularno oblikovan i omogućuje opis različitih bibliografskih veza: unutar zapisa, između zapisa bibliografske/kataložne baze i normativne datoteke, između zapisa u bibliografskim, imenskim normativnim, klasifikacijskim normativnim bazama podataka, bazama podataka o fondu, između baza podataka s različitim vrstama podataka (tekst, slika, zvuk, video) unutar baze podataka, između bibliografskog opisa i opisa udaljene elektroničke građe na Internetu preko URL-a.

WebPAC Gateway tehnologija i protokol Z39.50 učinili su knjižnični katalog globalnim katalogom te on postaje pretraživ ne samo za korisnike za koje je oblikovan,

nego i za najrazličitije vrste korisnika iz različitih sredina s najrazličitijim informacijskim potrebama,

Automatizacija poslova vezanih uz obradbu s jedne strane dovela je do olakšavanja poslova vezanih uz obradbu, ali isto tako i do potrebe uske specijalizacije knjižničnog osoblja koje će moći pratiti neprestane promjene koje se događaju u ovom segmentu knjižničnog poslovanja.

Pojava novih elektroničkih izvora informacija prouzročila je pojavu niza pitanja vezanih uz njihovu obradbu, a koja se danas sve uspješnije riješavaju. Jedno od najvažnijih pitanja vezano uz obradbu elektroničkih novina vezano je uz izradbu metapodataka tj. pitanje hoće li se metapodaci kreirati za cijelu novinsku stranicu ili pak za pojedini članak. Kako bi se omogućila pretraživost, a ne samo čitljivost elektroničkih novina, napose onih digitaliziranih, poželjno je da se metapodaci izrađuju na razini članka. Sofisticirani programi, poput APA, te CONTENTDm već nude ovakve mogućnosti.

Promjene do kojih je došlo uvođenjem informacijske tehnologije bitno su izmijenile mehanizme, postupke i procedure vezane uz obradbu građe, pa tako i novina. Sve ove promjene uzrokovale su potrebu za ponovnim promišljanjem modela organizacije pojedinih knjižničnih odjela i službi pa tako i onih koji se bave poslovima vezanim uz obradbu novina u okviru jedne knjižnice, a također i ponovnim promišljanjem načina na koje će različite vrste knjižnica surađivati, vezano uz pitanja obradbe novina, na lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj pa i internacionalnoj razini. Usto, određena pitanja koja su se javljala u papirnom okruženju, vezano uz obradbu novina, moraju se razriješiti i u elektroničkom okruženju, tj. pri obradbi novina moraju se unaprijed odrediti neki elementi – hoće li se i do koje razine novine u knjižnici obrađivati tj. hoće li se uopće evidentirati, hoće li se vršiti kontrola pristizanja, formalna obradba, sadržajna obradba i analitička obradba; koja će biti dubina obradbe pojedinih vrsta novina; koja metoda će se koristiti pri obradbi novina te na koji način će se bilježiti navod o fondu (hoće li se zasnivati na najširoj razini brojanja i/ili kronoloških oznaka ili će navoditi i jedinice na sekundarnoj razini nabranjanja i/ili kronologije, hoće li se koristiti označitelje drugog reda nabranjanja i/ili kronologije, na koji način će prikazivati praznine u fondu te na koji način će biti oblikovan navod o fondu ukoliko knjižnica posjeduje isti naslov novina, ali na različitim medijima.

5.4 Čuvanje i zaštita zbirke novina

5.4.1 Uvodno

Čuvanje i zaštita knjižnične građe jedan je od osnovnih zadataka knjižnice pa je briga o svakom primjerku iz vlastite zbirke sastavni element knjižničnog poslovanja.

Fizičko stanje građe koja pristiže u knjižnicu provjerava se odmah, kako bi se uočili eventualni nedostaci. Usto, knjižničarima je poznato da je materijal na kojemu je knjižnična građa pohranjena, podložan različitim štetnim utjecajima – fizikalnim, kemijskim i biološkim.

Tri su osnovne skupine mjera za zaštitu knjižnične građe, pa tako i novina: administrativno-tehničke, preventivne i kurativne. O administrativno – tehničkim mjerama može se govoriti u slučaju ograničavanja fotokopiranja uvezanih volumena, nedozvoljavanja fotokopiranja starih i rijetkih novina, ograničavanja dostupnosti novina samo u čitaoničkim prostorima, preventivnim mjerama može se smatrati preventivni uvez, smještaj časopisa i novina u prostorije osigurane od poplave, osiguravanje vatrodojavnih aparata, smještaj na metalnim policama koje su manje podložne biološkim oštećenjima, kurativne se mjere provode kada je do oštećenja već došlo.

Problemi koje ćemo razmatrati u sljedećem poglavlju odnose se na čuvanje i zaštitu novina na papirnom mediju, probleme koji se vezuju uz čuvanje i zaštitu elektroničkih publikacija, a posebnu pažnju obratit ćemo postupku preformatiranja kojemu mnoge knjižnice pribjegavaju kako bi razriješile probleme vezane uz čuvanje i zaštitu građe na papirnom mediju.

5.4.2 Čuvanje i zaštita novina na papirnom mediju

Pitanja koja nas zanimaju, vezano uz zaštitu novina na papirnom mediju, prvenstveno se odnose na dvojbe vezane uz to da li je u knjižnicama moguće i potrebno uvezivati sve novine, a ako nije, koje novine će se uvezivati i na koji način će se uvezivanje obaviti.

Gotovo nigdje u svijetu financijske mogućnosti knjižnica nisu takve da se mogu uvezivati sve novine, a osim toga s obzirom na njihovu sadržajnu vrijednost i traženost te funkcije koje knjižnica obavlja neke i nije potrebno uvezivati. Dakle, osnovni je princip da sve novine i nije potrebno trajno zaštićivati. Minimum onoga što bi trebalo uvezivati jeste da se uvezuju lokalne novine, te najtraženije novine. Duplikati se u pravilu ne uvezuju. Ovisno o financijskim mogućnostima knjižnica može proširiti opseg novina koje uvezuje ili zaštićuje na neki drugi način (npr. ulaganje u kartonske kutije, kartonske mape ili pak

vakumiranje). Razlika se pojavljuje jedino kod knjižnica koje imaju arhivsku funkciju i obvezne su zaštićivati svu građu.

Neophodno je odrediti i koji će se način zaštite primijeniti: klasičan uvez, kartonske mape, kartonske kutije, vakumiranje; hoće li se koristiti različite boje uveza za pojedine vrste novina ili pak pojedine naslove te put koji će građa prolaziti između posudbenih odjela gdje se priprema za uvez i knjigovežnicu te natrag.

Opće je prihvaćen pristup da se novine uvezuju kada se kompletira jedno godište. Jedno godište može se uvezivati u jednom ili više svezaka, a u nekim slučajevima i pojedinačni brojevi. Uobičajeno je da knjižnice, u slučaju da jedan ili više brojeva novina nedostaje, drži zaprimljene brojeve u privremenoj kutiji dok se ne dopune. Poznato je također u knjižničnom poslovanju s novinama da se, ako se primijeni klasičan uvez, na hrbat ili na korice uveza ispisuje naslov novina te da se nastoji zadržati ista vrsta i boja materijala koji se koristi za uvez. Ukoliko se časopisi pohranjuju u kutije, poželjno je da gornji pokrov kutije bude izrađen od plastične mase kako bi se vidjelo o kojim novinama se radi.

Novine se, ovisno o učestalosti njihova izlaženja, uobičajeno uvezuju nakon isteka pola mjeseca, jednog mjeseca, dvomjesečno ili polugodišnje.

Prilikom uvezivanja, naslovna stranica ne smije se odstraniti. Promjena formata novina može predstavljati problem, no preporučljivo je različite formate iste publikacije pohranjivati zajedno.

5.4.3 Čuvanje i zaštita elektroničkih novina

Elektroničke novine mogu u knjižnicu pristizati na tri načina: kupovinom od određenog dobavljača, preformatiranjem papirnih oblika novina u elektronički oblik koje se obavlja u samoj knjižnici ili pak arhiviranjem slobodno dostupnih sadržaja na web-u. Bez obzira na koji način te publikacije pristignu u knjižnicu, njihova uporaba kao i zaštita i čuvanje, postavljaju pred knjižnicu nove probleme. Na mnoga pitanja još treba odgovoriti, a najvažnija od njih su vezana uz dugotrajnost medija na kojima se podaci pohranjuju.

Smatra se da su današnji čvrsti elektronički mediji na kojima se pohranjuju informacije dugotrajniji i manje podložni oštećenjima nego papir, ali su im potrebni odgovarajući uvjeti pohrane i nadzor nad kvalitetom nakon određenog vremena. Premda se načini spremanja digitalnih zapisa neprestano usavršavaju, takve je zapise potrebno, kao i mikrofilmove, spremati pod određenim uvjetima. Elektronički mediji pred knjižnice

postavljaju još nekoliko značajnih problema. Prije svega zahtijevaju prozračivanje spremišta u kojim su pohranjeni, a važno je naglasiti da se optički ne može ocijeniti kada je taj medij oštećen. Ukoliko su pohranjeni pod odgovarajućim uvjetima, elektronički mediji mogu prilično dugo trajati, no još uvijek ostaje problem zastarijevanja tehnike. Čak i sofisticirana tehnika zastarijeva svakih desetak godina te ju je potrebno zamijeniti, a podatke konvertirati u novi format. Zbog toga će knjižničari neprestano morati osvježavati podatke čim tehnologija zastari.¹⁴⁸ Zbog svega navedenog, digitalna spremišta su izuzetno skupa, iako im cijena neprestano pada. Uz sve navedeno javlja se još i problem sigurnosti podataka, pitanje standardizacije i razmišljanja o tome što bi se dogodilo u slučaju gubitka digitalne memorije te straha da bi u tom slučaju došlo do potpune «amnezije» u društvu.

5.4.4 Preformatiranje kao oblik zaštite i čuvanja novina

Većina knjižnica u svijetu, zbog velike količine tiskanih publikacija koje pristižu, ima velikih problema sa smještajem tj. pronalaženjem odgovarajućeg prostora u kojemu bi knjižnične zbirke bile zaštićene i čuvane. Novi elektronički mediji mogli bi biti jedan od odgovora na rješavanje problem s prostorom.

Preformatiranje je način zaštite knjižnične građe kojim se umjesto papirnog originala stvara surogat na nekom drugom mediju – mikrofilm, digitalizirani oblik. Takav se surogat razlikuje od novina čiji original je proizveden u elektroničkom mediju. No, stručnjaci danas raspravljaju o tome je li preformatiranje isključivo stvar zaštite, prvenstveno intelektualnog sadržaja neke publikacije. Čini se da ipak prevladava mišljenje da je:

“(...) zaštita (knjižnične građe op.aut.) sve više podrazumijeva osiguravanje pristupa informacijama no, očuvanje fizičkog medija na kojemu je informacija pohranjena.»¹⁴⁹

U suvremenom elektroničkom okruženju čuvanje i zaštita novina sve se više odnosi na niz postupaka kojima se omogućava čuvanje intelektualnog sadržaja novina, odnosno korisnicima se omogućava da na što brži i lakši način dođu do informacija

¹⁴⁸ Usp. IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom / sastavio i uredio Edward P. Adcock u suradnji s Marie-Theresom Varlamoff i Virginiom Kremp ; [prevela s engleskoga Koraljka Golub ; uredila Tatjana Mušnjak]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003. Str. 57-62.

¹⁴⁹ Brichford, M. ; W. Maher. Archival issues in network electronic publishing. // Library Trends 43, 4(1995), str. 704.

pohranjenih u novinama, nego na zaštitu i čuvanje same fizičke jedinice tj. pojedinog broja novina pohranjenih na papiru, mikrofilmu ili nekom drugom elektroničkom mediju.

Kod preformatiranja, slično problemima i dvojabama vezanim uz klasičan uvez, potrebno je odlučiti koje novine će se preformatirati te kojim postupkom će se služiti pri preformatiranju – fotokopiranjem, mikrofilmiranjem ili digitalizacijom.

Preformatirati se može: one knjižnične jedinice koje imaju visoku ekonomsku vrijednost, ona građa koja se često koristi ili će se koristiti, ona građa koja se želi sačuvati za kasniju uporabu li pak ona građa koja u knjižnicama zauzima mnogo mjesta.

Danas već gotovo sve veće knjižnice i slične institucije u svijetu koriste preformatirane oblike kao medije pri korištenju i očuvanju dijela građe koju posjeduje. Osim rukopisne građe, starih i rijetkih knjiga preformatiraju se i časopisi, a zbog velike količine osobito novine. Knjižnice s velikim zbirkama novina pribjegavaju preformatiranju zbog nedostatka prostora (uvjeti pohrane bivaju sve lošiji), kiseli papir na kojem su tiskane novine sve se brže raspada, uvezivanje debelih svezaka novina sve je skuplje. Preformatiranjem, prvenstveno novina, polučuje se niz korisnih efekata, o čemu je Thomas Bourke govorio još 1986. godine:

- ušteda na prostoru (spremištu novina) – učestalost izlaženja, mnogobrojna izdanja i sve veći broj dnevnih i tjednih novina uvjetuju ogroman prostor za uskladištenje i pohranu novina u knjižnicama;
- dokidanje mogućnosti oštećenja i/ili gubitka originalnih novina – korištenje novina u originalu svedeno je na minimum, master negativ postaje arhivski primjerak, a međukopija s mastera se koristi isključivo za izradu drugih kopija;
- smanjeni troškovi distribucije – troškovi distribucije novina u preformatiranim oblicima mnogo su manji;
- neograničena proizvodnja duplikata – međukopija s mastera se koristi za izradu novih kopija, a master negativ ostaje neoštećen;
- efikasna i razgranata međuknjižnična posudba i razmjena novina – osim što služe za međuknjižničnu posudbu preformatirane oblike, knjižnica koja ih posjeduje, može i prodavati zainteresiranim organizacijama i pojedincima;
- maksimalna dostupnost novinskoj građi – korisnik može na jednom mjestu dobiti građu bez obzira posjeduje li je knjižnica ili ne.¹⁵⁰

¹⁵⁰ Usp. Bourke, T. The microfilming of newspapers : an overview. // Microfilming Review 15, 3(1986), str. 154-157.

Hoće li će neka publikacija biti fotokopirana, mikrofilmirana ili prebačena u digitalni oblik ovisi o njezinoj vrijednosti te specifičnim obilježjima (ilustracije, tipografija), kao i o mogućnostima te cijeni tehnologije koja će se primijeniti.

5.4.4.1 Fotokopiranje

Najjednostavniji oblik preformatiranja koji se u knjižnicama primjenjuje jeste fotokopiranje. Fotokopiranje se kao metoda preformatiranja koristi ukoliko se žele nadomjestiti stranice ili dijelovi teksta koji nedostaju. Posebno je pogodno za one knjižnične jedinice za koje mikrofilm nije odgovarajući oblik jer zahtijeva posebnu opremu koja može odbiti korisnike.

Prednosti fotokopiranja su sljedeće: od opreme potreban je samo fotokopirni uređaj, uređaj za čitanje nije potreban, fotokopije zadržavaju medij i oblik izvornika, jeftinije je od ostalih metoda preformatiranja, mogu se očuvati i uvezani volumeni, građa se može učiniti dostupnija korisnicima a da se pri tom ne izlaže oštećenjima i vandalizmu.

No, fotokopiranje ima i niz nedostataka koji su prvenstveno vezani uz kakvoću nastalih kopija i gubitak informacija, posebno kod slika. Smatra se da fotokopiranje nije pogodno za kolor fotografije ili visoko kvalitetne crno-bijele ilustracije. Troškovi izrade daljnjih kopija veći su nego kod kopija na papiru s mikrofilma. Ukoliko se zadržava izvornik potrebno je osigurati više prostora za čuvanje. Troškovi mogu biti izuzetno veliki za publikacije s velikim brojem stranica, posebno ako se dodaju i troškovi uveza.

Novine, ukoliko se koristi fotokopiranje kao metoda preformatiranja, predstavljaju poseban problem. Iako su korisnici skloni korištenju fotokopija, kada se radi o velikim volumenima novina, prednost daju mikrofilmu. Kada se radi o starijim publikacijama, vrijednim i građi već prilično oštećenoj, fotokopiranje se izbjegava, a kod stare i vrijedne građe i ne dopušta što može biti velika prepreka pri fotokopiranju.

Poboljšanje kvalitete papira, toneri, ultraljubičaste zrake i nove vrste fotokopirnih aparata omogućuju manja oštećenja građe i produžuju vijek trajanja fotokopija. Sadašnje fotokopije nisu dugotrajne. Budući trendovi u fotokopiranju kreću se prema digitalnom skeniranju i laserskom ispisu.

5.4.4.2 Mikrofilmiranje

Mikrofilm je maksimalno pouzdan nosilac informacija. Njegova primjena je svrsishodna za memoriranje velike količine nekodiranih podataka i informacija, posebice tekstova i crteža, za koje je potrebno osigurati visoke sposobnosti reproduciranja, mogućnost vizualnog

kontakta s korisnicima i pokretljivost. Samo je mikrofilm u mogućnosti da s umjerenim ulaganjima trajno pohranjuje svaku količinu podataka i informacija što ih papir nosi u analogno smanjenom obliku vjerno originalu, praktično i ekonomično. Osim toga mikrofilm ima i određene prednosti koje su organizacijske prirode: ugrađuje se u postojeću organizacijsku infrastrukturu, ali je ne mijenja, može se integrirati u sve informacijske tijekove, osobito one koji su podržani elektroničkim računalom, racionalizira radne tijekove, povećava produktivnost, mikrofilmski uređaji su jeftini i njima se lako rukuje¹⁵¹. Knjižnična građa se mikrofilmira od tridesetih godina 20. stoljeća te su problemi s tehnologijom u velikoj mjeri riješeni, a postoje i brojni standardi vezani uz snimanje, kemijsku obradbu i pohranjivanje mikrofilmova.

Međutim mikrofilm je pokazao i niz nedostataka: ograničenu mogućnost izmjene i dopune podataka, manju fleksibilnost pri korištenju zbog uvjetovane uporabe posebnih uređaja, potrebni su osposobljeni djelatnici, ograničena je gustoća zapisa, unošenje podataka i informacija moguće je samo jednom, nije moguće ni parcijalno grupiranje podataka i informacija, pokazuje prazninu u aktualizaciji. Mikrofilmovi se tijekom korištenja lako mogu izgubiti, a ispisi na papiru često nisu kvalitetni, svaka sljedeća generacija gubi na razlučivosti (oko 10%).

Svakako najznačajnija prepreka uporabi mikrofilma u radu s novinama je to što korisnici više vole čitati originalne papirne publikacije, a ne njihove mikrofilmirane surogate. Poznato je da je i prije uporaba mikrofilmova bila učestalija u specijalnim knjižnicama, nego u narodnim i općeznanstvenim knjižnicama.

Danas mnoge knjižnice u svijetu pojedinačno ili u suradnji s drugim knjižnicama obavljaju mikrofilmiranje papirnih novina¹⁵²

5.4.4.3 Digitalizacija

Najsuvremeniji i danas već u knjižnicama uveliko prihvaćen način preformatiranja knjižnične građe je digitalno skeniranje.

Digitalni mediji kao nosioci informacija imaju određene prednosti. Oni se mogu jednostavno i brzo umnožavati, a pri tom se na oštećuje original. Za pohranu se mogu koristiti različiti elektronički mediji, a prijenos podataka s jednog medija na drugi je vrlo

¹⁵¹ Usp. Bergstein, A. ; S. Kapustić. Mikrografija. Samobor : Zagreb, radna organizacija za grafičku djelatnost, 1989. Str. 22-26.

¹⁵² Godine 1990. pokrenut je *European Register of Microform Masters and Digital Surrogates (EROMM)* kao jedan od prvih europskih knjižničnih projekata koje financira Europska zajednica. Glavni cilj projekta bio je stvaranje jedinstvene baze podataka za svu mikrofilmiranu građu u Europi. Krajem dvadesetoga stoljeća u *EROMM*-ovu bazu počeli su se unositi i zapisi o digitalnim inačicama.

jednostavan. Na njima se može spremati izuzetno mnogo podataka. Pretraživanje informacija se može brzo obaviti i one su lako dostupne.

Digitalne slike atraktivna su alternativa i brzo postaju sve prisutnije u knjižnicama te sve više zamjenjuju mikrofilm kao medij za pohranu informacija. Razlozi zbog kojih se ovo događa su sljedeći:

- korištenje mikrofilma zahtijeva u knjižnicama postojanje posebne opreme dok se digitalni prikazi mogu vidjeti na ekranima računala koja su sve rasprostranjenija u knjižnicama;
- kompletna i dinamična struktura sadržaja izuzetno se dobro može prikazati u elektroničkom okruženju pomoću hypertexta i poveznica, što mikrofilmom nije moguće prikazati;
- digitalno pohranjivanje omogućava brz prijenos podataka iz knjižnice u knjižnicu, mnogo brže i jednostavnije nego kopiranje mikrofilma, digitalni prijenos omogućava da istodobno veći broj korisnika, koji se nalaze na različitim mjestima, ima pristup građi, dok korisnik koji naruči kopiju mikrofilma od neke druge knjižnice, mora ipak sačekati izvjesno vrijeme da kopiju dobije;
- veći je broj korisnika kojima je potreban računalno čitljiv tekst, nego onih kojima je potreban vjeran prikaz stranice teksta kakav se dobije uporabom mikrofilma.

Na osnovi svega izrečenog možemo zaključiti da je mikrofilm dobar medij za čuvanje građe, ali da digitalni oblici imaju brojne prednosti vezane uz korisnički pristup građi.¹⁵³

5.4.5 Zaključno

Čuvanje knjižnične građe, pa tako i novina, sastavni je element knjižničkog poslovanja. Bez obzira na sve veću rasprostranjenost elektroničkih novina knjižnice će se još dulji vremenski period morati baviti čuvanjem i zaštitom novina na papirnom mediju.

S obzirom na funkcije pojedinih knjižnica, njihove materijalne mogućnosti, te sadržajnu vrijednost i traženost pojedinih novina, knjižnice će i nadalje vršiti selekciju naslova koje će trajno zaštićivati kao i odabir najprikladnijih načina na koje će zaštićivanje obavljati.

S druge strane knjižnice se sve više suočavaju s problemima koje pred njih postavlja prisutnost elektroničkih novina, a koji su vezani uz: dugotrajnost elektroničkog

¹⁵³ Usp. Stoker, D. Should newspapers preservation be a lottery? // Journal of librarianship and information science 31, 3(1999). str. 131-134.

medija na kojem su novine pohranjene, odgovarajuće uvjete pohrane koje je za taj medij potrebno osigurati, zastarijevanje tehnike, skupoću digitalnih spremišta te pitanja sigurnosti i standardizacije podataka pohranjenih na elektroničkom mediju.

U uvjetima suvremenog elektroničkog okruženja sve se veći broj knjižnica odlučuje preformatirati svoju građu, osobito novine, u mikrofilmske ili pak digitalne oblike, kako bi uštedjele na spremišnom prostoru, dokinule mogućnost oštećenja ili gubitka originalnih novina, smanjile troškove distribucije, omogućile neograničenu proizvodnju duplikata, osigurale efikasnu i razgranatu međuknjižničnu posudbu i razmjenu novina tj. osigurale maksimalnu dostupnost novinskoj građi.

Usprkos nizu prednosti koje nudi mikrofilm kao medij na koji se mogu preformatirati papirne novine, njegovo mjesto sve više zauzimaju digitalni oblici. Ove prednosti prvenstveno su vezane uz korisnički pristup građi, tj. činjenicu da u suvremenom elektroničkom okruženju, svaki korisnik koji posjeduje ili ima osiguran pristup računalnoj opremi, digitaliziranim novinama može pristupiti u svakom trenutku.

5.5 Dostupnost i korištenje novina

5.5.1 Uvodno

Dostupnost i korištenje novina u knjižnicama potrebno je promotriti s dva aspekta i to kao:

- dostupnost i korištenje novina na jedan od tradicionalnih načina, u kojima knjižnica posjeduje određene novine ili ih pribavlja, u papirnom ili mikrofilmiranom obliku od neke druge knjižnice, te
- dostupnost i korištenje uvjetovano promjenama koje uzrokuje pojava elektroničkih publikacija.

Pitanje korištenja vezuje se uz različite oblike službi i usluga korisnicima bez obzira posjeduje li knjižnica novine ili im osigurava pristup.

Na ovome mjestu svakako je potrebno spomenuti i činjenicu da je u elektroničkom okruženju nužno moralo doći i do **promjene koncepcije o korisnicima u knjižnicama**.

Novine pohranjene na mikrofilmu i CD-ROM-u kao lokalno usmjerenim medijima nisu unijele radikalne promjene pri korištenju informacijama pohranjenim u njima. Do radikalnih promjena došlo je pojavom mrežno dostupnih novina kada se postavilo pitanje definiranja korisničke grupe tj. kada je bilo potrebno odrediti točno koja grupa korisnika ima pravo pristupa novinama – korisnici knjižnica, studenti i osoblje obrazovne ustanove ili pak uposlenici određene ustanove. Za knjižnice problema neće biti sve dok se ograničenja

zadržavaju u granicama razumne zaštite od neovlaštena kopiranja. Međutim, može se dogoditi da je korisnička grupa preusko definirana, pa iz toga proizlazi nadalje problem:

kako u javnim knjižnicama osigurati pristup mrežno dostupnim novinama onim korisnicima koji nisu redoviti korisnici knjižnice;

kako u sveučilišnim knjižnicama osigurati pristup mrežno dostupnim novinama predavačima – gostima;

kako u profitnim organizacijama osigurati pristup mrežno dostupnim novinama uposlenicima iz drugih regija.

Standardnim ugovorima i tipičnim dozvolama za korištenje ne mogu biti pokrivena iznimke, te se prije narudžbe mora uzeti u obzir i cijena proširenja ugovora. Mora se voditi računa i o tome koliko korisnika može simultano koristiti podatke i na koji način će većina korisnika koristiti elektroničke publikacije. Često je korištenje vezano uz lokaciju.

Na osnovu svega dosad rečenog može se zaključiti da je u elektroničkom okruženju došlo do promjene koncepcije o korisnicima te je definiranje korištenja elektronički novina dostupnih korisnicima postalo nužnost.

5.5.2 Dostupnost novina

5.5.2.1 Tradicionalan pristup - dostupnost novina na papirnom mediju i na mikrofilmu

Tradicionalan pristup novinskim zbirkama, papirnim i mikrofilmiranim, pred knjižnice, ali i ostale baštinske ustanove, postavljao je nekoliko problema među kojima bismo istakli sljedeće: treba li novine posuđivati izvan knjižnice, na koji način one trebaju biti smještene u knjižnici i kako se postaviti vezano uz oblikovanje posebnih novinskih zbirki, npr. zavičajne zbirke novina, zbirke novina namijenjene potrebama nacionalnih manjina, zavičajne zbirke novina itd.

Jedno od osnovnih pitanja vezanih uz dostupnost novina u knjižnicama odnosi se na odluku treba li omogućiti njihovu **posudbu** izvan knjižnice ili korištenje ograničiti na čitaoničke prostore. Novine se uglavnom **ne posuđuju** izvan knjižnice, no u knjižnicama se uvijek dvojilo oko toga posuđivati ih ili ne. Od dvadesetih godina prošloga stoljeća sve više se smanjuje trend njihova posuđivanja izvan knjižnice. Pojava reprografskih tehnika, a u novije vrijeme i elektroničkih inačica novina, bez obzira jesu li nastale postupkom digitalizacije papirnih originala tj. mikrofilmova ili su originalno nastale u elektroničkom obliku, znatno je pridonijela trendu ograničavanja cirkulacije novina izvan knjižnice.

Različite knjižnice na različite načine pristupaju ovom pitanju i to tako da dozvoljavaju posudbu na ograničeni period registriranom korisniku, posuđuju samo starije uvezane brojeve, posuđuju i tekuće brojeve čim se pojave na policama, čekaju izvjestan period, npr. tri mjeseca, i nakon toga posuđuju.

Naravno da postoji čitav niz argumenata koji govore u prilog tezi da je novine potrebno posuđivati. Ukoliko se posuđuju omeđene publikacije, zašto se ne bi posuđivale i novine. Knjižnične zbirke su namijenjene korisnicima kao izvor informacija i stoga je korisnije posuđivati ih nego držati zatvorene u spremištima gdje ih nitko ne vidi. Korisnici su često prilično udaljeni od knjižnice, a možda nemaju ni vremena da bi određeno vrijeme proveli u knjižnici.

No što se može dogoditi ukoliko bi knjižnice posuđivale novine:

- korisnici ih predugo drže i to vrijeme traženi naslovi nisu dostupni ostalim korisnicima,
- ukoliko se posuđuju najnoviji brojevi oni mogu promaknuti pažnji drugih korisnika.

Jedna od mogućnosti je i skraćivanje vremena posudbe novina, a argumenti koji govore u prilog tom postupku su sljedeći:

manje je vremena potrebno da se pročita jedan članak iz novina nego čitava omeđena publikacija;

svim korisnicima treba omogućiti da nesmetano koriste posljednje brojeve;

članci iz novina se mogu fotokopirati ili umnožiti na neki drugi način.

Dakle, može se zaključiti da i ograničavanje i neograničavanje posudbe novina ima i svoje prednosti i svoje nedostatke – s korisničkog stajališta je bolje da su oni u svakom trenutku u knjižnici kako bi korisnik do njih mogao doći, ali i da je cijena prevelika ukoliko dođe do gubitka. Postoje argumenti i za posuđivanje i protiv njega a knjižnica mora sama odlučiti kako će postupiti.

Važno pitanje vezano uz dostupnost novina u knjižnicama odnosi se na njihov **smještaj**, a u okviru toga moraju se riješiti sljedeća pitanja:

a) Trebaju li se na policama zajedno naći novine, časopisi i omeđene publikacije?

Postoje mišljenja da novine ne treba dijeliti od ostalih vrsta građe budući da u informativnom smislu s njima čine cjelinu. Takvo mišljenje zastupa i Davidson:

«Odistu je zabavno boraviti u prostorijama s velikim brojem najnovijih periodičkih publikacija - časopisa i novina, te ih prelistavati. Ovo može biti jedan od razloga za osnivanje zasebnog odjela periodike u velikim narodnim te sveučilišnim i specijalnim knjižnicama. (...) Većina knjižničara također smatra

da je u ovom slučaju lakše osigurati ekonomičnost i jednostavnost poslovanja, da se periodičke publikacije formatom razlikuju od monografskih, da imaju drugu namjenu i druge korisnike. No, ukoliko je zbirka periodičkih publikacija izgrađivana na istim načelima selekcije kao zbirka monografskih publikacija i njezina je dopuna, onda nema opravdana razloga za osnivanje zasebnog odjela za periodičke publikacije.¹⁵⁴

Smatramo da je takav pristup moguće ostvariti u onim knjižnicama koje nemaju odveć velike zbirke novina, časopisa i omeđenih publikacija. U velikim knjižnicama to je gotovo nemoguće ostvariti – cilj je uslužiti što brže velik broj korisnika. S obzirom na tip knjižnice takav pristup je ostvarljiviji u velikim javnim otvorenim knjižnicama, nego u sveučilišnim i specijalnim.

Razlozi koji se navode u prilog osnivanju i vođenju zasebna čitaoničkog prostora za novine mogućnost su koordiniranja rada s korisnicima i mogućnost standardiziranja procesa cirkulacije.

b) Treba li stvarati zasebne zbirke novina u odnosu na časopise?

Zbog opsega, posebno ukoliko se radi o uvezanim svescima, smatra se da je primjerenije starije brojeve novina ne miješati s časopisima. U javnim knjižnicama novine su uobičajeno bile odvojene od časopisa.

Danas je uvriježeno motrište prema kojem je, zbog potreba korisnika, a napose njihovom potrebom za pravodobnom informacijom, takav postupak neprimjeren.

Tekuće brojeve odabranih naslova novina koje pristižu u knjižnicu dobro je držati u slobodnome pristupu, na vidljivu mjestu i dati ih na uvid korisnicima. Nakon određenog vremena novine se uvezuju i tada je, najčešće zbog nedostatka prostora i poteškoća pri rukovanju, neprikladno da budu u slobodnom pristupu. Novine koje češće izlaze, češće će se tijekom godine i uvezivati. Za dnevne je listove uobičajeno osigurati dostupnost za tekući mjesec, za ostale novine, koje uglavnom izlaze dva puta mjesečno, za cijelu godinu. Nakon uveza, premještaju se u zatvoreno spremište.

c) Može li se omogućiti da svi časopisi i novine budu u slobodnom pristupu?

U praksi je ovaj zahtjev gotovo nemoguće ostvariti zbog golema broja jedinica.

Zbog ovih razloga novine se smještaju u:

- čitaonice sa slobodnim pristupom,
- u zatvorena spremišta – postoje dva načina razvrstavanja novina na police:

¹⁵⁴ Davidson, D. E. The Periodicals Collection. London : Deutsch, 1978. Str. 316.

- a) numerus currens – novine se raspoređuju na police redom pristizanja i njihova signatura je najčešće identična s inventarnim brojem; numerus currens može se kombinirati s formatom kako bi se postigla maksimalna iskorištenost prostora,
- b) abecedni raspored koji je ekonomičan jer se osoblje ne mora truditi oko signatura i to je uobičajen raspored za novine,
- izdvojena spremišta – takva spremišta potrebna su gotovo svakoj knjižnici, ali su i vrlo skupa. U siromašnijim zemljama gotovo je nemoguće izdvojiti posebnu zgradu u kojoj bi se moglo odlagati zastarjele ili manje tražene novine, kao i ostala građa. Ovakva izdvojena spremišta, zbog jednostavnosti i ekonomičnosti, uobičajeno se formiraju u okviru sveučilišnih knjižničnih sustava, mreža knjižnica ili konzorcija knjižnica. Knjižnica koja šalje svoju građu u zatvoreno spremište može zadržati vlasništvo nad tom građom, ali i ne mora.

d) Kako trebaju izgledati čitaonice u kojima su smještene novine?

Heintze govori o načinima smještaja novina na policama:

«Niti jedan komad knjižničnog namještaja ne može biti atraktivan poput police s periodičkim publikacijama na kojima su vidljive naslovne stranice. No, ukoliko je potrebno uštedjeti prostor, periodičke se publikacije mogu stavljati u posebne utore iz kojih je vidljiv samo gornji dio naslovnice. Periodičke publikacije se mogu i polagati na police i tada im je vidljiv samo hrbat, ali je ovakav način odlaganja opravdan ukoliko se radi o izuzetno velikim zbirkama.»¹⁵⁵

Heintze govori i o neophodnoj udobnosti koju treba osigurati čitaocima:

«Kada govorimo o knjižničnoj opremi prva stvar koju treba imati na umu jest udobnost. Stolice i stolovi mogu na neformalan način biti postavljene u blizini polica s periodičkim publikacijama. Ovakvo uređen prostor može postati jedan od najatraktivnijih prostora u knjižnici, nudeći pri tom čitaocima mjesto za odmor i zabavu, ali isto tako i za istraživački rad.»¹⁵⁶

Sljedeća grupa pitanja koja izazivaju dvojbe i na koja se nastoje iznaći primjerenija rješenja vezana je uz **formiranje posebnih zbirki novina**. Pri tom se posebno valja očitovati o **formiranju zbirke službenih publikacija, zavičajnih novina, novina namijenjenih potrebama nacionalnih manjina, zbirci starih novina, te zbirci novinskih izrezaka**.

Službene publikacije prema riječima Benarda Fraya:

¹⁵⁵ Heintze, I. Shelving the Periodicals. Lund : Biblioteksanst, 1966. Str. 10.

¹⁵⁶ Isto, str. 12.

«(...) predstavljaju značajan i integralan dio nacionalnih informacijskih izvora, (...) službene publikacije, bez obzira radi li se o nacionalnoj ili lokalnoj razini, predstavljaju značajno uporište pri donošenju odluka značajnih za društvenu zajednicu. Usprkos tome, službene publikacije su jedan od najzanemarivanijih informacijskih izvora (...)»¹⁵⁷

Uobičajena su dva načina organiziranja zbirke službenih novina:

- formiranje zasebne zbirke službenih novina,
- uvrštavanje službenih novina u opću novinsku zbirku.

Koji je postupak najprimjereniji ovisi o funkcijama koje knjižnica obavlja. U nacionalnim knjižnicama i knjižnicama državnih institucija primjerenije je stvarati zasebne zbirke, dok je u narodnim knjižnicama i općeznanstvenim knjižnicama primjerenije njihovo uvrštavanje u opću zbirku novina.

Smještaj na policama u potpunosti će se razlikovati ukoliko ta građa čini samostalnu zbirku odnosno ukoliko se uključuje u opću zbirku novina. U prvom slučaju službene novine se slažu na police prema nazivu tijela koje je izdalo službene novine. U drugom slučaju službene novine trebaju biti klasificirane i unutar skupina neke klasifikacijske sheme složene prema abecedi naslova ili naziva tijela.

Zavičajna je zbirka jedna od čestih zbirki u knjižnicama i jedna od onih u koju se novine uvrštavaju prema načelu sveobuhvatnosti. Uvrštavanje knjižnične građe, pa tako i novina, u sastav ove zbirke ima apsolutnu prednost, npr. ukoliko knjižnica ne može nabaviti više primjerka istog naslova zavičajnih novina, pribavljeni primjerak uvrstit će se u zavičajnu zbirku. Članci koji imaju značaj za zavičajnu zbirku, a nalaze se u određenim novinama, mogu se preformatirati (fotokopirati, mikrofilmirati ili digitalno skenirati) i u preformatiranom obliku ući u sastav zavičajne zbirke.

Novine koje knjižnica nabavlja za **potrebe nacionalnih manjina** mogu se uvrstiti u opću zbirku novina, a mogu se oblikovati i kao zasebne zbirke, ovisno o potrebama korisnika, broju takvih publikacija te materijalnim i prostornim mogućnostima knjižnice.

Stare novine također se mogu uvrstiti u opću zbirku novina, ali zbog njihova izuzetna značaja kao jedinica kulturne baštine jednog naroda te specifičnosti vezanih uz čuvanje i zaštitu, uobičajeno je da se u knjižnicama oblikuje zasebna zbirka starih novina.

Ukoliko postoji potreba za predmetnim pristupom novinskim zbirkama stvaraju se knjižnice ili knjižnične **zbirke novinskih izrezaka**. Članci se izrezuju iz novina, klasificiraju, predmetno obrađuju i sakupljaju s ostalim člancima koji imaju isti predmet,

¹⁵⁷ Navedeno prema Osborn, D. Nav. djel. Str. 64.

nevezano s novinama u kojima su se originalno pojavili. Proces stvaranja i održavanja ovih zbirki je izuzetno skup jer se zasniva na manualnom radu te mnoge organizacije koje su se bavile ovim poslovima nastoje reducirati svoje troškove na osoblju ili smanjenjem broja naslova koje pokrivaju ili pak nastoje ove poslove automatizirati.

Primjena mikrofilma u knjižnicama, a vezano uz dostupnost novina, pokazala se iznimno korisnom kada je u pitanju rješavanje prostornih problema. No, kada korisnicima treba osigurati mogućnost pretraživanja mikrofilm je pokazao slabosti vrlo slične onima koje su vezane uz pristup novinskim zbirkama na papiru. Ukoliko se radi o velikim novinskim zbirkama, bez obzira jesu li one nastale mehanizmom obveznog primjerka ili kupovinom većih razmjera, one se uglavnom koriste u referentne svrhe. U lokalnim knjižnicama nalaze se naslovi lokalnog karaktera. U organizacijama u kojima rade istraživači uglavnom se nalaze samo specijalizirani naslovi novina. Korisnik koji želi konzultirati veći broj novina mora putovati tamo gdje su one pohranjene ili pak čekati izvjestan vremenski period koji je potreban da bi se međuknjižničnom posudbom pribavile mikrofilmirane novine. No, mnoge knjižnice mikrofilmove isključuju iz međuknjižnične posudbe naprosto zato što nemaju odgovarajuću opremu za njihovo iščitavanje. Dakle, mikrofilm, iako pokazuje znatne prednosti vezane uz dostupnost novina u knjižnicama, mnoga pitanja, a napose ona vezana uz samo korištenje novina, ostavlja neriješena.

5.5.2.2 Dostupnost novina u elektroničkom obliku

Dostupnost novina u izvornom elektroničkom obliku

Dosada opisani tradicionalni pristupi novinama još su i danas uvelike rašireni u knjižnicama. No, osamdesetih godina 20. stoljeća kao rezultat razvoja informacijske tehnologije pojavila se mogućnost elektroničke pohrane i pretraživanja cjelovitih novinskih članaka posredstvom **online novinskih sustava**. Sustavi, poput engleskog FT Profile¹⁵⁸ ili pak američkih NEXIS¹⁵⁹ i DIALOG¹⁶⁰, omogućavaju pristup velikom broju novinskih naslova i velikom broju godina izlaženja ovih naslova. Oni se uglavnom ažuriraju dnevno tako da je omogućen pristup i najnovijim brojevima. Ovi sustavi ipak imaju i određene nedostatke. Oni su vrlo skupi pa relativno malen broj istraživačkih i poslovnih organizacija može svojim krajnjim korisnicima omogućiti besplatan pristup. Iako pokrivaju velik broj

¹⁵⁸ Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi URL:<http://www.iol.ie/~jclancy/index.html> (12.09.2008.)

¹⁵⁹ Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi

URL:<http://w3.nexis.com/new/home/home.do?rand=0.7977268453350548> (12.09.2008.)

¹⁶⁰ Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi URL:<http://www.dialogweb.com/servlet/logon?Mode=1> (12.09.2008.)

naslova nisu sveobuhvatni, prvenstveno pokrivaju nacionalne dnevne novine i novine specijalizirane za određeno područje, rijetko pokrivaju lokalne novine, a popularni tisak za koji postoji velik interes obično nije pokriven ovakvim sustavima. Budući da su se javili usporedo s računalnom proizvodnjom novina, često ne pokrivaju cjelokupno vrijeme izlaženja pojedinih novina. Jedan od njihovih najznačajnijih nedostataka jeste i činjenica da oni ne omogućavaju pristup cjelokupnom broju novina nego samo pojedinim odabranim člancima iz nekog novinskog naslova. Uglavnom se izostavljaju oni dijelovi za koje određeni sustav nema autorsko pravo – agencijske vijesti, pojedine kolumne, fotografije, oglasi, stripovi, križaljke tj. sve ono što pojedinim novinama daje specifična obilježja i kontekst. Korisnik ne vidi na kojoj stranici se nalazi pojedini članak, veličinu naslova, značaj koji je položajem na stranici dan pojedinom članku, gube se i fotografije koje se nalaze uz članak. Usprkos navedenim nedostacima ovi sustavi su vrlo pogodni za one korisnike kojima je potreban brz pristup pojedinim člancima i kojima cijena nije ograničavajući faktor.

Od početka devedesetih godina 20. st. knjižnice koje su imale problema s visokim troškovima vezanim uz korištenje online novinskih sustava dobile su ekonomski mnogo isplativiju elektroničku inačicu novina koja je uključivala samo troškove početne narudžbe i nabavke opreme. Radilo se o **CD-ROM-ovima** na kojima su bili pohranjeni cjeloviti tekstovi novinskih članaka ili indeksi i sažeci članaka koji su prije bili dostupni samo u papirnom obliku ili na online bazama. U Velikoj Britaniji i SAD-u mnogi naslovi novina našli su se na CD-ROM-ovima, a i europske novine počele su se pojavljivati na CD-ROM-ovima, poput *Le Monde*, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, *Corriere della Serra*.

Prednost novina pohranjenih na CD-ROM-u u odnosu na novinske online baze, osim što su iziskivale manje financijske troškove, ogledala se i u većim mogućnostima pretraživanja. Ovako pohranjene novine mogle su se pretraživati prema naslovu, datumu izdavanja a u nekim slučajevima bilo je omogućeno i predmetno pretraživanje.

Nedostaci novina pohranjenih na CD-ROM-u vrlo su slični nedostacima novinskih online baza: dostupan je ograničen broj naslova, nisu dostupna sva godišta izlaženja pojedinih novinskih naslova, sadržaj je nekompletan u odnosu na cjelovite novine. Ažuriranje je manje učestalo nego kod online sustava i provodi se obično kvartalno.

U ustanovama koje su posjedovale novine pohranjene na CD-ROM-u, a napose u knjižnicama, pojavili su se i problemi vezani uz njihovu bibliografsku i/ili kataložnu obradbu

te načine njihove pohrane i posudbe, osobito ako je elektronička inačica bila dodatak papirnoj inačici¹⁶¹.

Elektronički dodaci mogu se pohranjivati zajedno s papirnim novinama ili pak odvojeno od njih. Pohranjivanje elektroničkih dodataka zajedno s papirnim novinama može uzrokovati probleme vezane uz to što se novine ne uvezuju po prispjeću svakog sveščića, a elektronički dodaci se ne mogu ostaviti s neuvezanim novinama. Stoga se u knjižničnoj praksi uvriježio postupak odvajanja elektroničkog dodatka od publikacije na papirnom mediju te njegovog zasebnog pohranjivanja u odjelu periodike tj. u onom odjelu u kojem su dostupne i papirne novine.

Svaka knjižnica može odlučiti hoće li posuđivati novine izvan čitaoničkih prostora tj. izvan same knjižnice. Ukoliko posuđuje papirne novine može posuđivati i elektroničke dodatke koji se javljaju uz njih. Ukoliko knjižnica ne posuđuje novine izvan čitaoničkih prostora bilo bi poželjno da u njima osigura opremu pomoću koje bi se mogli pretraživati elektronički dodaci.

Velik broj novinskih naslova postao je i **mrežno dostupan**. Pojedine novine korisnicima dopuštaju pristup tekućem broju ali i stanovitom broju prijašnjih brojeva. Nakladnici novina koriste ovaj način da bi dali što više informacija o sebi i to na način koji je mnogo atraktivniji nego onaj koji je zastupljen u online servisima. Pretpostavka je da će sve veći broj nakladnika novina dopuštati korisnicima pristup svojim izdanjima, ali je pitanje do kada će taj pristup biti besplatan. Mrežno publiciranje novina pruža velike mogućnosti knjižnicama koje mogu svojim korisnicima pružiti informacije o vlastitim novinskim zbirkama, ali i omogućiti hipertekst veze i poveznice prema novinama koje se pojavljuju na internetu.

Mrežnim je publikacijama svojstvena česta promjenjivost sadržaja i veličine, kratak i nepredvidiv životni vijek na mreži i nepostojanost granica. Kako velik broj vrijednih publikacija ne bi bio nepovratno izgubljen za buduće korisnike, knjižnice u Europi i svijetu započele su s obradom i stvaranjem sustava za pohranu mrežnih sadržaja, pa tako i novina radi dugoročne zaštite i osiguranja pristupa kulturnoj baštini u digitalnom obliku¹⁶².

Digitalizirane novine

Kao što smo već naveli u prethodnim poglavljima novine su dio svakodnevnog života već stoljećima. Ljudi žele bit informirani ne samo o onome što se događa u njihovoj lokalnoj

¹⁶¹ O ovim problemima bilo je govora u poglavlju 5.3.2.4 Navod o fondu.

¹⁶² Usp. Buzina, T. Digitalni arhiv mrežnih publikacija : način prikupljanja i kriteriji odabira građe. // 8. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji / uredila Tinka Katić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2005. Str. 55.

zajednici, nego i o onome što se događa širom svijeta. Novine su oduvijek bile efemerna građa i u velikom broju knjižnica one su nakon izvjesnog vremenskog perioda odstranjivane iz fonda, osim u knjižnicama koje imaju arhivsku funkciju. Mnoge stare novine su zbog neadekvatnih uvjeta pohrane u knjižnicama, muzejima i arhivima naprosto propale. Uslijed toga korisnicima su mnoge informacije iz prošlosti postale nedostupne. Danas kada se o pojedinim događajima samo progovori na internetu i potom vijest iščezava to se čini još više mogućim. Stoga je pitanje kako očuvati novine u digitalnom svijetu još aktualnija. S druge strane, istraživačka vrijednost novina je sve naglašenija. Iako se značajne nacionalne novine sve više digitaliziraju, a osim toga su dostupne u izvornom elektroničkom obliku, lokalne novine predstavljaju velik problem. Pitanje digitalizacije lokalnih novina, vezano kako uz očuvanje tako i pristup, značajno je pitanje kako za istraživače tako i za knjižničare.

Trenutačno u svijetu postoji velik broj projekata digitalizacije, osobito starih novina. Neke projekte ostvaruju komercijalni dobavljači¹⁶³ no, velik je broj baštinskih ustanova¹⁶⁴, poput knjižnica, muzeja i arhiva, koje provode projekte digitalizacije starih novina. Neke ustanove digitaliziraju veći broj novinskih naslova regionalnog karaktera dok se druge usmjeravaju prema samo jednom novinskom naslovu.

Budući da OCR (optičko prepoznavanje znakova, eng. *Optical Character Recognition*) nije dalo u potpunosti zadovoljavajuće rezultate¹⁶⁵, razvijao se u svijetu čitav niz programa, npr. Olive Software's ActivePaper Archive, CONTENTdm, te Greenstone Digital Library Software, pomoću kojih se nastojalo riješiti mnogobrojna pitanja vezana uz digitalizaciju starih novina, a među kojima bismo istaknuli omogućavanje pretraživanja, a ne samo iščitavanja digitaliziranih novina, omogućavanje sofisticiranih prikaza rezultata dobivenih pretraživanjem te postojanje dodatnih informacija o digitaliziranim novinama.

Vjerojatno najznačajnije pitanje vezano uz digitalizaciju starih novina veže se uz **mogućnost pretraživanja, a ne samo iščitavanja** tj. može li se i na koji način vršiti pretraživanje cjelovitog teksta, postoji li, osim osnovnog, mogućnost naprednog pretraživanja, postoji li mogućnost vremenskog ograničavanja pretraživanja, mogu li se

¹⁶³ Gale, ProQuest Historical Newspapers, Paper of Record, Ancestry.com

¹⁶⁴ Colorado Historic Newspaper Collection, California Newspaper Digitization Projects, Utah Digital Newspapers project, Hawaiian Nupepa Collection, Maori Niupepa project, ANNO ili Austrian Newspapers Online, Australian Periodical Publications, 1840-1845, British Library Online Newspaper Archive, Waterford City Public Library in Ireland, Lambrakis Press Archives, Nordic Digital Newspaper Library (TIDEN), The Valley of the Shadow project, The Brooklyn Daily Eagle, The Stars and Stripes

¹⁶⁵ Usp. Deegan, M. Digitizing Historic Newspapers: Progress and Prospects. // RLG Diginews. 6, 4(2002) URL : <http://www.rlg.org/preserv/diginews/diginews6-4.html#feature2> (29.01.2008.)

novine pretraživati prema datumima, mogu li se spremati rezultati pretraživanja, te jesu li članci raspoređeni prema određenim kategorijama.

Programi koji se koriste pri digitalizaciji novina nude različite mogućnosti kao odgovor na ova pitanja. U tablici koja slijedi prikazane su mogućnosti pretraživanja digitaliziranih novina koje nude Olive Software's Active Paper Archive¹⁶⁶, CONTENTdm¹⁶⁷, te Greenstone Digital Library Software¹⁶⁸.

	Active Paper Archive	CONTENT dm	Greenstone Digital Library
Korištenje Booleovih operatora	X	X	X
Pretraživanje prema frazama	X	X	X
Korištenje operatora približnosti	X		
Korištenje zamjenskih znakova	X		
Korištenje znakova za kraćenje			X
Pretraživanje prema datumu	X	X	X
Ograničavanje datuma pretraživanja	X		
Povijest pretraživanja	X		X
Pretraživanje prema vrstama članaka (npr. oglasi, osmrtnice)	X	X	
Indeks parametara za pretraživanje (npr. za autore)			
Višejezično pretraživanje			X
Spremanje rezultata pretraživanja	X	X	
Istodobno pretraživanje više brojeva novina i više novinskih naslova	X	X	X
Istodobno pretraživanje samo jednog broja novina i jednog novinskog naslova	X	X	
Rangiranje i sortiranje rezultata pretraživanja	X		

Tablica br. 2 : Usporedni prikaz mogućnosti pretraživanja digitliziranih starih novina pomoću programa Active Paper Archive, CONTENTdm i Greenstone Digital Library¹⁶⁹

Iznimno značajno pitanje koje se postavlja pri digitalizaciji starih novina jest i **način na koji su prikazani rezultati pretraživanja** tj. može li se članak vidjeti u kontekstu cijele stranice, kakve su mogućnosti navigacije unutar pojedine stranice i između različitih stranica jednoga broja novina, može li se članak povećati tj. može li se njime manipulirati kao individualnim objektom unutar stranice, na koji način su prikazani rezultati

¹⁶⁶ Program koriste npr. projekti: Brooklyn Daily Eagle, Colorado Historic Newspaper project, British Library Newspaper Pilot.

¹⁶⁷ Program koristi npr. projekt Utah Digital Newspaper Project.

¹⁶⁸ Program koriste npr. projekti: Hawaiian Nupepa i California Newspaper Digitization Projects.

¹⁶⁹ Jones, A. The Importance of "Yesterday's News": Opportunities & Challenges in Newspaper Digitization. URL: [http://oncampus.richmond.edu/academics/library/digital/Documents/White%20Paper%20\(06.06.2008.\)](http://oncampus.richmond.edu/academics/library/digital/Documents/White%20Paper%20(06.06.2008.))

pretraživanja i nude li se bibliografske informacije o članku, jesu li ključne riječi označene u tekstu članka, te kakve su mogućnosti tiskanja članka i slanja elektroničkom poštom.

Programi koji se koriste pri digitalizaciji novina, vezano uz način na koji su prikazani rezultati pretraživanja, također nude različite mogućnosti kao odgovor na ova pitanja. U tablici koja slijedi prikazane su načini na koje rezultate pretraživanja prikazuju Active Paper Archive, CONTENTdm, te Greenstone Digital Library Software.

	Active Paper Archive	CONTENTdm	Greenstone Digital Library
Bibliografske informacije uz rezultate pretraživanja	X	X	X
Mogućnost prikaza cijele novinske stranice	X	X	X
Jednostavna navigacija među pojedinim brojevima novinskog naslova	X	X	X
Mogućnost prikaza pojedinih članaka u zasebnim prozorima	X	X	
Mogućnosti prikaza stranice:			
PDF	X	X	X
TIFF			X
GIF			
Označavanje ključnih riječi u tekstu članka	X		X
Mogućnost slanja elektroničkom poštom	X	X	
Mogućnost tiskanja pojedinog članka	X	X	
Mogućnost tiskanja cijele stranice	X	X	X
Učitavanje pojedinog članka u računalo			
Učitavanje cijele stranice ili broja u računalo	X	X	X

Tablica br. 3: Usporedni prikaz mogućnosti prikaza rezultata pretraživanja digitaliziranih starih novina pomoću programa Active Paper Archive, CONTENTdm i Greenstone Digital Library¹⁷⁰

Jedna od najznačajnijih slabosti većine projekata digitalizacije novina jest nepostojanje **dodatnih informacija o digitaliziranim novinskim naslovima tj. informacija o njihovom sadržaju i izgledu.**

Danas je već prihvaćeno stanovište da kvalitetan projekt digitalizacije starih novina, osim prikaza stranica novina, mora dati i potpun prikaz sadržaja svih izašlih ili pak dostupnih brojeva. Kad god je moguće poželjno je dati i povijesni pregled izlaženja novina, njegovu političku orijentaciju, urednike, tematsko područje koje pokriva. Također je poželjno navesti i širi povijesni i politički okvir u kojemu su se novine pojavile. Kvaliteta projekta je veća i ukoliko se načine poveznice s odgovarajućim mrežnim stranicama, navedu bibliografski i biografski podaci o značajnim osobama, te geografskim nazivima koji se susreću u novinama.

¹⁷⁰ Isto

Drugi podatak koji vrlo često nedostaje u projektima digitalizacije novina jest nepostojanje informacija o izgledu novina, vrsti informacija koje su se nalazile na pojedinim stranicama (pokazuje se na kojim stranicama su oglasi, obavijesti o rođenjima i smrti stanovnika, najave vjenčanja, sadržaji vezani uz lokalnu zajednicu, literarna ostvarenja, kolumne), načinu organiziranja novinskog sadržaja u rubrike te na koji način se tijekom vremena mijenjala struktura prikazivanja sadržaja, koje rubrike su se pojavljivale, a koje nestajale. Ovi podaci su važni ne samo zbog procesa digitalizacije nego i zbog lakšeg pronalaženja traženih informacija kada one jednom budu u digitalnom obliku.

Kao dobre primjere poštivanja ovih kriterija mogli bismo navesti projekte poput: The Brooklyn Daily Eagle¹⁷¹, The Stars and Stripes¹⁷², Maori Niupepa Project¹⁷³ i Australian Periodical Publications 1840-1845¹⁷⁴.

Usporedimo li projekte koji koriste navedene programe s komercijalnim projektima možemo zaključiti da komercijalni projekti, poput npr. London Digital Times Archive, imaju izuzetno sofisticirane mogućnosti pretraživanja i zadovoljavaju gotovo sve kriterije koji se pred projekte digitalizacije novina postavlja kada su u pitanju prikazi rezultata pretraživanja – mogućnost prikaza članka u kontekstu cijele stranice, povećavanje pojedinog članka i manipuliranje njime kao individualnim objektom unutar stranice, jednostavnu navigaciju unutar jedne stranice, jednoga broja i jednog novinskog naslova, kvalitetan bibliografski opis dobivenih rezultata, označavanje ključnih riječi te mogućnost spremanja, tiskanja i slanja dobivenih rezultata elektroničkom poštom. I u dodatnim informacijama vezanim uz sadržaj i izgled digitaliziranih novina komercijalni projekti se prilično razlikuju od nekomercijalnih budući da neki daju vrlo opsežne podatke o novinama, dok su kod drugih ovi podaci prilično oskudni budući se smatra da istraživači ionako dobro poznaju novinske naslove iz kojih traže određene informacije.

Velik broj projekata koji su nastali kao plod rada baštinskih ustanova, poput knjižnica, muzeja i arhiva, zadovoljavaju se manje sofisticiranim prikazima u TIFF ili pak PDF formatu, tražena ključna riječ nije označena u dobivenim prikazima članka, traženi članak nije moguć povećati itd. Također velik broj projekata ne nudi mogućnost manipuliranja pojedinim člancima kao individualnim objektima unutar stranice, ne nudi

¹⁷¹ Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi URL:<http://www.brooklynpubliclibrary.org/eagle/index.htm> (12.09.2008.)

¹⁷² Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi URL:<http://memory.loc.gov/ammem/sgphtml/sashtml/sp.html> (12.09.2008.)

¹⁷³ Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi URL:www.nzdl.org/niupepa (12.09.2008.)

¹⁷⁴ Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi URL:<http://www.nla.gov.au/ferg/> (12.09.2008.)

mogućnost ispisa članka ili slanja članka elektroničkom poštom. Kada se radi o projektima koji se provode, poglavito u knjižnicama, ali i u muzejima i arhivima, ovi podaci su opsežniji kod onih projekata koji su ograničeni na manji broj novinskih naslova.

Da bi korisnici polučili što veću korist od projekata digitalizacije starih novina poželjno je da novinski tekstovi budu pretraživi, a ne samo čitljivi, da postoji niz sofisticiranih načina prikaza dobivenih rezultata pretraživanja te da se korisnicima ponudi niz informacija kako o povijesnom kontekstu izlaženja novina tako i o izgledu novina i promjenama koje su se tijekom izlaženja pojedinih novinskih naslova događale. Općenito gledajući, komercijalni projekti koji se bave digitaliziranjem starih novina, vezano uz ova tri kriterija, mnogo bolje zadovoljavaju korisničke potrebe od projekata koji se provode u knjižnicama, muzejima i arhivima. No, zahvaljujući prvenstveno korištenju sofisticiranih programa, znatan napredak je uočljiv, a vezan uz zadovoljavanje navedenih kriterija, i u knjižnicama, muzejima i arhivima.

5.5.3 Korištenje novina u knjižnicama – službe i usluge za korisnike

U knjižnicama je, osim čitanja novina u papirnom ili mikrofilmiranom obliku te osiguravanja pristupa elektroničkim novinama, moguće organizirati niz drugih usluga za korisnike zasnovanih na novinama kao izvorima informacija. Pojavom elektroničkih publikacija te službe i usluge samo dobivaju na kvaliteti i brzini. Organizirati se može reprografsko umnožavanje dijelova novina, prevođenje željenih stranica novina ili pojedinih članaka u njima, poučavanje korisnika za snalaženje u novinama kao informacijskim izvorima, predstavljanje novina, izdavačku djelatnost, službu tekućih upozorenja te međuknjižničnu posudbu novina.

Danas se osiguravaju knjižnične službe i usluge koje omogućavaju korisnicima da preko **reprografskih i drugih uređaja dobiju u trajno vlasništvo dijelove traženih publikacija**. U knjižnicama postoje strojevi za kopiranje pa korisnici, uz odgovarajuću naknadu ili besplatno, mogu kopirati određene dijelove teksta. Neke knjižnice imaju više strojeva pa korisnici mogu sami obavljati kopiranje. Pojedine knjižnice omogućavaju i **fotografsko snimanje ili mikrosnimanje te izradbu faksimila**. Korisnicima se može omogućiti da dobiju **računalne ispise s interneta na papiru ili da vrše presnimavanje na neke od postojećih nosača**. Korisnicima se može omogućiti i da **odabrane članke iz elektroničkih novina primaju elektroničkom poštom**. U knjižnicama je dobro

organizirati i **uvezivanje građe** koja je fotokopirana ili na neki drugi način umnožena za potrebe korisnika. Cijelu publikaciju nije dopušteno presnimavati već se moraju poštivati odredbe o autorskom pravu.

Knjižnica može svojim korisnicima osigurati i **prijevode željenih stranica sadržaja pojedinih novina, prijevode pojedinih članaka**. Ovaj posao moraju obavljati predmetni stručnjaci koji izvrsno poznaju predmetno područje i jezike, bilo da su zaposleni u knjižnici ili knjižnica angažira stručnjake izvan knjižnice. Knjižnice uobičajeno izrađuju kartoteku prevodilaca u kojima će biti naznačeno: ime, adresa, predmetno područje za koje su eksperti. Prijevodi se naručuju i naplaćaju u skladu s unaprijed utvrđenim cjenikom.

U knjižnicama je potrebno organizirati i **poučavanje korisnika za snalaženje u informacijskim izvorima tj. informacijski ih opismeniti**. Informacijsko opismenjavanje, vezano uz novinsku građu, podrazumijeva osposobljavanje korisnika da spoznaju potrebu za informacijama pohranjenim u novinama, da znaju u novinama pronaći potrebnu informaciju, da je znaju procijeniti te djelotvorno se njome koristiti.¹⁷⁵ Programi obučavanja koje knjižnice nude korisnicima mogu biti brojni: upoznavanje s knjižničnim uslugama i zbirkama, pronalaženje informacijskih izvora unutar i izvan knjižnice, upoznavanje s e-katalogom, korištenje izvorima informacija u samoj knjižnici, osnove računalne pismenosti i korištenje suvremenih informacijskih tehnologija, pronalaženje informacija iz pojedinih područja ili u pojedinim bazama podataka, pretraživanje elektroničkih izvora informacija. Web pruža velike mogućnost na području izobrazbe.¹⁷⁶

Izložbe knjižnične građe, književne večeri i predstavljanja različitih izdanja još su jedan oblik širenja obavijesti o novinama kojima se ostvaruje poticanje na njihovo korištenje.

Knjižnica može **objavljivati tiskane kataloge za cijeli knjižnični fond ili pojedine dijelove**, a s obzirom na određene osobitosti građe tiskaju se i **katalozi izložbi te bibliografije koje se izdaju u knjižnici, pretisci vrijednih publikacija iz vlastitog fonda, edukacijska izdanja (upute, pravila i klasifikacijske tablice)**. Katalozi se uglavnom tiskaju za dijelove knjižničkog fonda, pa tako i za novine.

¹⁷⁵American Library Association, Presidential Committee on International Literacy : Final report. Chicago, 1989. <http://www.ala.org/ala/acrl/acrlpubs/whitepapers/presidential.htm> (29.08.2008.) ; Usp. i Sinikara, K. Edukacija korisnika u finskim sveučilišnim knjižnicama. // Edukacija korisnika i knjižničkog osoblja : 5. dani specijalnog knjižničarstva Hrvatske / glavna urednica Rajka Gjurković-Govorčin. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004. Str. 14.

¹⁷⁶ Stojanovski, J. ; A. Slavić. Izobrazba korisnika : mogućnost opstanka knjižnica? // Knjižničarstvo 2, 2(1998), str. 5-17.

Zadatak **službe tekućih upozorenja** je da neposredno nakon primitka novina u knjižnicu selektira odgovarajuće informacije prema unaprijed utvrđenim profilima korisnika i obavijesti korisnike o njihovu postojanju. Ove službe mogu se osnivati u samoj knjižnici ili mogu biti komercijalno zasnovane.

Ukoliko se odvijaju u samoj knjižnici mogu se odvijati na tri načina:

- novine kruže unutar korisničke grupe (od jednog korisnika drugom ili ih korisnik vraća u knjižnicu koja će potom novine slati drugom korisniku – taj je način mnogo sigurniji, ali i vremenski neracionalniji);
- selektivna diseminacija informacija (unaprijed se određuje korisnik ili pak korisnička grupa te njegov, odnosno njezin profil interesa, pa se korisniku odnosno korisničkoj grupi dostavljaju informacije iz novina);
- tekuća upozorenja tipa koji se javlja u publikaciji Current Contents tj. korisnicima se u skladu s njihovim profilom interesa dostavljaju naslovnice i stranice sadržaja.¹⁷⁷

Služba tekućih upozorenja može biti besplatna ili uz određenu unaprijed utvrđenu naknadu. Informacije se mogu dostavljati na različite načine – osobno, telefonski, telefaksom, poštom, elektroničkom poštom.

Korisnicima treba omogućiti pristup i informacijama koje su nastale kao **produkt komercijalnih službi koje se bave tekućim upozorenjima** (npr. Current Contents, CAS-IAS, Sweet Scan, ADONIS), a koji su dostupni i u papirnom obliku i kao elektroničke publikacije, na CD-ROM-u ili online.

Papirne su novine obično, zbog svoje veličine i krhkosti, isključene iz **sustava međuknjižnične posudbe**. Ipak knjižnice mogu svojim korisnicima dobavljati fotokopirane dijelove novinskoga teksta. Ukoliko se radi o mikrofilmiranim novinama, međuknjižničnu je posudbu mnogo lakše organizirati i mnoge knjižnice u svijetu to i čine.

Svjetska iskustva su pokazala da najveći interes, vezano za međuknjižničnu posudbu novina, korisnici iskazuju kada se radi o novinama koje imaju nacionalni karakter, a koje regionalne knjižnice vrlo rijetko trajno zadržavaju u svojim zbirkama. Nadalje, problem svakako predstavljaju i regionalne novine. U ekonomski bogatijim zemljama mikrofilmirane su kako nacionalne tako i regionalne novine, no, u ekonomski siromašnijim zemljama velik broj regionalnih novina još uvijek nije podvrgnut postupku mikrofilmiranja¹⁷⁸.

¹⁷⁷ Szilvassy, J. Basic serial management handbook. Muenchen : K.G.Saur, 1996. Str. 80-83.

¹⁷⁸ Usp. Hamilton, G. Satisfying researchers needs for access to newspapers: and there new solutions to an old problem? // Newspapers in international librarianship : papers presented by the Newspapers Section at

Nova elektronička tehnologija ima snažan utjecaj na međuknjižničnu posudbu novina, bez obzira radi li se o pretisku članka iz papirnih novina ili o novinama u obliku mikrofilma. Danas je sve više novina dostupno u elektroničkom obliku i korisniku koji iskaže potrebu za određenim novinskim člankom može elektroničkim putem taj članak dobiti vrlo brzo, dok je međuknjižnična posudba kako papirnih preslika tako i mikrofilmiranih novina uvijek povezana s poštanskom dostavom. Stoga se elektroničke inačice novina sve više koriste kako bi se korisnicima omogućio što brži i lakši pristup novinama.

5.5.4 Zaključno

Zagovornici tehnološkog napretka, bez obzira radilo se o knjižničarima ili informatičarima, dugo su tvrdili da budućnost knjižnica ovisi isključivo o omogućavanju pristupa elektroničkim publikacijama. Njihova uvjerenja podupirala je činjenica da se danas u svijetu proizvodi sve više takvih publikacija te da im sve veći broj ljudi ima pristup.

No ne treba smetnuti s uma i neke druge činjenice:

- da u velikom broju zemalja pristup takvim informacijama ima samo vrlo uzak krug ljudi, te da je zasad koncept elektroničke ili pak virtualne knjižnice moguće ostvariti u vrlo malom broju zemalja,
- da svi korisnici baštinskih ustanova ne žele koristiti elektroničke novine,
- da elektroničke novine nisu pogodne za sve vrste informacija, da postoji ogroman broj starijih volumena novina pohranjenih na papiru ili mikrofilmu koji se još dugo neće moći konvertirati u digitalne oblike.

Na osnovi svega toga možemo zaključiti da će se knjižnice još dugo baviti pitanjima vezanim uz dostupnost i korištenje papirnim zbirkama novina – posuđivati ih ili ne, kako ih i gdje smjestiti, na koji način formirati zbirke. Također će morati uvažavati postojanje elektroničkih publikacija te osmišljavati i osiguravati pristupne sisteme tim vrstama publikacija.

Na razvoj knjižničarstva izum računala je imao velik utjecaj. Ovaj utjecaj očitavao se u svim segmentima knjižničnog poslovanja – izgradnji, obradbi, čuvanju i zaštiti, te osiguranju dostupnosti knjižnične građe i njezinu korištenju.

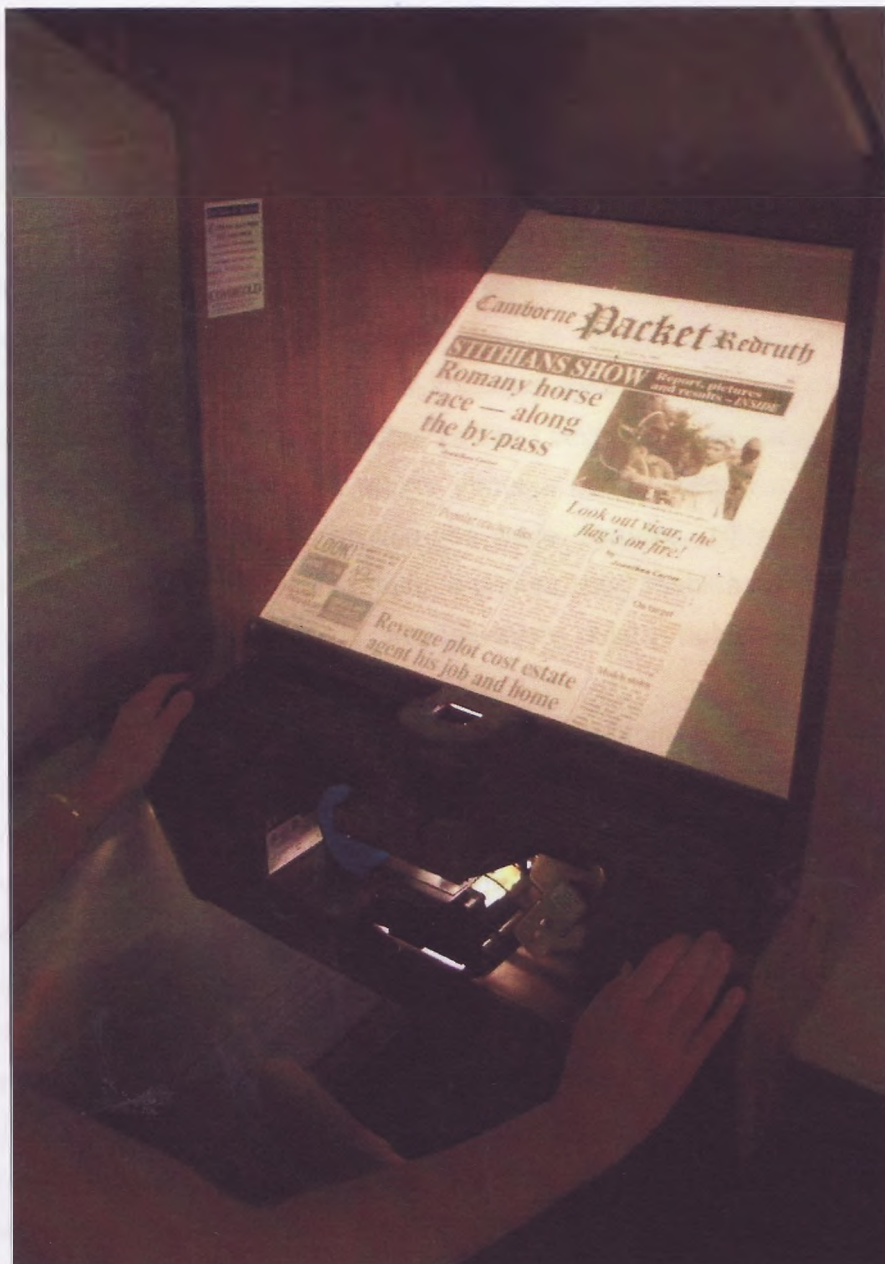
Ovaj utjecaj odrazio se na rad sa svim vrstama knjižnične građe, a napose na rad s periodičkim publikacijama, pa tako i na vrstu knjižnične građe o kojoj je riječ u ovome radu, a to su novine.

Uporaba informacijske tehnologije značajno je u knjižnicama, ali i muzejima i arhivima, unaprijedila rad s novinskim zbirkama, a samim tim i istakla njihov značaj kao izvora informacija. Ona je omogućila primjerice, dostupnost bibliografsko/kataložnim zapisima o pojedinim naslovima novina koji su pohranjeni u knjižnicama, te muzejima i arhivima diljem svijeta. No, što je još važnije, ova tehnologija je omogućila da tekstove novinskih članaka, koji su do tada bili dostupni samo u čitaonicama knjižnica, muzeja i arhiva, dovedemo na zaslone računala, da ih pretražujemo, spremamo u memorije, tiskamo ili šaljemo elektroničkom poštom.

Ustanovama koje posjeduju novinske zbirke ova tehnologija je omogućila da informacije pohranjene u papirnim novinama preformatiraju na druge medije koji će im osigurati trajnost u stoljećima koja dolaze te da očuvaju kulturnu baštinu za nadolazeća pokoljenja.

No, kada se vode rasprave o budućnosti knjižnica, pa tako i muzeja i arhiva, te budućnosti novinskih zbirki pohranjenih u njima, bez obzira na činjenicu o iznimnom utjecaju i koristi koju donosi informacijska tehnologija, smatra se da će ove ustanove i nadalje nastaviti nabavljati, obrađivati, čuvati i osiguravati dostupnost novinama na tradicionalnim medijima – papiru i mikrofilmu, ovisno o funkcijama koje obavljaju, te potrebama svojih korisnika.

6 BIBLIOGRAFSKA OBRADBA, ZAŠTITA I ČUVANJE TE OSIGURANJE PRISTUPA NOVINSKIM ZBIRKAMA – INOZEMNA I DOMAĆA ISUSTVA

6.1 Uvodno

Sve raširenija uporaba informacijske tehnologije u gotovo svim segmentima ljudskoga djelovanja odrazila se i na proizvodnju i distribuciju novina. Kao posljedica toga sve više novina se pojavljuje isključivo u elektroničkom obliku, postavljajući time pred knjižnice nova pitanja vezana uz izgradnju zbirke elektroničkih novina, obradbu elektroničkih novina, dugoročnu zaštitu i čuvanje elektroničkih novina te osiguranje dostupnosti elektroničkim novinama i njihovo korištenje.

No, mnogobrojne novine, uz svoja elektronička izdanja, dostupna na webu ili pak na čvrstim medijima, poput CD-ROM-a, i nadalje se pojavljuju u tiskanom obliku. Usprkos predviđanjima futurologa o kraju tiskoslovnog novinarstva, tiskani novinski oblici preživljavaju tehnološke promjene. Stoga će se knjižnice i nadalje morati baviti ovom vrstom knjižnične građe koja korisnicima, kako onima koji žele biti informirani o zbivanjima u svojem okruženju ili se pak samo zabaviti tako i onima koji se bave znanstvenoistraživačkim radom, postaje sve značajniji izvor informacija. O novinama koje danas izlaze, a vezano uz njihovu obradbu, zaštitu i čuvanje, te osiguranje dostupnosti, briga u knjižnicama mora početi već onoga trenutka kada pristignu u knjižnicu. Stare tiskane novine pred knjižnice postavljaju još veće zadatke. Njihova vrijednost za znanstveno-istraživački rad neprestano raste, a one su zbog osobina materijala na kojem su tiskane i, u mnogim sredinama neadekvatnih uvjeta pohrane, sve izloženije propadanju.

U svijetu su provedeni ili se pak provode mnogobrojni projekti čija je osnovna zadaća osigurati zaštitu papirnih novina kako onih starih tako i onih tekućih. Razvijene su i nadalje se razvijaju metode za zaštitu i čuvanje papirnih oblika novina, ali i metode kojima je prvenstveni cilj očuvati informacije pohranjene u novinama – mikrofilmiranje i digitalizacija. Kako smo već prije naveli, svakim danom sve je veći broj mrežno dostupnih novina, a čije postojanje pred baštinske ustanove postavlja niz novih zadataka vezanih uz njihovu zaštitu i očuvanje.

Namjera nam je u poglavlju koje slijedi ukazati na samo neke od projekata koji su provedeni ili se provode u svijetu i u Hrvatskoj, a čiji je cilj zaštita i očuvanje starih novinskih naslovapostupkom mikrofilmiranja i digitalizacije kao i na projekte čiji je cilj osigurati dugoročnu zaštitu i očuvanje mrežno dostupnih novina. Na međunarodnoj razini također je pokrenut niz projekata koji se bave pitanjima identifikacije,

bibliografsko/kataložne obradbe, zaštite i čuvanja te osiguranja dostupnosti novinama. U ovome poglavlju spomenut ćemo samo neke od njih.

Naslovi poglavlja 6.2 Projekti preformatiranja zbirke starih novina postupkom mikrofilmiranja i 6.3 Projekti preformatiranja zbirke starih novina postupkom digitalizacije ukazuju da će u ovim poglavljima prvenstveno biti govora o zaštiti i čuvanju starih novina, no zaštita i čuvanje novina nikada se ne mogu promatrati zasebno i nevezano s bibliografsko/kataložnom obradbom te osiguranjem dostupnosti i korištenjem novina, o čemu smo detaljnije govorili u poglavlju 5 Ciljevi, kriteriji i postupci izgradnje, obradbe, čuvanja, zaštite i uporabe zbirke novina. Svjetski i domaći projekti o kojima će biti govora u narednim poglavljima ukazali su na to da su sva ova pitanja bila iznimno bitna u papirnom okruženju, ali pojavom, a osobito usporednim postojanjem papirnih, mikrofilmiranih i elektroničkih inačica novina, ona se dodatno usložnjavaju i prepliću.

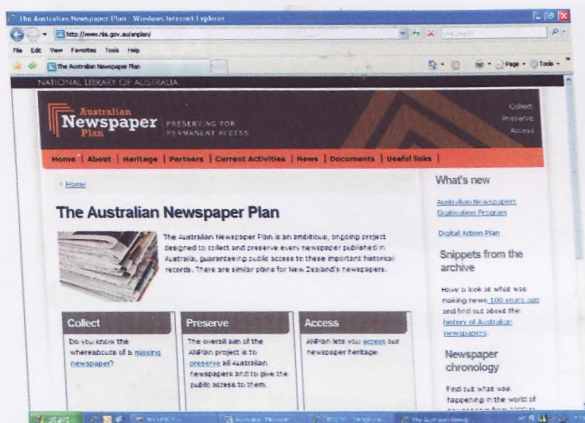
6.2 Projekti preformatiranja zbirke starih novina postupkom mikrofilmiranja

Kasnih tridesetih godina 20. stoljeća Kongresna knjižnica i Narodna knjižnica grada New Yorka počele su preformatirati svoju građu, pa tako i novine, u mikrofilmirane oblike nastojeći zaštititi i očuvati papirne originale od prekomjerna korištenja, a istovremeno novinske sadržaje učiniti što dostupnijim svojim korisnicima.

Unazad osamdesetak godina provedeni su i nadalje se provode mnogobrojni projekti preformatiranja novinske građe iz papirnog oblika u oblik mikrofilma. U poglavlju koje slijedi dat ćemo kratak prikaz samo nekih od inozemnih projekata. Prikazani će biti australski plan zaštite i čuvanja novina - *Australian Newspaper Plan (ANPLAN)*, zaštita novina postupkom mikrofilmiranja u okviru nizozemskog nacionalnog programa zaštite knjižnične građe *Metamorfoze*, projekt zaštite starih novina postupkom mikrofilmiranja u Velikoj Britaniji - *NEWSPLAN* te program zaštite i čuvanja novina u SAD-u - *United States Newspaper Program (USNP)*. Nadalje, ukratko će biti prikazan i program zaštite starih novina postupkom preformatiranja u oblik mikrofilma koji se od 1957. do 1991. godine provodio u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

6.2.1 Projekti preformatiranja zbirki starih novina postupkom mikrofilmiranja – inozemna iskustva

Australian Newspaper Plan (ANPLAN)

Slika br. 1 : Naslovnica ANPLAN-a

Australian Newspaper Plan (ANPLAN) je projekt koji je započeo ranih devedestih godina 20. stoljeća, a čiji je cilj osigurati dugoročnu dostupnost novinama tiskanim u Australiji.

ANPLAN je plan koji se zasniva na suradnji nacionalne te državnih i regionalnih knjižnica Australije.

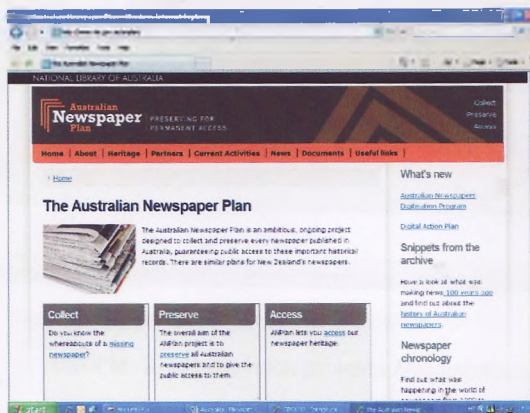
Kako bi se osigurala dugoročna dostupnost novinama tiskanim u Australiji potrebno je osigurati da barem jedan tiskani primjerak svakog novinskog naslova bude pohranjen u nacionalnoj, regionalnoj ili državnoj knjižnici i to na način koji osigurava njegovu dugoročnu zaštitu i čuvanje. Osim dugoročne zaštite papirnog originala, knjižnica koja ga posjeduje dužna je načiniti i njegovu kopiju na mikrofilmu¹⁷⁹. Sudionici projekta podnose godišnja izvješća o učinjenom vezano uz identifikaciju novinskih naslova, njihovu obradbu, zaštitu i čuvanje te osiguranje dostupnosti.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Preformatiranje se prvenstveno obavlja postupkom mikrofilmiranja, a koje je odabrano kao postupak preformatiranja zbog relativno niskih troškova izrade kopija, brzine samoga postupka izrade kopija te jednostavnosti njihove pohrane.

¹⁸⁰ Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi URL: <http://www.nla.gov.au/anplan/> (27.10.2008.)

6.2.1 Projekti preformatiranja zbirke starih novina postupkom mikrofilmiranja – inozemna iskustva

Australian Newspaper Plan (ANPLAN)

Slika br. 1 : Naslovnica ANPLAN-a

Australian Newspaper Plan (ANPLAN) je projekt koji je započeo ranih devedestih godina 20. stoljeća, a čiji je cilj osigurati dugoročnu dostupnost novinama tiskanim u Australiji.

ANPLAN je plan koji se zasniva na suradnji nacionalne te državnih i regionalnih knjižnica Australije.

Kako bi se osigurala dugoročna dostupnost novinama tiskanim u Australiji potrebno je osigurati da barem jedan tiskani primjerak svakog novinskog naslova bude pohranjen u nacionalnoj, regionalnoj ili državnoj knjižnici i to na način koji osigurava njegovu dugoročnu zaštitu i čuvanje. Osim dugoročne zaštite papirnog originala, knjižnica koja ga posjeduje dužna je načiniti i njegovu kopiju na mikrofilmu¹⁷⁹. Sudionici projekta podnose godišnja izvješća o učinjenom vezano uz identifikaciju novinskih naslova, njihovu obradbu, zaštitu i čuvanje te osiguranje dostupnosti.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Preformatiranje se prvenstveno obavlja postupkom mikrofilmiranja, a koje je odabrano kao postupak preformatiranja zbog relativno niskih troškova izrade kopija, brzine samoga postupka izrade kopija te jednostavnosti njihove pohrane.

¹⁸⁰ Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi URL: <http://www.nla.gov.au/anplan/> (27.10.2008.)

Zaštita starih novina postupkom mikrofilmiranja u okviru nizozemskog nacionalnog programa zaštite knjižnične građe *Metamorfoze*

Slika br. 2 : Naslovnica projekta *Metamorfoze*

Ranih devedesetih godina 20. stoljeća nizozemsko Ministarstvo obrazovanja, kulture i znanosti zatražilo je od Kraljevske knjižnice u Hagu da načini plan zaštite i čuvanja svih nizozemskih novina postupkom mikrofilmiranja.

Na samome početku provođenja ovoga plana bilo je predviđeno da se odvija na decentraliziranom principu, u okviru petnaest nizozemskih regija tj. dvanaest provincija i tri velika grada - Amsterdamu, Rotterdamu i Hagu.¹⁸¹ Sredinom devedesetih godina s decentraliziranog, regionalnog principa prešlo se na centralizirani, nacionalni princip organiziranja mikrofilmiranja novina¹⁸². Kraljevska knjižnica u Hagu je postala nosilac nacionalnog projekta mikrofilmiranja novina.

Provođenje programa *Metamorfoze* započelo je 1997. godine. Sredstva koja je Kraljevska knjižnica u Hagu dobila od Ministarstva obrazovanja, kulture i znanosti nisu bila dostatna za mikrofilmiranje svih novinskih naslova te su utvrđeni kriteriji za selekciju novinskih naslova koji će biti zaštićeni postupkom preformatiranja. Tijekom prve faze provođenja ovoga programa mikrofilmirale su se novine koje su imale nacionalnu distribuciju, koje su izlazile najmanje pet puta tjedno, koje prethodno nisu bile

¹⁸¹ U svakoj regiji trebao je biti osnovan centar koji bi rukovodio svim aktivnostima vezanim za njegovo provođenje. Pilot projekt koji su organizirali Kraljevska knjižnica u Hagu i Državni arhiv u Hagu, koji su i posjedovali najveći dio novinskih naslova, trebao je pokazati ostvarivost ovoga plana. Bilo je predviđeno da se mikrofilmira trideset i pet novinskih naslova.

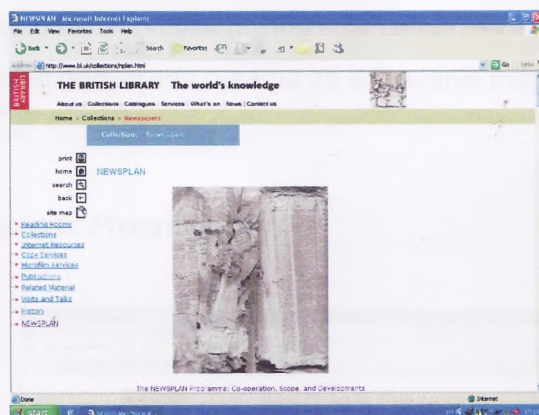
¹⁸² Ovaj prijelaz je opravdan činjenicom da je planom predviđeno mikrofilmiranje novina koje imaju nacionalnu važnost, a koje se uglavnom tiskaju u najvećim gradskim centrima i čuvaju u najvećim nizozemskim knjižnicama, među kojima je svakako najznačajnija Kraljevska knjižnica u Hagu.

mikrofilmirane ili su prethodno načinjeni mikrofilmovi bili necjeloviti, odnosno loše kvalitete koja nije zadovoljavala suvremene standarde. Dodatno je mikrofilmirano i nekoliko novinskih naslova koji su izlazili tijekom drugog svjetskog rata, a koji su bili izuzetno uništeni. Mikrofilmiranje je povjereno tvrtki Microformat.

Nakon provedenog postupaka mikrofilmiranja nad najugroženijim dijelom građe proveden je postupak deacidifikacije pri čemu se koristila metoda Bookkeeper koju je razvila nizozemska firma Archimascon.

Načinjeni mikrofilmovi su pohranjivani pod najpovoljnijim uvjetima. Knjižnice koje ove uvjete nisu mogle osigurati nisu mogle niti sudjelovati u projektu.¹⁸³

NEWSPLAN

Slika br. 3 : Naslovnica NEWSPLAN-a

NEWSPLAN je zajednički program britanskih arhiva, knjižnica i muzeja kojemu je cilj sakupiti, obraditi i zaštititi lokalne novine. Glavni ciljevi ovoga projekta su: zaštititi 1700 rijetkih i vrijednih naslova novina koji se čuvaju u knjižnicama, arhivima, sveučilištima i u tiskarskim uredima diljem Velike Britanije; načiniti 30.000 arhivskih mikrofilmova u skladu s postojećim standardima; osigurati jednu kopiju svakog filma odgovarajućoj knjižnici bez naknade; osigurati čitače mikrofilmova i printera za korisnike knjižničnih usluga po minimalnim troškovima¹⁸⁴; pohraniti prvu arhivsku generaciju mikrofilmske inačice pod

¹⁸³ Usp. Chouten, D. Metamorfoze, the National Preservation Programme for Libraries in the Netherlands : Results and Perspectives. // *Liber Quarterly* 11(2001), str. 410-420.

¹⁸⁴ Na početku je predviđeno 800 čitača mikrofilmova i printera za koje je sredstva osiguravala tiskarska industrija, no nakon revizije projekta, a zbog napretka informacijske tehnologije broj potrebnih čitača i printera je smanjen.

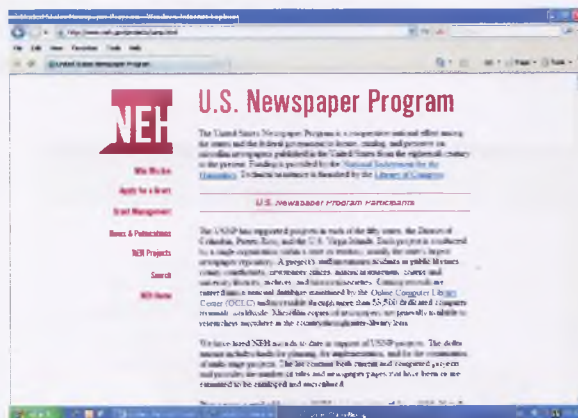
najpovoljnijim uvjetima; osigurati bibliografsku kontrolu svakog naslova novina u skladu s nacionalnim i internacionalnim standardima te osigurati dostupnost zapisima preko interneta; uspostaviti suradnju između knjižnica, muzeja i arhiva; stvoriti web stranicu; provoditi istraživanja vezana uz digitalizaciju papirnih originala i mikrofilmova.

NEWSPLAN je zasnovan na regionalnom principu, a koordinacija se vrši na nacionalnoj razini.

Partneri u ovome projektu su Heritage Lottery Fond (HLF)¹⁸⁵, novinska industrija Velike Britanije, regionalne *NEWSPLAN* grupe, nacionalne knjižnice (Britanska knjižnica te nacionalne knjižnice Walesa i Škotske), *NEWSPLAN 2000*, registrirana kompanija s ograničenom odgovornošću te Microformat (UK) Ltd.

Područje Velike Britanije podijeljeno je na deset regija, deset regionalnih *NEWSPLAN* grupa, a na čelu svake grupe se nalazi upravni odbor. Upravni odbori su zaduženi za izradu regionalnih popisa novina koje će biti mikrofilmirane te odlučuju o tome kojim ustanovama će biti dodijeljena oprema za iščitavanje mikrofilmova i obavljanje ispisa s mikrofilmova.¹⁸⁶

United States Newspaper Program (USNP)

Slika br. 4 : Naslovnica *USNP*-a

Od ranih osamdesetih godina 20. stoljeća Kongresna knjižnica i National Endowment for the Humanities (NEH)¹⁸⁷ surađuju¹⁸⁸ na programu *United States Newspaper Program*

¹⁸⁵ Heritage Lottery Fond (HLF) koristi sredstva britanske lutrije za financiranje programa očuvanja i zaštite britanske kulturne baštine.

¹⁸⁶ Usp. Lauder, J. E. Partnerships in preservation: the experience of the Newsplan 2000 Project. 2002. URL : <http://www.ifla.org/IV/ifla68/papers/057-127e.pdf> (1.11.2008.)

¹⁸⁷ National Endowment for the Humanities (NEH) je nacionalna zaklada za humanističke znanosti.

(USNP) kojemu je cilj identificirati, bibliografsko-kataložno obraditi, osigurati zaštitu i čuvanje američkih novina te osigurati njihovu dugoročnu dostupnost.

USNP je kooperativni je program u kojemu sudjeluje svih pedeset američkih država i distrikti Kolumbija, Portoriko i Američki djevičanski otoci te savezna administracija.

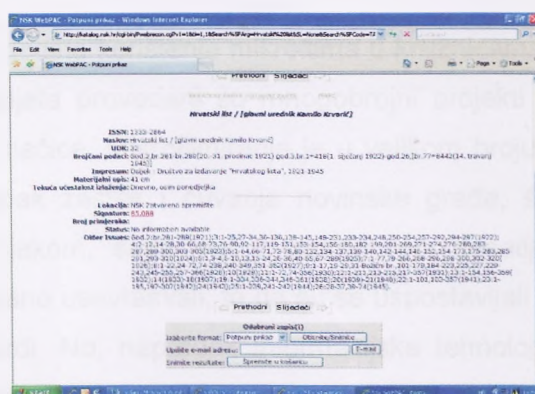
U programu sudjeluju narodne knjižnice, sveučilišne knjižnice, arhivi, muzeji, izdavačke kuće, sudovi. U pojedinoj državi projekt vodi ona ustanova u kojoj je pohranjen najveći broj novina.

Preformatiranje se izvodi postupkom mikrofilmiranja. Mikrofilmirane kopije istraživači u cijelom SAD-u mogu pribaviti putem međuknjižnične posudbe.

Bibliografske zapise i zapise o fondu pojedine knjižnice, a koje su zadužene i za identifikaciju pojedinog novinskog naslova na teritoriju koji pokrivaju, unose u jedinstvenu nacionalnu bazu podataka koju održava Online Computer Library Center (OCLC), a dostupna je putem OCLC-ovog WorldCat servisa, putem baze većine knjižnica i na web-u.¹⁸⁹

6.2.2 Projekti preformatiranja zbirki starih novina postupkom mikrofilmiranja – domaća iskustva

Program zaštite starih hrvatskih novina

Slika br. 5 Bibliografski zapis o mikrofilmiranim novinama dostupan u katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice Zagreb

¹⁸⁸ NEH je osnovni financijer USNP-a, no znatna financijska sredstva u provođenje programa ulaže i Kongresna knjižnica koja je ujedno i nacionalni repozitorij mikrofilmirane građe.

¹⁸⁹ Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi URL: <http://www.neh.gov/projects/usnp.html> (18.09.2008.)

Godine 1957. u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu je osnovan laboratorij za restauriranje knjižnične građe. Djelatnost ovoga laboratorija obuhvaćala je prvenstveno rad na vlastitim zbirkama knjižnične građe, pa tako i novinskim zbirkama.

Nakon što je u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici razrađen postupak restauriranja starih novina ukazala se potreba da i novinske zbirke drugih knjižnica budu zaštićene na identičan način. Razrada koncepcije programa i njegova provedba povjerena je Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici. Na temelju pregleda stanja očuvanosti knjižnične građe u hrvatskim knjižnicama¹⁹⁰, utvrđeno je da su novinske zbirke u iznimno lošem stanju te da im prijete opasnost propadanja, te je godine 1974. koncipiran *Program zaštite starih hrvatskih novina u knjižnicama SR Hrvatske*.¹⁹¹ Prema vrijednosnim kriterijima utvrđen je prioritet novina prema njihovoj važnosti pa se pristupilo restauriranju najoštećenijih godišta nakon što su prethodno izrađene mikrofilmske kopije.¹⁹²

Spomenute djelatnosti koje su proizašle iz *Programa zaštite starih hrvatskih novina* odvijale su se kontinuirano do 1991. godine. Od 1991. godine do danas program nije obnovljen, Nacionalna i sveučilišna knjižnica i nadalje vrši kontinuiranu zaštitu svojih novinskih zbirki, ostale knjižnice u Hrvatskoj preformatiranje u oblik mikrofilma vrše sporadično. Malobrojne mikrofilmske kopije u ovim knjižnicama imaju prvenstveno arhivski karakter budući da knjižnice uglavnom ne posjeduju opremu za čitanje mikrofilmova i ispis s istih.

Tijekom osamdesetak godina korištenja mikrofilma u knjižnicama, a i u drugim baštinskim ustanovama, diljem svijeta provedeni su mnogobrojni projekti preformatiranja novinske građe u mikrofilmske inačice. Mikrofilmiranje je u velikom broju baštinskih ustanova već postalo rutinski postupak zaštite i čuvanja novinske građe, što naravno ne isključuje činjenicu da su se tijekom, sada već možemo reći desetljeća, materijali i tehnike mikrofilmiranja neprestano usavršavali, te da su se uspostavljali novi kako nacionalni tako i međunarodni standardi. No, napredak informacijske tehnologije knjižnicama i drugim baštinskim ustanovama je ponudio nove mogućnosti vezane uz očuvanje i zaštitu

¹⁹⁰ Do ovoga uvida se došlo tijekom rada na Bibliografiji rasprava, članaka i književnih radova Leksikografskog zavoda u Zagrebu i rada na Hrvatskoj retrospektivnoj bibliografiji, pri čemu se koristila i građa drugih biblioteka u SR Hrvatskoj.

¹⁹¹ Predloženo je da se programom obuhvate novinske zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice, znanstvenih knjižnica u Puli, Rijeci, Zadru, Splitu i Dubrovniku, te novinska zbirka Muzeja Slavonije u Osijeku.

¹⁹² Usp. Dadić, V. Program zaštite starih hrvatskih novina. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 1981, br.1/4, str. 53-59.

novinske građe, a to je preformatiranje kako papirnih originala tako i mikrofilmova u digitalne oblike, a koji su pokazali znatne prednosti u odnosu na mikrofilm, prvenstveno vezano uz osiguranje dostupnosti i korištenje novinskih zbirki. Ipak, mikrofilm se pokazao kao još uvijek pouzdaniji i dugotrajniji medij za pohranu i očuvanje preformatiranih novina te se može očekivati da će mikrofilmiranje i u budućnosti biti korišteno kao postupak preformatiranja u knjižnicama i drugim baštinskim ustanovama.

6.3 Projekti preformatiranja zbirki starih novina postupkom digitalizacije

Devedesetih godina 20. stoljeća digitalizacija papirnih novina, osobito starih novina, ali također i već načinjenih mikrofilmova starih novina, sve se više primjenjivala u knjižnicama i drugim baštinskim ustanovama kao postupak preformatiranja. Digitalne inačice papirnih i mikrofilmiranih novina nude mnogobrojne prednosti, a osobito one vezane uz dostupnost i korištenje novinske građe. Diljem svijeta počeli su se provoditi mnogobrojni projekti digitalizacije novinske građe. Velikim dijelom oni su nastali u sklopu nacionalnih programa i planova zaštite stare novinske građe i predstavljali su logičan nastavak projekata mikrofilmiranja novinske građe koji su se u sklopu ovih programa i planova provodili.

U poglavlju koje slijedi prikazat ćemo neke od ovih projekata. Od inozemnih projekata govorit ćemo o australskom planu digitalizacije knjižnične građe - *Digital Action Plan*, a u sklopu kojega se odvija i digitalizacija novina, o dva projekta digitalizacije starih novina u sklopu nizozemskog programa *Metamorfoze Sjajne tridesete* i *Rat i revolucija*, o projektima digitalizacije novina u Velikoj Britaniji, o projektu stvaranja skandinavske digitalne knjižnice novina - *TIDEN* te o nacionalnom programu digitalizacije novinske građe u SAD-u - *National Digital Newspaper Program (NDNP)*.

Vezano uz projekte digitalizacije starih novina u Hrvatskoj osobitu pažnju ćemo posvetiti projektu *Hrvatska kulturna baština*, a bit će riječi i o digitalizaciji hemeroteke u Gradskoj knjižnici Križevci te projektu *Istarske novine online* koji se provodi u Sveučilišnoj knjižnici Pula.

6.3.1 Projekti preformatiranja zbirki starih novina postupkom digitalizacije – inozemna iskustva

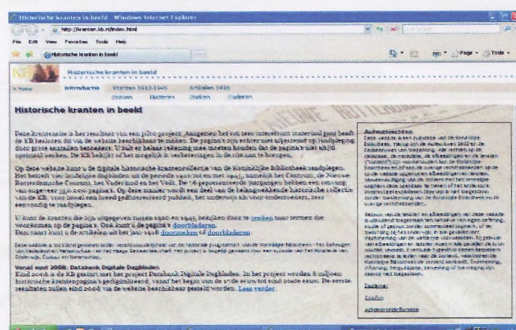
Australian Newspapers Digitisation Program

Slika br. 6 : Naslovnica Australian Newspapers Digitisation Program

Australian Newspapers Digitisation Program je program osmišljen unutar ANPLAN-a kojemu je cilj digitalizirati australske novine koje obuhvaćaju period od početka 19. do sredine 20. stoljeća¹⁹³ te osigurati korisnicima pristup i pretraživanje cjelovitih tekstova. Osmišljen je *Digital Action Plan*¹⁹⁴ u kojemu su dane smjernice i za digitalizaciju novina. Digitalne kopije još uvijek se ne smatraju dovoljno sigurnim medijem koji bi mogao osigurati zaštitu novinske građe te se novinska građa i nadalje mikrofilmira.¹⁹⁵

Sjajne tridesete, Rat i revoucija - Nizozemska

Slika br. 7 : Naslovnica projekta Sjajne trdesete

¹⁹³ Nakon isteka autorskih prava namjera je nastaviti s digitalizacijom novijih godišta australskih novina.

¹⁹⁴ Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi

URL:<http://www.nla.gov.au/anplan/extras/documents/5YP2007.doc> (18.09.2008.)

¹⁹⁵ Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi URL:<http://www.nla.gov.au/ndp/> (18.09.2008.)

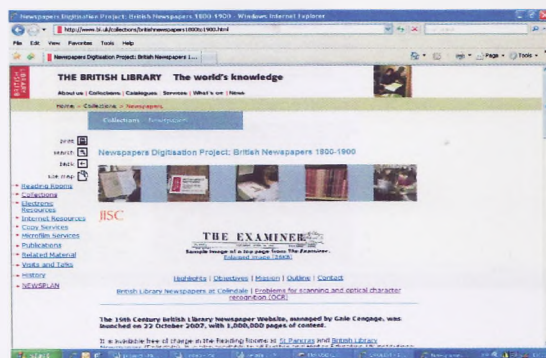
Krajem devedesetih godina 20. stoljeća stoljeća u nizozemskim knjižnicama pri zaštiti novina koristio se mikrofilm kao medij pogodan za dugotrajnu zaštitu novinske građe, a digitalizirane inačice za osiguranje što bržeg i šireg pristupa novinskim zbirkama

U sklopu projekta *Metamorfoze* provedena su dva projekta zaštite starih novina postupkom digitalizacije: *Sjajne tridesete*¹⁹⁶ i *Rat i revolucija*¹⁹⁷.

Godine 1999. Kraljevska knjižnica u Hagu je osmislila pilot projekt digitalizacije tri naslova nizozemskih novina, nazvan *Sjajne tridesete*. Odabrana su tri naslova iz perioda između 1920. i 1929. koje je bilo razdoblje ekonomskog i kulturnog buma u Nizozemskoj. Bilo je to dinamično razdoblje u kojem je tisak imao iznimnu ulogu. Troje odabranih novina predstavljale su tri reprezentativne ideološke orijentacije i na taj način prikazale tri različita pogleda na događaje toga doba. Cilj projekta bilo je i postizanje pretraživosti cijeloga teksta prema ključnim riječima korištenjem Olive Software's ActivePaper Archive.¹⁹⁸

Tri godine kasnije tj. 2002., u sklopu projekta *Rat i revolucija*, digitalizirana su tri naslova nacionalnih novina iz perioda između 1910. i 1919. Ovaj period je odabran zato što su se tada dogodila dva iznimno važna događaja – prvi svjetski rat i oktobarska revolucija. Digitalizirano je samo jedno godište (godina 1917.) svakog novinskog naslova pri čemu se koristio Olive Software's ActivePaper Archive.

Projekti digitalizacije starih novina u Velikoj Britaniji

Slika br. 8 : Naslovnica projekta *Newspapers Digitisation Project: British Newspapers 1800-1900*.

¹⁹⁶ Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi

URL: <http://www.kb.nl/hrd/digitalisering/archief/roaringtwenties-en.html> (18.09.2008.)

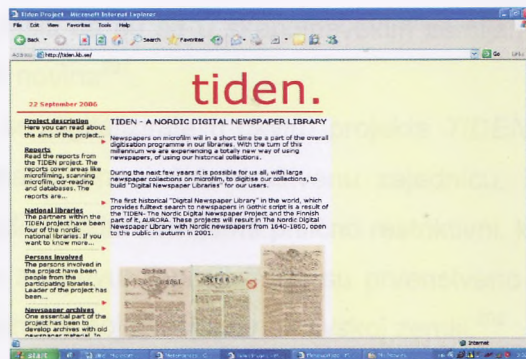
¹⁹⁷ Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi URL: <http://www.kb.nl/bst/jaar/kb2002/lt2-en.html> (18.09.2008.)

¹⁹⁸ Sredstava za provođenje ovoga projekta nije bilo dovoljno te se kao rezultat projekta pojavila web stranica na kojoj su novine bile pretražive isključivo prema datumu.

Tijekom uspješnog provođenja *NEWSPLAN*-a u Britanskoj knjižnici su započeli i projekti digitalizacije novinske građe ciljevi kojih su bili: povećati korištenje novinskih zbirki učinivši ih dostupnim u digitalnom obliku kako korisnicima koji posjećuju čitaonice Britanske knjižnice tako i udaljenim korisnicima; integrirati zbirke i time povećati njihovu obrazovnu, kulturološku i znanstvenu vrijednost; pridonijeti boljem čuvanju papirnih i mikrofilmiranih novina za buduće naraštaje zamjenjujući ih digitalnim surogatima te omogućiti njihovo komercijalno korištenje.

Počevši od 1995. godine do danas provedena su četiri projekta vezana uz digitaliziranje novinske građe: digitalizacija zbirke novine Burney, zbirke engleskih nacionalnih i lokalnih novina koje datiraju od 17. do ranog 19. stoljeća, pilot projekt digitalizacije novina cilj kojega je bio osmišljavanje prototipa sustava digitalizacije, indeksiranja i prezentacije povijesne zbirke novina Britanske knjižnice, projekt čiji cilj je bio učiniti dio zbirki Britanske knjižnice vidljivijima javnosti preko weba¹⁹⁹ te projekt digitalizacije britanskih novina tiskanih između 1800. i 1900. čiji je cilj bio osigurati preko weba pretraživost digitaliziranih novinskih naslova nacionalnog, regionalnog i lokalnog karaktera, te naslova vezanih uz specifična razdoblja u britanskoj povijesti (viktorijansko razdoblje, čartizam).²⁰⁰

TIDEN

Slika br. 8 : Naslovnica projekta *TIDEN*

¹⁹⁹ Osim knjiga, karata, građe efemernog karaktera, te fotografija, digitalizirana su i sva godišta *Penny Illustrated Paper*, a koje su izlazile od 1861. do 1913. godine.

²⁰⁰ Usp. King, E. Digitisation of newspapers at the British Library. 2005. URL : <http://74.125.39.104/search?q=cache:-KX3i48V6BEJ:www.bl.uk/aboutus/acrossuk/worknat/full/newsplanarticle.pdf+King,+E.+Digitisation+of+newspapers+at+the+British+Library&hl=hr&ct=clnk&cd=4&gl=hr> (28.01.2008.)

Skandinavske zemlje su projekte mikrofilmiranja novinske građe započele već pedesetih godina 20. stoljeća, no sve izraženiji napredak informacijske tehnologije omogućavao je da mikrofilmirana građa bude preformatirana u digitalne inačice i time široko dostupna, ne samo akademskoj i istraživačkoj, nego i široj društvenoj zajednici. Dugotrajna plodna suradnja skandinavskih knjižnica pružala je dobru osnovu za pokretanje zajedničkog projekta digitalizacije novinske građe i stvaranja skandinavske digitalne novinske knjižnice krajem devedesetih godina 20. stoljeća.

Cilj skandinavskog *TIDEN* projekta bio je testiranje kriterija za mikrofilmiranje kao platforme za digitalizaciju novinske građe te omogućavanje pretraživanja cjelovitog teksta, a kao rezultat toga trebala se oblikovati skandinavska novinska elektronička knjižnica.

U projektu *TIDEN* sudjeluju: nacionalne knjižnice Švedske i Norveške, Državna i sveučilišna knjižnica Arhus u Danskoj, a koordinator projekta je Centar za mikrofilmiranje i zaštitu knjižnične građe Sveučilišne knjižnice u Helsinkiju. Od godine 1998. projekt podupire i Skandinavsko vijeće za znanstvene informacije (eng. Nordic Council of Scientific Information - NORDINFO). Godine 2000. godine NORDINFO je počeo financirati i projekt digitalizacije novina VESTNORD za Island, Grenland i Farske otoke. Kako bi poduprla projekt *TIDEN* godine 1999. Finska je započela projekt *AURORA*, a koji sufinancira Ministarstvo obrazovanja.

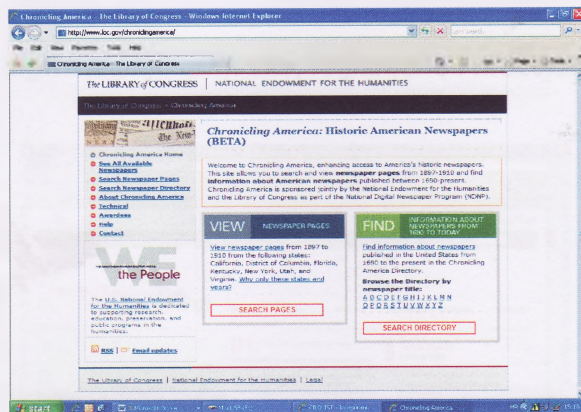
Značajno je naglasiti da su se u skandinavskim zemljama u provođenje projekta *TIDEN* uključili i izdavači novina²⁰¹.

Novine koje su se digitalizirale u okviru projekta *TIDEN* odabirane su sukladno njihovoj važnosti za znanstvenu i širu društvenu zajednicu. Budući da su zakoni o autorskom pravu u skandinavskim zemljama prilično restriktivni, kriteriji selekcije su morali biti prilagođeni i ovome zahtjevu. Digitalizirane su prvenstveno povijesne zbirke novina sukladno autorskim pravima u pojedinoj skandinavskoj zemlji.²⁰²

²⁰¹ U Norveškoj je suradnja s izdavačima novina rezultirala uključivanjem lokalnih novina *Norlands Avis* (1893-1978) u projekt. U Finskoj, a vezano uz projekte *TIDEN* i *AURORA*, uspostavljena je suradnja s jednim od najvećih izdavača novina Sanoma Oy koji izdaje najpoznatije finske dnevne novine *Helsingin Sanomat*.

²⁰² Usp. Bremer-Laamanen, M. Connecting to the past – newspapers digitisation in Nordic Countries. 2005. URL: <http://209.85.135.104/search?q=cache:mt7j74-ipekJ:www.ifla.org/IV/ifla71/papers/019e-Bremer-Laamanen.pdf+The+Nordic+Digital+Newspaper+Library+-+Majlis+Bremer-Laamanen&hl=hr&ct=clnk&cd=1&gl=hr> (28.01.2008.)

National Digital Newspaper Program (NDNP)

Slika br. 10 : Naslovnica web stranice NDNP-a *Chronicling America: Historic American Newspapers*

National Digital Newspaper Program (NDNP) zajednički je program NEH-a i Kongresne knjižnice kojemu je cilj u periodu od dvadeset godina stvoriti zbirku digitaliziranih starih američkih novina iz perioda od 1836. do 1922. godine.

Bibliografska baza digitaliziranih novina održavala bi se u Kongresnoj knjižnici, a bila bi dostupna na mreži. Bibliografski zapisi i zapisi o fondu odnosili bi se novine na svim medijima.

Godine 2005. dodijeljena su sredstva za šest državnih projekata digitalizacije historijskih novina – u Kaliforniji, Floridi, Kentuckyju, New Yorku, Utahu i Virđžiniji za novine od 1900. do 1910. Od ustanova koje su dobile financijsku potporu za provođenje projekta također se očekuje da testiraju kriterije selekcije, tehničke specifikacije, mogućnosti programa i sučelje za pretraživanje koje je inicijalno odredila Kongresna knjižnica i NEH. Partneri imaju namjeru financirati projekte ove vrste i u drugim državama i kontinuirano nastaviti projekte u onim državama u kojima su već započeli.²⁰³

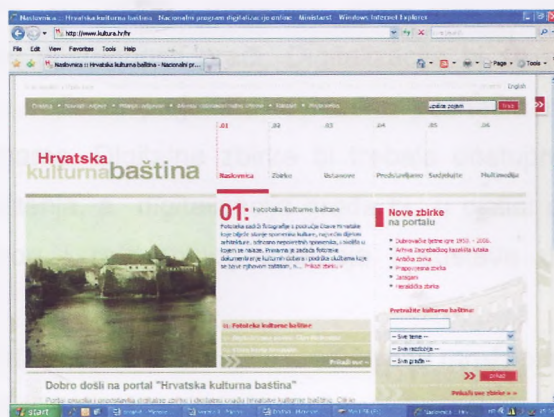
U ožujku 2007. digitalizirane novine su postale dostupne na mrežnom mjestu *Chronicling America: Historic American Newspapers*²⁰⁴.

²⁰³ Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi URL:<http://www.neh.gov/projects/ndnp.html> (18.09.2008.)

²⁰⁴ Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi URL:<http://www.loc.gov/chroniclingamerica/> (18.09.2008.)

6.3.2 Projekti preformatiranja zbirki starih novina postupkom digitalizacije – domaća iskustva

Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe

Slika br. 11 : Naslovnica web stranice *Nacionalnog programa digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe Hrvatska kulturna baština*

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske je, prateći proces digitalizacije kulturne baštine u svijetu, a poglavito u Europi, a s obzirom na djelatnosti o kojima skrbi, proces digitalizacije dijela kulturne baštine prepoznalo kao važan cilj u ostvarivanju kulturne politike i kulturnog razvitka zemlje. Godine 2007. izrađen je prijedlog *Nacionalnog programa digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe*²⁰⁵. Ovim prijedlogom predviđeno je da će u *Nacionalnom programu digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe* sudjelovati veći broj ustanova i drugih nositelja aktivnosti. Uloge i odgovornosti pojedinih sudionika utvrđuju se ugovorom ili drugim aktom temeljem kojega pristupaju projektu.

Pokretač i osnivač programa je Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Osnivač programa razmatra i utvrđuje opravdanost, primjerenost i izvedivost programa i programskih aktivnosti kako su predložene, uspostavlja organizacijsku infrastrukturu programa, odobrava projektni plan i nadzire izvođenje projekta.

Uz Ministarstvo kulture nositelji programa su i Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Hrvatski državni arhiv i Muzejski dokumentacijski centar kao središnje ustanove u knjižničnoj, arhivskoj i muzejskoj djelatnosti. Imajući u vidu druge aktivnosti i dokumente u svezi s provedbom Programa e-Hrvatska 2007. u dijelu ovog programa nositelji aktivnosti

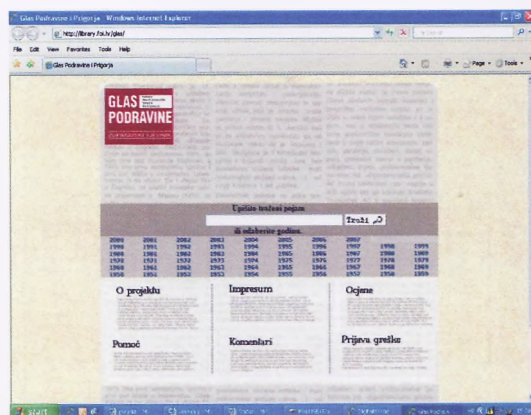
²⁰⁵ Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi
URL: http://www.kultura.hr/hr/o_nama/nacionalni_program_digitalizacije (18.09.2008.)

su, uz Ministarstvo kulture i Središnji državni ured za e-Hrvatsku i Ministarstvo mora, turizma, prometa i razvitka.

Ustanove uključene u program pripremaju, predlažu i provode vlastite projekte digitalizacije građe, tj program nije zamišljen kao jedan obuhvatan projekt digitalizacije koji će proizvesti određen digitalni sadržaj, nego kao skup aktivnosti usmjeren na stvaranje digitalnih zbirki arhivske, knjižnične i muzejske građe koje su kvalitetne i iskoristive za zaštitu i za poboljšanje dostupnosti građi. Digitalizacija bi se trebala odvijati u okviru primjereno planiranih i vođenih projekata, sukladno poznatim načelima i prioritetima i prema utvrđenim normama. Digitalne zbirke bi trebale dostupne korisnicima sukladno važećim pravilima korištenja, a digitalizacija građe bi u cjelini dugoročno trebala voditi stvaranju prepoznatljivog i relevantnog sadržaja i sustava usluga u elektroničkom okruženju.

Web portal *Hrvatska kulturna baština* središnje je mrežno mjesto koje će omogućiti pristup i pretraživanje digitalnih zbirki koje budu izrađene u okviru projekta digitalizacije.

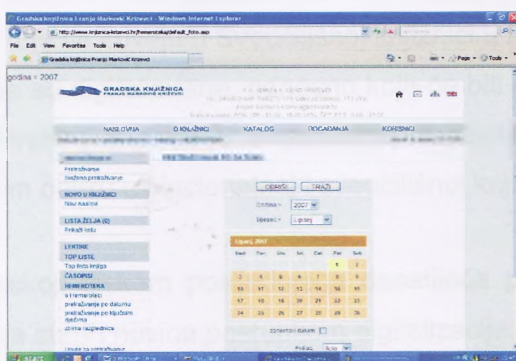
Rezultati prvoga projekta digitalizacije novina koji su dostupni na portalu *Hrvatska kulturna baština* su rezultati projekta *Digitalizacija zavičajne i kulturne baštine – novine Glas Podravine (1950.-2007.)*²⁰⁶.

Slika br. 12 : Digitalizirane novine *Glas Podravine* na portalu *Hrvatska kulturna baština*

²⁰⁶ Više informacija je dostupno na mrežnoj adresi
URL: http://www.kultura.hr/hr/zbirke/digitalizirane_novine_glas_podravine (18.09.2008.)

Digitalizacija hemeroteke u Gradskoj knjižnici «Franjo Marković» Križevci

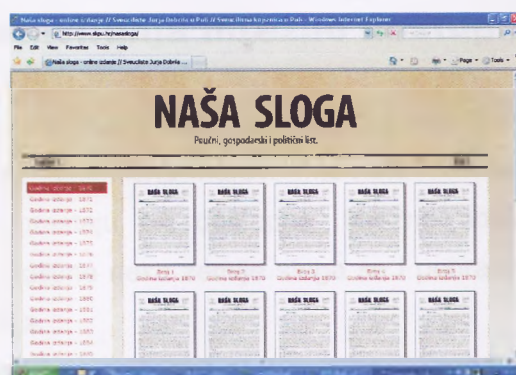

Slika br. 13 : Pretraživanje digitalizirane hemeroteke na mrežnoj stranici Gradske knjižnice «Franjo Marković» Križevci

Gradska knjižnica «Franjo Marković» Križevci započela je s izgradnjom zavičajne zbirke i prikupljanjem novinskih članaka u hemeroteku već 1975. godine. Članci su izrezivani i spremeni u posebne mape

Kako bi zaštitila i očuvala ovu vrijednu zbirku Knjižnica je 2002. godine započela skeniranje, obradu, te osiguranje dostupnosti i pretraživosti članaka iz dnevnog tiska (Večernji list, Vjesnik, Jutarnji list) koji se odnose na Križevce i okolice²⁰⁷

Istarske novine online (INO)

Slika br. 14 : Pretraživanje novina Naša sloga digitaliziranih u sklopu projekta INO

Projekt Istarske novine online (INO) se odvija u Sveučilišnoj knjižnici Pula.

²⁰⁷Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi URL:http://www.knjiznica-krizevci.hr/hemeroteka/default_o_hemeroteci.asp (18.09.2008.)Do sada je digitaliziran i na CD-ROM-u pohranjen dio najstarijih novinskih izrezaka i to za godine: 1975.- 1978. Na web stranici Knjižnice trenutno se mogu pretraživati prema datumu i ključnim riječima novinski članci od 2001 - 2008.

Dugoročni je cilj ovog višegodišnjeg projekta digitalizirati i učiniti mrežno dostupnim oko 50.000 stranica starih istarskih novina druge polovice 19. stoljeća i prve polovice 20. stoljeća, a koje se čuvaju u Sveučilišnoj knjižnici u Puli.

Stare novine koje su digitalizirane, odnosno koje će biti digitalizirane, u posljednjih dvadesetak godina mikrofilmirane su u Sveučilišnoj knjižnici u Puli. Pojedini naslovi postoje u mikrofilmiranom obliku u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu²⁰⁸

U svijetu, pa i u Hrvatskoj, tijekom posljednjega desetljeća pojavljuje se sve veći broj projekata preformatiranja starih novina postupkom digitalizacije. Činjenica je to koja govori da su mnoge nepoznanice vezane uz ovaj oblik zaštite i čuvanja te osiguranja dostupnosti starim novinama uvelike prevladane. Tijekom rada na navedenim projektima sakupljen je velik kvantum znanja koji je pohranjen i obznanjen u izrađenim smjernicama i standardima. Iznimno velike količine starih novina diljem svijeta još uvijek nisu istražene i nepoznate su javnosti. Može se pretpostaviti da će usporedo s ustrajnim radom na njihovoj identifikaciji, bibliografsko/kataložnoj obradbi, zaštiti i čuvanju te osiguranju dostupnosti i korštenju doći i do unapređivanja postojećih metoda i tehnika digitlizacije novinske građe što će uvelike pridonijeti dostupnosti informacija pohranjenih u novinama te očuvanju novina kao iznimno značajnog, ali istovremeno i jednog od najugroženijih segmenata svjetske kulturne i znanstvene baštine.

6.4 Projekti arhiviranja mrežno dostupnih novina

Danas se na internetu pojavljuje velik broj publikacija koje čine važan dio kulturne baštine neke zemlje no, zbog dinamične naravi interneta mnoge od njih u vrlo kratkom vremenskom periodu prestaju biti dostupne. Mrežno dostupna građa sastavni je i značajan dio kulturne baštine neke zemlje stoga se i pohrani ove vrste knjižnične građe poklanja sve veća pažnja.

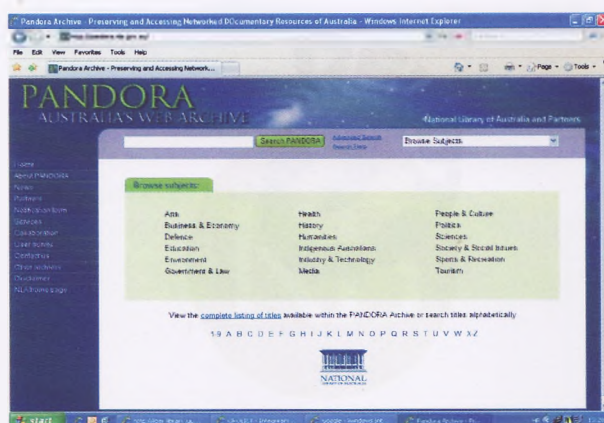
U mnogim zemljama koje imaju dugu tradiciju prikupljanja obveznog primjerka, mrežno dostupna građa nije obuhvaćena propisima o obveznom primjerku poput tiskanih publikacija i neknjižne građe te se s nakladnicima i udrugama nakladnika sklapaju posebni ugovori o dostavi ove vrste građe, a istovremeno i radi na osuvremenjavanju zakona o obveznom primjerku kako bi ova vrsta građe njima bila obuhvaćena.

²⁰⁸ Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi URL: <http://www.skpu.hr/ino.phtml?hashID=9ec5a3c1c663d3960b8cc39216c8e18e> (18.09.2008.)

U poglavlju koje slijedi namjera nam je dati kratak prikaz nekolicine inozemnih projekata arhiviranja mrežno dostupne građe koji uključuju i novine: australskog projekta *PANDORA*, nizozemskog *e-Depot-a*, web arhiva u Velikoj Britaniji zasnovanog na konzorcijalnom principu, skandinavskog web arhiva koji je nastao zajedničkim naporima nacionalnih knjižnica Danske, Finske, Islanda, Norveške i Švedske, a kojega je cilj bio ujednačiti format sadržaja web arhiva u navedenim zemljama, indeksirati ga i omogućiti pretraživanje preko zajedničkog sučelja te američkog programa oblikovanja nacionalne digitalne informacijske infrastrukture i zaštite knjižnične građe - *National Digital Information Infrastructure and Preservation Program-a (NDIIPP)* koji uključuje i arhiviranje mrežno dostupnih dokumenata. Naposljetku, namjera nam je ukratko prikazati i rad na uspostavi *Digitalnog arhiva hrvatskih mrežnih publikacija (DAMP)*.

6.4.1 Arhiviranje mrežno dostupnih novina – inozemna iskustva

PANDORA

Slika br. 15: Naslovnica projekta *PANDORA*

PANDORA je australski web arhiv mrežno dostupnih publikacija koji je pokrenula australska nacionalna knjižnica 1996. godine, a trenutačno u projektu sudjeluje još devet australskih knjižnica i niz baštinskih ustanova, muzeja i arhiva.

Cilj je projekta *PANDORA* osigurati dugotrajan pristup mrežnim publikacijama o Australiji, mrežnim publikacijama koje su nastale kao rad australskih autora, a koje imaju

socijalno, političko, kulturno, religijsko, znanstveno ili ekonomsko značenje, tematski se odnose na Australiju ili pak predstavljaju značajan doprinos cjelokupnom svjetskom znanju.

Svi arhivirani naslovi se katalogiziraju i dostupni su kroz nacionalnu bibliografsku bazu ili kroz baze pojedinih ustanova učesnica projekta. Pristup se osigurava poveznicama kroz bibliografsko/kataložni zapis. Pristup je također osiguran putem web stranice samoga projekta *PANDORA*. Arhivirani dokumenti se mogu pretražiti prema predmetu i naslovu. Do razine naslova se može doći i pomoću pretraživača Yahoo i Google, ali se na taj način ne može pristupiti cjelovitom tekstu.

Obvezni primjerak se zasniva na Copyright Act iz 1968. godine koji ne uključuje elektroničke publikacije no, izvjestan broj država ima svoju zakonsku legislativu o obveznom primjerku koja uključuje elektroničke publikacije na čvrstim medijima, ali ne i mrežna mjesta, te se za potrebe pohranjivanja u web arhiv mora tražiti posebna dozvola izdavača.

Pohranu dokumenata u web arhiv vrši nacionalna knjižnica na svom poslužitelju²⁰⁹.

E – Depot

Slika br. 16 : Logo e – Depot-a

Od 2003. nizozemska nacionalna knjižnica Koninklijke Bibliotheek (KB) vodi web arhiv nazvan *e-Depot*.²¹⁰ Osnovni cilj ovoga projekta je očuvanje nizozemske elektronički dostupne kulturne baštine.

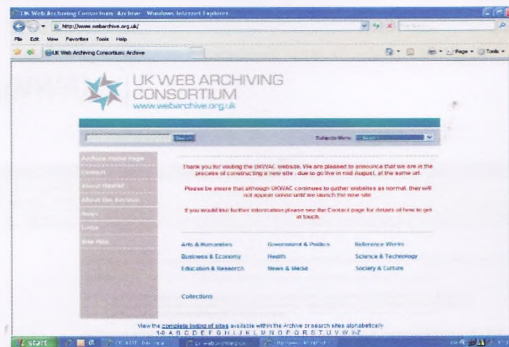
²⁰⁹ Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi

URL: <http://209.85.135.104/search?q=cache:KgwMHQt3dEsJ:www.nla.gov.au/anplan/about/preserve.html+new+spaper+preservation&hl=hr&ct=clnk&cd=20&gl=hr> (18.09.2008.)

U web arhivu se ne pohranjuju sve dostupne mrežne publikacije, nego su razvijeni određeni kriteriji selekcije, a osobita se pozornost posvećuje zaštiti autentičnosti i integriteta pohranjenih elektroničkih dokumenata.²¹⁰

Usporedo s procesom pohrane u web arhivu obavlja se i bibliografska obradba pohranjenih dokumenata te je Nizozemska bibliografija proširena dijelom koji obuhvaća i mrežno dostupne dokumente. Jednom godišnje tiska se dodatak koji se odnosi na mrežno dostupne dokumente, a jednom mjesečno o pohranjenim elektroničkim dokumentima se izvještava u časopisu *Boekblad*. Pojedini naslovi pretraživi su kroz bazu nacionalne knjižnice.

UK Web Archiving Consortium

Slika br. 17 : Naslovnica UK Web Archiving Consortium

Arhiviranje mrežno dostupnih dokumenata u Velikoj Britaniji odvija se u okviru konzorcija koji sačinjava šest značajnih kulturnih institucija: Britanska knjižnica, Nacionalni arhiv, nacionalne knjižnice Walesa i Škotske, Joint Information Systems Committee (JISC) i znanstvena zaklada Wellcome Trust.

²¹⁰ Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi URL:<http://www.kb.nl/nieuws/1994/dnep94.html>. (18.09.2008.)

²¹¹ Godine 1993., kada je započeo projekt pohrane nizozemskih elektroničkih publikacija - *Depot van Nederlandse Elektronische Publicaties (DNEP)*, u nacionalnoj knjižnici je donesena odluka da se u obvezni primjerak uključe i elektronički dokumenti. Godine 1994. dogovoreno je s izvjesnim brojem nizozemskih izdavača da dobrovoljno dostavljaju elektroničke publikacije pohranjene na CD-ROM-u kao mediju, a 1995. godine počeli su dobrovoljno dostavljati i magnetske i optičke diskove. Godine 1999. potpisan je sporazum s udruženjem nizozemskih izdavača o dobrovoljnoj pohrani elektroničkih dokumenata. Ovaj sporazim obuhvaćao je i elektroničke publikacije pohranjene na čvrstim medijima kao i one mrežno dostupne, ali je pristup korisnicima bio ograničen isključivo na prostor nacionalne knjižnice.

Usporedo s navedenim aktivnostima, vezanim uz dogovore s izdavačima, razvijao se u suradnji s IBM-om sustav za pohranu elektroničkih publikacija - Digital Information Archiving System, a usluga e-Depot. Istovremeno je u nacionalnoj knjižnici odlučeno da u e-Depot-u manje budu zastupljene publikacije na čvrstim medijima, te da se intenzivira rad na pohrani mrežno dostupnih dokumenata.

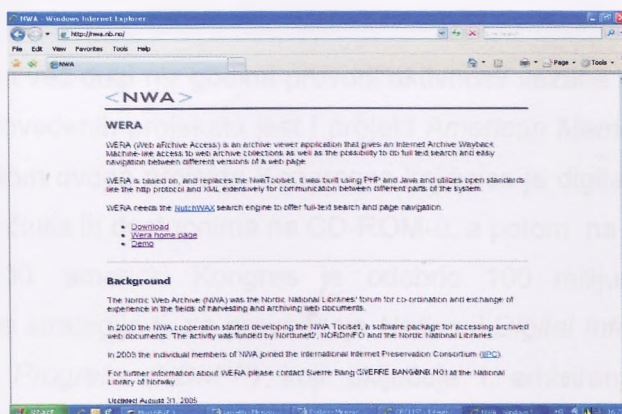
Članovi konzorcija pohranjuju mrežne stranice nakon dobijanja dozvole od izdavača. Svaki član konzorcija pohranjuje one mrežne stranice koje su značajne za njegov djelokrug rada, npr. Wellcome Library arhivira medicinske mrežno dostupne dokumente, nacionalna knjižnica Walesa arhivira stranice koje se odnose na Wales, a Britanska knjižnica sve mrežne stranice kulturnog, povijesnog i političkog značaja.

Arhiviraju se uglavnom literarna djela, vladine stranice, stranice muzeja, blogovi, stranice koje imaju kulturni, historijski ili politički značaj. U web arhiv se pohranjuju i novine.

Arhivirani dokumenti se katalogiziraju i pretraživi su kroz mrežno mjesto konzorcija. Omogućeno je pretraživanje prema naslovu, predmetu i tematsko pretraživanje.

Koristi se PANDORA Digital Archiving System (PANDAS)²¹².

Nordic Web Archive (NWA)

Slika br. 18 : Naslovnica NWA

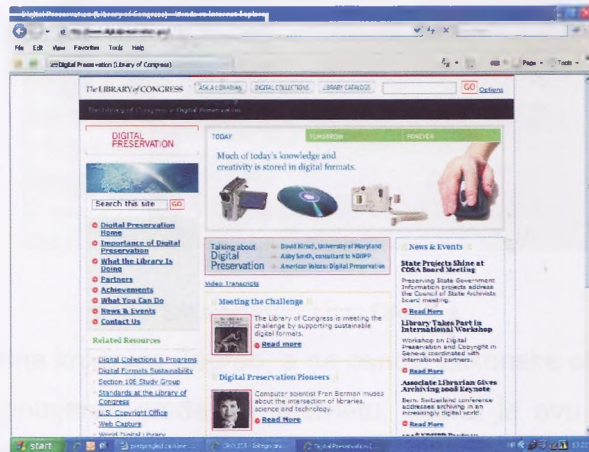
Krajem devedesetih godina 20. stoljeća sve skandinavske zemlje ulagale su znatne napore u izgradnju svojih arhiva mrežno dostupnih publikacija. Ovi napori su rezultirali izgradnjom web arhiva u Danskoj, Finskoj, Islandu, Norveškoj i Švedskoj.

Nacionalne knjižnice ovih zemalja su od 2000. do 2004. godine uložile zajedničke napore u izradbi i provođenju projekta skandinavskog web arhiva - *Nordic Web Archive*. Glavni cilj ovoga projekta bio je ujednačavanje formata sadržaja web arhiva u navedenim

²¹² Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi URL:<http://www.webarchive.org.uk/> (18.09.2008.) i Cunnea, P. Web arhiviranje u Škotskoj i Velikoj Britaniji : stižu li problemi. // 10. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji / uredile Ivana Marinković Zenić i Mirna Willer. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007. Str. 27-40.

zemljama i omogućavanje pretraživanja preko zajedničkog sučelja. Program koji je razvijen dostupan je kao slobodan softver.²¹³

National Digital Information Infrastructure and Preservation Program (NDIIPP)

Slika br. 19 : Naslovnica NDIIPP-a

Kongresna knjižnica već dugi niz godina provodi aktivnosti vezane uz digitalizaciju svojih zbirki. Jedan od provedenih projekata jest i projekt *American Memory*²¹⁴ koji je započeo 1990. godine. Tijekom ovoga projekta Kongresna knjižnica je digitalizirala velik dio svojih historijskih zbirki i učinila ih dostupnima na CD-ROM-u, a potom na web-u.

Godine 2000. američki Kongres je odobrio 100 milijuna dolara za razvoj nacionalne digitalne strategije tj. za provođenje *National Digital Information Infrastructure and Preservation Program (NDIIPP)* koji uključuje i arhiviranje mrežno dostupnih dostupnih dokumenata, pa tako i novina.

Programom rukovodi Kongresna knjižnica usko surađujući s nizom drugih, prvenstveno znanstvenih knjižnica te OCLC-om.²¹⁵

²¹³ Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi URL:<http://nwa.nb.no/> (18.09.2008.)

²¹⁴ Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi URL:<http://memory.loc.gov/ammem/index.html> (18.09.2008.)

²¹⁵ Usp. Friedlander, A. The National digital information infrastructure preservation program. // D-Lib Magazine. The Web version (2000), April. URL : <http://www.dlib.org/dlib/april02/friedlander/04friedlander.html> (12.07.2008.)

6.4.2 Arhiviranje mrežno dostupnih novina – domaća iskustva

Digitalni arhiv hrvatskih mrežnih publikacija (DAMP)

Slika br. 20 : Logo DAMP-a

Nacionalna i sveučilišna knjižnica Zagreb, a na osnovi zakonske obveze nakladnika da joj dostavljaju obvezni primjerak građe na internetu, dužna je ovu građu primiti, obraditi, zaštititi i čuvati te dati na korištenje.

Ostvarujući ovu svoju obvezu, Nacionalna i sveučilišna knjižnica Zagreb je u suradnji sa Sveučilišnim računskim centrom Sveučilišta u Zagrebu započela rad na uspostavljanju Digitalnog arhiva hrvatskih mrežnih publikacija²¹⁶ (DAMP) koji je u punu produkciju na računalnoj opremi Nacionalne i sveučilišne knjižnice Zagreb polovinom 2006. godine.

Građa pohranjena u Digitalnom arhivu mrežnih publikacija dio je fonda Nacionalne i sveučilišne knjižnice i putem WebPAC-a NSK omogućeno je njezino pretraživanje. Pohranjena građa može se pregledavati i sa stranica Digitalnog arhiva hrvatskih mrežnih publikacija.²¹⁷

U Digitalnom arhivu hrvatskih mrežnih publikacija pohranjuju se statične (knjige i članci) i dinamične publikacije (časopisi, godišnji izvještaji, e-zini, portali, mrežna mjesta institucija, udruga, događaja, znanstvenih projekata, novine)

Pohrana elektroničkih dokumenata je selektivna, a vezano uz to izrađeni su Kriteriji odabira obveznog primjerka mrežne građe²¹⁸.

²¹⁶ Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi URL:<http://www.nsk.hr/digarhiv> (05.02.2008.) i zbornicima sa 8. i 9. seminara Arhivi, knjižnice i muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture

²¹⁷ <http://damp.nsk.hr>

²¹⁸ Kriteriji odabira vezuju se uz sadržaj, nakladnika/autora, strukturu publikacije, domenu i format objavljivanja, a publikacije se prikupljaju učestalošću koju odredi Nacionalna i sveučilišna knjižnica.

U Digitalnom arhivu hrvatskih mrežnih publikacija zastupljene su i novine. Kao novine je pohranjeno i katalogizirano 58 naslova²¹⁹, no očekuje se da će broj novina padati u korist integrirajuće građe²²⁰.

Digitalni arhivi mrežnih publikacija počeli su se u svijetu razvijati krajem devedesetih godina 20. stoljeća. Unazad desetak godina, usporedo s razvojem raznovrsnih oblika mrežno dostupnih publikacija, digitalni arhivi se neprestano tehnički usavršavaju, a njihov broj se neprestano povećava nudeći pri tom niz pogodnosti kako nakladnicima tako i korisnicima knjižnica, a među kojima bismo istakli povećanu dostupnost mrežnoj građi budući da je ona dostupna i na svojoj izvornoj stranici i u digitalnom arhivu te dugoročniju zaštitu građe budući je građa dostupna u digitalnom arhivu i onda kada više nije dostupna na internetu. Pojava velikog broja elektroničkih dokumenata i potreba njihova očuvanja kao dijela kulturne baštine nametnula je i potrebu promjene zakonskih odredbi o obveznom primjerku koji je nužno proširiti i na ovu vrstu, sada već uobičajene knjižnične građe.

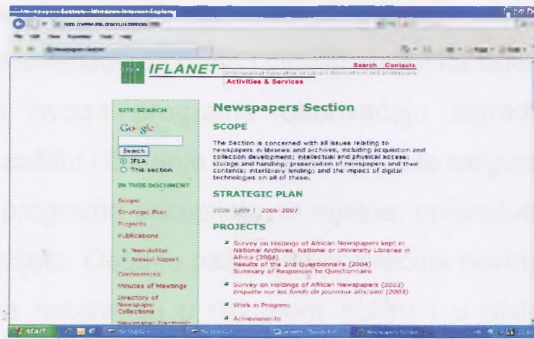
6.5 Međunarodne inicijative za očuvanje novinskih zbirki

U uvjetima suvremenog elektroničkog okruženja i globalizacije znanja, otvaraju se i mogućnosti suradnji vezanoj uz rad s novinskim zbirkama i na međunarodnoj razini. Pokrenut je niz međunarodnih projekata, a među kojima bismo u poglavlju koje slijedi istaknuli njih tek nekoliko. Među najznačajnijima istaknuli bismo aktivnosti koje se provode unutar IFLA-ine sekcije za novine - IFLA Newspaper Section, unutar dva američka programa, a čije se aktivnosti usmjeravaju i prema drugim zemljama u svijetu - Global Newspaper Program i International Coalition on Newspapers (ICON) te aktivnosti europskog upisnika mikrofilmskih i digitalnih matrica (European Register of Microform Masters and Digital Surrogates (EROMM)).

²¹⁹ Buzina, T. Broj novinskih naslova u DAMP-u. Privatna poruka (13.06.2008.)

²²⁰ Mrežne inačice tiskanih novinskih izdanja se osuvremenjuje dodavanjem, izbacivanjem i/ili mijenjanjem dijela sadržaja što pak, otvara pitanje koja građa će na mreži biti identificirana kao elektroničke novine.

IFLA Newspaper Section

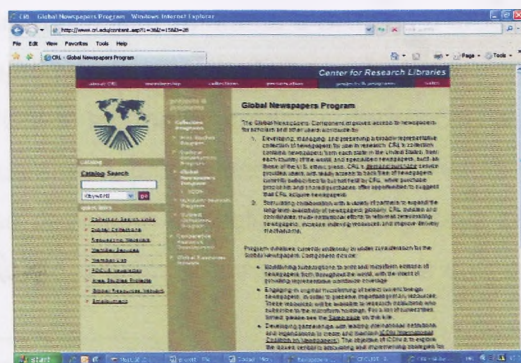

Slika br. 21 : Naslovnica IFLA-Newspaper Section

IFLA-ina sekcija za novine bavi se svim pitanjima vezanim uz novine pohranjene u knjižnicama i arhivima diljem svijeta.

Brojne aktivnosti ove sekcije obuhvaćaju prikupljanje informacija o novinskim zbirkama; razvijanje mehanizama za komunikaciju, razmjenu znanja i uspostavu suradnje između ustanova koje posjeduju najznačajnije novinske zbirke; poticanje razvoja i prihvaćanja međunarodnih standarda za zaštitu, mikrofilmiranje i digitalizaciju novina; prikupljanje podataka o tehnološkom napretku u proizvodnji novina, njihovom raspačavanju, pohrani i osiguranju dostupnosti te poslovanju u knjižnicama, muzejima i arhivima; procjenjivanje postojećih smjerenica za bibliografsku kontrolu novina, te istraživanje mogućnosti komunikacije i razmjene informacije između organizacija koje sudjeluju u proizvodnji i zaštiti novina.²²¹

Global Newspaper Program

Slika br. 22 : Naslovnica Global Newspaper Program

²²¹ Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi URL:<http://www.ifla.org/VII/s39/index.htm> (18.09.2008.)

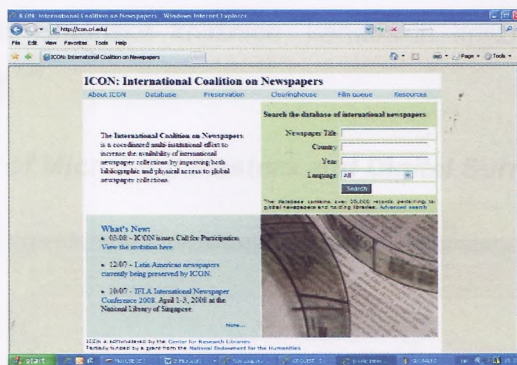
Global Newspaper Program-om rukovodi Center for Research Libraries (CRL)²²², a njegov cilj je omogućavanja dostupnosti što većeg broja novinskih naslova što većem broju, prvenstveno znanstvenika, a potom i ostalih korisnika diljem svijeta.

Aktivnosti ovoga programa obuhvaćaju izgradnju novinskih zbirki, obradbu novinskih zbirki, zaštitu i čuvanje novinskih zbirki te osiguranje dostupnosti istima.

U okviru programa prikupljaju se novine, prvenstveno one tiskane u SAD-u, ali i iz ostalih dijelova svijeta. Osobitu pažnju se posvećuje novinama manjih etničkih grupacija.

Novine se nabavljaju u tiskanom obliku i u obliku mikrofilma. Osigurava se i međuknjižnična posudba novina. Osobito dobru suradnju ima s ICON-om.

International Coalition on Newspapers (ICON)

Slika br. 23 : Naslovnica *ICON*-a

Projekt *International Coalition on Newspapers (ICON)*²²³ počeo je 1999. godine, a njegovo sjedište je u CRL-u. Cilj ovoga projekta je unaprijediti kako bibliografsku tako i fizičku dostupnost stranim novinskim zbirkama u SAD-u i u drugim zemljama te raditi na očuvanju novina kao značajnog dijela svjetske kulturne baštine.

Ciljevi *ICON*-a su međunarodni i dugoročni, a ostvaruje se kroz međusobnu suradnju brojnih ustanova, prvenstveno knjižnica i sveučilišta.

Kako bi se navedeno postiglo *ICON* osigurava zaštitu i očuvanje novinskih zbirki diljem svijeta, osobito u onim sredinama u kojima su novine pohranjene u izrazito lošim

²²² Center for Research Libraries (CRL) jest konzorcij sveučilišnih knjižnica, knjižnica koledža i specijalnih knjižnica Sjeverne Amerike. Konzorcij nabavlja, čuva i zaštićuje i osigurava dostupnost novinama, časopisima, arhivskoj i drugim vrstama građe na tradicionalnim i suvremenim elektroničkim medijima. Cilj je ovoga konzorcija provođenjem navedenih aktivnosti poduprijeti istraživački rad i obrazovanje u ustanova koje se bave prvenstveno humanističkim i društvenim znanostima.

²²³ Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi URL:<http://www.crl.edu/content.asp?l1=3&l2=15&l3=28> (18.09.2008.)

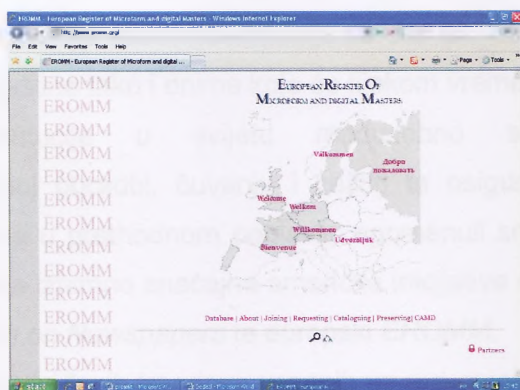
uvjetima i u kojima nedostaje financijskih sredstava za njihovu adekvatnu zaštitu u tiskanom obliku i preformatiranje u mikrofilmske inačice. Projektom se osiguravaju sredstva za mikrofilmiranje najznačajnijih i najugroženijih novinskih zbirki ustanova sudionica.

Aktivnosti vezane uz projekt obuhvaćaju i stvaranje bibliografske baze podataka i baze podataka o fondovima novinskih zbirki ustanova sudionica, pružanje informacija o zbirkama novina, osobito o međunarodnim novinama, uspostavljanje standarda za mikrofilmiranje i digitalizaciju novina te njihovo očuvanje u originalnom papirnom obliku.

S namjerom da pruži što više informacija o novinskim zbirkama *ICON* se bavi i osiguranjem dostupnosti bibliografijama i referentnim radovima o novinama i novinskim zbirkama.

Financijski ga podupire NEH. U savjetodavnom tijelu *ICON*-a sudjeluju predstavnici Kongresne knjižnice, Britanske knjižnice, kanadskih knjižnica i arhiva te predstavnici američkih sveučilišta.²²⁴

European Register of Microform Masters and Digital Surrogates (EROMM)

Slika br. 24 : Naslovnica EROMM-a

Godine 1990. pokrenut je *European Register of Microform Masters and Digital Surrogates (EROMM)*²²⁵, europskog upisnika mikrofilmskih i digitalnih matrica.

Prilikom osnivanja glavni cilj projekta bio je stvaranje jedinstvene baze podataka za svu mikrofilmiranu građu u Europi. Krajem 20. stoljeća u *EROMM*-ovu bazu počeli su se unositi i zapisi o digitalnim inačicama.²²⁶

²²⁴ Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi URL:<http://icon.crl.edu/participants.htm>. (18.09.2008.)

²²⁵ Više informacija dostupno je na mrežnoj adresi URL:<http://www.eromm.org/> (18.09.2008.)

Osim podataka o građi koja je već preformatirana u mikrofilmski ili digitalni oblik *EROMM* nudi i mogućnost najave projekta preformatiranja već u ranoj fazi njegove izvedbe – imenuju se autori, daju se naslovi najvažnijih djela i na taj način upozori ostale knjižnice da će uskoro biti pretraživi u *EROMM*-u.

Od 1994. godine sjedište *EROMM*-a je u SUB Göttingen.

Svaka knjižnica koja sudjeluje u projektu sakuplja zapise o mikrofilmiranoj i digitaliziranoj građi iz vlastite baze i baza podataka pridruženih joj knjižnica i unosi ih u bazu *EROMM*-a²²⁷.

EROMM izmjenjuje podatke s drugim poslužiteljima izvan Europe koji prikupljaju zapise o mikrofilmskim i digitalnim inačicama.²²⁸

EROMM donosi i smjernice²²⁹ za odabir osnovnih elemenata bibliografskog zapisa mikrofilmirane²³⁰ i digitalizirane građe²³¹, a svakako jedno od najznačajnijih *EROMM*-ovih postignuća vezano je uz standardizaciju izrade i pohrane mikrofilmirane te digitalizirane građe.

Diljem svijeta postoje brojne inicijative kojima je cilj unaprijediti cjelokupan rad s novinskim zbirkama, kako sa zbirkama starih novina koje su već dio lokalne, regionalne, nacionalne ili svjetske kulturne baštine tako i onima koje će tijekom vremena to postati.

Brojne institucije u svijetu međusobno surađuju pri identifikaciji, bibliografsko/kataložnoj obradbi, čuvanju i zaštiti te osiguranju dostupnosti novinskim zbirkama. Među njima u prethodnom poglavlju spomenuli smo samo neke: rad IFLA-ine novinske sekcije, dvije iznimno značajne američke inicijative *Global Newspaper Program* i *International Coalition on Newspapers* te europski *EROMM*.

Na osnovu predviđenih trendova vezanih uz razvoj informacijske tehnologije, a koji će pružiti kako mnogobrojne nove izazove tako i iznimne mogućnosti napretka u radu s novinskim zbirkama, može se pretpostaviti da će za knjižnice, pa tako za druge baštinske ustanove - muzeje i arhive, međusobna suradnja, kako ona u lokalnim, regionalnim i

²²⁶ Od tada broj zapisa o mikrofilmovima bilježi relativno malen, ali neprestan pad.

²²⁷ U *EROMM*-u su u početku dominirale aktivnosti francuskih i britanskih knjižnica. Zadnjih nekoliko godina sve veća je aktivnost nizozemskih knjižnica, a velik je udio i njemačkih knjižnica.

²²⁸ Godine 1996. postignut je dogovor s Research Libraries Group o razmjeni zapisa. Od 1998. godine *EROMM* prima zapise iz Latin American Register of Microform Masters (u daljnjem tekstu *LAROMM*), baze podataka koja prikuplja zapise iz nacionalnih knjižnica Latinske Amerike

²²⁹ To nisu strogo propisana pravila nego samo općenite upute o onome čemu bi se trebala prilagoditi nacionalna i internacionalna pravila. Internacionalni bibliografski formati poput UNIMARC, INTERMARC and MARC21, kao i neki drugi moderni formati za katalogizaciju knjižnične građe mogu se prilagoditi ovim elementima.

²³⁰ http://www.eromm.org/public/en/cataloguing/format/examples_m.

²³¹ http://www.eromm.org/public/en/cataloguing/format/examples_d.

nacionalnim, tako i u internacionalnim okvirima postati ne samo stvar dobre volje, no i nužnost.

6.4 Zaključno

Projekti o kojima smo govorili u ovom poglavlju otvorili su mnoga pitanja vezana uz rad s novinskim zbirkama, sakupljena su dragocjena iskustva i dani mnogi odgovori. Usprkos činjenici da su se ovi projekti odvijali u različitim sredinama, u različitom društvenom i informacijskom okruženju, možemo uočiti određene konstante vezane uz postupke i procedure bibliografsko-kataložne registracije, zaštite i čuvanja te osiguravanja dostupnosti i korištenje novinskih zbirki.

Prije svega istaknuta je važnost provođenja sustavnih istraživanja novinskih zbirki bez obzira na kojem mediju su pohranjene. Ukazano je na neophodnost utvrđivanja preciznih kriteriji selekcije novinskih naslova koji će biti mikrofilmirani, digitalizirani ili pohranjeni u web arhivima. Nastojala se osigurati bibliografsko-kataložna registracija svih inačica novina. Postavljena su pitanja i tražena adekvatna rješenja dugoročne zaštite i čuvanja papirnih, mikrofilmskih i digitalnih inačica novina. Vezano uz stare novinske naslove tražena su rješenja koja bi omogućila ne samo čitljivost novina tj. postojanje isključivo digitalnog preslika novinske stranice, nego i mogućnosti pretraživosti starih novina prema nizu parametara, atraktivnost prikaza rezultata dobivenih pretraživanjem i mogućnosti manipuliranja istima.

Vezano uz zbirke starih novina možemo reći da je mikrofilmiranje u velikom broju knjižnica i drugih baštinskih ustanova već postalo rutinski postupak zaštite i čuvanja novinske građe. Napredak informacijske tehnologije knjižnicama i drugim baštinskim ustanovama je ponudio nove mogućnosti vezane uz očuvanje i zaštitu novinske građe, a to je preformatiranje kako papirnih originala tako i mikrofilmova u digitalne oblike, a koji su pokazali znatne prednosti u odnosu na mikrofilm, prvenstveno vezano uz osiguranje dostupnosti i korištenje novinskih zbirki. U svijetu, pa i u Hrvatskoj, tijekom posljednjega desetljeća pojavljuje se sve veći broj projekata preformatiranja starih novina postupkom digitalizacije. Činjenica je to koja govori da su mnoge nepoznanice vezane uz ovaj oblik zaštite i čuvanja te osiguranja dostupnosti starim novinama uvelike prevladane. Tijekom rada na navedenim projektima sakupljen je velik kvantum znanja koji je pohranjen i obznanjen u izrađenim smjernicama i standardima. Ipak, mikrofilm se pokazao kao još uvijek pouzdaniji i dugotrajniji medij za pohranu i očuvanje preformatiranih novina, te se

može očekivati da će mikrofilmiranje i u budućnosti biti korišteno kao postupak preformatiranja u knjižnicama i drugim baštinskim ustanovama.

Pojava velikog broja elektroničkih dokumenata, pa tako i novina, te potreba njihova očuvanja kao dijela kulturne baštine rezultirala je oblikovanjem velikog broja web arhiva koji nude, unazad desetak godina, usporedo s razvojem raznovrsnih oblika mrežno dostupnih publikacija, niz pogodnosti kako nakladnicima tako i korisnicima knjižnica, a među kojima bismo istakli povećanu dostupnost mrežnoj građi budući da je ona dostupna i na svojoj izvornoj stranici i u digitalnom arhivu te dugoročniju zaštitu građe budući je građa dostupna u digitalnom arhivu i onda kada više nije dostupna na internetu. Vezano uz to većina zemalja pristupila je i promjeni zakonskih odredbi o obveznom primjeku koje je potrebno dopuniti i odredbama vezanim uz mrežno dostupne dokumente, pa tako i novine.

Diljem svijeta postoje brojne inicijative kojima je cilj unaprijediti cjelokupan rad s novinskim zbirkama, kako sa zbirkama starih novina koje su već dio lokalne, regionalne, nacionalne ili svjetske kulturne baštine tako i onima koje će tijekom vremena to postati. Brojne institucije u svijetu međusobno surađuju pri identifikaciji, bibliografsko/kataložnoj obradbi, čuvanju i zaštiti te osiguranju dostupnosti novinskim zbirkama.

Kako smo već prije naveli, na osnovu predviđenih trendova vezanih uz razvoj informacijske tehnologije, međusobna suradnja baštinskih ustanova – knjižnica, muzeja i arhiva, vezano uz poslovanje s novinskim zbirkama, razvijat će se sve intenzivnije, kako u lokalnim, regionalnim i nacionalnim, tako i u internacionalnim okvirima.

**7 ISTRAŽIVANJE: NOVINSKE ZBIRKE U
KNJIŽNICAMA, MUZEJIMA I ARHIVIMA SLAVONIJE
I BARANJE**

7.1 Uvodno

Cilj ovoga istraživanja bio je kako prikupiti podatke o razvoju novinstva na području Slavonije i Baranje tako i promotriti načine na koje knjižnice, muzeji i arhivi na ovome području izgrađuju, obrađuju, čuvaju i štite te osiguravaju dostupnost i korištenje svojih novinskih zbirki. Podaci prikupljeni ovim istraživanjem trebali su poslužiti kao osnova pri osmišljavanju svrsishodna modela organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u knjižnicama, muzejima i arhivima na području regije Slavonije i Baranje.

Na ovome mjestu nužnim smatramo ukazati na slično istraživanje, a koje je provela Komisija za zaštitu knjižnične građe Hrvatskoga knjižničarskoga društva pod nazivom Projekt zaštite starih hrvatskih novina. Tijekom ovoga istraživanja, koje je započelo koncem 2002. godine²³², provedena je anketa o stanju fondova starih hrvatskih novina u knjižnicama Republike Hrvatske. Cilj ankete bio je utvrditi stanje novinskih zbirki u Republici Hrvatskoj: što i gdje se nalazi; evidentirati naslove koji su zaštićeni i mikrofilmirani; odrediti prioritete za zaštitu te odrediti unikatne naslove koje treba zaštititi, mikrofilmirati i digitalizirati²³³. Anketom je obuhvaćeno razdoblje od početaka izlaženja novinskih naslova do 1892. godine²³⁴, a upućena je u sve vrste knjižnica, uključujući i muzejske knjižnice²³⁵. Tijekom provođenja našega istraživanja iskustva i rezultati prikupljeni ovom anketom bili su nam dragocjen putokaz i izvor podataka.

Kada govorimo o razvoju novinstva na određenom području te načinima na koje knjižnice, za koje su novine izuzetno značajan izvor informacija, izgrađuju, obrađuju,

²³²Za Projekt zaštite starih hrvatskih novina dobivena je i financijska potpora u iznosu od 15.000,00 kuna iz sredstava Državnog proračuna za 2003. godinu s naslova financiranja rada udruga. Dobivena novčana sredstva mahom su utrošena na istraživanje fondova i izradu popisa starih hrvatskih novina, te ocjenu stanja očuvanosti pregledanih naslova. Iako su pripremljene smjernice za provođenje druge faze projekta, on je zaustavljen budući da nisu odobrena daljnja financijska sredstva za njegovo provođenje.

²³³Anketa je sadržavala trideset pitanja koja su se odnosila na općenite podatke o novinskim zbirkama u knjižnicama (ukupni broj svezaka novina, vrstu zastupljenih novina (nacionalne, regionalne, zavičajne), kompletiranost novinskih naslova), čuvanje i zaštitu novinske građe (način smještaja novinske građe, procjenu fizičkog stanja i stupnja oštećenja novinske građe, uzroke oštećenja, broj do sada zaštićenih svezaka, uočene potrebe za zaštitom novinske građe te konzervatorskim i restauratorskim radovima, izvori financiranja zaštite građe, pa tako i novinske, postoji li u knjižnici program zaštite građe, građa koja je tim programom predviđena za zaštitu u knjižnici, pripada li građa kategoriji kulturno dobro i da li je prijavljena u registar pri Ministarstvu kulture, posjeduje li knjižnica interni pravilnik o načinu korištenja građe (u skladu s Pravilnikom o zaštiti...), korištenje novinske građe (broj zahtjeva godišnje za korištenje novinske građe), obradu novinske građe (koristi li se knjižnica računalom i posjeduje li internet, obrađuje li se građa računalno, obrađuje li se računalno novinska građa).

²³⁴Naredno razdoblje od 1892. do 1918 je razdoblje u kojem novinski tisak započinje svoju redovnu i svakodnevnu ulogu u političkom i kulturnom životu pa se broj naslova novina naglo povećava naročito regionalnih. To znači da će se povećati i broj knjižnica koje ih posjeduju. Prikupljanje podataka kao i njihov tablični prikaz postat će još složeniji. Usp. Hrvatsko knjižničarsko društvo. Komisija za zaštitu knjižnične građe. Pregled rada komisije za Zaštitu knjižnične građe od 2006.- 2007. godine. URL:http://www.hkdrustvo.hr/hr/strucna_tijela/26/ (29.09.2008.)

²³⁵Anketom prikupljeni podaci o hrvatskim novinama 19. stoljeća dostupni su na CD-ROM-u i na mrežnoj stranici http://www.hkdrustvo.hr/hr/strucna_tijela/26/publikacije/ (22.09.2008.)

čuvaju i štite te osiguravaju dostupnost i korištenje novinskih zbirki koje su tijekom vremena prikupile ili će prikupiti, nužno je promatrati ih u okviru cjelokupnog povijesnog, društvenog i informacijskog okruženja u kojemu su se razvijale.

Sukladno navedenom u narednom poglavlju prije svega dat ćemo kratak prikaz povijesnog razvoja novinstva u Hrvatskoj koje je u skladu sa svojim političkim, ekonomskim i ukupnim društvenim prilikama pratilo svjetska postignuća, a o kojima smo govorili u prethodnim poglavljima. Proučavanje povijesnog razvoja novinstva u Hrvatskoj bilo je polazišna točka našega istraživanja.

Nadalje, u ovome poglavlju dat ćemo prikaz našega istraživanja vezanog uz povijesni razvoj novinstva na području Slavonije i Baranje i načine na koje knjižnice, muzeji i arhivi na ovome području izgrađuju, obrađuju, čuvaju i štite te osiguravaju dostupnost i korištenje svojih novinskih zbirki.

7.2 Povijesni razvoj novinstva u Hrvatskoj

U našim krajevima kulturu verbalnog novinstva su posebno njegovali narodni guslari koji su na skupovima i svetkovinama uz crkve opjevali narodnu prošlost. Verbalno novinarstvo se zatim razvijalo i u formama nazdravičarstva gdje i danas živi. Staroslavenski raboš je vršio funkciju pismoslovnog novinarstva. Na području Hrvatske, kao i drugdje u svijetu, pojavljivali su se letci, pamfleti, kalendari koji su, sukladno razdoblju u kojemu su nastajali, obavljali one funkcije u društvenoj zajednici koje obavljaju novine.

No, u poglavlju koje slijedi namjera nam je dati kratak pregled razvoja novinstva u Hrvatskoj počevši od kraja 18. stoljeća kada se na našim prostorima pojavljuju prve publikacije koje, iako ne možemo govoriti o pravim novinama, sadržajima koje donose i funkcijama koje obavljaju u društvenoj zajednici imaju određene karakteristike novina, pa sve do današnjih dana. Kao osnova za pregled razvoja novinstva u Hrvatskoj u navedenom razdoblju poslužili su nam tekstovi niza autora – Bešker I., Lovrić B., Malović S., Prelog N., Vinaj M., te natuknica o novinama u Hrvatskom leksikonu.

Novinstvo u Hrvatskoj krajem 18. i tijekom 19. stoljeća

Prema riječima Marine Vinaj²³⁶ kraj 18. i početak 19. stoljeća, razdoblje je, na neki način, sjedinjenih informacija²³⁷.

«Miješale su se ovdje i političke vijesti, općekulturne, gospodarsko-savjetodavne, književno-umjetničke. Stoga je zanimljivo reći da prve novine i nisu bile novine, već časopisi. I njihov vanjski izgled odgovarao je više časopisu, često bogato ilustriranom, s aktualnom političkom viješću negdje u sredini ili pri kraju, a pričom ili feljtonom na naslovnici. Gotovo do kraja 19. st. novine u Hrvatskoj, (...) njeguju stil časopisnog oblikovanja svojih glasila, te i čitamo u podnaslovima da su to glasila za politiku, znanost, zakon, umjetnost i gospodarstvo. Ta najranija izdanja nisu redovita, valjalo je sakupiti materijale za pojedini broj, koji je cijeli i izgledao poput dovršene i lijepo ispričovijedane priče. Često bi se nakon nekoliko brojeva urednici financijski i tematski istrošili, te bi od najavljivanih tekstova u uvodnicima ostalo tek obećanje da će se ponovo javiti još bolji i zanimljiviji. U ovome razdoblju u Hrvatskoj izlazi čitav niz novina, prvo na stranim jezicima, a potom i na hrvatskom.»

U ovome razdoblju javljaju se npr. na njemačkom jeziku tjednik *Ephemerides Zagrebiensis* (1771); *Agramer Deutsche Zeitung*, 1786.; *Kroatisher Korespodent*, 1789. - 1790.; *Luna*, 1826.; *Agramer Zeitung*, 1826. -1912.; *Agramer Prese*, 1877. -1878.; *Agramer Tagblatt*, 1886. - 1941.; *Agramer Lloyd*, 1898. - 1908.; *Volksrecht*, 1907. - 1914.; u Karlovcu: *Der Pilger*, 1841. - 1847.; u Osijeku *Volksreder fur Vaterland ...*, 1848.; *Die Drau*, 1868. - 1929.; u Varaždinu *Der Lucifer /Svjetlonoša/*, 1848.; u Sisku: *Sudslavische Zeitung*, 1870.; u Puli: *Polaer Tagblatt*, 1906. - 1918. i dr.

Na talijanskome su tiskane, u Rijeci: *Notizie del Giorno*, 1813.; *Eco Del Littorale Ungarico*, 1843. -1845.; *L'Eco di Fiume*, 1857. - 1860.; *La Bilancia*, 1867. - 1919.; *Giornale di Fiume*, 1870. - 1871.; *Fiume*, 1882. - 1892.; *La Voce del popolo*, 1889. - 1915., 1919.; *Il Nazionale*, 1862.; u Dubrovniku: *Rimembranze della settimana*, 1848.; *L'Avvenire*, 1848. - 1849.

Prve novine na hrvatskom bile su dvojezični *Kraglski Dalmatin / Regio Dalmata* (1806. -1810.), a potom je bilo više dvojezičnih listova (*Osservatore Dalmato / Objavitelj*

²³⁶ Vinaj, M. Bibliografija osječkih novina 1848. - 1941. // Knjižničarstvo. Mrežna inačica (2003), 1-2. URL: http://www.dksb.hr/knjiznicarstvo/materijali/03_1-2_Vinaj_7.pdf (8.11.2008.)

²³⁷ Gotovo čitavo 19. stoljeće hrvatsko novinstvo obilježilo je razdoblje sjedinjenih informacija, u kojem je vrlo teško razlučiti radi li se o novinama ili pak časopisima.

dalmatinski 1867. – 1920.; *Smotra dalmatinska / La Rassegna dalmata*, 1888. – 1928.; *Socialista / Socijalista*, 1898. i dr., a u nekima su se javljali dopisi ili prilozi na hrvatskom jeziku, odnosno na njemačkom ili talijanskom u sklopu hrvatskih novina.

Nakon nekoliko neuspjelih pokušaja (1813. D.M. Bogdanić, A. Nagy; 1817. J.Š.Matić i dr.), prve hrvatske novine javile su se kao programski čin hrvatskog narodnog preporoda. Bile su to Gajeve *Novine horvatske* 1835. sa značajnim književnim prilogom *Danicom Ilirskom*. Nakon zabrane ilirskog imena (1843.) i pojačane cenzure, u Beogradu se tiska i potom krijumčari u Hrvatsku *Branislav*. Prvi dalmatinski list na hrvatskom bila je *Zora dalmatinska* (1844. – 1849.). U revolucionarnom vremenu 1848-1849. u kojem nije trebalo posebnih povlastica za njihovo pokretanje, javljaju se brojni listovi, među njima isključivo na hrvatskom: *Saborske novine*, *Slavenski jug*, narodnjačke *Jugoslavenske novine* (1850.).

Godine 1860. počinje izlaziti *Pozor* (Zagreb, 1860), poslije *Obzor* (1871-1941), najujecajniji i najdugovječniji list u Hrvatskoj – *Narodni list*, do 1920, pod utjecajem Strossmayerove Narodno-liberalne stranke. Pod utjecajem je Mažuranićeve Samostalne stranke *Domobran* (1864). Rauchova Narodno-ustavna stranka utjecala je preko Hrvatskih novina, a potom i preko otkupljenog *Agramer Zeitung*a. Stranka prava pokreće brojne listove, prvo satirički *Zvekan* (1867), potom *Hrvat* (od 1868; poslije *Hrvatska*); zatim *Hrvatska* (Zagreb, 1885- 1895), kao i *Hrvatsko pravo* (od 1885). U Dalmaciji izlazi utjecajna Supilova Crvena Hrvatska (Dubrovnik, 1891-1914), a potom u Rijeci njegov *Novi list* (1900-1907) i riječki *Novi list* (1907-1915) i unionistički dnevnik *Narod* (od 1872). Narodna stranka izdaje *Prijatelj naroda* (1888), a Unionistička *Pravi prijatelj naroda* (1891). Socijaldemokratska stranka svoje prvo glasilo *Slobodu* izdaje 1892, a Ante Radić 1899. pokreće *Dom*, pridonoseći nastanku Hrvatske pučke seljačke stranke. Neovisno o strankama izlazi u Karlovcu *Glasonoša* 1891. U Osijeku prve novine na hrvatskom *Branislav*, 1878, kao i prve hrvatske novine u Vukovaru *Sriemski Hrvat*.

Od Austro-Ugarske nagodbe 1867. idućih pedeset godina hrvatsko je novinstvo glavno oružje u borbi za reformu i dokidanje dualizma. U tome prednjači najugledniji *Obzor*, ali i brojni listovi radikalne protuhabsburške Starčevićeve Stranke prava.

Novinstvo u Hrvatskoj od početka 20. stoljeća do drugog svjetskog rata

Početak dvadesetoga stoljeća pojavljuju se u Hrvatskoj nove tiskare, jača politička oporba te se pojavljuje sve više političkih i stranačkih listova, a u novinarstvu se počinje sve više njegovati obavijesno-politički pristup. Novine se moderniziraju i u tehničkom

smislu, a bitno se mijenja i njihova koncepcija. Političke vijesti dobivaju prednost, dolaze na prednju stranicu. Novine postaju zaokupljene nacionalnom i stranačkom politikom, te prate njezine uspone i padove. Osim politike, vijest mogu biti i kulturna događanja i obiteljske tragedije, red vožnje ili obavijest o vremenu. Vijest postaje kraća, jezgrovitija, postaje važno doznati je što prije, tako da novinari izlaze iz svojih ureda gdje su stvarali tekst i počinju pisati vijesti, često izravno ili govoreći ih u telefonsku slušalicu. Izlaskom kolportera na ulice, vijest je još bliža većem broju čitatelja. Svaki dan rađa se obilje informacija, te je novine potrebno izdavati svaki dan. Novine sve više izvještavaju o tekućim zbivanjima i temama od općeg interesa.

Obavijesno – političko novinarstvo se osobito širi u razdoblju između dva svjetska rata. U ovome razdoblju javljaju se novine poput *Riječkog novog lista* (1904.) i *Novosti* (1907.) koje postaju vodeći dnevnik u međuraću. Javljaju se brojne humorističke novine, brojan radnički tisak (*Radnički prijatelj*, 1874.), novine mladih (*Luč*, 1905. -1940.; *Val*, 1912.) i novine katoličkog pokreta (*Katolički list*, 1849. – 1945.); *Hrvatska straža*, (1903. – 1918.). Nakon prvog svjetskog rata vodeći pokrajinski dnevnik toga vremena su splitsko *Novo doba* (1918.) i osječki *Hrvatski list* (1920.). KPJ pokreće u Hrvatskoj, u razdoblju legaliteta 1918. - 1920. 17 listova a od 1921. do 1940. još 65 listova i časopisa (najznačajnija je zagrebačka *Borba*, 1922. – 1929.) Diktatura 1929. godine zabranjuje sve stranačke listove, koji se obnavljaju tek četrdesetih godina dvadesetoga stoljeća.

Pred Drugi svjetski rat raste naklada dnevnim listovima, širi se krug čitatelja, novine dobivaju nove poklonike: žene i djecu, koji traže svoje priloge. Brojne rubrike o modi, književnosti, kulinarstvu uzrokovale su povećanje broja čitatelja, a novine su morale proširiti svoje obavijesno-političke vidike spomenutim temama.

Uoči napada na Jugoslaviju 1941., u Hrvatskoj izlazi 10 dnevnika koje novouspostavljena NDH ukida i pokreće svoje novine (uz ideološku *Spremnost* glavni dnevnik je *Hrvatski narod*). Tijekom drugog svjetskog rata i u NOP-u se pokreću se pokreću dnevnik od kojih će neki ostati vodeći i nakon drugog svjetskog rata, npr. *Vjesnik* (1941), *Slobodna Dalmacija* (1943), *Glas Slavonije* (1943), *Glas Istre* (1943).

Novinstvo u Hrvatskoj od drugog svjetskog rata do devedesetih godina dvadesetoga stoljeća

Nakon rata nova vlast pokreće brojne listove te svako vodeće središte ima svoje glasilo. Ujedinjavanjem *Večernjeg vjesnika* i *Narodnog lista* 1959. nastaje *Večernji list*, najtiražniji dnevnik osamdesetih i devedesetih godina dvadesetoga stoljeća u Hrvatskoj.

Listovi se ujedinjuju u velika «novinsko-izdavačka-štamarska poduzeća» - najveći Vjesnik, koja izdaju po nekoliko dnevnih novina i brojne specijalizirane novine, revije i magazine (NIŠP Vjesnik, npr: *Vjesnik*, *Večernji list*, *Sportske novosti*, *Vjesnik u srijedu*, *Plavi vjesnik*, *Svijet*, *Arena*, *Izbor*, *Studio*, *Vikend*, *Start* i dr.).

Uvođenje samoupravljanja potiče, osobito sedamdesetih godina, izdavanje novina u svakom većem poduzeću, te u gotovo svakoj općinskoj skupštini. Osnivači listova su većinom SSRNH, te osim vjerskih listova (*Glas koncila*) svi ostali zastupaju politiku SKH.

Povremena ideološka popuštanja koriste se ponajviše u tjednicima, a osobito u doba demokratizacije (*Studentski list*, *Omladinski tjednik*, *Hrvatski tjednik*, *Tlo*), a 80-tih se javlja i kritičko novinarstvo (*Danas* i *Start*, dnevници *Slobodna Dalmacija*, *Nedjeljna Dalmacija*, *Vjesnik*).

Novinstvo u Hrvatskoj od devedesetih godina dvadesetog stoljeća do danas

Uspostava demokratske vlasti u Hrvatskoj 1990. dovodi do privatizacije novina i do nove dinamike nastajanja i nestajanja listova. Stanje na medijskoj sceni neprekidno se mijenja. Proizvodi se izuzetno mnogo novinskih naslova, ali su naklade vrlo niske. Srednji, intelektualni sloj je osiromašio, ne kupuje više novine, pa ozbiljni listovi nemaju svoju tradicionalnu čitateljsku publiku. Veliki listovi bježe u senzacionalizam da bi privukli ili zadržali čitatelje, što snižava kvalitetu listova. Brojni mali, privatni novinski nakladnici pokušavaju novim izdanjima privući publiku. Negdašnji medijski mamuti, poput *Vjesnika* i *Slobodne Dalmacije* više ne postoje

Gotovo pedeset godina u Hrvatskoj se tiskao isti broj dnevnih novina: *Vjesnik*, *Večernji list*, *Sportske novosti*, *Slobodna Dalmacija*, *Novi list*, *Glas Istre* i *Glas Slavonije*. Bilo je i hibrida, kao svojedobno zagrebačko izdanje *Borbe*, latinično izdanje *Večernjih novosti*, pokušaj novog dnevnika *Zapad*. Ovi novinski naslovi nastavili su izlaziti i devedesetih godina dvadesetoga stoljeća²³⁸.

Pojava *Jutarnjeg lista* 1998. godine unijela je živost na tržište dnevnika, koji su bili podijelili tržište, interesne sfere i profilirali uređivačku politiku. *Jutarnji list* je unio posve nove elemente, razvio konkurenciju i u velikoj mjeri utjecao na promjenu

²³⁸ Svi dnevници - *Vjesnik*, *Večernji list*, *Slobodna Dalmacija*, *Novi list*, *Glas Istre* i *Glas Slavonije*, istoga su formata: A3, svi izlaze ujutro i svi imaju sličan novinarski pristup. Nema bitnih razlika u prikazivanju događaja. Nijedan list više nije izrazito ozbiljan ili izrazito zabavan, ali svi pokušavaju biti i jedno i drugo. Osim ovih šest dnevnika redovito izlazi i jedan sportski dnevnik, *Sportske novosti*, list duge tradicije i vrlo jasne uređivačke koncepcije, namijenjen ljubiteljima sporta.

novinarskih kriterija u ocjenjivanju što je vijest, što su tiražne vijesti i kako prezentirati događaje.

Bilo je još nekih pokušaja pokretanja novih dnevnih listova krajem devedesetih godina dvadesetoga stoljeća, ali nijedan nije ponovio uspjeh *Jutarnjeg lista*. Nakladnik *Nacionala* je pokrenuo novi dnevnik *Republika*, ali nije bila dugog vijeka. *Glas Istre* se u potpunosti osamostalio od *Novog lista*. U Zadru je pokrenut lokalni *Zadarski list*, a i Karlovac ima svoje dnevne novine *Karlovački list*, tako da je u jednom trenutku u Hrvatskoj bilo 12 dnevnika.

Osim dnevnih listova 90-tih godina 20. stoljeća, javljaju se osobito brojni novi tjednici, pretežito senzacionalističko – političkog, ali i zabavnog i satirički – kritičkog usmjerenja (*ST*, *Globus*, *Feral Tribune*, *Panorama*, *Glorija*, *Nacional* i dr.), a javljaju se i novi kulturni tjednici - *Vijenac*, *Hrvatsko slovo*.

Hrvatsko novinarstvo je bilo poznato po proizvodnji izuzetno uspješnih revija. Čuveni su bili *Vjesnik u srijedu*, *Danas*, *Svijet*, *Studio*, *Arena* i brojna druga izdanja koja su na novinarskom i grafičkom planu svrstavana među vrlo uspješne revije, ravnopravne inozemnim izdanjima. Danas se tradicija nastavlja još većim bogatstvom izdanja i oblika. Raskošne, kolorirane, dobro uređivane revije pretežno tiskaju privatni nakladnici, a sadržajno su vrlo raznolike: od nekoliko revija za žene, kompjutoraše, poslovne ljude pa do revija o automobilima, moru, bebama, vjenčanjima pa čak i o jet setu

U hrvatskom novinstvu, osobito kada se radi o dnevnicima i tjednicima sve više se osjećaju dva trenda – regionalizacija²³⁹ i specijalizacija²⁴⁰.

²³⁹ Potreba za informacijom je velika, naročito za lokalnom informacijom, pa i veliki, nacionalni dnevници posvećuju sve više pažnje lokalnim vijestima. Večernji list i Jutarnji list imaju vrlo razvijene regionalne kronike, uključujući i zagrebačku (Slobodna je čak tiskala zagrebačko izdanje u Zagrebu). Nova, informativno-politička izdanja, pojavljuju se pretežno u manjim sredinama, kojima nedostaje informacija. To su lokalni ili regionalni listovi, uglavnom tjednici ili mjesečnici. Radi se o klasičnim tjednim listovima, novinskog formata, jednostavne proizvodnje, informativno-političkog sadržaja, koji popunjavaju praznine nastale u informativnoj politici tzv. velikih dnevnih i tjednih listova. Oni se ne bave «visokom» politikom, već su usmjereni na vlastitu sredinu. Njihova je informacija lokalna, bliska čitateljima. Politička orijentacija tih novina izražava stavove sredine u kojoj izlaze, ali ne susteže se od kritičnosti, pronalaženja i ukazivanja na nepravilnosti, promašaje i skandale. Čitateljima pružaju sve potrebne informacije koje nemaju prigode čitati u drugim novinama: od lokalnog TV i radio programa, redova vožnje ili plovidbe, malih oglasa, rođenih, vjenčanih i umrlih.

²⁴⁰ Hrvatski su dnevници prihvatili trend tzv. sekcija, pa se gotovo svakodnevno tiskaju specijalizirani prilozi od kojih neki, poput RTV programa, bitno utječu na prodanu nakladu. Trend specijalizacije u hrvatskom novinstvu je tu najizraženiji, a rezultati su vidljivi na nakladama dnevnih listova. Privatno nakladništvo, koje se pojavilo u Hrvatskoj devedesetih godina uvidjelo je kako se u specijalizaciji nalazi prazan prostor, kojeg prijašnji izdavači nisu uočili, pa tako sada imamo čitav niz revija za žene, o hrani, o zdravlju, za kompjutoraše, za enigmatičare i mnoge druge. No, proizvodnja magazina je skupa, iako se rade na suvremenoj kompjutorskoj tehnologiji, višebojni tisak također, a o kvalitetnom papiru da ne govorimo.

Velik broj novinskih izdanja ima i svoje elektroničke inačice, primjerice: Vjesnik²⁴¹ Večernji list²⁴², Glas Slavonije²⁴³, Slobodna Dalmacija²⁴⁴, Novi list²⁴⁵, Karlovački tjednik²⁴⁶, Hrvatsko slovo²⁴⁷, Nacional²⁴⁸, Vijenac²⁴⁹.

7.3 Istraživanje: Novinske zbirke u knjižnicama, muzejima i arhivima Slavonije i Baranje

Godine 1975. Gradska knjižnica Osijek ulazi u sastav Sveučilišta i postaje središnja sveučilišna knjižnica. Ulaskom u sastav Sveučilišta nisu u potpunosti riješena pitanja djelovanja Knjižnice u sveučilišnoj funkciji, a vezana uz financiranje, kadrove, izgradnju zbirke sveučilišnog znanstvenog značaja, prostor, opremu i razvoj u cjelini. Navedeni problemi prisutni su i danas tako da se u pitanje može dovesti i postojanje sveučilišnog knjižničkog sustava. Suradnja među pojedinim knjižnicama je prilično slaba, a o suradnji vezanoj uz novinske zbirke gotovo uopće ne možemo ni govoriti. Novinsku zbirku posjeduje samo Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek, a fakultetske knjižnice novine pribavljaju samo sporadično.

Narodne knjižnice na području Slavonije i Baranje pribavljaju novine, ali u svojim fondovima trajno zadržavaju samo novine lokalnog i u ponekim knjižnicama nacionalnog karaktera. Suradnja vezana uz rad s novinskim zbirkama među narodnim knjižnicama Slavonije i Baranje uglavnom ne postoji, izuzev kada se radi o međuknjižničnoj posudbi.

Novine, osobito stare novine, izuzetno su važan dio fundusa muzeja i arhiva. No, kada se radi o suradnji unutar zajedničkog informacijskog okruženja knjižnica, muzeja i arhiva također se može reći da gotovo uopće ne postoji, osim u međuknjižničnoj posudbi.

Osmišljavanje novih oblika suradnje među knjižnicama, muzejima i arhivima Slavonije i Baranje bilo je nemoguće osmisliti bez uvida u stanje zbirke i načine rada s novinama u svim, ili barem većini knjižnica, muzeja i arhiva koji djeluju na području Slavonije i Baranje. Stoga smo osmislili i metodom anketnog upitnika proveli istraživanje među narodnim knjižnicama, muzejima i arhivima vezano uz obradbu novina –

²⁴¹ Vjesnik. URL:<http://www.vjesnik.hr/html>. (31.01.2008.)

²⁴² Večernji list. URL:<http://www.vecernji.hr/home/index.do>. (31.01.2008.)

²⁴³ Glas Slavonije. URL:<http://www.glas-slavonije.hr/>. (31.01.2008.)

²⁴⁴ Slobodna Dalmacija. URL:<http://www.slobodnadalmacija.com/20080130/index.asp>. (31.01.2008.)

²⁴⁵ Novi list. URL:<http://www.novilist.hr/>. (31.01.2008.)

²⁴⁶ Karlovački tjednik. URL:<http://www.karlovacki-tjednik.hr/>. (31.01.2008.)

²⁴⁷ Hrvatsko slovo. URL:<http://www.hkz.hr/Hslovo.htm>. (31.01.2008.)

²⁴⁸ Nacional. URL:<http://www.nacional.hr/>. (31.01.2008.)

²⁴⁹ Vijenac. URL:<http://wap.macedonia.org/vijenac/>. (31.01.2008.)

inventarizaciju i kataložnu obradbu, čuvanje i zaštitu novina, postupke preformatiranja koji se provode, te osiguranje dostupnosti i korištenje novina u knjižnicama, muzejima i arhivim. Prikupljeni podaci mogli bi predstavljati polazišnu točku za ostvarivanje zadanih ciljeva – osmišljavanje novih oblika suradnje tj. stvaranje uvjeta u kojima bi, vezano uz rad s novinama, bila ostvarena suradnja među knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje.

7.3.1 Cilj i metodologija istraživanja

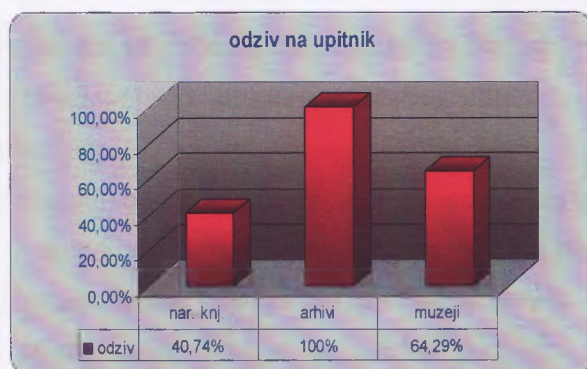
Kako smo već ranije naveli cilj našega istraživanja, a koje je provedeno u razdoblju od 1. studenoga 2007. do 15. ožujka 2008., bio je prikupiti podatke o razvoju novinstva na području Slavonije i Baranje i promotriti načine na koje knjižnice, muzeji i arhivi na ovome području izgrađuju, obrađuju, čuvaju i štite te osiguravaju dostupnost i korištenje svojim novinskim zbirkama. Podaci prikupljeni ovim istraživanjem trebali su poslužiti kao osnova pri osmišljavanju svrsishodna modela organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u knjižnicama, muzejima i arhivima na području regije Slavonije i Baranje.

Istraživanje je provedeno metodom upitnika koji je poslan u knjižnice, muzeje i arhive na području Slavonije i Baranje i to u: dvadeset i sedam narodnih knjižnica²⁵⁰, dva arhiva i četrnaest muzeja, tj. u četrdeset i tri ustanove²⁵¹. Odgovor je pristigao iz jedanaest knjižnica, dva arhiva i devet muzeja, tj. iz dvadeset i dvije ustanove. Na upitnik je dakle, odgovorilo 40,74% knjižnica, 100% arhiva i 68,34% muzeja, tj. 51,16% ustanova.

Dio pribavljenih rezultata prikupljen je samostalnim istraživačkim radom na terenu.

²⁵⁰ Fakultetskim knjižnicama Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku upitnik nije poslan. Prije slanja upitnika obavljani su razgovori s voditeljima ovih knjižnica tijekom kojih je ustanovljeno da u fakultetske knjižnice pristiže vrlo malen broj novina koje se nakon isteka kratkog vremenskog razdoblja odstranjuju iz fonda tj. da fakultetske knjižnice ne izgrađuju novinske zbirke. Ove knjižnice također ne posjeduju zbirke starih novina.

²⁵¹ Popis i adresar ustanova kojima je upitnik poslan nalazi se u Prilogu br. 1.

Grafikon br. 1: Odziv narodnih knjižnica, muzeja i arhiva na području Slavonije i Baranje na upitnik

U narednim grafikonima i tablici koja se nalazi na CD-ROM-u koji je prilog ovom radu, bit će prikazani rezultati sljedećih ustanova:

- Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek;
- narodne knjižnice: Gradska knjižnica Beli Manastir, Gradska knjižnica i čitaonica Ilok, Hrvatska narodna čitaonica i knjižnica Našice, Gradska knjižnica Orahovica, Gradska knjižnica i čitaonica Požega, Gradska knjižnica i čitaonica Slatina, Gradska knjižnica Slavonski Brod, Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci, Gradska knjižnica Vukovar, Gradska knjižnica Županja;
- muzeji: Muzej Brodskog Posavlja, Muzej grada Iloka, Muzej grada Koprivnice, Zavičajni muzej Našice, Gradski muzej Nova Gradiška, Muzej Slavonije Osijek, Gradski muzej Požega, Gradski muzej Vinkovci, Gradski muzej Vukovar;
- arhivi: Državni arhiv Osijek, Državni arhiv Slavonski Brod.

Podaci vezani uz razvoj novinstva na području Slavonije i Baranje

Vezano uz ostvarivanje prvoga cilja našega istraživanja, a to je **prikupljanje podataka o razvoju novinstva na području Slavonije i Baranje** početna točka našega istraživanja bilo je proučavanje dostupne nam literature o razvoju novinstva u Hrvatskoj počevši od kraja 18. stoljeća, kada se na našim prostorima pojavljuju prve publikacije koje, iako ne možemo govoriti o pravim novinama, sadržajima koje donose i funkcijama koje obavljaju u društvenoj zajednici imaju određene karakteristike novina, pa sve do današnjih dana.

U prethodnom poglavlju stoga smo i dali kratak prikaz razvoja novinstva u Hrvatskoj kroz četiri razdoblja:

- novinstvo u Hrvatskoj krajem 18. i tijekom 19. stoljeća;

- novinstvo u Hrvatskoj od početka 20. stoljeća do drugog svjetskog rata;
- novinstvo u Hrvatskoj od drugog svjetskog rata do devedesetih godina dvadesetoga stoljeća;
- novinstvo u Hrvatskoj od devedesetih godina dvadesetog stoljeća do danas.

No, tijekom našega istraživanja povijesnog razvoja novinstva na području Slavonije i Baranje u ovome dijelu našega istraživanja ograničili smo se na prva dva razdoblja, dakle, od pojave prvih novina na ovome području pa do kraja Drugog svjetskog rata, obuhvativši time devetnaesto i prvu polovicu dvadesetoga stoljeća. Ovo ograničenje svoje uporište nalazi u činjenici da najstarije hrvatske novine, a kako je pokazalo i istraživanje Komisije za zaštitu knjižnične građe Hrvatskoga knjižničarskog društva, ujedno predstavljaju i najugroženiji dio novinske građe u hrvatskim knjižnicama, muzejima i arhivima te je nužno ukazati na njihovo postojanje i stanje u kojemu se nalaze kako bi se pridonijelo njihovoj zaštiti kao iznimno važnog dijela hrvatske kulturne baštine.

Navedenim ustanovama stoga je poslana tablica s popisom novina koje su izlazile na području Slavonije i Baranje u 19. i prvoj polovici 20. stoljeća, a koji je nastao kao rezultat istraživanja podataka u dostupnoj nam literaturi. Radi se o sljedećim jedinicama:

- Bačić, S. Vinkovačke periodičke publikacije. // Godišnjak pododbora Matice Hrvatske u Vinkovcima. 6 (1968), str. 21-69.
- Batorović, M. Listajmo ilocke novine. // "Iteks" : informativni list radne zajednice industrija trikotaže – Ilok. 7, 66(1974)
- Blažanović, S. Novine brodskog Posavlja. Slavonski Brod : Organizacijski odbor izložbe "Brodске novine i tiskare", 1984.
- Boesendorfer, J. Povijest tipografije u Osijeku. // Građa za povijest književnosti hrvatske. XIV (1939)
- Dorn, A. Prilozi bibliografiji knjiga, novina i časopisa štampanih u Vukovaru 1867 – 1941. Vukovar : Grafičko poduzeće «Proleter», 1967.
- Elezović, S. Povijesni razvoj komuniciranja: vrste i oblici kroz stoljeća. Samobor: A.G. Matoš, 1992.
- Firinger, K. Jedan pokušaj izdavanja novina u Osijeku. // Historijski zbornik 5, 1-2(1952), str. 190-192.
- Firinger, K. Ponovo spriječen pokušaj izdavanja novina u Osijeku. // Historijski zbornik 7, 1-4(1954), str. 226-227.

- Fruk, M. Njemačko novinstvo u Osijeku. // Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice. 1997. str. 29-34.
- Fruk, M. Novinska tematika u CROATIJI (1839. – 1842). // Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice. 2003. str. 343-348.
- Fruk, M. Počeci njemačkog novinstva u Osijeku. // Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice. 1998. str. 79-83.
- Grakalić, M. Stoljeće požeškog novinstva. Požeški zbornik. 1 (1961), str. 271-274.
- Horvat, J. Povijest novinstva Hrvatske 1771-1962. Zagreb : Stvarnost, 1962.
- Izložba Periodika u Vukovaru 1868-1984 / [autori izložbe Marija Brkić, Ivanka Manojlović, Antonija Kukuljica]. Vukovar : Narodna biblioteka, 1984.
- Jareb, Mario. Njemačko novinstvo i periodika u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Godišnjak njemačke narodnosne zajednice. 2000, str.139-172.
- Kolar-Dimitrijević, M. Osječki list "Schulungsblaetter" ili savjeti slavonskim Njemcima kako da se brinu o sebi, djeci i mladeži 1942. do 1944. // Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice. 2003. str. 315-331.
- Malbaša, Marija. Bibliografija osječkih izdanja u vremenu od 1919. do 1940. godine. // Osječki zbornik. 7(1962), str. 279-350.
- Malbaša, M. Povijest tiskarstva u Slavoniji. Zagreb, 1978.
- Malbaša, Marija. Osječki bibliofil i bibliograf Oskar Friml – Antunović. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 18, 1-2(1972), str. 49-56.
- Marković, M. Brod i okolica. Vinkovci: Privlačica, 1998.
- Nedić, M. Tiskarstvo u Slavanskom Brodu. Slavonski Brod : Plamen, 1984.
- Novak, B. Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću. Zagreb : Golden marketing - Tehnička knjiga : Press data, medijska agencija HND-a, 2005.
- Novine. // Hrvatski leksikon. Zagreb : Naklada Leksikon ; Leksikografski zavod «Miroslav Krleža», 1996 – 1997, Sv. 2. 1997.
- Pavić, K. Đakovačke novine prije prvog svjetskog rata. // Đakovački vezovi. 1975. str. 10-11.
- Povijest osječkih novina : 1848. 1945. : / Marina Vinaj ; <fotografija Marin Topić ; prijevod <sažetaka> Jasenka Denin, Natalija Rikanović>. Osijek : Muzej Slavonije, 1998.
- Požar, P. Leksikon povijesti novinarstva i publicistike. Split : P. Požar, 2001.

- Rem, V. Povijesni put brodskog tiska // Brod i okolica / uredili Vladimir Rem i Joža Ščrbašić. Vinkovci : Privlačica, 1998. Str. 79-83.
- Rem, V. Povijesni put vinkovačkog novinstva. // Književna revija, 42, 1-2 (2002), str. 249 - 259.
- Rem, V. Zavičaj kao sudbina. Slavonski Brod : Riječ, 2003.
- Salihović, S. Iločke novine. // Godišnjak ogranaka Matice Hrvatske u Vinkovcima. 5(1966/1967), str. 310-316.
- Švagelj, D. «Krajišnik» prvi vinkovački tjednik. // Revija. 3, 2(1963), str. 88-92.
- Švoger, V. Sudslawische Zeitung – hrvatske novine na njemačkom jeziku. // Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice. 2003, str. 349 - 360.
- Tomac, I. Neki podaci o brodskoj lokalnoj štampi između 1894. i 1941. // Slavonski narodni kalendar čiče Grge Grgina, 1972. str. 117.
- Vinaj, M. Bibliografija osječkih novina 1848. – 1941. // Knjižničarstvo. Mrežna inačica (2003), 1-2. URL:http://www.dksb.hr/knjiznicarstvo/materijali/03_1-2_Vinaj_7.pdf (8.11.2008.)
- Vinaj, M. Branislav – prve osječke novine na hrvatskom jeziku. // Osječki zbornik. 22-23(1997), str. 245-255.
- Vinaj, M. Hemeroteka Muzeja Slavonije. // Informatica museologica. 29, 1-2(1998), str. 62-68.
- Vinaj, Marina. Novine na njemačkom jeziku tiskane u Osijeku do početka Drugog svjetskog rata. // Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice. 2002, str. 171-177.
- Vinaj, M. Osječki šaljivo-satirički listovi u Zbirci novina Muzeja Slavonije. // Osječki zbornik. 26 (2002), str. 215 – 225.

Popis nastao na temelju dostupne nam literature uspoređen je s kataložnim zapisima novinskih naslova dostupnih u skupnom katalogu hrvatskih knjižnica i katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice Zagreb te su izvršene stanovite preinake u popisu. Ove preinake prvenstveno su se odnosile na slučajeve u kojima je dolazilo do promjena naslova pojedinih novina.

Pri sačinjavanju ovoga popisa uvažavala se prihvaćena definiciju novina koju donosi *ISBD(CR): međunarodni standardni bibliografski opis serijskih publikacija i druge neomeđene građe*, a koji novine definira kao: «Serijska publikacija koja se izdaje u utvrđenim i čestim razmacima, obično dnevno, tjedno ili polutjednu i koja izvještava o tekućim zbivanjima i temama od općeg interesa». Pri tome smo uvažavali činjenicu da su moguća i izvjesna odstupanja budući se radi o naslovima koji su izlazili do 1945.

godine i koji se sadržajno nalaze na razmeđu novina i časopisa. U ovom slučaju kao relevantna se uzimala odrednica o tome donose li te publikacije informacije o tekućim zbivanjima i temama od općeg interesa. Pri tom je važno naglasiti da se svaka promjena naslova smatrala novim naslovom.

Naslovi novina na papiru raspoređeni su prema nazivu grada²⁵² u kojemu je bilo sjedište izdavača novina. Uz svaki naslov dodana je poveznica sa zapisom o papirnom obliku i zapisom o mikrofilmiranom obliku novina, ukoliko je ovaj postojao u skupnom katalogu ili katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice Zagreb. U slučaju da zapis nije pronađen ponuđen je kratak opis povijesti izlaženja novina. Poveznica sa kataložnim zapisima ili opis povijesti izlaženja novina trebao je poslužiti za lakšu identifikaciju novinskog naslova koji određena ustanova posjeduje.

Ustanove su zamoljene da fond za pojedini novinski naslov navode na sljedeći način:

- kratica za godište i broj navode se samo na početku zapisa o fondu (npr. Jg.3:Nr.47(1870);5:15-31,33-37,79-87,89-104(1872); ...);
- iza navedenih brojeva u određenom godištu navodi se godina u okrugloj zagradi (npr. 5:15-31,33-37,79-87,89-104(1872));
- pojedina godišta odvajaju se ; (npr. 5:15-31,33-37,79-87,89-104(1872);6:1-26,28-44,46-55,57-104(1872));
- neprekinuti nizovi brojeva u određenom godištu međusobno su povezani – , a međusobno su odvojeni zarezom (npr. 5:15-31,33-37,79-87,89-104(1872));
- neprekinuti niz godišta međusobno se povezuje – (npr. 38(1905)-44(1911)).

Kao rezultat ovoga dijela istraživanja nastala je Tablica br. 7: Novinski naslovi koji su u 19. i 20. stoljeću, zaključno s 1945. godinom, izlazili na području Slavonije i Baranje i koja se nalazi kao prilog ovome radu²⁵³. Podaci uneseni u ovu tablicu jednim dijelom su promijenjeni u odnosu na dani predložak. Promjene su nastale kao posljedica neposrednog uvida u novinske zbirke navedenih ustanova ili podataka koje su dostavili djelatnici ustanova u kojima je istraživanje provedeno.

Tablica sadržava sljedeće skupine podataka:

- abecedni popis gradova čija novinska izdavačka djelatnost je istraživana;
- naslov novina koje su izlazile u pojedinom gradu;

²⁵² Radi se o gradovima: Daruvar, Đakovo, Ilok, Nova Gradiška, Pakrac, Požega, Osijek, Slavonski Brod, Vinkovci, Virovitica, Vukovar.

²⁵³ Navedena tablica je zbog svoje opsežnosti priložena na CD-ROM-u.

- podaci o povijesti izlaženja novina;
- vremensko razdoblje u kojemu su novine izlazile;
- poveznicu na zapis o papirnom obliku novina u katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice Zagreb;
- poveznicu na zapis o mikrofilmiranom obliku novina u katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice Zagreb;
- fond za pojedini novinski naslov koji posjeduju ustanove koje su dostavile odgovor.

Podaci vezani uz načine na koje knjižnice, muzeji i arhivi na području Slavonije i Baranje izgrađuju, obrađuju, čuvaju i štite te osiguravaju dostupnost i korištenje svojih novinskih zbirki

Vezano uz ostvarivanje drugoga cilja našega istraživanja, a to je **utvrđivanje načina na koje knjižnice, muzeji i arhivi na području Slavonije i Baranje izgrađuju, obrađuju, čuvaju i štite te osiguravaju dostupnost i korištenje svojih novinskih zbirki** poslan je drugi dio upitnika u kojemu je postavljeno pet grupa pitanja.

Namjera postavljanja **prve grupe pitanja** bila je doznati:

- posjeduju li knjižnice, muzeji i arhivi novine na mikrofilmu te,
- posjeduju li knjižnice, muzeji i arhivi novine na CD-ROM-u.

Namjera postavljanja **druge grupe pitanja** bila je doznati podatke o obradbi **novinske građe** u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje tj.:

- inventariziraju li se novine u knjižnicama, arhivima i muzejima;
- postoji li katalog novina i u kojem obliku (lisni i/ili elektronički);
- da li je elektroničkom katalogu osiguran pristup preko web-a;
- unose li se u katalog zapisi o mikrofilmiranim novinama;
- unose li se u katalog zapisi o digitaliziranim novinama, te
- unose li se u katalog zapisi o novinama dostupnim na web-u.

Namjera postavljanja **treće grupe pitanja** bila je doznati **na koji način se u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje čuvaju i zaštićuju novine** tj.:

- čuvaju li se novine zajedno s ostalom knjižničnom građom ili u zasebnim spremištima;

- uvezuju li se novine, ulažu u zaštitne kutije ili su nezaštićene;
- nalaze li se novine na policama, na podu ili su pohranjene na neki drugi način;
- nalaze li se novine na policama vodoravno ili okomito;
- postoje li u spremištima uređaji za kontrolu i reguliranje mikroklimatskih uvjeta;
- kakvi su mikroklimatski uvjeti u spremištima papirnih novina;
- gdje su pohranjene mikrofilmirane novine;
- kakvi su mikroklimatski uvjeti u spremištima mikrofilmiranih novina;
- gdje su pohranjene novine na CD-ROM-u;
- kakvi su mikroklimatski uvjeti u spremištima novina na CD-ROM-u;
- restauriraju li se papirni originali novina te,
- koji naslovi novina su do sada restaurirani.

Namjera postavljanja **četvrte grupe pitanja** bila nam je doznati **vrši li se u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje preformatiranje novinske građe:**

- obavlja li se preformatiranje papirne novinske građe i ukoliko da, koristi li se postupak mikrofilmiranja ili pak digitalizacije;
- obavlja li se preformatiranje samostalno ili ne;
- koja oprema se koristi za mikrofilmiranje novinske građe;
- posjeduje li ustanova čitače mikrofilmova i koliko;
- koja oprema se koristi za digitaliziranje novinske građe;
- ukoliko se preformatiranje novinske građe obavlja čuvaju li se papirni originali;
- planira li se u budućnosti obavljati preformatiranje novinske građe i kojim postupkom;
- posjeduje li ustanova informatičku opremu pomoću koje se mogu koristiti novine u elektroničkom obliku te
- da li je informatička oprema dostupna korisnicima.

Namjera postavljanja **pete grupe pitanja** bila nam je doznati **više podataka o potražnji i korištenju novina u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje:**

- koliko korisnika dnevno i/ili godišnje zatraži novine;
- koji naslovi su najčešće traženi;
- postoji li potražnja za novinama starijim od 1945. godine;
- postoji li potražnja za novinama na mikrofilmu, te

- postoji li potražnja za elektroničkim inačicama novina.

Rezultati istraživanja bit će prikazani u narednom poglavlju.

7.3.2 Rezultati istraživanja

7.3.2.1 Rezultati istraživanja vezani uz razvoj novinstva na području Slavonije i Baranje

Rezultati istraživanja vezani uz razvoj novinstva na području Slavonije i Baranje prikazani su u tablicama koje slijede.

Prva tablica odnosi se na broj novinskih naslova koje su na području Slavonije i Baranje izlazile u 19. stoljeću i u 20. stoljeću, zaključno s 1945. godinom. Popis novinskih naslova nastao je na osnovu dostupne literature, zapisa o novinskim naslovima u katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu i skupnom katalogu hrvatskih knjižnica te novinskih naslova pohranjenih u baštinskim ustanovama Slavonije i Baranje. Novinski naslovi su raspoređeni prema mjestu izlaženja i vremenu izlaženja. Tablica br. 7: Novinski naslovi koji su u 19. i 20. stoljeću, zaključno s 1945. godinom, izlazili na području Slavonije i Baranje i koja je na CD-ROM-u priložena ovome radu, dopuna je ovoj tablici budući su u njoj zabilježeni i fondovi pojedinih novinskih naslova dostupnih u baštinskim ustanovama Slavonije i Baranje.

Grad	Broj novinskih naslova koje su na području Slavonije i Baranje izlazile u 19. stoljeću i u 20. stoljeću, zaključno s 1945. godinom			
	19. stoljeće	19. i 20. stoljeće	20. stoljeće	Ukupno (po gradu)
Daruvar	1			1
Đakovo	2	1	11	14
Ilok	2		4	6
Koprivnica			3	3
Našice			1	1
Nova Gradiška	1		6	7
Pakrac	1		2	3
Požega	3	1	17	21
Slavonski Brod	1		41	42
Vinkovci	4	2	36	42
Virovitica		1	8	9
Vukovar	5	2	53	60
Osijek	12	2	81	95
Ukupno	32	9	263	304

Tablica br. 4: Broj novinskih naslova koje su na području Slavonije i Baranje izlazile u 19. stoljeću i u 20. stoljeću, zaključno s 1945. godine

U Tablici br. 5: Broj novinskih naslova koji su na području Slavonije i Baranje izlazili u 19. stoljeću i u 20. stoljeću, zaključno s 1945. godinom zabilježenih u e-katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu prikazan je broj pronađenih novinskih naslova u papirnom i u mikrofilmiranom obliku. Novinski naslovi su raspoređeni prema mjestu izlaženja i vremenu izlaženja. Tablica br. 7: Novinski naslovi koji su u 19. i 20. stoljeću, zaključno s 1945. godinom, izlazili na području Slavonije i Baranje i koja je na CD-ROM-u priložena ovome radu, dopuna je ovoj tablici budući je u njoj vidljivo o kojim novinskim naslovima se radi.

Grad	NSK – e-katalog (papirni oblik)				NSK – e-katalog (mikrofilm)			
	19. st.	19./20.st.	20. st.	Ukupno	19. st.	19./20.st.	20. st.	Ukupno
Daruvar								
Đakovo	1	1	10	12				
Ilok	1		5	6				
Koprivnica			3	3				
Našice			1	1				
Nova Gradiška			7	7			1	1
Palincac	1		2	3	1		1	2
Požega	1	1	8	10			4	4
Slavonski Brod	1		27	28				
Vinkovci	2	2	30	34	1	2	24	27
Virovitica		1	7	8				
Vukovar	4	1	44	49	1		3	4
Osijek	5	2	35	42		1	7	8
Ukupno	16	8	179	203	3	3	40	46

Tablica br. 5: Broj novinskih naslova koji su na području Slavonije i Baranje izlazili u 19. stoljeću i u 20. stoljeću, zaključno s 1945. godinom zabilježenih u e-katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu

Podaci prikazani u Tablici br. 6 govore o broju novinskih naslova koji su izlazili na području Slavonije i Baranje u 19. stoljeću i u 20. stoljeću, zaključno s 1945. godinom, a koji su pohranjeni u baštinskim ustanovama Slavonije i Baranje²⁵⁴. Novinski naslovi su raspoređeni prema mjestu izlaženja i vremenu izlaženja. Tablica br. 7: Novinski naslovi koji su u 19. i 20. stoljeću, zaključno s 1945. godinom, izlazili na području Slavonije i Baranje i koja je na CD-ROMu priložena ovome radu, dopuna je ovoj tablici budući su u njoj navedeni i fondovi pojedinih novinskih naslova.

²⁵⁴ U tablici su korištene kratice za nazive pojedinih ustanova: DAO – Državni arhiv Osijek, DASB – Državni arhiv Slavonski Brod, MSO – Muzej Slavonije Osijek, MPK – Muzej Požeške kotline, MNG – Muzej Nove Gradiške, MBP – Muzej Brodskog Posavlja, GMV – Gradski muzej Virovitica, GMVu – Gradski muzej Vukovar, MGI – Muzej grada Iloka, GMVi – Gradski muzej Vinkovci, GISKO – Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek

Grad	DAO		DASB		MSO		MPK		MNG		MBP	
	19. /20.	20.	19. /20.	20.	19. /20.	20.	19. /20.	20.	19. /20.	20.	19. /20.	20.
Daruvar												
Đakovo						3						
Ilok		1				1						
Koprivnica		1										
Nasice												
Nova Gradiška							1	1	1	4		
Pakrac												
Požega						1	1	2	3		1	10
Slavonski Brod				3			3					
Vinkovci												
Virovitica						1						
Vukovar	1	4		1								
Osijek	1	2		6		9	3	47			1	

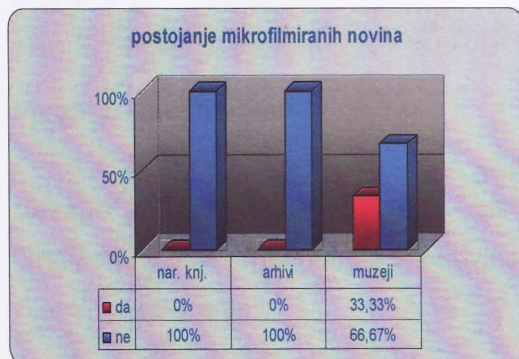
Grad	GMV		GMVu		MGI		GMVI		GISKO	
	19. /20.	20.	19. /20.	20.	19. /20.	20.	19. /20.	20.	19. /20.	20.
Daruvar										
Đakovo										
Ilok					1			2		
Koprivnica										
Nasice										
Nova Gradiška										
Pakrac										
Požega										
Slavonski Brod										
Vinkovci								1		
Virovitica	1	5	1	4						
Vukovar										
Osijek										2

Tablici br. 6. Broj novinskih naslova koji su izlazili u na području Slavonije i Baranje u 19. stoljeću i u 20. stoljeću, zaključno s 1945. godinom i pohranjenih u baštinskim ustanovama Slavonije i Baranje

7.3.2.2 Rezultati istraživanja vezani uz načine na koje knjižnice, muzeji i arhivi na području Slavonije i Baranje izgrađuju, obrađuju, čuvaju i štite te osiguravaju dostupnost i korištenje svojih novinskih zbirki

7.3.2.2.1 Postojanje mikrofilmiranih novina i novina na CD-ROM-u

Vezano uz postojanje mikrofilmiranih novina upitnikom su prikupljeni sljedeći rezultati prikazani u Grafikonu br. 2: Postojanje mikrofilmiranih novina u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje:

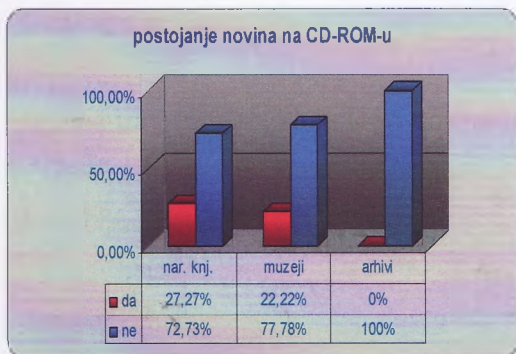

Grafikon br. 2 : Postojanje mikrofilmiranih novina u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje

Na osnovi dobivenih odgovora razvidno je da novine u mikrofilmiranom obliku postoje u tri muzeja (33,33%). U knjižnicama i arhivima ne postoje mikrofilmirane novine.

Dakle, novine u mikrofilmiranom obliku novine postoje u svega tri ustanove (13,64%).

Vezano uz postojanje novina na CD-ROM-u upitnikom su prikupljeni sljedeći rezultati prikazani u Grafikonu br. 3: Postojanje novina na CD-ROM-u u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje:

Grafikon br. 3 : Postojanje novina na CD-ROM-u u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje

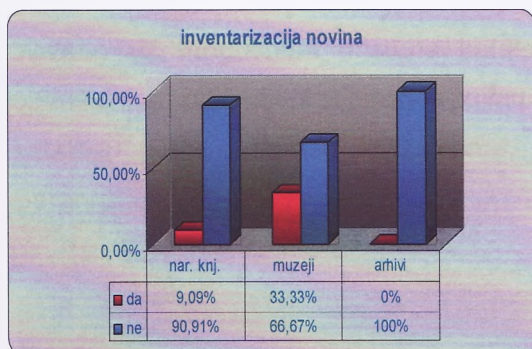
Na osnovi dobivenih odgovora razvidno je da novine na CD-ROM-u postoje u tri knjižnice (27,27%) i u dva muzeja (22,22%), a ne postoje u arhivima.

Dakle, novine na CD-ROM-u postoje u svega pet ustanova (22,73%).

7.3.2.2 Obradba novina

Inventarizacija novina

Vezano uz inventarizaciju novina upitnikom su prikupljeni sljedeći rezultati prikazani u Grafikonu br. 4 : Inventarizacija novina u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje:

Grafikon br. 4 : Inventarizacija novina u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje

Na osnovi dobivenih odgovora razvidno je da se inventarizacija novina obavlja u jednoj knjižnici (9,09%) i tri muzeja (33,33%). U arhivima inventarizacija novina se ne obavlja. Dakle, svega četiri ustanove (18,18%) ustanova obavlja inventarizaciju novina.

Katalog novinske građe

Vežano uz postojanje kataloga novina upitnikom su prikupljeni sljedeći rezultati prikazani u Grafikonu br. 5: Katalog novina u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje:

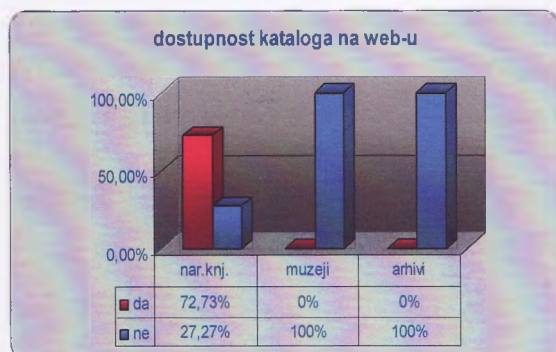

Grafikon br. 5 : Katalog novina u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje

Na osnovi dobivenih odgovora razvidno je da katalog novina postoji u dvije knjižnice (18,18%) i to u elektroničkom obliku, u jednom muzeju (11,11%) na listićima i u dva arhiva (100%) na listićima. Dakle, u dvadeset i dvije ustanove postoji pet kataloga novina (22,72%) i to dva u elektroničkom obliku (9,09%) i tri na listićima (13,64%).

Dostupnost kataloga na web-u

Vežano uz mogućnost pristupa katalogu knjižnice, muzeja ili arhiva preko web-a upitnikom su prikupljeni sljedeći rezultati prikazani u Grafikonu br. 6: Mogućnost pristupa katalogu preko web-a u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje:

Grafikon br. 6: Mogućnost pristupa katalogu preko web-a u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje

Na osnovi dobivenih odgovora razvidno je da mogućnost pristupa katalogu preko web-a postoji u osam knjižnica (72,73%), a ne postoji u muzejima i arhivima. Dakle, mogućnost pristupa katalogu preko web-a postoji u osam ustanova od dvadeset i dvije ustanove (36,37%).

Katalogiziranje mikrofilmiranih novina

Vezano uz katalogiziranje mikrofilmiranih novina upitnikom su prikupljeni sljedeći rezultati prikazani u Grafikonu br. 7: Katalogiziranje mikrofilmiranih novina u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje:

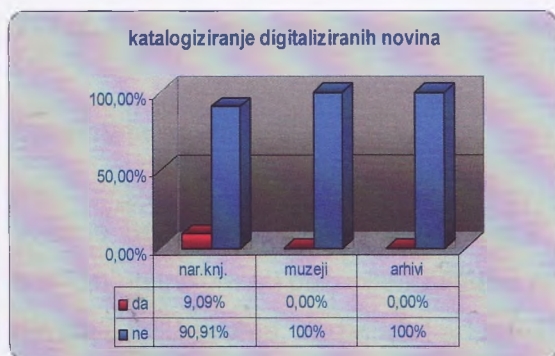

Grafikon br. 7: Katalogiziranje mikrofilmiranih novina u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje

Na osnovi dobivenih odgovora razvidno je da se katalogiziranje mikrofilmiranih novina obavlja u jednoj knjižnici (9,09%). Katalogiziranje mikrofilmiranih novina se ne obavlja u muzejima i arhivima. Dakle, katalogiziranje mikrofilmiranih novina se obavlja u jednoj od dvadeset i dvije ustanove (4,55%).

Katalogiziranje digitaliziranih novina

Vezano uz katalogiziranje digitaliziranih novina upitnikom su prikupljeni sljedeći rezultati prikazani u Grafikonu br. 8: Katalogiziranje digitaliziranih novina u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje:

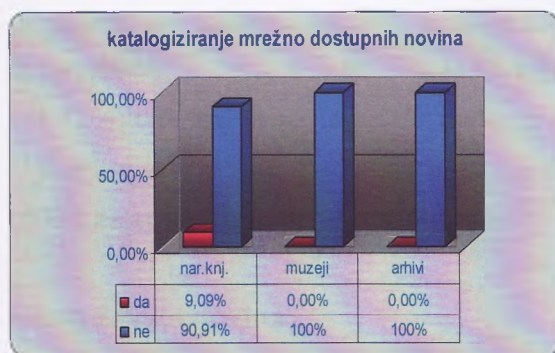

Grafikon br. 8: Katalogiziranje digitaliziranih novina u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje

Na osnovi dobivenih odgovora razvidno je da se katalogiziranje digitaliziranih novina obavlja u jednoj knjižnici (9,09%). Katalogiziranje digitaliziranih novina se ne obavlja u muzejima i arhivima. Dakle, katalogiziranje digitaliziranih novina se obavlja u jednoj od dvadeset i dvije ustanove (4,55%).

Katalogiziranje mrežno dostupnih novina

Vezano uz katalogiziranje mrežno dostupnih novina upitnikom su prikupljeni sljedeći rezultati prikazani u Grafikonu br. 9: Katalogiziranje mrežno dostupnih novina u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje:

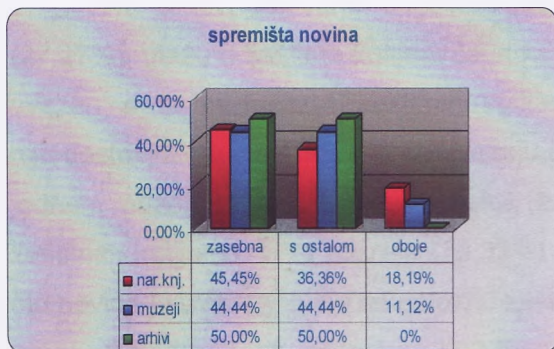
Grafikon br. 9 : Katalogiziranje mrežno dostupnih novina u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje

Na osnovi dobivenih odgovora razvidno je da se katalogiziranje mrežno dostupnih novina obavlja u jednoj knjižnici (9,09%). Katalogiziranje mrežno dostupnih novina se ne obavlja u muzejima i arhivima. Dakle, katalogiziranje mrežno dostupnih novina se obavlja u jednoj od dvadeset i dvije ustanove (4,55%).

7.3.2.2.3 Čuvanje i zaštita novina

Spremišta novina

Vezano uz to pohranjuju li se novine u zasebnim spremištima ili zajedno s ostalom građom upitnikom su prikupljeni sljedeći rezultati prikazani u Grafikonu br. 10: Spremišta novina u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje:

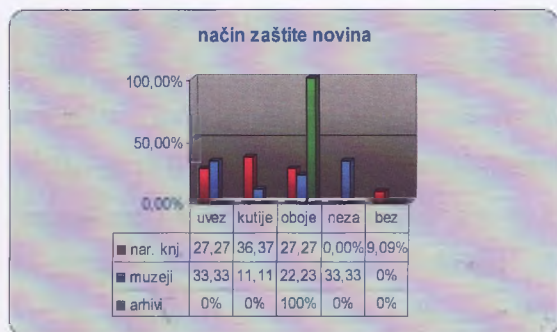

Grafikon br. 10 : Spremišta novina u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje

Na osnovi dobivenih odgovora razvidno je da se novine pohranjuju u zasebnim spremištima u pet knjižnica (45,45%), zajedno s ostalom građom u pet knjižnice (45,45%), a u jednoj knjižnici (9,10%) dio novina se nalazi u zasebnim spremištima, a dio zajedno s ostalom građom. U četiri muzeja (44,44%) novine se nalaze u zasebnim spremištima, u četiri muzeja (44,44%) zajedno s ostalom građom, a u jednom muzeju (11,12%) dio novina se nalazi u zasebnim spremištima, a dio zajedno s ostalom građom. U jednom arhivu (50%) novine se pohranjuju u zasebnom spremištu, a u jednom arhivu (50%) zajedno s ostalom građom.

Način zaštite novina

Vezano uz način zaštite novina tj. jesu li novina upitnikom su prikupljeni sljedeći rezultati prikazani u Grafikonu br. 11: Način zaštite novina u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje:

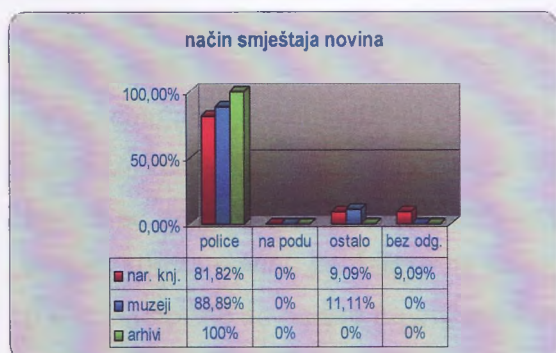
Grafikon br. 11 : Način zaštite novina u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje

Na osnovi dobivenih odgovora razvidno je da se novine uvezuju u tri knjižnice (27,27%), ulažu u zaštitne kutije u četiri knjižnice (36,37%), a u tri knjižnice dio novina je uvezan, a dio se nalazi u zaštitnim kutijama (27,27%). Jedna knjižnica na ovo pitanje nije dostavila odgovor. Novine se uvezuju u tri muzeja (33,33%), ulažu u zaštitne kutije u jednom muzeju (11,11%), u dva muzeja (22,23%) dio novina je uvezan, a dio se nalazi u zaštitnim kutijama. U tri muzeja (33,33%) novine su nazaštićene. U oba arhiva (100%) dio novina je uvezan, a dio se nalazi u zaštitnim kutijama.

Dakle, u šest ustanova (27,27%) novine se uvezuju, u pet ustanova (22,73%) novine se nalaze u zaštitnim kutijama, u sedam ustanova (31,82%) dio novina je uvezan, a dio se nalazi u zaštitnim kutijama, u tri ustanove novine su nezaštićene (13,64%), a jedna ustanova (4,55%) nije dostavila odgovor.

Način smještaja papirnih novina

Vežano uz to način smještaja papirnih novina (police, pod, ostalo) upitnikom su prikupljeni sljedeći rezultati prikazani u Grafikonu br. 12: Način smještaja novina u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje:

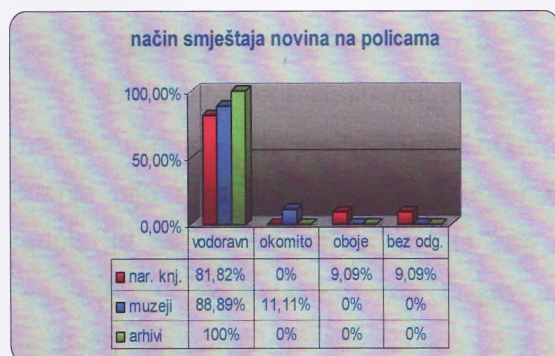
Grafikon br. 12 : Način smještaja papirnih novina u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje

Na osnovi dobivenih odgovora razvidno je da se novine pohranjuju na policama u devet knjižnica (81,82%). U knjižnicama novine se ne pohranjuju na podu. Jedna knjižnica (9,09%) odgovorila je da novine pohranjuje u drvenom ormariću, a jedna knjižnica (9,09%) na ovo pitanje nije dostavila odgovor. U osam muzeja (88,89%) novine se nalaze na policama, a u jednom muzeju (11,11%) u metalnoj kutiji. U oba arhiva (100%) novine se nalaze na policama.

Dakle, u devetnaest ustanova (86,36%) novine se nalaze na policama. Niti u jednoj ustanovi (0%) novine se ne nalaze na podu. U dvije ustanove (9,09%) novine se nalaze pohranjene na neki drugi način (drveni ormarić, metalne kutije). Jedna ustanova (4,55%) na ovo pitanje nije dostavila odgovor.

Način smještaja novina na policama

Vezano uz to način smještaja novina na policama upitnikom su prikupljeni sljedeći rezultati prikazani u Grafikonu br. 13: Način smještaja novina na policama u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje:

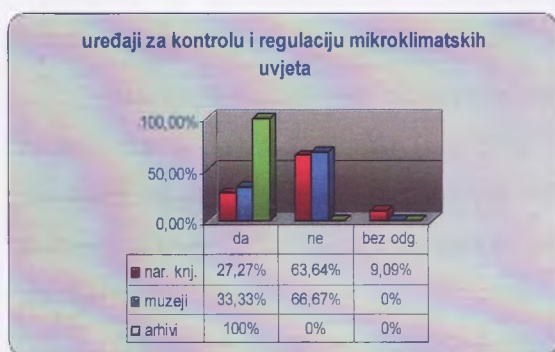
Grafikon br. 13 : Način smještaja novina na policama u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje

Na osnovi dobivenih odgovora razvidno je da se novine pohranjuju na policama vodoravno u devet knjižnica (81,82%). U knjižnicama novine se ne pohranjuju okomito na policama. U jednoj knjižnici (9,09%) novine se pohranjuju i vodoravno i okomito, a jedna knjižnica (9,09%) na ovo pitanje nije dostavila odgovor. U osam muzeja (88,89%) novine se nalaze na policama vodoravno, a u jednom muzeju (11,11%) okomito. U oba arhiva (100%) novine se nalaze na policama vodoravno. Dakle, u devetnaest ustanova (86,36%) novine se nalaze na policama vodoravno. U jednoj ustanovi (4,55%) novine se

nalaze na policama okomito. U jednoj ustanovi (4,55%) novine se nalaze na policama i vodoravno i okomito. Jedna ustanova (4,55%) na ovo pitanje nije dostavila odgovor.

Uređaji za kontrolu i regulaciju mikroklimatskih uvjeta

Vežano uz postojanje uređaja za kontrolu i regulaciju mikroklimatskih uvjeta upitnikom su prikupljeni sljedeći rezultati prikazani u Grafikonu br. 14: Postojanje uređaja za kontrolu i regulaciju mikroklimatskih uvjeta u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje:

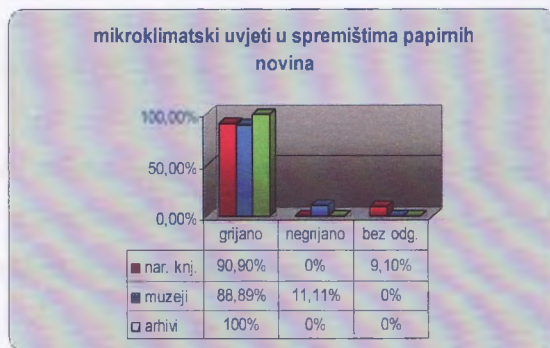
Grafikon br. 14 : Postojanje uređaja za kontrolu i regulaciju mikroklimatskih uvjeta u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje

Na osnovi dobivenih odgovora razvidno je da uređaji za kontrolu i regulaciju mikroklimatskih uvjeta postoje u tri knjižnice (27,27%). Jedna knjižnica (9,09%) na ovo pitanje nije dostavila odgovor. U tri muzeja (33,33%) postoje uređaji za kontrolu i regulaciju mikroklimatskih uvjeta. U oba arhiva (100%) postoje uređaji za kontrolu i regulaciju mikroklimatskih uvjeta. Dakle, u osam ustanova (36,36%) postoje uređaji za kontrolu i regulaciju mikroklimatskih uvjeta, a u trinaest ustanova (59,09%) ne postoje. Jedna ustanova (4,55%) na ovo pitanje nije dostavila odgovor.

Mikroklimatski uvjeti u spremištima papirnih novina

Vežano uz mikroklimatske uvjete u spremištima papirnih novina upitnikom su prikupljeni sljedeći rezultati prikazani u Grafikonu br. 15: Mikroklimatski uvjeti u

spremištima papirnih novina u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje²⁵⁵:

Grafikon br. 15 : Mikroklimatski uvjeti u spremištima papirnih novina u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije

Na osnovi dobivenih odgovora razvidno je da se papirna građa čuva u grijanim prostorima u deset knjižnica (90,90%), Jedna knjižnica (9,10%) na ovo pitanje nije dostavila odgovor. U osam muzeja (88,89%) novine se čuvaju u grijanim prostorima, a u jednom muzeju (11,11%) u negrijanom prostoru. U oba arhiva (100%) novine se čuvaju u grijanim prostorima..

Dakle, u dvadeset ustanova (90,90%) novne na papiru se čuvaju u grijanim prostorima, a u jednoj ustanovi (4,55%) u negrijanim. Jedna ustanova (4,55%) na ovo pitanje nije dostavila odgovor.

Način smještaja mikrofilmiranih novina

Vezano uz pitanje gdje su pohranjene mikrofilmirane novine, odgovor su dala tri muzeja koja ih posjeduju. Mikrofilmirane novine se u ovim muzejima nalaze u: spremištima papirnih novina, u uredskom ormaru i beskiselinskim kutijama na drvenim policama.

Mikroklimatski uvjeti u spremištima mikrofilmiranih novina

Vezano uz pitanje kakvi su mikroklimatski uvjeti u prostorima u kojima su pohranjene mikrofilmirane novine svi muzeji su odgovorili da su novine pohranjene u grijanim

²⁵⁵ Budući da uređaji za kontrolu i regulaciju mikroklimatskih uvjeta postoje u svega osam ustanova rezultati prikazani u grafikonu koji slijede odnose se na to nalazi li se novinska građa u grijanim ili negrijanim prostorima. Ustanove u kojima postoje navedeni uređaji su odgovorile da je u prostorima u kojima su pohranjene papirne novine temperatura između 18 i 21 C, a relativna vlažnost od 45% do 65%.

prostorima u kojima je temperatura između 18 i 21 C, a relativna vlažnost od 45% do 65%.

Način smještaja novina na CD-ROM-u

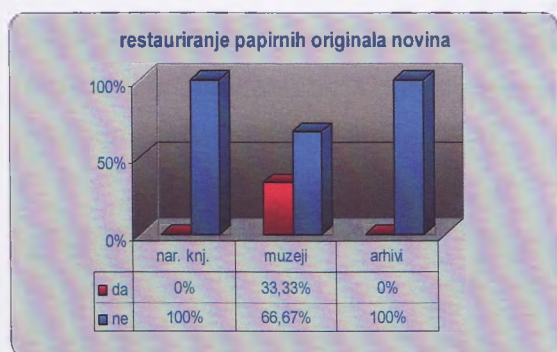
Na pitanje gdje su pohranjene novine na CD-ROM-u tri knjižnice i jedan muzej su dali odgovor da se nalaze u uredskim ormarima, a jedan muzej je dao odgovor da se nalaze u beskiseliskim kutijama na drvenim policama.

Mikroklimatski uvjeti u prostorima u kojima su pohranjene novine na CD-ROM-u

Vezano uz pitanje kakvi su mikroklimatski uvjeti u prostorima u kojima su pohranjene novine na CD-ROM-u svi muzeji su odgovorili da su novine pohranjene u grijanim prostorima u kojima je temperatura između 18 i 21 C, a relativna vlažnost od 45% do 65%.

Restauriranje papirnih originala novina

Vezano uz restauriranje papirnih originala novina upitnikom su prikupljeni sljedeći rezultati prikazani u Grafikonu br. 16: Restauriranje papirnih originala novina u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje:

Grafikon br. 16 : Restauriranje papirnih originala novina u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje

Na osnovi dobivenih odgovora razvidno je da papirne originale novina restauriraju tri muzeja (33,33%). U knjižnicama i arhivima novine se ne restauriraju.

Dakle, papirne novine se restauriraju novine u svega tri ustanove (13,64%).

Naslovi restauriranih novina

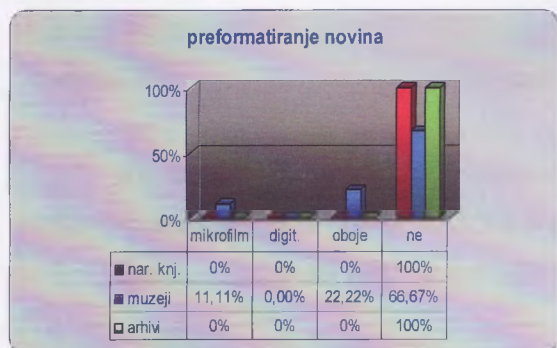
Muzeji u kojima se papirne novine restauriraju navele su u upitniku sljedeće podatke o naslovima restauriranih novina:

- Gradski muzej Koprivnica ima restaurirane sljedeće naslove zavičajnih novina koje su izlazile do 1945: Hrvatska straža, Podravac, Demokrat, Podravski glasnik, Hrvatski narod, Koprivničke novine, Koprivnički Hrvat, Domaće ognjište, Hrvatska Podravina, Hrvatsko kolo, Podravske novine ili 13 naslova odnosno 30 svezaka/godišta;
- Muzej Slavonije Osijek posjeduje sljedeće restaurirane naslove starih novina: Volsredner Für the Faterland..., Die Drau (početna godišta), Slavonische Presse (početna godišta), Esseker allgemeine illustrierte Zeitung, Esseker Lokalblatt und Landbote, Branislav;
- u Muzeju grada Požege u tijeku je restauracija Glasnika Županije požeške.

7.3.2.2.4 Preformatiranje novina

Preformatiranje novina

Vezano uz preformatiranje novinske građe upitnikom su prikupljeni sljedeći rezultati prikazani u Grafikonu br. 17: Preformatiranje novina u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje:

Grafikon br. 17 : Preformatiranje novina u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje

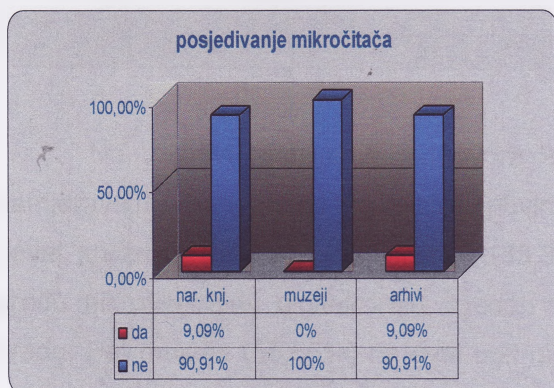
Na osnovi dobivenih odgovora razvidno je da preformatirana novinska građa postoji u tri muzeja (33,33%) i to u obliku mikrofilma u jednom muzeju (11,11%) i u obliku mikrofilma i digitaliziranom obliku u dva muzeja (22,22%). Mikrofilmirana i digitalizirana novinska građa ne postoji u knjižnicama i arhivima.

Dakle, novine u preformatiranom obliku postoje u tri ustanove (13,64%). Od toga u jednoj ustanovi (4,55%) u mikrofilmiranom obliku i u dvije ustanove (9,09%) i u mikrofilmiranom i u digitaliziranom obliku).

Pri tom je važno naglasiti da **niti jedna muzejska ustanova ne obavlja preformatiranje samostalno i stoga ne posjeduje opremu potrebnu za mikrofilmiranje novinske građe.** Također, ustanove **ne obavljaju digitalizaciju novinske građe samostalno** te u upitniku nisu dali odgovor na pitanje koju opremu koriste za digitalizaciju novinske građe.

Posjedovanje mikročitača

Vezano uz posjedovanje mikročitača upitnikom su prikupljeni sljedeći rezultati prikazani u Grafikonu br. 18: Posjedovanje mikročitača u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje:

Grafikon br. 18 : Posjedovanje mikročitača u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje

Na osnovi dobivenih odgovora razvidno je da mikročitače posjeduje jedna knjižnica (9,09%) i jedan arhiv (9,09%). Svaka ustanova posjeduje jedan mikročitač.

Dakle, mikročitači postoje u svega dvije ustanove (9,09%).

Čuvanje papirnih originala nakon provedenog postupka preformatiranja

Vezano uz čuvanje papirnih originala nakon provedenog postupka preformatiranja sva tri muzeja koja posjeduju preformatiranu građu navela su da čuvaju papirne originale.

Planovi za preformatiranje novinske građe

Vezano uz planove za preformatiranje novinske građe u budućnosti upitnikom su prikupljeni sljedeći rezultati prikazani u Grafikonu br. 19: Planovi vezani uz preformatiranje novinske građe u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje:

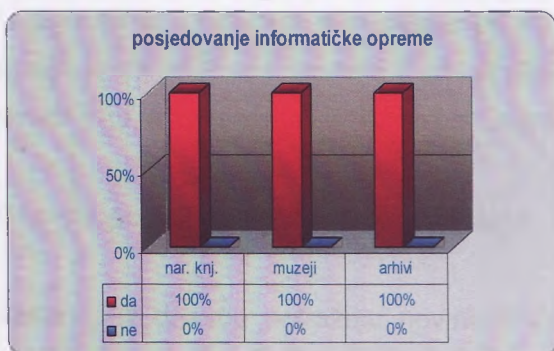
Grafikon br. 19 : Planovi vezani uz preformatiranje novinske građe u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje

Na osnovi dobivenih odgovora razvidno je da dvije knjižnice (18,18%) namjeravaju u budućnosti digitalizirati novinsku građu. Na ovo pitanje odgovor nije dalo devet knjižnica (81,82%). Tri muzeja (33,33%) izrazila su svoju namjeru da novinsku građu mikrofilmiraju i digitaliziraju, a jedan muzej (11,11%) da samo digitalizira novinsku građu. Pet muzeja (55,56%) na ovaj upit nije dalo odgovor. Oba arhiva (100%) na ovaj upit nisu dali odgovor.

Dakle, tri ustanove (13,64%) namjerava novinsku građu digitalizirati, tri ustanove (13,64%) mikrofilmirati i digitalizirati, a šesnaest ustanova (72,72%) na ovaj upit nije dalo odgovor.

Posjedovanje informatičke opreme potrebne za korištenje novina u elektroničkom obliku

Vezano uz posjedovanje informatičke opreme potrebne za korištenje novina u elektroničkom obliku upitnikom su prikupljeni sljedeći rezultati prikazani u Grafikonu br. 20: Posjedovanje informatičke opreme u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje:

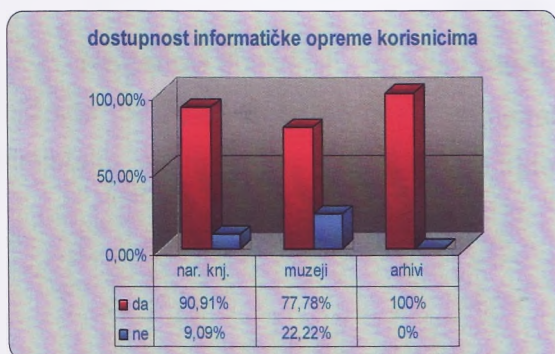

Grafikon br. 20 : Posjedovanje informatičke opreme u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje

Na osnovi dobivenih odgovora razvidno je da informatičku opremu potrebnu za korištenje elektroničkih novina posjeduju sve ustanove (100%) koje su dostavile odgovor na upitnik.

Dostupnost informatičke opreme korisnicima

Vezano uz dostupnost informatičke opreme korisnicima upitnikom su prikupljeni sljedeći rezultati prikazani u Grafikonu br. 21: Dostupnost informatičke opreme korisnicima u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje:

Grafikon br. 21 : Dostupnost informatičke opreme korisnicima u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje

Na osnovi dobivenih odgovora razvidno je da je informatička oprema dostupna korisnicima u deset knjižnica (90,91%), sedam muzeja (77,78%) i u oba arhiva (100%).

Dakle, informatička oprema je dostupna korisnicima u devetnaest ustanova (86,37%).

7.3.2.2.5 Korištenje novina

Na tri grafikona koji slijede bit će prikazan broj korisničkih upita za novine, posebno za knjižnice, muzeje i arhive. Podaci za knjižnice bit će iskazani u dnevnim veličinama, a za muzeje i arhive u godišnjim veličinama.

Dnevna potražnja novina u knjižnicama

Vezano uz dnevnu potražnju novina u knjižnicama upitnikom su prikupljeni sljedeći rezultati prikazani u Grafikonu br. 22: Dnevna potražnja novina u knjižnicama na području Slavonije i Baranje:

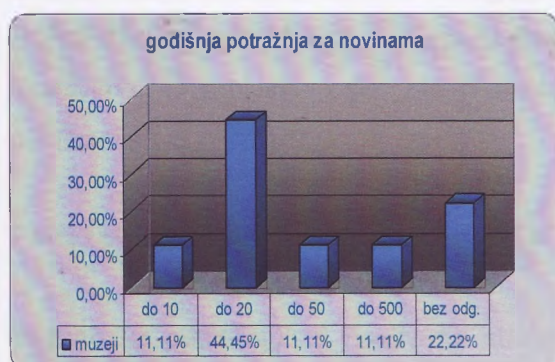

Grafikon br. 22 : Dnevna potražnja novina u knjižnicama na području Slavonije i Baranje

Na osnovi dobivenih odgovora razvidno je da se dnevna potražnja novina u četiri knjižnice (36,36%) kreće do deset primjeraka, u četiri knjižnice (36,36%) do dvadeset primjeraka, a u tri knjižnice (27,28%) do trideset primjeraka.

Godišnja potražnja novina u muzejima

Vezano uz godišnju potražnju novina u muzejima upitnikom su prikupljeni sljedeći rezultati prikazani u Grafikonu br. 23: Godišnja potražnja novina u muzejima na području Slavonije i Baranje:

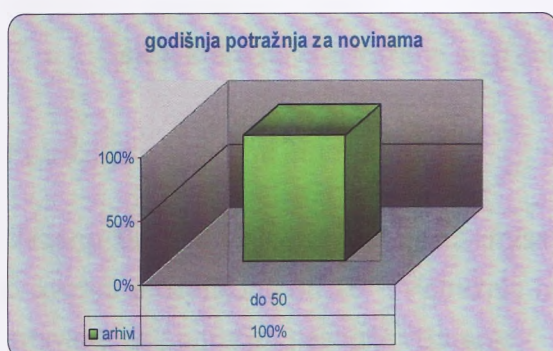

Grafikon br. 23 : Godišnja potražnja novina u knjižnicama na području Slavonije i Baranje

Na osnovi dobivenih odgovora razvidno je da se godišnja potražnja novina u jednom muzeju (11,11%) kreće do deset primjeraka, u četiri muzeja (44,45%) do dvadeset primjeraka, u jednom muzeju (11,11%) do pedeset primjeraka, a u jednom muzeju (11,11%) do petsto primjeraka. Dva muzeja (22,22%) na ovaj upit nisu dali odgovor.

Godišnja potražnja novina u arhivima

Vezano uz godišnju potražnju novina u arhivima upitnikom su prikupljeni sljedeći rezultati prikazani u Grafikonu br. 24: Godišnja potražnja novina u arhivima na području Slavonije i Baranje:

Grafikon br. 24 : Godišnja potražnja novina u arhivima na području Slavonije i Baranje

Na osnovi dobivenih odgovora razvidno je da se u oba arhiva (100%) godišnje potražnja novina kreće do pedeset primjeraka.

Najčešće tražene novine

U knjižnicama najčešće tražene novine su dnevni tisak, osobito tisak lokalnog karaktera. U muzejima korisnici iskazuju najveću potrebu za dnevnim tiskom, ali starim novinskim naslovima. U arhivima osim starih naslova dnevnoga tiska traže i stare službene publikacije.

Potražnja za novinama starijim od 1945. godine

Vezano uz potražnju za novinama starijim od 1945. godine upitnikom su prikupljeni sljedeći rezultati prikazani u Grafikonu br. 25: Potražnja za novinama starijim od 1945. u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje:

Grafikon br. 25 : Potražnja za novinama starijim od 1945. u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje

Na osnovi dobivenih odgovora razvidno je da u četiri knjižnice (36,36%) postoji potražnja za novinama starijim od 1945. godine. Stare novine traže se u osam muzeja (88,89%) i oba arhiva (100%).

Dakle, stare novine tražene su u četrnaest ustanova (63,64%).

Potražnja novina na mikrofilmu

Vezano uz potražnju novina na mikrofilmu upitnikom su prikupljeni sljedeći rezultati prikazani u Grafikonu br. 26 : Potražnja novina na mikrofilmu u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje:

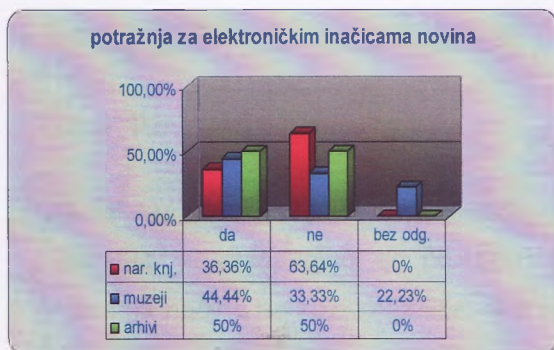
Grafikon br. 26 : Potražnja novina na mikrofilmu u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje

Na osnovi dobivenih odgovora razvidno je da u dvije knjižnice (18,18%) postoji potražnja za novinama na mikrofilmu. Novine na mikrofilmu traže se u dva muzeja (22,22%). Jedan muzej (11,11%) nije dostavio odgovor na ovaj upit. U oba arhiva (100%) ne postoji potražnja za novinama na mikrofilmu.

Dakle, novine na mikrofilmu tražene su u četiri ustanove (18,18%), a jedna ustanova (11,11%) nije dostavila odgovor na ovaj upit.

Potražnja elektroničkih inačica novina

Vezano uz potražnju elektroničkih inačica novina upitnikom su prikupljeni sljedeći rezultati prikazani u Grafikonu br. 27 : Potražnja elektroničkih inačica novina u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje:

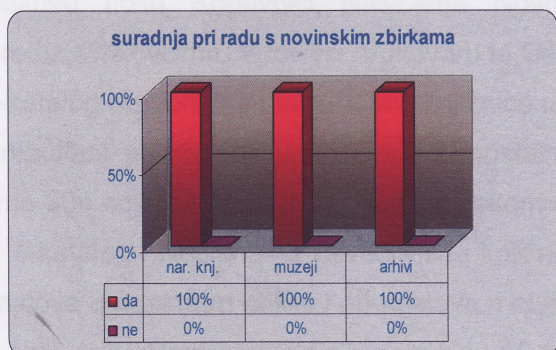
Grafikon br. 27 : Potražnja elektroničkih inačica novina u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje

Na osnovi dobivenih odgovora razvidno je da se elektroničke inačice novina traže u četiri knjižnice (36,36%), četiri muzeja (44,44%). Dva muzeja na ovaj upit nisu dostavila odgovor (22,23%). Potražnja za elektroničkim inačicama novina iskazana je u jednom arhivu (50%).

Dakle, elektroničke inačice novina su tražene u pet ustanova (22,73%), a dvije ustanove (22,23%) nisu dostavile odgovor na ovaj upit.

Mogućnost zajedničkog rada baštinskih ustanova na identifikaciji, obradbi, zaštiti i čuvanju te osiguranju dostupnosti i korištenju novinske građe

Posljednje postavljeno pitanje bilo je vezano uz mogućnost zajedničkog rada baštinskih ustanova pri obradbi, zaštiti i čuvanju te osiguranju dostupnosti i korištenju novinske građe. Rezultati prikupljeni upitnikom prikazani su u Grafikonu br. 28 : Suradnja baštinskih ustanova pri radu s novinskim zbirkama:

Grafikon br. 28 : Suradnja baštinskih ustanova pri radu s novinskim zbirkama

Sve ustanove (100%) koje su dostavile odgovor na upitnik izrazile su svoju spremnost za suradnju i zajednički rad baštinskih ustanova pri obradbi, zaštiti i čuvanju te osiguranju dostupnosti i korištenju novinske građe.

7.3.3 Diskusija

Cilj našega istraživanja bio je prikupiti podatke o razvoju novinstva na području Slavonije i Baranje, ograničavajući se pri tom na razdoblje 19. i prve polovice 20. stoljeća, te promotriti načine na koje knjižnice, muzeji i arhivi na ovome području izgrađuju, obrađuju, čuvaju i štite te osiguravaju dostupnost i korištenje svojim novinskim zbirkama. Podaci prikupljeni ovim istraživanjem trebali su poslužiti kao osnova pri osmišljavanju svrsishodna modela organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u knjižnicama, muzejima i arhivima na području regije Slavonije i Baranje.

Istraživanje je provedeno metodom upitnika. Upitnik je poslan u četrdeset i tri baštinske ustanove – knjižnice, muzeje i arhive, od kojih je na njega odgovorilo dvadeset i dvije ustanove tj. 51,16%. Ovo je odziv kojim tek djelomično možemo biti zadovoljni, uzimajući pri tom u obzir i činjenicu da su odgovori iz pojedinih ustanova pristigli nakon nekoliko ponovljenih upita. Dio pribavljenih rezultata prikupljen je i samostalnim istraživačkim radom na terenu. Na ovome mjestu svakako bismo naglasili da je u pojedinim ustanovama, a raduje činjenica da se radi o ustanovama koje posjeduju najveći broj novinskih naslova, upitnik naišao na vrlo dobar prijem.

Tijekom istraživanja prikupili smo podatke o novinskim naslovima koji su izlazili tijekom 19. i u prvoj polovici 20. stoljeća do 1945. godine, u gradovima: Daruvaru, Đakovu, Iloku, Koprivnici, Našicama, Novoj Gradišci, Pakracu, Požegi, Slavonskom Brodu, Vinkovcima, Virovitici, Vukovaru te Osijeku. Proučavajući dostupnu nam literaturu, e-katalog Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, skupni katalog hrvatskih knjižnica i rezultate pribavljene upitnikom i samostalnim istraživačkim radom na terenu pronašli smo 304 novinska naslova²⁵⁶ koji su tijekom navedena perioda izlazili u ovim gradovima. U e-katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu zabilježena su 203 novinska naslova u papirnom obliku i 46 naslova u obliku mikrofilma što upućuje na činjenicu da je u oblik mikrofilma preformatirano svega 15,13% novinskih naslova koji su u navedenom razdoblju izlazili na području regije Slavonije i Baranje. U baštinskim ustanovama na području regije Slavonije i Baranje, a čije smo podatke prikupili, pohranjeno je 137 novinskih naslova ili 43,09%.

Nadalje, u ovome nas je istraživanju zanimalo posjeduju li baštinske ustanove novinsku građu na CD-ROM-u. Rezultati istraživanja su pokazali da je novinska građa na CD-ROM-u također zastupljena u vrlo malom broju ustanova.²⁵⁷

Tijekom istraživanja, također, smo se bavili pitanjima vezanim uz obradbu, zaštitu i čuvanje, preformatiranje te dostupnost i korištenje novina u baštinskim ustanovama u regiji Slavonija i Baranja.

Vezano uz **obradbu novinske građe** rezultati istraživanja su pokazali:

- da samo četiri ustanove (18,18%) obavljaju inventarizaciju novina;
- da samo pet ustanova obavlja katalogizaciju novina (22,72%), od kojih dvije (9,09%) imaju elektronički katalog, a tri (13,64%) katalog na listićima;

²⁵⁶ Kao što smo ranije naveli svaka promjena naslova tijekom istraživanja bilježena je kao novi naslov.

²⁵⁷ Tijekom razgovora s djelatnicima ovih ustanova ustanovljeno je da se radi o Narodnim novinama - službenim novinama Republike Hrvatske

- da samo osam ustanova (36,37%) omogućava korisnicima pristup katalogu preko weba, te da su to isključivo knjižnice;
- da samo jedna knjižnica (4,55%) u svoj katalog unosi podatke o mikrofilmiranim novinama, digitaliziranim novinama i novinama dostupnim na web-u.

Na osnovi navedenih podataka možemo zaključiti da je obradba novinske građe u baštinskim ustanovama na području regije Slavonija i Baranja u samim zaćecima, osobito kada se radi o mikrofilmiranim i elektroničkim inačicama novina. Obradbi novinske građe, iako nedostatno, više pažnje se posvećuje u knjižnicama i muzejima, no u arhivima. Uzevši sve navedeno u obzir, razvidno je da je velika količina starih novinskih naslova izdanih do 1945. godine pohranjena u baštinskim ustanovama, osobito muzejima i arhivima, ali da ova građa **uglavnom nije inventarizirana i kataloški obrađena.**

Vezano uz **čuvanje i zaštitu novina** u knjižnicama, muzejima i arhivima Slavonije i Baranje rezultati istraživanja su pokazali:

- da se novine u navedenim ustanovama čuvaju u izdvojenim spremištima namijenjenim novinama (45,45%), zajedno s ostalom građom (45,45%), a u dijelu ustanova (9,10%) dio novinske građe je u zasebnim spremištima, a dio je pohranjen zajedno s ostalom građom;
- da su novine uvezane (27,27%), ali da se klasičan uvez sve više zamjenjuje ulaganjem novina u zaštitne kutije (31,82%), te da jedan dio ustanova novine isključivo ulaže u zaštitne kutije (22,73%) premda izvjestan broj ustanova novine uopće ne uvezuje, niti ulaže u zaštitne kutije;
- novine se u najvećem broju ustanova polažu na police (86,36%) i to vodoravno (86,36%);
- da većini ustanova (59,09%) ne postoje uređaji pomoću kojih se kontroliraju mikroklimatski uvjeti u prostorijama u kojima su pohranjene novine;
- da su papirne novine uglavnom pohranjene u sobnim uvjetima s grijanjem (90,90%), a novine na mikrofilmu i na tvrdim elektroničkim medijima (CD-ROM) u sobnim uvjetima s grijanjem i to u spremištima papirnih novina, u klasičnim uredskim ormarima ili na policama;
- da samo tri ustanove (13,64%) imaju restauriranu novinsku građu.

Na osnovi navedenih podataka možemo zaključiti da su u ustanovama u kojima je istraživanje provedeno novinske zbirke, kako na klasičnim medijima – papiru i mikrofilmu, tako i elektroničke inačice – CD-ROM, **pohranjene pod relativno povoljnim**

uvjetima. No, zabrinjavajuća je činjenica da u većini ustanova **ne postoje uređaji pomoću kojih se kontroliraju mikroklimatski uvjeti** u prostorijama u kojima su pohranjene novine. Broj ustanova koje imaju restauriranu staru novinsku građu je izuzetno malen, a **broj restauriranih naslova nedostatan**.

Vezano uz **preformatiranje novina** u knjižnicama, muzejima i arhivima Slavonije i Baranje rezultati istraživanja su pokazali:

- da novine u preformatirnom obliku posjeduju samo tri (33,33%) ustanove, tri muzeja, od kojih jedan u mikrofilmiranom, a dva u mikrofilmiranom i digitaliziranom obliku;
- da ni jedna muzejska ustanova ne obavlja preformatiranje samostalno i stoga ne posjeduje opremu potrebnu za mikrofilmiranje novinske građe. Također, ustanove ne obavljaju digitalizaciju novinske građe samostalno te u upitniku nisu dali odgovor na pitanje koju opremu koriste za digitalizaciju novinske građe. Ove ustanove nakon preformatiranja čuvaju papirne originale;
- da samo dvije ustanove (9,09%) posjeduju, svaka po jedan mikročitač;
- da tri ustanove (13,64%) namjeravaju novinsku građu digitalizirati, tri ustanove (13,64%) mikrofilmirati i digitalizirati, a osobito je zabrinjavajuće što šesnaest ustanova (72,72%) na ovaj upit nije dalo odgovor;
- da sve ustanove posjeduju informatičku opremu (100%), koja je uglavnom (86,37%) dostupna korisnicima.

Na osnovu navedenih podataka možemo zaključiti da baštinske ustanove na području Slavonije i Baranje provode **preformatiranje svoje novinske građe u vrlo skromnom obimu, da preformatiranje ne obavljaju samostalno i stoga ne posjeduju potrebnu opremu, da mali broj posjeduje opremu potrebnu za korištenje mikrofilmskih inačica, ali da sve ustanove posjeduju opremu potrebnu za korištenje elektroničkih inačica koja je uglavnom dostupna korisnicima. Mali broj ustanova u svoje razvojne planove uključuje i preformatiranje novinske građe.**

Vezano uz **korištenje novina** u knjižnicama, muzejima i arhivima Slavonije i Baranje rezultati istraživanja su pokazali:

- da potražnja za novinskom građom ovisi značajno o veličini mjesta u kojem se pojedina ustanova nalazi, najveća potražnja iskazana je u najvećem gradskom središtu, bez obzira radilo li se o knjižnici, muzeju i arhivu;
- da se u knjižnicama uglavnom traži dnevni tisak, pretežito lokalnog karaktera, ali i nacionalnog karaktera; u muzejima i arhivima uglavnom se traži dnevni tisak koji

je izlazio do 1945., ali lokalnog karaktera i službene publikacije koje su izlazile do 1945. godine.

- da se građa koje je izlazila do 1945. godine uglavnom traži u muzejima i arhivima, ali da je i stanovit broj knjižnica iskazao potrebu za osiguranjem dostupnosti starim novinskim naslovima, te da se ova građa traži u značajnom broju ustanova (63,64%);
- da u knjižnicama, muzejima i arhivima uglavnom ne postoji potražnja za mikrofilmiranom novinskom građom, od dvadeset i dvije ustanove, čiji podaci su obrađeni, potrebu za ovom vrstom građe iskazale su svega četiri ustanove(18,18%);
- da u knjižnicama, muzejima i arhivima postoji potražnja za elektroničkim inačicama novinske građe, više no za mikrofilmom budući je potrebu za ovom vrstom građe iskazalo devet ustanova (22,73%).

Na osnovi navedenih podataka možemo zaključiti da se u baštinskim ustanovama na području Slavonije i Baranje **traži stara novinska građa**, no da vrlo malen broj korisnika ovu građu traži u mikrofilmiranom ili digitaliziranom obliku. S obzirom da je ovakva građa već odavna u svijetu udomaćena i da sve veći broj korisnika poznaje rad na računalima postavlja se pitanje na koje je potrebno iznaći odgovor – je li ovakav slab interes odista posljedica nezainteresiranosti korisnika ili pak slabe ponude knjižnica, muzeja i arhiva.

Značajno je naglasiti da su **sve ustanove iskazale spremnost za sudjelovanje u zajedničkom radu čiji zadatak bi bio identifikacija starih novinskih naslova, njihova obradba, zaštita i čuvanje, te osiguranje dostupnosti.**

7.3.4 Zaključno

Rezultati istraživanja provedenog u knjižnicama, muzejima i arhivima Slavonije i Baranje, a vezano uz organizaciju i upravljanje novinskim zbirkama pokazali su:

- da je u 19. i 20. stoljeću, zaključno s 1945. godinom, na području regije Slavonija i Baranja izlazio znatan broj novinskih naslova (304), da Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu posjeduje znatan broj navedenih novinskih naslova - u papirnom obliku (203) i mikrofilmiranom obliku (46), te da baštinske ustanove u regiji Slavonija i Baranja, a o čijim novinskim zbirkama su podaci pribavljeni,

također posjeduju u svojim fondovima novinske naslove iz navedena razdoblja no,

- da je rad s novinskim zbirkama, a osobito vezano uz njihovu obradbu, te zaštitu i čuvanje, u baštinskim ustanovama regije Slavonija i Baranja ovom u samim začecima.

Obradba novinske građe – inventarizacija i kataložna obrada obavlja se u samo nekoliko knjižnica, muzeja i arhiva, no, ohrabrujuća je činjenica da se radi o ustanovama koje posjeduju najveće i najbogatije zbirke novinske građe.

Vezano uz zaštitu i čuvanje novina situacija je nešto povoljnija. Novinska građa je uglavnom uvezana ili uložena u zaštitne kutije te vodoravno položena na police, ali mikroklimatski uvjeti se u spremištima uglavnom ne kontroliraju i može se pretpostaviti da nisu u potpunosti zadovoljavajući. Tijekom dužeg vremenskog perioda ovakvi uvjeti pohrane mogu ipak dovesti do znatnog oštećivanja novinske građe. U odnosu na postojeći broj novinskih naslova restaurirano ih je vrlo malo.

Knjižnice, muzeji i arhivi na području Slavonije i Baranje uglavnom ne provode preformatiranje svoje građe. Tri muzejske ustanove posjeduju preformatiranu građu – mikrofilmiranu, odnosno digitaliziranu, ali vrlo mali broj naslova. Knjižnice, muzeji i arhivi su voljni intenzivirati aktivnosti na preformatiranju novinske građe, ali smatraju da je za to potrebno ostvariti niz preduvjeta – organizacijskih, kadrovskih, financijskih.

U knjižnicama, muzejima i arhivima postoji potražnja za novinskom građom, u knjižnicama za novijom, a u muzejima i arhivima za starijom. No, potražnja za novinskom građom pohranjenom na mikrofilmu ili pak u digitalnom obliku je vrlo slaba.

Uzmu li se u obzir svi navedeni pokazatelji pokazuje se i potreba za provođenjem sveobuhvatnog istraživanja vezanog uz novinske zbirke pohranjene u knjižnicama, muzejima i arhivima Slavonije i Baranje čiji bi cilj bio identifikacija novinskih naslova te stanja u kojemu se oni nalaze. Do sada provedena istraživanja, istraživanje koje je provela Komisija za zaštitu knjižnične građe Hrvatskog knjižničarskog društva, te istraživanje provedeno za potrebe ovoga rada, mogu samo ukazati na putove kojima je pri osmišljavanju načina organizacije i upravljanja novinskim zbirkama moguće krenuti. Smatramo da opsežnost i složenost ovoga zadatka nadilaze kako mogućnosti pojedinca tako i mogućnosti knjižničarske udruge.

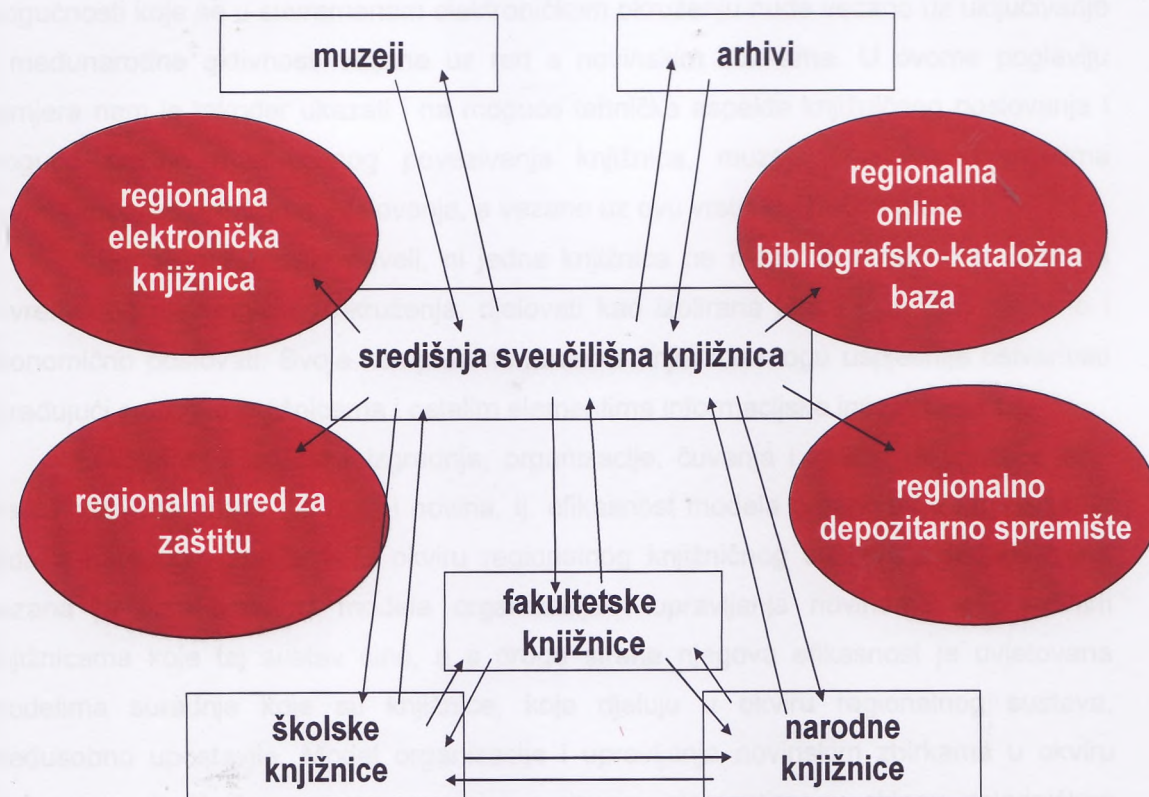
Nadalje nužnim se pokazuje intenzivirati rad na obradbi novinskih zbirki pohranjenih u knjižnicama, muzejima i arhivima Slavonije i Baranje, njihovoj zaštiti i čuvanju u papirnom obliku, preformatiranju u mikrofilmske i digitalizirane inačice kako bi

se osigurala što veća dostupnost i korištenje sadržaja i informacija pohranjenih u njima te očuvanje novinskih zbrki kao iznimno značajna dijela kako lokalne, regionalne i nacionalne tako i svjetske kulturne baštine.

Kako smo na osnovi provedenog istraživanja zaključili da su knjižnice, muzeji i arhivi na području Slavonije i Baranje pri pružanju knjižničnih usluga zasnovani na novinama na samim začetcima, do sada izgrađena informacijska infrastruktura podesan je oslonac za oblikovanje novih polazišta i usluga, a od knjižnica, muzeja i arhiva se prije svega traži da se prilagode uvjetima koje nameće novo elektroničko okruženje te da uspostave nove oblike suradnje koje se nameće kao nužnost u zajedničkom informacijskom okruženju.

8 MODEL ORGANIZACIJE I UPRAVLJANJA NOVINSKIM ZBIRKAMA U REGIONALNOM KNJIŽNIČNOM SUSTAVU NA PRIMJERU SLAVONIJE I BARANJE: tehnički aspekti knjižničnog poslovanja i načini međusobnog povezivanja knjižnica u uvjetima suvremenog elektroničkog okruženja

zajedničko informacijsko okruženje

8.1 Uvodno

Polazeći od toga da novinama, zbog mnogobrojnih funkcija u korist pojedinca i društvene zajednice poput, informativne funkcije, funkcije uvjeravanja, funkcije transmisije kulture i zabavne funkcije, kojima se mogu dodati i edukacijska funkcija, psihoterapeutska funkcija, te integrativna funkcija, raste znanstvenoistraživačka i općeobrazovna vrijednost i u knjižnicama, muzejima i arhivima postaju sve traženiji izvor znanja i informacija a time i značajna vrsta građe, namjera nam je u poglavlju koje slijedi, ukazati na mogući model organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u okviru pojedinih knjižnica regionalnog knjižničnog sustava te regionalnog knjižničnog sustava u cjelini, a u okviru zajedničkog informacijskog okruženja kojega knjižnice čine s muzejima i arhivima. Model organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u okviru regionalnog knjižničnog sustava nužno je također promotiti i u odnosu prema nacionalnom knjižničnom sustavu te u odnosu na mogućnosti koje se u suvremenom elektroničkom okruženju nude vezano uz uključivanje u međunarodne aktivnosti vezane uz rad s novinskim zbirkama. U ovome poglavlju namjera nam je također ukazati i na moguće tehničke aspekte knjižničnog poslovanja i moguće načine međusobnog povezivanja knjižnica, muzeja i arhiva u uvjetima suvremenog elektroničkog poslovanja, a vezano uz ovu vrstu knjižnične građe.

Kako smo već prije naveli, ni jedna knjižnica ne može, a posebno u uvjetima suvremenog elektroničkog okruženja, djelovati kao izolirana točka i pri tom efikasno i ekonomično poslovati. Svoje kompleksne zadatke knjižnice mogu uspješnije ostvarivati surađujući s drugim knjižnicama i ostalim elementima informacijske infrastrukture.

Efikasnost postupaka izgradnje, organizacije, čuvanja i zaštite te uporabe svih vrsta knjižnične građe, pa tako i novina, tj. efikasnost modela organizacije i upravljanja rada s novinskim zbirkama u okviru regionalnog knjižničnog sustava s jedne strane vezana je uz efikasnost modela organizacije i upravljanja novinama u pojedinim knjižnicama koje taj sustav čine, a s druge strane njegova efikasnost je uvjetovana modelima suradnje koje su knjižnice, koje djeluju u okviru regionalnog sustava, međusobno upostavile. Model organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u okviru regionalnog knjižničnog sustava ovisi i o drugim elementima u sklopu zajedničkog regionalnog informacijskog okruženja, prvenstveno tu mislimo na muzeje i arhive.

Regionalni knjižnični sustav, pa tako i onaj njegov segment koji je usmjeren prema radu s novinskim zbirkama, možemo promatati kao informacijski sustav čiji su pak podsustavi informacijski sustav sveučilišta, informacijski sustav koji čine narodne

knjižnice, informacijski sustav koji čine školske knjižnice te informacijski sustav koji čine specijalne knjižnice, napose one koje se nalaze u sastavu ustanova čija je zadaća očuvanje kulturne baštine neke zemlje, a to su muzeji i arhivi.

Regionalni knjižnični sustavi podsustavi u nacionalnog knjižničnog i informacijskog sustava, a koji možemo promatrati i kao podsustav cjelokupnog međunarodnog knjižničnog i informacijskog sustava.

Prema Velimiru Srići²⁵⁸ svaki sustav čini skup elemenata koji su međusobno tako povezani da stvaraju sređenu cjelinu, a uzajamnim djelovanjem daju određeni rezultat. Svaki sustav, pa tako i informacijski, možemo najbrže opisati kroz odgovor na tri pitanja: što je cilj informacijskog sustava, koje su funkcije informacijskog sustava i od kojih se elemenata sastoji.

Cilj je informacijskog sustava dostaviti pravu informaciju na pravo mjesto u pravo vrijeme i uz minimalne troškove.²⁵⁹

S obzirom na funkcije, informacijski sustav u načelu obavlja četiri temeljne funkcije: prikupljanje podataka, obrada podataka, pohranjivanje podataka i informacija te dostavljanje podataka i informacija korisnicima. Funkcija prikupljanja podataka podrazumijeva odgovore na pitanja: kojim se izvorima sustav služi, koji su njegovi ulazni podaci i kako će se vršiti priprema, prikupljanje i unošenje podataka. Prikupljeni podaci obrađuju se u skladu s potrebama korisnika tj. na njima se vrše operacije pretvorbe, sažimanja ili raščlanjivanja. Prikupljeni podaci se zatim pohranjuju radi kasnijeg korištenja ili se odmah dostavljaju korisnicima.²⁶⁰

U knjižničnom poslovanju ove funkcije odgovaraju izgradnji knjižničnih zbirki, u našem slučaju zbirke novina, njihovoj obradbi, zaštiti i čuvanju te osiguravanju dostupnosti tj. korištenju ovih zbirki.

Da bi uspješno obavljao spomenute funkcije i ostvario navedene ciljeve informacijski sustav posjeduje odedenu strukturu koja, najopćenitije gledano, predstavlja sintezu četiriju neophodnih elemenata.²⁶¹

- hardware – materijalna osnovica koju čine informacijska tehnologija, npr. elektronička računala, radne stanice, modemi, fizičke linije za komunikaciju;

²⁵⁸ Srića, V. Informatički inženjering i menadžment. Zagreb : Društvo za razvoj informacijske pismenosti, 1991. Str.21.

²⁵⁹ Isto, Str. 21.

²⁶⁰ Isto, Str. 174.

²⁶¹ Isto, Str. 175.

- softwae nematerijalni elementi u obliku programskih rješenja, rutina il metoda na kojima se temelji primjena hardwarea;
- lifeware – ljudi koji rade s informacijskim tehnologijama, bilo kao knjižničari, profesionalni informatičari ili pak kao korisnici rješenja informacijskog sustava;
- orgware – organizacijski postupci, metode i načini vezanja prethodne tri komponente u skladnu i funkcionalnu cjelinu.

Kako u suvremenoj obradi informacija ključnu ulogu igraju mreže i koncepti povezivanja korisnika s informacijskim resursima i tehnologijama, neovisno o njihovom fizičkom smještaju javlja se i peta komponenta:

- netware koncepcija i realizacija komunikacijskog povezivanja svih elemenata sustava u skladnu cjelinu.

Moderan sustavski pristup, za razliku od analitičkog, promatra organizaciju kao sustav. Stoga smatramo da i model organizacije rada s novinama na razini odjela periodike u pojedinačnim knjižnicama pa sve do nacionalne razine, možemo promatrati kao sustave koji trebaju biti koncipirani u skladu s načelima sustavskog pristupa. Među osnovna načela sustavskog pristupa možemo nabrojiti sljedeće:²⁶²

- načelo kompleksnosti – sustav nije monolitan nego se sastoji iz više podsustava. Smisao kompleksnog zajedničkog djelovanja podsustava u okviru cjeline nalazi se u mogućnosti ostvarenja sinergičkog efekta. To znači da sustav kao cjelina svojim funkcioniranjem daje više nego što je suma efekata svih podsustava promatranih zasebno;
- načelo integralnosti – sustav kao cjelinu njegovih podsustava treba izgrađivati u skladu s integralnom jedinstvenom koncepcijom;
- načelo dinamičnosti – sustav mora omogućavati dinamično prilagođavanje organizacije koju opskrbljuje informacijama, promjenama u njenoj okolini. Dinamičnost treba promatrati kao dijalektički odnos stabilnosti i elastičnosti sustava pri čemu je cilj i elastičnog i stabilnog sustava održati konstantne odnose između ključnih varijabli od kojih zavisi djelovanje i opstanak tog sustava;
- načelo interdisciplinarnosti – projektiranju i izgradnji informacijskog sustava potrebno je prilaziti s različitih stanovišta, korištenjem dostignuća brojnih znanstvenih disciplina i praktičnih spoznaja;

²⁶² Isto. Str. 38.

- načelo orijentiranosti odlučivanju – sustav ima svrhu osigurati informacijsku podlogu za donošenje upravljačkih i poslovnih odluka;
- načelo otvorenosti – pri projektiranju i izgradnji informacijskog sustava treba uzeti u obzir sve komunikacijske partnere u sustavu i izvan njega. Komunikacijska otvorenost sustava važna je pretpostavka njegovog razvoja i opstanka.

Kao što smo već naveli efikasnost modela organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u okviru regionalnog knjižničnog sustava te zajedničkog informacijskog okruženja koje knjižnice čine s muzejima i arhivima ovisi i o modelu organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u pojedinim knjižnicama, muzejima i arhivima. Stoga ćemo u narednom poglavlju pokušati ukazati i na moguće modele organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u pojedinim knjižnicama, muzejima i arhivima na području regije Slavonija i Baranja.

Osim toga namjera nam je u narednom poglavlju ukazati i na one funkcije koje se u okviru knjižničnog sustava i zajedničkog informacijskog okruženja mogu obavljati na regionalnoj razini. Smatramo da se ove djelatnosti prvenstveno mogu vezati uz uspostavljanje regionalne elektroničke knjižnice i uspostavljanje regionalnog elektroničkog skupnog kataloga koji će obuhvaćati i novinske zbirke.

Već smo ranije naveli da će se knjižnice, muzeji i arhivi, bez obzira na sve veći broj elektroničkih novina, i u budućnosti baviti izgradnjom zbirke novina na tradicionalnim medijima – papiru i mikrofilmu. Stoga ćemo u narednom poglavlju govoriti i o osnivanju regionalnog ureda za zaštitu knjižnične, muzejske i arhivske građe te regionalnog depozitarnog spremišta.

Efikasnost modela organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u okviru jedne knjižnice, muzeja i arhiva ili pak cijele regije neosporno ovisi o načinu na koji je organiziran nacionalni knjižnični, odnosno informacijski sustav što pak utječe i na mogućnosti uključivanja u poslovanje s novinskim zbirkama na međunarodnoj razini, osobito u uvjetima suvremenog elektroničkog okruženja. Namjera nam je, u ovome poglavlju, ukazati i na ove mogućnosti.

8.2 Organizacija i upravljanje novinskim zbirkama u pojedinim knjižnicama regionalnog knjižničnog sustava

U okviru regionalnog knjižničnog sustava djeluje čitav niz knjižnica koje obavljaju različite funkcije – središnja sveučilišna knjižnica, fakultetske knjižnice, narodne knjižnice, školske knjižnice, specijalne knjižnice.

Namjera nam je u poglavlju koje slijedi govoriti o funkcijama i zadaćama pojedinih vrsta knjižnica koje djeluju u okviru regionalnog knjižničnog sustava sukladno *Zakonu o knjižnicama*²⁶³, *Standardima za visokoškolske knjižnice*²⁶⁴, *Standardima za narodne knjižnice*²⁶⁵, *Standardu za školske knjižnice*²⁶⁶, *Hrvatskom standardu za specijalne knjižnice*²⁶⁷, UNESCO-vom *Manifestu za narodne knjižnice*²⁶⁸ i UNESCO-vom *Manifestu za školske knjižnice*²⁶⁹ te iznijeti naša promišljanja o mogućim modelima organizacije poslovanja s novinskim zbirkama u ovim knjižnicama.

8.2.1 Funkcije koje obavljaju pojedine vrste knjižnica u okviru regionalnog knjižničnog sustava

Prema *Standardima za visokoškolske knjižnice u Republici Hrvatskoj* sveučilišni knjižnični sustav dio je obrazovne i znanstvenoistraživačke infrastrukture i bitan sastavni dio svakog obrazovnog, znanstvenoistraživačkog i stručnog rada na sveučilištu. **Središnja knjižnica i njoj pridružene knjižnice pojedinih fakulteta i visokih škola i njima pridruženih odjela, samostalni odjela, studija i dr.** predstavljaju komunikacijska središta preko kojih se posreduju znanstvene i stručne informacije koje su rezultat znanstvenoistraživačkog procesa na sveučilištu, stručne obradbe vlastitih fondova,

²⁶³ Zakon o knjižnicama. // Narodne novine. 105(1997) ili URL:<http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/267274.html> (7.11.2008.)

²⁶⁴ Standardi za visokoškolske knjižnice u Republici Hrvatskoj. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 33, 1-4(1990), 201-210.

²⁶⁵ Standardi za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 43, 3(2000), str. 163-188. ; vidi također Narodne novine 58(1999) ili URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/270810.html> (15.08.2008.)

²⁶⁶ Standard za školske knjižnice. // Narodne novine. 34(2000) ili URL:<http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2000/0698.htm>. (15.08.2008.)

²⁶⁷ Hrvatski standardi za specijalne knjižnice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 35, 3-4(1992), str. 258-279.

²⁶⁸ UNESCOv Manifest za narodne knjižnice 1994.

URL:http://dzs.ffzg.hr/text/UNESCOv_manifest_za_narodne_knjiznice.htm. (18.08.2008.)

²⁶⁹ UNESCOv Manifest za školske knjižnice. 2006. URL: <http://dzs.ffzg.hr/text/unesco.pdf>. (18.08.2008.)

stručne obradbe fondova relevantnih knjižnica u zemlji i inozemstvu, stručnog rada u raznim informacijsko – referalnim jedinicama i službama obradbe znanstvenih informacija.

Osnovni cilj cijelog sustava kao i svake knjižnice koja u njemu djeluje, vezano uz rad s novinama, jest: zadovoljavanje potreba studenata za građom/informacijama u sklopu njihovih obrazovnih potreba kako u okviru određenog nastavnog plana i programa, tako i općenito, zadovoljavanje potreba nastavnog osoblja za suvremenom građom / informacijama potrebnim u njihovom (obrazovnom) radu, zadovoljavanje potreba za građom/informacijama u sklopu znanstveno-istraživačkog rada na sveučilištu.

Standardi za visokoškolske knjižnice u Republici Hrvatskoj govore o zadaćama koje u okviru sveučilišnog knjižničkog sustava obavljaju središnja sveučilišna knjižnica te fakultetske knjižnice.

Zadaće središnje sveučilišne knjižnice u ovome sustavu jesu: kordinacija izgradnje i održavanja sveučilišnih sveučilišnih knjižničkih fondova novina. U tu svrhu središnja sveučilišna knjižnica vodi i održava središnju datoteku deziderata, izrađuje liste prinova i preporučne liste; osigurava dostupnost zbirci novina na sveučilištu stvaranjem baza podataka (bibliografska kontrola, formalna i sadržajna obradba građe samostalno odnosno u suradnji sa članicama sustava) te uspostavljanje i održavanje središnjih datoteka od interesa za sve članice knjižničkog sustava i uz njihovu pomoć (normativne datoteke autora i predmeta, i sl.)

Zadaće fakultetskih knjižnica u okviru sveučilišnog knjižničkog sustava su: izgradnja zbirki novina koja uključuje istraživanje, praćenje potreba i zahtjeva korisnika, analiza i struktura i sadržaja fondova sveučilišta i srodnih knjižnica, izgradnja i vođenje nabavne politike, selekcija građe, vođenje deziderate, predakcesije i akcesije, pročišćavanje i evaluacije zbirki; sudjelovanje u stručnoj obradbi novina prema mogućnostima (kooperativna obradba); izrada specijalnih bibliografija, uspostavljanje baz podataka, priručnih kartoteka i biltena prinova.

Zadaće **narodne knjižnice** prema UNESCO-vom *Manifestu za narodne knjižnice* vežu se uz stvaranje i jačanje čitalačkih navika kod djece od rane dobi; podupiranje osobnog obrazovanja za koje se odlučuje pojedinac, kao i formalnog obrazovanja na svim razinama; stvaranje mogućnosti za osobni kreativni razvoj; poticanje mašte i kreativnosti djece i mladih ljudi; promicanje svijesti o kulturnom nasljeđu, uvažavanju umjetnosti, znanstvenih postignuća i inovacija; osiguranje pristupa kulturnim izvedbama

svih izvođačkih umjetnosti; gajenje dijaloga među kulturama i zastupanje kulturnih različitosti; podupiranje usmene tradicije; osiguranje pristupa građana svim vrstama obavijesti o svojoj zajednici; pružanje primjerenih obavijesnih službi mjesnim poduzećima, udrugama i interesnim skupinama; olakšavanje razvitka obavijesnih vještina i kompjuterske pismenosti; podupiranje i sudjelovanje u programima razvijanja pismenosti namijenjenima svim dobnim skupinama i iniciranje takvih programa, kad je potrebno. Stoga zadaće narodne knjižnice prema *Standardima za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj*, a vezano uz rad s novinskim zbirkama, obuhvaćaju nabavu, stručnu obradu, čuvanje i zaštitu novina, izradu biltena, kataloga, bibliografija i drugih informacijskih pomagala, sudjelovanje u izradi skupnih kataloga i baza podataka, omogućavanje pristupačnosti novina i informacija pohranjenih u njima korisnicima, osiguravanje korištenja i posudbe novina te protoka informacija, pomoć korisnicima pri izboru i korištenju novina, informacijskih pomagala i izvora, kao i vođenje dokumentacije i statistike o novinama i korisnicima, te o poslovanju.

Prema *Standardima za školske knjižnice u Republici Hrvatskoj* zadaće **školske knjižnice** vežu se uz: promicanje i unapređivanje svih oblika odgojno-obrazovnog procesa; stvaranje uvjeta za učenje; mogućnost prilagodbe prema različitim oblicima učenja i očekivanjima sudionika u procesu učenja; pomoć učenicima u učenju, poticanju istraživačkog duha i osobnog prosuđivanja; poticanje odgoja za demokraciju; razvijanje svijesti o vrijednostima nacionalne kulture, posebno jezika, umjetnosti i znanosti te vrijednosti multikulturalnosti; stvaranje uvjeta za interdisciplinarni pristup nastavi te poticanje duhovnog ozračja škole. Pri ostvarivanju navedenih zadaća novinska građa u školskim knjižnicama može poslužiti kao koristan izvor informacija.

Specijalne pak knjižnice, među kojima nas posebno u ovome radu zanimaju muzejske i arhivske knjižnice, a prema *Hrvatskim standardima za specijalne knjižnice*, jednim dijelom svoje djelatnosti pridonose organizacijskim ciljevima i koristi muzeja i arhiva čiji su sastavni dio, a dijelom se uključuju u znanstveno i stručno područje izvan područja djelovanja matične organizacije, na koje ga usmjerava djelatnost njene vlastite organizacije. Stoga muzejske i arhivske knjižnice, a vezano uz organizaciju i upravljanje novinskim zbirkama obavljaju sljedeće poslove: sustavno izgrađuju fond novinskih zbirki, osobito stare novinske građe, stručno i tehnički obrađuju novinsku građu, zaštićuju i čuvaju novinski građu te osiguravaju dostupnost i korištenje novinske građe pružajući pri tom informacijsko – referalne usluge zasnovane na novinama, obavljaju posudbu i međuknjižničnu posudbu ove vrste građe, a prema utvrđenom pravilniku o posudbi,

obavljaju izdavačku djelatnost, te prikupljaju i distribuiraju statističke podatke u svrhu evaluacije kvalitete zbirke novinske građe koju posjeduju.

Količina novinske građe koju navedene knjižnice posjeduju i poslovi kojima se bave vezano uz izgradnju, obradbu, čuvanje i zaštitu te osiguravanje dostupnosti i korištenje zbirke novina, značajno variraju opsegom i složenošću, a o čemu će ovisiti i modeli organizacije i poslovanja ovom vrstom građe.

8.2.2 Model organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u pojedinim knjižnicama regionalnog knjižničkog sustava

Namjera nam je u poglavlju koje slijedi ukazati na moguće načine organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u pojedinim vrstama knjižnica regionalnog knjižničkog sustava, te zajedničkog informacijskog okruženja kojega čine s muzejima i arhivima, prvenstveno onima u kojima, prema našem mišljenju, novine imaju velik značaj kao izvor informacija i koje stoga i posjeduju značajnije novinske zbirke, kako kvantitativno, tako i kvalitativno.

Jedno od pitanja koje se nameće pri organizaciji poslovanja s novinskim zbirkama, kada se radi o knjižnicama koje posjeduju ili pak pribavljaju velike količine novinske građe, a osobito u uvjetima elektroničkog okruženja i globalne informacijske infrastrukture, jest je li pogodnije rad s novinskom građom zasnovati na centraliziranom ili decentraliziranom načelu tj. obavljati rad s novinskom građom u okviru zasebnog odjela, u kojemu se ujedno obavlja i rad s ostalim serijskim publikacijama ili zasnovati model organizacije rad s novinskom građom na funkcionalnom načelu tj. stvarati zasebnu službu nabave, odjel obradbe, čitaoničke prostore za novine ili pak imati zajedničku nabavu, obradbu i čitaoničke prostore za omeđene publikacije te za novine i ostale serijske publikacije.

Ukoliko se rad s novinskim zbirkama, u knjižnicama koje primaju velike količine novinske građe²⁷⁰ smatramo da je prikladnije organizaciju i upravljanje novinskim zbirkama zasnovati na decentraliziranom, funkcionalnom principu što znači da:

- u službi nabave, u kojoj se obavlja i kontrola pristizanja novina, postoje paralelni odsjeci koji se bave nabavom omeđenih pulikacija te novina i ostalih serijskih publikacija;

²⁷⁰ U Hrvatskoj velike količine novinske građe primaju uglavnom knjižnice koje ovu građu primaju mehanizmom obveznog primjerka. U Slavoniji i Baranji radi se o Gradskoj i sveučilišnoj knjižnici Osijek.

- obradba se obavlja unutar jednog odjela koji ima tri odsjeka – za tehničku i formalnu obradbu novina i ostalih serijskih publikacija, za tehničku i formalnu obradbu omeđenih publikacija te za sadržajnu obradbu novina i ostalih serijskih publikacija te omeđenih publikacija;
- čitaonički se prostori organiziraju sukladno potrebama korisnika za određenim tipom informacija npr. ukoliko korisnik traži određenu novinsku građu za potrebe znanstvenoistraživačkog rada, korištenje novina se može osigurati u čitaonicama studijskih odjela koje mogu biti zajedničke za sve vrste građe ili pak, a zbog specifičnih velikih novinskih formata i teškoća vezanih uz njihovu manipulaciju, odvojeni prostori, a čitanje dnevnog tiska da se osigura u čitaonicama posebno namijenjenim za to;
- informacijsko-referalna služba, a koja daje i informacije o novinskim zbirkama, bude jedinstvena za cijelu knjižnicu.

Uz osnovnu zbirku novina u ovim knjižnicama se mogu osnivati i posebne zbirke novina – npr. zavičajne novine, službene publikacije. Ovisno o veličini ovih zbirki, one će se moći koristiti u čitaonicama studijskog odjela ili pak zasebnim čitaonicama

Zbog velike količine i velikog obima sve novine ne mogu biti u slobodnom pristupu. U slobodnom pristupu mogao bi se nalaziti tekući mjesec odabranih novinskih naslova, a u zatvorenim spremištima ostatak novinske građe. U depozitarno spremište otpremala bi se izlučena građa.

Model organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u knjižnicama koje primaju velike količine novinske građe prikazali smo u Grafikonu br. 29.

Kada govorimo o ostalim knjižnicama regionalnog knjižničnog sustava, prvenstveno tu mislimo na manje narodne, fakultetske, školske i specijalne knjižnice, moramo imati na umu da u sve ove knjižnice ne pristižu velike količine novinskih naslova. U ove knjižnice, a ovisno pak o njihovim funkcijama i zadaćama, pristižu nacionalne, regionalne i lokalne dnevne novine, tjednici i dvotjednici te novine namijenjene djeci i zadovoljavanju potreba nacionalnih manjina. Ove knjižnice, osim muzejskih i arhivskih, nemaju obvezu, a smatramo niti prostornih, kadrovskih i financijskih mogućnosti, čuvanja ove građe. Ova novinska građa se, osim onih naslova koji imaju lokalni značaj, uglavnom po isteku određenog vremenskog perioda odstranjuje iz fonda knjižnice. Stoga je model organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u ovim knjižnicama preporučljivo zasnivati na decentraliziranom načelu, tj. poslovi vezani uz nabavu novinske građe se obavljaju u službi nabave, poslovi vezani uz obradbu novinske građe se obavljaju u službi obradbe,

a dostupnost i korištenje se organizira u čitaoničkim prostorima, primjereno mogućnostima svake od ovih knjižnica.

Na ovome mjestu važnim smatramo promotriti i na koji način je moguće, prema našem mišljenju, organizirati poslovanje s novinskim zbirkama u narodnim knjižnicama, vezano uz poslove koji se obavljaju u matičnoj knjižnici te pojedinim ograncima. U matičnoj knjižnici obavljaju se poslovi vezani uz izgradnju zbirke novina, obradbu te zaštitu i čuvanje zbirke novina, a vezano uz one naslove koji trajno ostaju u fondu te osiguranje dostupnosti i korištenje. U dječjem odjelu i pojedinim ograncima narodne knjižnice mogu se osigurati čitaonički prostori u kojima će biti korištena novinska građa zajedno s ostalim vrstama knjižnične građe. U svim čitaoničkim prostorima poželjno je osigurati pristup internetu, pa tako i regionalnoj elektroničkoj knjižnici. Broj pristupnih mjesta ovisit će svakako o iskazanim potrebama korisnika i mogućnostima koje određene knjižnica ima.

Kada govorimo o specijalnim knjižnicama, a vezano uz rad s novinama prvenstveno tu mislimo na knjižnice koje se formiraju u sastavu muzeja i arhiva, moramo imati na umu da je u njima prvenstveno smještena stara novinska građa te da ove ustanova imaju obvezu njezina trajna čuvanja. U ovim knjižnicama također je rad s novinskim zbirkama poželjno zasnivati na funkcionalnom načelu, uzimajući u obzir činjenicu da arhivi i muzeji, barem kada je o Hrvatskoj, a osobito o Slavoniji i Baranji riječ, vrlo rijetko imaju knjižnicu kao zasebnu organizacijsku jedinicu, ukoliko knjižnica postoji najčešće u njoj radi samo jedan knjižničar koji i obavlja sve poslove vezane kako uz novinske zbirke tako i ostale knjižnične zbirke. Uspostavljanje suradnje s ostalim knjižnicama na području regije znatno bi pridonijelo rasterećivanju i podizanju kvalitete rada ovih knjižničara.

Pri poslovanju s novinskim zbirkama knjižnice, muzeji i arhivi se suočavaju s nizom problema uzrokovanih složenošću rada s novinama, a vezanim uz izgradnju zbirke novina, obradbu zbirke novina, a napose vezano uz zaštitu i čuvanje zbirki novina te osiguravanje njihove dostupnosti i čuvanje. U uvjetima globalne informacijske infrastrukture i pojave velikog broja novinskih naslova, ovi problemi se još više usložnjavaju, osobito u segmentima rada vezanim uz izgradnju zbirki novina i njihovu obradbu, ali istovremeno knjižnicama omogućavaju i brojne prednosti, napose one vezane uz osiguravanje dostupnosti velikom broju novinskih naslova, kako onih koji su izvorno nastali na elektroničkom mediju tako i onih koji su nastali preformatiranjem papirnih ili mikrofilmskih inačica novina, te zaštitu i čuvanje novina.

Sve izraženiji prodor informacijske tehnologije u knjižnice omogućava knjižnicama da organizaciju i upravljanje novinskim zbirkama promisle s potpuno novih polazišta. Novom elektroničkom okruženju primjereniji je funkcionalan pristup organizaciji i upravljanju novinskim zbirkama nego klasičan način, u okviru pojedinih odjela. Funkcionalan pristup organizaciji i upravljanju novinskim zbirkama podrazumijeva protočnost i transparentnost svih podataka i zapisa te pristup s udaljenosti što knjižnicama omogućava unaprijeđivanje starih i osmišljavanje novih usluga koje pružaju korisnicima zasnovanih na novinama kao izvorim informacija.

Istovremeno suvremeno elektroničko okruženje pruža knjižnicama međusobno te muzejima i arhivima da u okviru zajedničkog informacijskog okruženja modele svoje međusobne suradnje promotre s potpuno novih polazišta uspostavljajući takve oblike suradnje koji će značajno olakšati rad knjižničara vezano kako uz izgradnju novinskih zbirki tako i njihovu obradbu, koji će znatno pridonijeti čuvanju i zaštiti novinskih zbirki kao dijelu kulturne baštine, a također i omogućiti korisnicima što veću dostupnost novinskim zbirkama te što jednostavnije korištenje.

8.3 Organizaciji i upravljanju novinskim zbirkama na razini regionalnog knjižničkog sustava

Kako smo već prije naveli, model organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u okviru pojedinih knjižnica regionalnog knjižničkog sustava nije se mogao u papirnom okruženju, niti će se i nadalje moći u suvremenom elektroničkom okruženju i uvjetima globalne informacijske infrastrukture, postaviti i razvijati neovisno o društveno-informacijskom okruženju u kojemu ove knjižnice djeluju. Surađujući međusobno knjižnice koje djeluju u okviru regionalnog knjižničkog sustava, ali i surađujući s ostalim ustanovama s kojima djeluju u okviru zajedničkog informacijskog okruženja, prvenstveno tu mislimo na muzeje i archive, na području svoje regije, a vezano uz izgradnju zbirki novina, obradbu novina, zaštitu i čuvanje novina te osiguravanje dostupnosti i korištenje knjižnice mogu polučiti niz korisnih efekata u boljoj dostupnosti građe, boljoj iskorištenosti opsegom ograničenih fondova, mogućnosti stručnog usavršavanja osoblja, izbjegavanju nepotrebnog udvostručavanja fondova te boljim profesionalnim odnosima i vezama među jedinicama.

Upravo to je razlog zbog kojeg smatramo da je nužno prvenstveno razmotriti najznačajnije funkcije koje je, vezano uz organizaciju i upravljanje novinskim zbirkama, poželjno obavljati na razini regionalnog knjižničkog sustava te razmotriti ulogu koju u

obavljanju ovih funkcija zauzimaju pojedine knjižnice. Budući da se, osim knjižnica, pitanjima izgradnje zbirki novina, obradbe novina, zaštite i čuvanja novina te osiguravanja dostupnosti i korištenja novina bave i druge ustanove, prvenstveno tu mislimo na muzeje i arhive, koje s knjižnicama čine zajedničko informacijsko okruženje, smatramo da je na regionalnoj razini moguće ostvarivati suradnju knjižnica, muzeja i arhiva te rješavati čitav niz pitanja vezanih uz organizaciju i upravljanje novinskim zbirkama. Među ovim pitanjima posebno bismo istknuli realiziranje sljedećih funkcija:

- izgradnja **regionalne elektroničke knjižnice** koja bi sadržavala prvenstveno mrežno dostupne novine, regionalnu CD-ROM i DVD-ROM novinsku bazu, te preformatirane elektroničke inačice papirnih ili pak mikrofilmiranih regionalnih novina,
- rad na ostvarivanju **regionalnog skupnog elektroničkog kataloga novina**,
- osnivanje **regionalnog ureda za zaštitu i preformatiranje knjižnične, muzejske i arhivske građe**, pa tako i novina, te
- **regionalno depozitarno spremište**.

Kako bi se ostvarile navedene funkcije poželjno je na nivou regionalnog knjižničkog sustava, ali i šireg informacijskog okruženja kojega čine muzeji i arhivi, osigurati i određene preduvjete koji se prvenstveno odnose na pitanje zadovoljavajuće opskrbe knjižnica, muzeja i arhiva odgovarajućom informacijskom tehnologijom, pristupom internetu i Word Wide Webu, pitanja vezana uz standardizaciju načina izrade i pohrane kako mikrofilmskih tako i elektroničkih inačica novina, pitanja vezana uz standardizaciju bibliografsko-kataložnog opisa papirnih, mikrofilmskih i elektroničkih inačica novina te pitanja vezana uz osiguranje edukacijske djelatnosti kao preduvjeta stručnog i ujednačenog rada.

8.3.1 Regionalna elektronička knjižnica

Osnivanje regionalne elektroničke knjižnice otvara čitav niz pitanja i problema, a među njima osobita se pažnja obraća na:

- **kriterije odabira novina** pohranjenih u regionalnoj elektroničkoj knjižnici, te
- **način organiziranja poslovanja regionalne elektroničke knjižnice**.

8.3.1.1 Kriteriji odabira novina pohranjenih u regionalnoj elektroničkoj knjižnici

Uvažavajući iskustva zemalja u kojim su elektroničke knjižnice već dio knjižnične prakse²⁷¹, među prvim pitanjima, vezanim uz osmišljavanje funkcionalna modela regionalne elektroničke knjižnice, a koja je bitno promisliti, jesu i **kriteriji odabira novina** koje bi bile pohranjene u njoj. U tekstu koji slijedi namjera nam je iznijeti naša promišljanja vezana uz kriterije odabira novina koje bi se uvrštavale u regionalnu elektroničku knjižnicu s obzirom na **sadržajni kriterij** i na **kriterij nastanka elektroničke inačice**, a s obzirom na činjenicu jesu li elektroničke novine²⁷² izvorno nastale u elektroničkom obliku ili su pak nastale preformatiranjem papirnih i mikrofilmskih inačica. Na ovome mjestu svakako je bitno promisliti i pitanja vezana uz **uvrštavanje elektroničkih inačica stranih novina**.

Sadržajni kriterij

Uzme li se u obzir sadržajni kriterij, građu regionalne elektroničke knjižnice, kada se govori o novinama, prvenstveno bi trebale činiti dnevne novine informativno-političkog sadržaja. U kasnijim fazama moguće je uključivati i zabavno-revijalne listove, koji su najčešće tjednici i dvotjednici, kao i dnevne novine koje donose sportske sadržaje, a potom i raznovrsna specijalizirana novinska izdanja.

Kada se radi o starim novinama, osobito onima koje su nastale u 19. stoljeću i početkom 20. stoljeća, a koje bi nakon postupka preformatiranja trebale postati dostupne u elektroničkom obliku, kriteriji odabira se usložnjavaju. Naime, u Hrvatskoj, novinski format karakterističan je za gotovo sva izdanja do drugog svjetskog rata. U formi novina izlazila su i brojna strukovna glasila, listovi raznih društava i organizacija. Informacije koje donose tiču se određene skupine ljudi, te iako u svome naslovu imaju naziv novine, one u sadržajnom smislu to nisu. Razliku između novina i ostalih serijskih publikacija valja tražiti upravo u količini informativnog, obavijesnog, politički angažiranog. Dakle, kada su u pitanju stare novine, prvenstveno treba u obzir uzeti dnevne novine, ili koje su takvima kada su počele izlaziti kanile biti, a u kojima preteže ono informativno, obavijesno i politički angažirano. Publikacije koje su izlazele u novinskom formatu, a svojim sadržajem

²⁷¹ O navedenom se govorilo u poglavlju 6 Bibliografska obradba, zaštita i čuvanje te osiguranje pristupa novinskim zbirkama – inozemna i domaća iskustva.

²⁷² Na ovome mjestu prvenstveno mislimo na domaće novinske naslove.

su bile na razmeđi novina i onih publikacija koje danas smatramo časopisima, mogle bi se unositi u regionalnu elektroničku knjižnicu u kasnijim fazama njezina razvoja.

Kriterij nastanka elektroničke inačice

Zbirka regionalne elektroničke knjižnice, vezano uz novine, može obuhvaćati:

- domaće novine originalno nastale na elektroničkom mediju dostupne online ili na CD-ROM-u,
- elektroničke domaće novine nastale tekućim i retroaktivnim digitalnim skeniranjem papirnih i mikrofilmiranih oblika novina.

Domaće novine originalno nastale na elektroničkom mediju dostupne online ili na CD-ROM-u.

U svijetu, pa tako i u Hrvatskoj, danas postoji velik broj novina koje imaju svoje elektroničke inačice, bez obzira pojavljuju li se određene novine isključivo u elektroničkom obliku tj. jesu li digitalno rođene ili se pak uz elektroničku inačicu pojavljuju i njihova tiskana inačica. Može se očekivati da će broj elektroničkih inačica novina dostupnih na mreži biti u neprestanom posrastu i to ne samo «velikih» nacionalnih novina, nego i lokalnih i regionalnih.²⁷³

Mrežnim je publikacijama svojstvena česta promjenjivost sadržaja i veličine, kratak i nepredvidiv životni vijek na mreži i nepostojanost granica. Kada se radi o novinama, a zbog učestalosti njihova izlaženja, situacija postaje još složenija. Kako velik broj vrijednih publikacija, pa tako i mrežnih novinskih izdanja, ne bi bio nepovratno izgubljen za buduće korisnike, knjižnice u Europi i svijetu započele su s obradom i stvaranjem sustava za pohranu mrežnih sadržaja radi dugoročne zaštite i osiguranja pristupa kulturnoj baštini, tzv. web-arhive.

Digitalne arhive mrežnih publikacija smatramo jednim od sastavnih dijelova buduće regionalne elektroničke knjižnice, no važnim smatramo naglasiti da bi se u regionalnoj elektroničkoj knjižnici, osim mrežnih publikacija, pohranjivao i jedan primjerak elektroničkih novina na čvrstim medijima, koji bi imao arhivski karakter

²⁷³ Povećanje ovoga broja može se očekivati zbog činjenice da će sve veći broj nakladnika postojećih tiskanih novina, želeći učiniti svoja novinska izdanja šire dostupnima, stavljati ih na mrežu. Suvremeni pak čitaoci žele sve više saznati o onome što se događa u njihovoj neposrednoj okolini. Ovi čitaoci odrastaju i obrazuju se u uvjetima suvremenog elektroničkog okruženja te im pristup elektroničkim sadržajima nije nepoznanica.

Pri pohrani poštivali bi se selektivni kriteriji odabira obveznog primjerka²⁷⁴ mrežnih publikacija za obradu i arhiviranje koji su uspostavljeni za sustav DAMP, o kojemu smo govorili u prethodnom poglavlju. Na osnovu općih kriterija, poznatih od prije za građu na drugim medijima, obrađivala bi se i arhivirala: djela regionalnih autora, djela objavljena u regiji, djela kojih je sjedište nakladnika u regiji, djela čiji autor ima prebivalište u regiji, djela čija tema se odnosi na regiju, bez obzira na mjesto objavljivanja i autorstvo. Osim općih kriterija odabira građe poštivali bi se i dodatni kriteriji, vezani uz posebnost medija, a koji se odnose na: intelektualnu /ili umjetničku vrijednost publikacije tj. činjenicu ima li publikacija opću kulturološku vrijednost, ugled i pouzdanost autora/nakladnika, strukturu publikacije, format publikacije.²⁷⁵

Elektroničke domaće novine nastale tekućim i retroaktivnim preformatiranjem papirnih i mikrofilmiranih inačica novina

Kako smo već ranije naveli sve veći broj novina izvorno se pojavljuje u elektroničkom obliku, bez obzira radi li se o mrežno dostupnim novinama, ili pak novinama pohranjenim na čvrstim elektroničkim medijima, poput CD-ROM-ova. Međutim, mnoge novine nikada neće imati svoju elektroničku inačicu ili će ona postojati samo za nova godišta jer izdavači nisu zainteresirani da digitaliziraju starije bojeve. Nasuprot tome, znanstvenoistraživačka vrijednost novina sve više raste i one postaju sve cijenjeniji informacijski izvor, kako u knjižnicama tako i u arhivima i muzejima. No, u mnogim sredinama loši uvjeti u kojima se papirne novine pohranjuju, a također i osobine samoga materijala na kojemu su novine tiskane pridonose njihovu ubranu propadanju. Osobito su ugrožene stare novine koje su izlazile od druge polovice 19. stoljeća do kraja prve polovice 20. stoljeća. Novine koje su nastajale u drugoj polovici 20. stoljeća i početkom 21. stoljeća još uvijek nisu toliko ugrožene propadanjem, no ne znači da uz neadekvatne uvjete pohrane to u doglednom vremenskom periodu neće biti.

Poslanje kako knjižnica tako i muzeja i arhiva jeste očuvati kulturnu baštinu, pa tako i novine i sadržaje pohranjene u njima, za buduća pokoljenja. Upravo u ovom segmentu očuvanja regionalne novinske kulturne baštine regionalna elektronička knjižnica bi mogla odigrati značajnu ulogu organizirajući kako retroaktivno tako i tekuće

²⁷⁴ Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek od 1961. godine prima obvezni primjerak Republike Hrvatske, pa tako i novina.

²⁷⁵ Prednosti stvaranja regionalnoga web-arhiva vidimo u činjenici da središnja sveučilišna knjižnica već vodi registar nakladnika na svome području, a vezano uz izradu CIP zapisa. Nedostaci ovakvoga modela, a prvenstveno vezani uz standardizaciju postupaka, procedura mogu se riješiti efikasnom koordinacijom s nacionalnog nivoa i dobro provedenom edukacijom osoblja koje bi radilo na ovim poslovima.

preformatiranje papirnih i mikrofilmiranih regionalnih novina u elektroničke inačice. Obavljanje navedenoga nametnulo bi i neka pitanja na koja bi valjalo naći svrsishodna rješenja, a među njima valja istaći pitanja vezana uz **prednosti, odnosno nedostatke preformatiranja papirnih i mikrofilmiranih novina u elektroničku inačicu.**

Jedno od pitanja, vezano uz preformatiranje novinske građe jeste i **zašto vršiti preformatiranje papirnih ili mikrofilmiranih inačica novina u digitalne inačice?** Odgovor na ovo pitanje svakako treba zasnivati na dvije činjenice:

- preformatiranjem u digitalne inačice osigurava se zaštita i čuvanje sadržaja pohranjenih u regionalnoj novinskoj građi, a što je još značajnije
- digitalne inačice pokazuju mnoge prednosti, a osobito one vezane uz korisnički pristup novinama budući da korisnik, pod uvjetom da posjeduje odgovarajuću informatičku opremu, može u vrlo kratkom vremenskom periodu imati pristup velikom broju novinskih naslova.

Uvažavajući navedene prednosti digitalnih inačica novinske građe i neupitnost potrebe njihova postojanja, postavlja se i pitanje **treba li papirne novine izravno podvrći digitalnom skeniranju ili prvo mikrofilmirati pa na osnovu mikrofilmova stvarati digitalne inačice ili pak nastale digitalne inačice koristiti kao intermedijar pri nastanku mikrofilmirane inačice novinske građe.** Većina velikih svjetskih projekata, a o kojima smo govorili u prethodnim poglavljima, prilikom preformatiranja papirnih oblika novinske građe u digitalne inačice koristi mikrofilm kao intermedijar i predložak za stvaranje digitalnih inačica budući se mikrofilm još uvijek smatra pouzdanijim medijem kada se radi o zaštiti i čuvanju novina. Skeniranje s mikrofilma se pokazalo boljom opcijom ukoliko se radi o tekstualnim dijelovima novina u sivom tonu te na oštećenom i smeđem papiru. Ekonomski gledano skeniranje s mikrofilma je također bolje, osobito kada se radi o novinama koje imaju veliki format. Skeniranje originalnih papirnih novina daje pak bolje rezultate ukoliko se skeniraju slike u sivim tonovima.²⁷⁶ Dakle, iskustva stečena tijekom provođenja navednih projekata govore u prilog tezi da mikrofilm treba koristiti kao intermedijar pri preformatiranju papirnih inačica novina u elektroničke inačice novina.

Uvrštavanje elektroničkih inačica stranih novina

Strane časopise i novine, originalno nastale na elektroničkom mediju, regionalna elektronička knjižnica mogla bi nabavljati samostalno ili surađujući s komercijalnim

²⁷⁶ Usp. Bremer-Laamanen, M. Nav. dj.

dobavljačma. Odabir naslova kojima će biti osiguran pristup mogao bi biti rješavan dogovorom između pojedinih knjižnica, muzeja i arhiva, članica regionalnih knjižničnih podsustava.

8.3.1.2 Način organiziranja poslovanja regionalne elektroničke knjižnice

Vežano uz način organiziranja poslovanja regionalne elektroničke knjižnice važnima držimo promotriti pitanja vezana prvenstveno uz **ulogu i redosljed uključivanja knjižnica, muzeja i arhiva u regionalnu elektroničku knjižnicu, financiranje regionalne elektroničke knjižnice i vezano uz to dostupnost elektroničkim novinama, te upravljanje regionalnom elektroničkom knjižnicom.**

Uloga i redosljed uključivanja knjižnica, arhiva i muzeja u regionalnu elektroničku knjižnicu

Općežnanstvena knjižnica polazišna je točka formiranja regionalnog knjižničnog sustava te bi ona mogla imati i ključnu ulogu u programu razvoja regionalne elektroničke knjižnice tj. biti nosilac programa njezina razvoja. U slučaju regije Slavonija i Baranja ujedno se radi i o središnjoj sveučilišnoj knjižnici.

Kao aktivni sudionik sustava i nosilac razvoja regionalne elektroničke knjižnice ova knjižnica:

- vodi web arhiv mrežnih publikacija i osigurava pohranu novinske građe pohranjene na čvrstim elektroničkim medijima u regionalnu elektroničku knjižnicu²⁷⁷;
- organizira rad na tekućem i retroaktivnom preformatiranju papirnih inačica novina u mikrofilmske i elektroničke inačice²⁷⁸;

²⁷⁷ Regionalni web arhiv vodila bi najveća regionalna općežnanstvena knjižnica. Na ovome mjestu važno je naglasiti da knjižnice nisu jedine dokumentacijske ustanove koje se bave arhiviranjem mrežnih publikacija i oblikovanjem digitalnih arhiva. S ustanovama koje se također bave ovim poslovima, a s kojima knjižnice posluju u sklopu zajedničkog informacijskog okruženja, prvenstveno tu mislimo na muzeje i arhive, nužno je uspostaviti kooperativnu suradnju i razmjenu iskustava.

²⁷⁸ Osnovu za preformatiranje u digitalne inačice činio bi obvezni primjerak tiskane novinske građe. U Republici Hrvatskoj Zakonom o knjižnicama regulirano je dostavljanje obveznog primjerka člancima 37-44. Na osnovu postojećih zakonskih propisa obvezni primjerak ima prvenstveno arhivsku funkciju i svobuhvatan je. Sveučilišna općežnanstvena knjižnica svoju zbirku novina uglavnom zasniva na obveznom primjerku. Smatramo da bi bilo poželjno da središnja sveučilišna knjižnica, kao čvorište regionalnog knjižničnog sustava, na osnovu dobivenog tiskanog primjerka regionalnih novina organiziraj njihovo preformatiranje u mikrofilmski oblik, kako bi se osigurala dugotrajnija zaštita i čuvanje novinske građe starajući pri tom arhivski negativ, međukopiju i radni pozitiv. Pohranu i čuvanje stvorenih mikrofilmova organizirala bi također središnja sveučilišna knjižnica. Središnja sveučilišna knjižnica, u ovakvome modelu, organizirala bi paralelno rad na

- ima koordinirajuću, instruktivnu te edukacijsku ulogu u odnosu na ostale knjižnice.

Ostale knjižnice se postupno uključuju u projekt razvoja elektroničke knjižnice (specijalne i fakultetske), narodne, a potom i školske knjižnice. Znanstvene (specijalne i fakultetske) knjižnice kao i narodne knjižnice koje posjeduju novinsku građu uobičajeno su aktivni sudionici sustava dok se školske knjižnice pojavljuju kao pasivni sudionici tj. korisnici sustava.

Važnim smatramo naglasiti da u izvjesnom broju muzeja i arhiva koji posjeduju novinske zbirke, uglavnom zbirke starih novina, postoje knjižnice koje ubrajamo u skupinu specijalnih knjižnica i koje bi se u projekt uspostave i razvoja regionalne elektroničke knjižnice mogle uključivati na osnovu predloženog redosljeda. No, u izvjesnom broju muzeja i arhiva postoji novinska građa, ali ne i knjižnica, odnosno knjižničar koji bi se njome bavio. U ovakvim slučajevima došla bi do izražaja ključna uloga središnje sveučilišne knjižnice koja bi skrbila o uvrštavanju navedene građe u regionalnu elektroničku knjižnicu.

Financiranje regionalne elektroničke knjižnice

Financiranje regionalne elektroničke knjižnice se može rješavati na nekoliko načina – sredstvima državnog proračuna i sredstvima lokalne samouprave, ali postoji i mogućnost da same knjižnice participiraju u namirenju troškova naplaćivanjem dijela svojih usluga zasnovanih na informacijama iz novina pohranjenih u elektroničkoj knjižnici (prevođenje, izrada posebnih bibliografija). Pretpostavka jest da će približavanjem Republike Hrvatske Europskoj zajednici otvoriti i mogućnosti financiranja projekta vezanih uz nacionalnu elektroničku knjižnicu iz nekih od fondova Europske zajednice.

Dostupnost elektroničkim novinama

S obzirom na navedene mogućnosti financiranja regionalne elektroničke knjižnice postavlja se pitanje da li bi sve knjižnice, muzeji i arhivi kao i pojedinačni korisnici imali pristup svim novinama dostupnim preko regionalne elektroničke knjižnice.

mikrofilmiranju tekuće regionalne novinske produkcije koja pristiže mehanizmom obveznog primjerka, ali i stare novinske građe. Stara novinska građa počela bi se mikrofilmirati od najstarijih godišta, pohranjenih u knjižnicama, arhivima i muzejima određene regije, prema novijim godištima. U ovome dijelu otvara se mogućnost suradnje, prvenstveno s Nacionalnom i sveučilišnom knjižnicom, koja dio ove građe već posjeduje u mikrofilmiranom obliku, a i s knjižnicama, arhivima i muzejima koji djeluju u okviru ostalih regionalnih podsustava

Ukoliko se radi o domaćim elektroničkim novinama i časopisima, bez obzira nastajale one originalno u elektroničkom obliku ili pak preformatiranjem tiskane građe, poželjno je da bude osigurana maksimalna dostupnost kako knjižnicama, muzejima i arhivima tako i pojedincima budući se na taj način propagira korištenje nacionalne produkcije kao izvora informacija, ali i omogućava njihova maksimalna iskorištenost.

Vezano uz strane elektroničke novine problem je moguće rješavati na nekoliko načina, bilo da se radi o pojedinačnim korisnicima ili pak knjižnicama, muzejima i arhivima kao korisnicima:

- svim korisnicima omogućen je besplatan pristup;
- slobodan pristup je omogućen onim novinama za koje nije potrebno plaćati licencu;
- naplaćuje se svako korištenje nacionalne elektroničke knjižnice.

Ukoliko se financirje regionalne elektroničke knjižnice podmiruje sredstvima državnog proračuna, ali i sredstvima lokalne samouprave te sredstvima pojedinačnih knjižnica smatramo da je primjereno da slobodan pristup bude omogućen samo onim novinama za koje nije potrebno plaćati licencu. Pristup novinama za koje se licenca plaća, u ovom slučaju, imale bi samo one knjižnice, muzeji i arhivi koje su sudjelovale u plaćanju licenci. Ukoliko se ukaže potreba, pretraživanja mogu obaviti i knjižnice koje nisu sudjelovale u plaćanju licenci, al uz odgovarajuću naknadu.

Prema nakladnicima i dobavljačima u ime regionalne elektroničke knjižnice tj. sudionica progama nastupalo bi osoblje elektroničke knjižnice i potpisivalo licence u trajanju 2-3 godine. Pretplata bi se tražila tek u slučaju da se postigne kritična masa tj. zadovoljavajući broj knjižnica čiji bi korisnici bili zainteresirani za određenu elektroničku publikaciju, a smatramo da bi to moglo biti najmanje 10 knjižnica. Nakon razdoblja od 2-3 godine bilo bi nužno redefinirati učestalost korištenja određenih elektroničkih novina i odlučiti o tome da li će se za njih i dalje plaćati licenca ili neće.

Upravljanje regionalnom elektroničkom knjižnicom

Na čelu regionalne elektroničke knjižnice mogao bi se nalaziti upravni odbor koji bi sačinjavali predstavnici knjižnica, muzeja i arhiva sudionica projekta, te predstavnici lokalne samouprave i nadležnih ministarstava. Na taj način bilo bi omogućeno da svatko može predložiti što će se nabavljati a odluke bi se donosile konsenzusom.

8.3.2 Regionalni skupni elektronički katalog novina

Vezano uz obradbu knjižnične građe, pa tako i novina, jedan od prioriternih zadataka na nivou regionalnog knjižničkog sustava jest i pristupanje radu na ostvarivanju središnjeg skupnog elektroničkog kataloga, a koji bi bio sastavni dio nacionalnog skupnog elektroničkog kataloga. Nacionalni skupni elektronički katalog nastajao bi dakle, na decentraliziranom principu s distribuiranom obradbom, distribuiranim bazama podataka i jakim sustavom normativnih datoteka.

Nacionalni i regionalni skupni elektronički katalogi, kada se radi o novinama, mogu poslužiti kao izuzetno značajan izvor informacija o mjestu pohrane pojedinih naslova novina, te kao osnova za osmišljavanje funkcionalnog modela međuknjižnične posudbe. Osim toga, produkti ovih kataloga mogu biti i različite bibliografije te druga informativna pomagala.

U okviru regionalnog knjižničkog sustava koordinator projekta izgradnje skupnog elektroničkog kataloga, koji bi sadržavao i novinsku građu, bila bi središnja sveučilišna knjižnica. Projekt bi se odvijao etapno tj. na principu progresivne decentralizacije. Za realizaciju ovakovog projekta neophodno je odrediti:

- koje su knjižnice aktivni, pasivni i koordinirajući sudionici projekta;
- funkcije, zadatke i međusobne odnose pojedinih knjižnica koje sudjeluju u projektu

što ukazuje na potrebu izradbe terminskog plana uključenja pojedinih knjižnica kao pasivnih, odnosno aktivnih sudionika.

Etape u kojima je moguće realizirati projekt su sljedeće:

- podatke prikuplja i obradbu obavlja samo središnja sveučilišna knjižnica,
- obradbu građe obavlja središnja sveučilišna knjižnica, a potom i ostale knjižnice koje posjeduju zbirke novina, prvenstveno specijalne, primjerice one koje djeluju u sastavu muzeja i arhiva, potom narodne, fakultetske i ostale.

Osnivanje uređivačkog odbora, imenovanje voditelja cijelog projekta te točno definiranje funkcija upravnog i savjetodavnih tijela važni su organizacijski preduvjeti potrebni za efikasnu realizaciju projekta

Neophodno je načiniti i terminski plan prioriteta unosa podataka o građi.

Nezaobilazno pitanje jest i definiranje pravila i standarda²⁷⁹ te osiguravanje jedinstvene programske podrške i potrebne opreme.

Stvaranje regionalnog skupnog elektroničkog kataloga koji bi bio sastavni dio nacionalnog skupnog elektroničkog kataloga, na decentraliziranom principu s distribuiranim bazama podataka u kojem bi bilo omogućeno preuzimanje bibliografsko – kataložnih zapisa te pristup novinama pohranjenim u regionalnoj elektroničkoj knjižnici preko kataložnog zapisa, osigurao bi se suvremen model rada na obradbi novina koji bi bio efikasan i ekonomičan knjižničnom osoblju a korisnicima knjižnica bi omogućio da vrlo brzo dođu do informacija o tome koje novine koja knjižnica posjeduje, te pristup cjelovitim tekstovima novinskih članaka.

8.3.3 Regionalni ured za zaštitu i preformatiranje knjižnične građe

U okviru predloženoga modela razvidno je da se obim poslova koje bi središnja sveučilišna knjižnice vezano uz organizaciju i upravljanje novinskim zbirkama, a napose vezano uz ustroj i razvoj regionalne elektroničke knjižnice te ustroj i razvoj regionalnog skupnog elektroničkog kataloga, iznimno povećava. Kako smo ranije naveli u okviru regionalnih knjižničnih sustava obavljali bi se i poslovi vezani uz organizaciju i upravljanje zbirkama papirnih novina, ali i poslovi vezani uz tekuće i retroaktivno mikrofilmiranje građe zaprimljene mehanizmom obveznog primjerka. Smatramo da obim ovih poslova nadrasta trenutačne organizacijske, prostorne, kadrovske, tehničke i financijske mogućnosti središnje sveučilišne knjižnice. Stoga smo mišljenja da bi u sklopu središnje sveučilišne knjižnice bilo poželjno osnivati, kao posebnu ustrojbenu jedinicu, regionalni ured za zaštitu knjižnične građe.

U sklopu ovoga modela, a vezano uz navedene funkcije, vezane uz rad s novinskim zbirkama, regionalni ured za zaštitu knjižnične građe mogao bi obavljati sljedeće poslove:

- provođenje istraživanja vezanih uz novinske naslove u papirnom obliku, a koja bi obuhvaćala registraciju cjelokupnih fondova tih naslova koji se nalaze u knjižnicama, arhivima i muzejima na području regije za koju je regionalni ured

²⁷⁹ Kao moguće polazište pri definiranju standarda obrade mikrofilmskih i digitalnih inačica novina mogu se koristiti dokumenti nastali u okviru projekt EROMM, a koje smo spominjali u prethodnim dijelovima rada te IFLA-ina dokumenti Guidelines for newspaper preservation microfilming i Microfilming for Digitisation and Optical Character Recognition : Supplement to Guidelines.

zadužen, utvrđivanje stanja oštećenosti pojedinih novinskih naslova, predlaganje prioriteta pri zaštiti ugrožene novinske građe, predlaganje i provođenje mjera zaštite ugroženog novinskog fonda; koordiniranje vlastitih istraživanja s istraživanjima koja se obavljaju u drugim regijama i na nacionalnom nivou;

- obavljanje poslova vezanih uz mikrofilmiranje regionalnih papirnih inačica novina bez obzira radi li se o tekućem ili retroaktivnom mikrofilmiranju koordinirajući pri tom svoj rad s ustanovama i državnim tijelima koje istovjetne poslove obavljaju ili o njima skrbe u drugim regijama i na nacionalnoj razini;
- obavljanje poslova vezanih uz stvaranje elektroničkih inačica regionalnih novina koordinirajući pri tom svoj rad s ustanovama i državnim tijelima koje istovjetne poslove obavljaju ili o njima skrbe u drugim regijama i na nacionalnoj razini;

Regionalni ured za zaštitu knjižnične građe, kako smo već naveli, moguće je organizirati kao odjel općeznanstvene knjižnice, a koji bi određene poslove obavljao za sve knjižnice, arhive i muzeje na području regije u kojima za takvom vrstom poslova postoji potreba. Osnivanjem regionalnog ureda za zaštitu knjižnične građe, koji se ne bi bavio zaštitom isključivo novinske građe, nego i zaštitom svih ostalih vrsta građe zastupljene u fondovima knjižnica, muzeja i arhiva, navedene ustanove bi se oteretile dijela poslova vezanih uz zaštitu građe, a istovremeno bi bila osigurana sveobuhvatnost i pravovremenost obavljanja poslova vezanih uz zaštitu. Istovremeno bilo bi omogućeno da ove poslove obavljaju stručno osposobljeni djelatnici koristeći pri tom najkvalitetniju opremu, koja bi se nabavljala akumuliranjem sredstava svih regionalnih arhiva, knjižnica i muzeja.

8.3.4 Regionalno depozitarno spremište

Regionalna depozitarna spremišta moguće je organizirati kao zasebne knjižnice i kao odjele neke veće knjižnice.

U modelu koji predlažemo regionalnu depozitarnu knjižnicu promatramo kao odjel općeznanstvene knjižnice. Jedan od razloga zbog kojeg smatramo da je povoljnije da depozitarno spremište bude odjel općeznanstvene knjižnice nego zasebna knjižnica jeste i činjenica da ove knjižnice u velikom broju slučajeva obavljaju i matičnu djelatnost te imaju uvid u stanje zbirke novina na području koje pokrivaju. U regionalnim depozitarnim spremištima odlagala bi se kako papirna novinska građa, tako i mikrofilmovi nastali na osnovu tekućeg i retroaktivnog mikrofilmiranja regionalne novinske građe.

Regionalno depozitarno spremište moguće je organizirati tako da svaka knjižnica zadržava vlasništvo nad svojom građom i svoj stručni raspored, a uloga općeznanstvene knjižnice je da koordinira radom spremišta npr. predlaže koja građa može biti otpisana s obzirom na njezinu zastarjelost, velik broj istovjetnih naslova, oštećenost.

Osnivanjem regionalnog depozitarnog spremišta knjižnice bi se oteretile velikog dijela svoje građe, pa tako i novina, koje korisnici rijetko koriste. Na taj način omogućilo bi se da knjižnice svojim korisnicima pružaju mnogo kvalitetnije usluge zasnovane na novinama koje korisnici često treža, a da manje traženi primjerci ipak budu dostupni po potrebi.

Na razini regionalnog knjižničnog sustava djeluje niz knjižnica koje obavljaju različite funkcije u zajedničkom informacijskom okruženju s muzejima i arhivima. Novinske zbirke pohranjene u ovim ustanovama predstavljaju važan dio regionalne kulturne baštine i značajan izvor informacija. No, istovremeno one pred navedene ustanove postavljaju niz izazova vezanih uz izgradnju novinskih zbirki, njihovu obradbu, zaštitu i čuvanje te korištenje i osiguranje dostupnosti.

Mišljenja smo da bi ostvarujući međusobnu suradnju, a prvenstveno realiziranjem sljedećih funkcija:

- izgradnja regionalne elektroničke knjižnice koja bi sadržavala prvenstveno mrežno dostupne novine, nacionalnu CD-ROM i DVD-ROM novinsku bazu, te elektroničke inačice papirnih ili pak mikrofilmiranih novina;
- rad na ostvarivanju regionalnog skupnog elektroničkog kataloga novina;
- osnivanje regionalnog ureda za zaštitu i preformatiranje knjižnične, muzejske i arhivske građe, pa tako i novina;
- osnivanje regionalnog depozitarnog spremišta;

knjižnice, muzeji i arhivi na području regije Slavonija i Baranja polučile niz povoljnih efekata za poslovanje svake ustanove unutar zajedničkog informacijskog okruženja – osigurala bi se dostupnost domaćim i stanim elektroničkim novinama, čuvala bi se i zaštićivala regionalna tiskarska produkcija, osiguralo bi se ekonomično i efikasno korištenje svih resursa i to na suvremen način koji je prihvatljiv sve većem broju korisnika. Elektronička knjižnica bi s vremenom mogla prerasti u sustavni dio virtualnog sveučilišta Slavonije i Baranje.

Model organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u okviru zajedničkog informacijskog okruženja knjižnica, muzeja i arhiva prikazali smo Grafikonom br. 30.

8.4 Organizacija i upravljanje novinskim zbirkama na razini nacionalnog knjižničkog sustava

Organizacija i upravljanje novinskim zbirkama na razini regionalnog knjižničkog sustava nije se mogla u papirnom okruženju, a neće se i nadalje moći u elektroničkom okruženju, promatrati odvojeno od informacijskog okruženja u kojemu regionalni knjižnični i informacijski sustavi djeluju, prvenstveno tu mislimo na nacionalni knjižnični i informacijski sustav te na pitanja koja je vezano uz organizaciju i upravljanje novinskim zbirkama poželjno obavljati na nacionalnoj razini.

Suradnja među pojedinim regionalnim knjižničnim sustavima, vezano uz poslovanje s novinskim zbirkama, odvijala bi se uz koordinativnu, savjetodavnu i nadzornu ulogu na nacionalnoj razini, prvensteno vezano uz izgradnju elektroničke knjižnice koja bi obuhvaćala i novinsku građu te rad na ostvarivanju skupnog elektroničkog kataloga novina. Koordinativna, savjetodavna i nadzorna uloga na nacionalnoj razini otvorila bi mogućnost izgradnje nacionalne elektroničke knjižnice koja bi sadržavala i novinsku građu te nacionalnog elektroničkog skupnog kataloga za svu knjižničnu građu, pa tako i za novine. Nacionalna elektronička knjižnica i nacionalni skupni elektronički katalog u predloženom modelu nastajali bi dakle, na načelu koordinirane decentralizacije. Mišljenja smo da bi predloženi model osigurao kako uvažavanje regionalnih posebnosti vezanih uz poslovanje s novinskim zbirkama tako i ujednačenost uvrštavanja novinske građe u regionalne i nacionalnu elektroničku knjižnicu te standardizaciju bibliografsko-kataložnog opisa papirnih, mikrofilmskih i elektroničkih inačica novina.

Koordinativna, savjetodavna i nadzorna uloga na nacionalnoj razini također ima iznimnu važnost i kada govorimo o radu regionalnih ureda za zaštitu i preformatiranje knjižnične, muzejske i arhivske građe, pa tako i novina. Na nacionalnoj razini usklađivao bi se rad regionalnih ureda za zaštitu i preformatiranje građe na provođenju istraživanja vezanih uz novinske naslove u papirnom obliku te registraciju cjelokupnih fondova novinskih naslova, utvrđivanje stanja oštećenosti pojedinih novinskih naslova, predlaganje prioriteta pri zaštiti ugrožene novinske građe, predlaganje i provođenje mjera zaštite ugroženog novinskog fonda. Na taj način osigurala bi se registracija cjelokupnih fondova novinskih naslova na nacionalnoj razini, utvrđivanje stanja njihove oštećenosti i nužnih mjera koje bi bilo nužno provesti kako bi se očuvalo nacionalno novinsko blago kao sastavni dio nacionalne kulturne baštine.

Rad regionalnih ureda za zaštitu i preformatiranje građe nužno je usklađivati na nacionalnoj razini i vezano uz mikrofilmiranje regionalnih papirnih inačica novina te stvaranje elektroničkih inačica regionalnih novina kako bi se standardizirali načini njihove izradbe.

Nadalje, uloga nacionalnog središta se očituje i vezano uz rad regionalnih deponitarnih spremišta, napose u onom dijelu koji se odnosi na standardiziranje načina pohrane papirnih, mikrofilmskih i elektroničkih inačica novina.

Edukacijsku djelatnost, vezano uz sva navedena pitanja, poželjno je u početnim fazama rada organizirati na nacionalnoj razini i potom prenositi na regionalnu razinu. Vezano uz organizaciju i upravljanje novinskim zbirkama na nacionalnoj razini nužno je uspostaviti i suradnju između središnjih, nacionalnih knjižničnih, muzejskih i arhivskih ustanova.

8.5 Mogućnosti uključivanja u rad s novinskim zbirkama na međunarodnom nivou

U uvjetima sve bržeg napretka informacijske tehnologije i globalizacije znanja, bez obzira na ograničenja koja se u pojedinim sredinama mogu javiti zbog teškoća financijske, prostorne, kadrovske i organizacijske prirode, zamjetan je kvalitativan pomak vezan uz organizaciju i upravljanje novinskim zbirkama u mnogim knjižnicama, pa tako i hrvatskim. U velikom broju knjižnica korištenje mrežno dostupnih novina te elektronički katalogi koji obuhvaćaju i novinske zbirke već se odavna udomaćilo. Zamjetna je sve izraženija težnja knjižnica da učine značajnije pomake vezane uz preformatiranje svojih papirnih, pa i mikrofilmskih, novinskih zbirki u elektroničke inačice kako bi zaštitili papirne, odnosno mikrofilmske, izvornike i sadržaje pohranjene u njima te ih učinili dostupnijim svojim korisnicima. Projekti preformatiranja iznimno su zahtjevni – tehnički, kadrovski, financijski i organizacijski, stoga je poželjno ne obavljati preformatiranje građe ukoliko je to već učinjeno u nekoj drugoj knjižnici ili informacijskoj ustanovi. Da bi se to postiglo podaci o preformatiranoj građi moraju biti okupljeni u određenoj javno dostupnoj bazi podataka. Primjer vrijedan pažnje, vezano uz okupljanje podataka o preformatiranoj građi, bez obzira radi li se o mikrofilmskim ili elektroničkim inačicama, jeste EROMM, projekt u koji su uključene knjižnice iz cijeloga svijeta, a mišljenja smo da je poželjno da to učine i hrvatske knjižnice, odnosno druge informacijske ustanove, na razini nacionalnog

knjižničnog i informacijskog sustava ili pak na razini regionalnog knjižničnog i informacijskog sustava u suradnji s nacionalnim knjižničnim i informacijskim sustavom, a što je na osnovu predloženog regionalnog modela organizacije rada i upavljanja novinskim zbirkama u potpunosti ostvarivo. Uključivanjem u projekte ovoga tipa, mišljenja smo da se mogu polučiti brojne prednosti vezane prvenstveno uz dostupnost informacija o preformatiranoj novinskog građi, standardizaciju bibliografsko–kataložnog opisa mikrofilmskih i elektroničkih inačica novinske građe, standardizaciju izrade i pohrane arhivskoga primjerka mikrofilmskih i elektroničkih inačica novinske građe te određene prednosti vezane uz nabavu i međuknjižničnu posudbu preformatiranih inačica novinske građe.

8.6 Zaključno

Novine zbog niza funkcija koje imaju izuzetno su značajan izvor informacija, a time i značajna vrsta knjižnične građe. U većini knjižnica, međutim, novine su dugo vremena bile zapostavljena vrsta građe u odnosu na druge serijske i omeđene publikacije. Danas je općeprihvaćeno stajalište da se novinama treba u knjižnicama pridavati mnogo veća pažnja zbog njihove izuzetne važnosti za odvijanje znanstvenoistraživačkog rada te osmišljavati svrsishodne načine njihova korštenja kao izvora informacija, a time efikasne i ekonomične modele organizacije i upavljanja novinskim zbirkama u knjižnicama, te drugim ustanovama – arhivima i muzejima, a u okviru zajedničkog informacijskog okruženja.

Efikasnost postupaka izgradnje, organizacije, čuvanja i zaštite te uporabe svih vrsta knjižnične građe, pa tako i novina, tj. efikasnost modela organizacije i upavljanja rada s novinskim zbirkama u okviru regionalnog knjižničnog sustava s jedne strane vezana je uz efikasnost modela organizacije i upavljanja novinama u pojedinim knjižnicama koje taj sustav čine, a s druge strane njegova efikasnost je uvjetovana modelima suradnje koje su knjižnice, koje djeluju u okviru regionalnog sustava, međusobno upostavile. Model organizacije i upavljanja novinskim zbirkama u okviru regionalnog knjižničnog sustava ovisi i drugima elementima u sklopu zajedničkog regionalnog informacijskog okruženja, prvenstveno tu mislimo na muzeje i arhive. Efikasnost modela organizacije i upavljanja novinskim zbirkama u okviru jedne knjižnice, muzeja i arhiva ili pak cijele regije neosporno ovisi i o načinu na koji je organiziran nacionalni knjižnični, odnosno informacijski sustav što utječe i na moguće modele

uključivanja u poslovanje s novinskim zbirkama na internacionalnoj razini, osobito u uvjetima suvremenog elektroničkog okruženja.

Cilj svakog sustava, pa tako i informacijskog, jest dostaviti pravu informaciju na pravo mjesto u pravo vrijeme i uz minimalne troškove. Informacijski sustav u principu obavlja četiri temeljne funkcije: prikupljanje podataka, obradu podataka, pohranjivanje podataka i informacija te dostavljanje podataka i informacija korisnicima. Prema načelima sustavskog pristupa organizacija informacijskog sustava treba se zasnivati na sljedećim načelima: kompleksnosti, integralnosti, dinamičnosti, interdiciplinarnosti, orijentiranosti odlučivanju te načelu otvorenosti.

Mišljenja smo da i informacijski sustav pojedine knjižnice, muzeja i arhiva kao sastavnih dijelova regionalnog informacijskog sustava treba zasnovati na navedenim načelima što znači da u uvjetima suvremenog elektroničkog okruženja organizaciju i upravljanje novinskim zbirkama treba promisliti s potpuno novih polazišta.

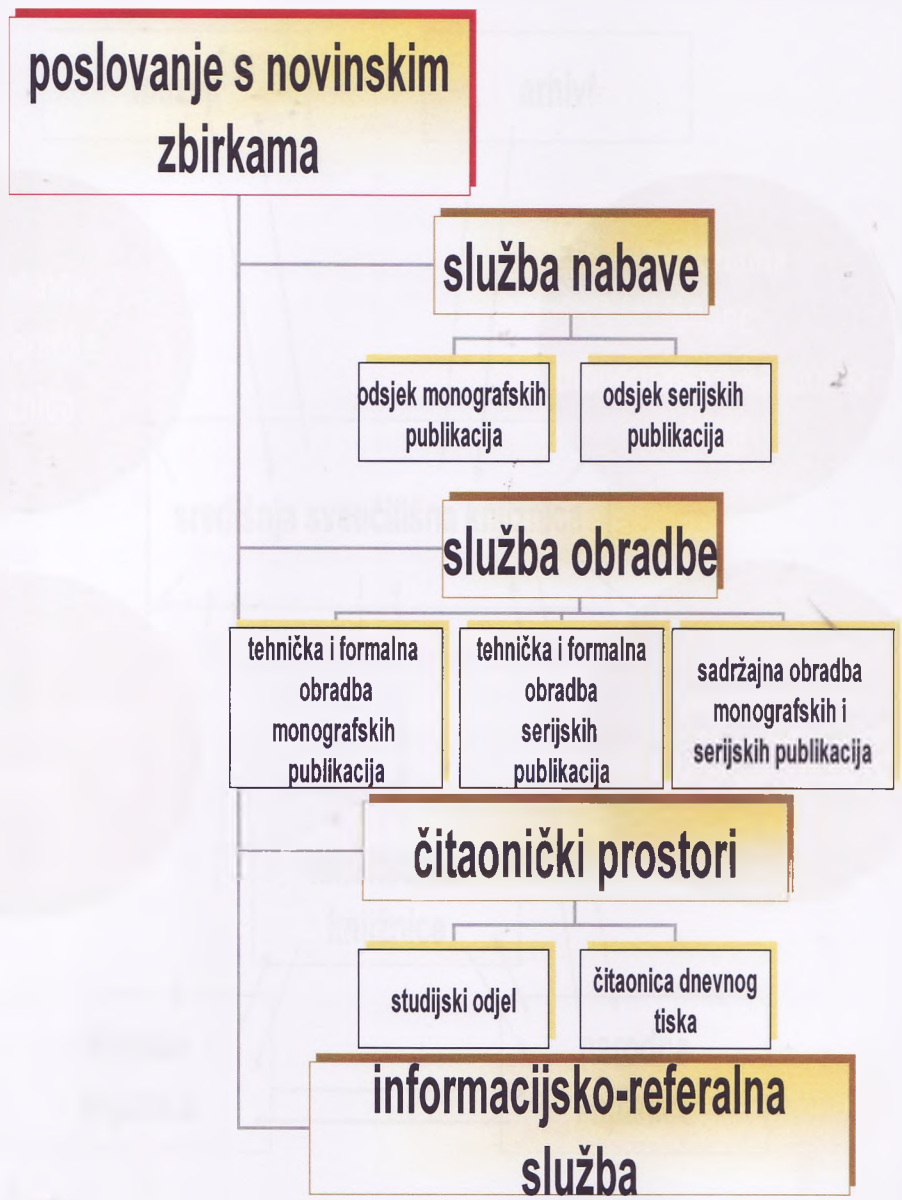
Kada govorimo o pojedinim knjižnicama, muzejima i arhivima to znači da je novom elektroničkom okruženju primjereniji funkcionalan pristup organizaciji i upravljanju novinskim zbirkama nego klasičan način, u okviru pojedinih odjela. Funkcionalan pristup organizaciji i upravljanju novinskim zbirkama podrazumijeva protočnost i transparentnost svih podataka i zapisa te pristup s udaljenosti što knjižnicama, muzejima i arhivima omogućava unaprijeđivanje starih i osmišljavanje novih usluga koje pružaju korisnicima zasnovanih na novinama kao izvorim informacija.

Neki od preduvjeta koji bi trebali prethoditi osmišljavanju funkcionalna modela organizacije i upravljanja novinskim zbirkama na regionalnoj razini, tj. u okviru regionalnih knjižničnih sustava i zajedničkog informacijskog okruženja koje čine s muzejima i arhivima jesu vezani uz realizaciju određenih projekata, prvenstveno tu mislimo na osnivanje regionalne elektroničke knjižnice, rad na ostvarivanju središnje regionalne online kataložne baze za novine u sklopu koje bi se osigurala bibliografska kontrola tj. izradba i održavanje jakih normativnih baza na regionalnom nivou, organiziranje rada regionalnog ureda za zaštitu knjižnične građe te regionalnog depozitarnog spremišta papirnih i mikrofilmskih inačica novina.

Efikan model organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u okviru informacijskog sustava regije u uvjetima suvremenog elektroničkog okruženja i globalizacije znanja jedan je od uvjeta za uključivanje u rad s novinskim zbirkama na nacionalnoj razini. Smatamo da bi poslovi koji bi se na nacionalnoj razini obavljali vezano

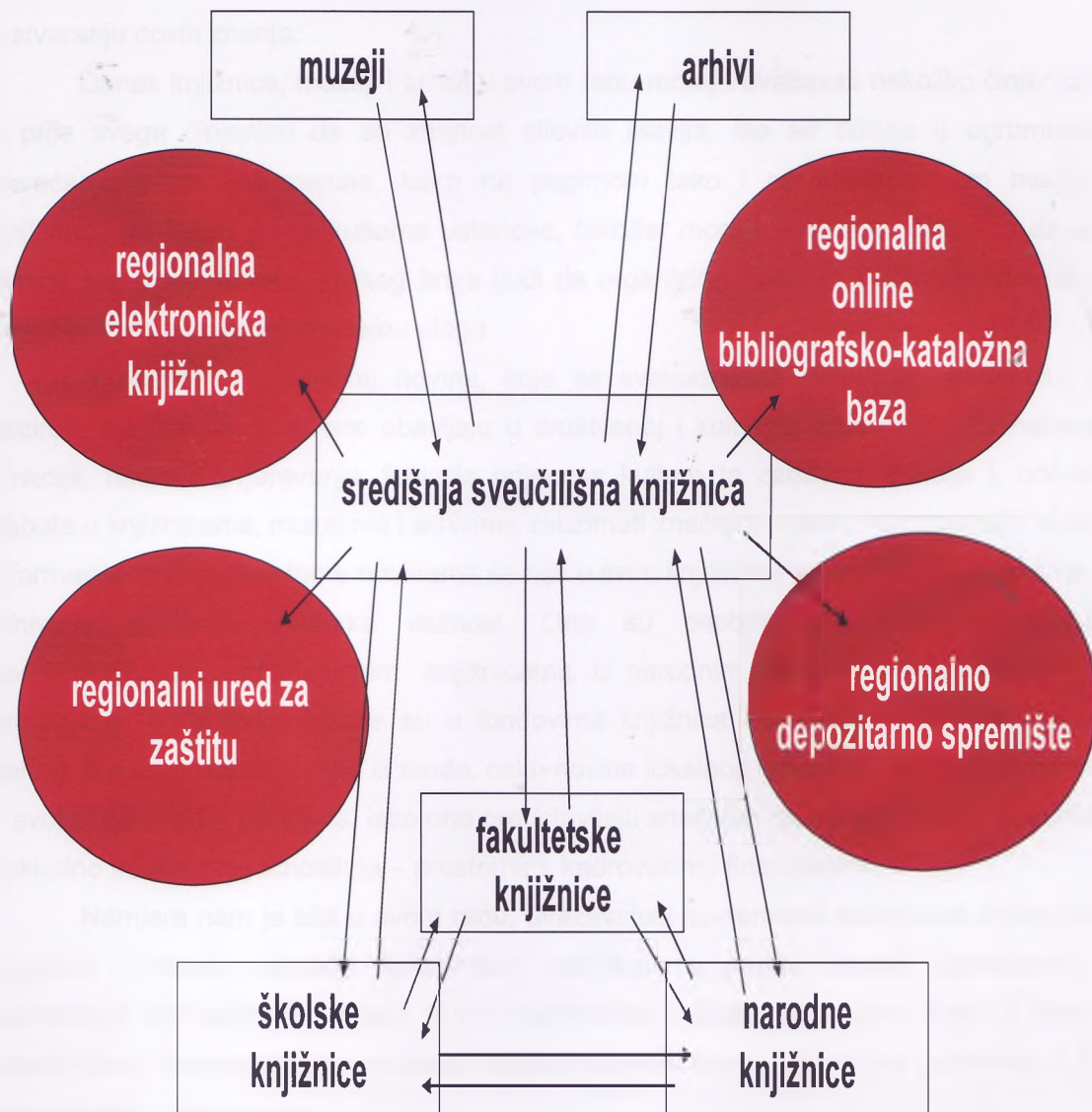
uz organizaciju i upravljanje novinskim zbirkama prvenstveno bili koordinativnog, nadzornog i savjetodavnog te edukacijskog karaktera.

Mišljenja smo da bi predloženi model organizacije i upravljanja novinskim zbirkama na razini pojedinih knjižnica, regionalnog knjižničkog sustava te nacionalnog knjižničkog sustava i predloženi model uspostavljanja suradnje s muzejima i arhivima u okviru zajedničkog informacijskog okruženja otvorio i brojne mogućnosti uključivanja u rad s novinskim zbirkama na internacionalnoj razini te korištenje svih prednosti, vezanih uz dostupnost informacija, standardizaciju, nabavu i međuknjižničnu razmjenu, a koje suradnja na internacionalnoj razini pruža.

Grafikon br. 29 : Model organizacije i upravljanja novinskim zbirnama u knjižnicama koje primaju velike količine novinske građe

zajedničko informacijsko okruženje

Grafikon br. 30 : Model organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u okviru zajedničkog informacijskog okruženja knjižnica, muzeja i arhiva

9 ZAKLJUČAK

Knjižnice, arhivi i muzeji temeljna su infrastruktura zadužena za očuvanje identiteta određene sredine jer, uz to što čuvaju zabilježene obavijesti imaju neprocjenjivu važnost u stvaranju novih znanja.

Danas knjižnice, muzeji i arhivi u svom radu moraju uvažavati nekoliko činjenica, a prije svega činjenicu da se znanost silovito razvija, što se očituje u ogromnom povećanju broja dokumenata, kako na papirnom tako i na elektroničkom mediju. Knjižnice, pa tako i druge kulturne ustanove, također moraju uvažavati činjenicu da se osjeća sve veća potreba velikog broja ljudi da organiziraju vlastito slobodno vrijeme u čemu one mogu zauzeti značajnu ulogu.

S obzirom na količinu novina, koje se svakodnevno pojavljuju, a osobito s obzirom na funkcije koje one obavljaju u društvenoj i kulturnoj zajednici (informativna funkcija, funkcija uvjeravanja, funkcija prijenosa kulture te zabavna funkcija), one bi trebale u knjižnicama, muzejima i arhivima zauzimati značajno mjesto kao nositelji i izvori informacija, no usprkos tome novinama se nije u svim knjižnicama, pa tako i u muzejima i arhivima, pridavala jednaka važnost. One su osobito bile zanemarivane u opće-znanstvenim i znanstvenim knjižnicama. U narodnim pak knjižnicama novine su pribavljane, ali s druge strane su u fondovima knjižnica zadržavane relativno kratak period, a potom odstranjivane iz fonda, osim novina lokalnog karaktera. Muzeji i arhivi su o svojim novinskim zbirkama, iako one predstavljaju značajan dio njihova fundusa, skrbili sukladno svojim mogućnostima – prostornim, kadrovskim i financijskim.

Namjera nam je bila u ovom radu, uvažavajući suvremena dostignuća knjižnične znanosti i prakse, osmisliti funkcionalan, primjenjiv u praksi, model organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u okviru regionalnog knjižničkog sustava, kao i u okviru zajedničkog informacijskog okruženja kojega knjižnice čine s muzejima i arhivima, i to prvenstveno u odnosu na:

- tehničke aspekte knjižničkog poslovanja – modalitete nabave, stupanj obradbe novinskih zbirki, načine njihove pohrane i čuvanja te različite mogućnosti osiguravanja njihove dostupnosti i korištenja;
- načine međusobnog povezivanja knjižnica, muzeja i arhiva u okviru regionalnog informacijskog sustava pri radu s novinskim zbirkama.

Postavljene ciljeve promatrali smo s aspekta organizacije rada s novinskim zbirkama pohranjenim na tradicionalnim medijima – papiru i mikrofilmu, a prvenstveno s aspekta mogućnosti koje nudi sve raširenija uporaba informacijske tehnologije, vezano kako uz pojavu digitalno rođenih i digitaliziranih novina tako i automatizaciju knjižničkog poslovanja unutar jedne knjižnice te načine njezina povezivanja s drugim knjižnicama, muzejima i arhivima.

Pri osmišljavanju rada pošli smo od hipoteza:

- u knjižnicama, muzejima i arhivima, novine su, usprkos nizu funkcija koje obavljaju u društvenoj i kulturnoj zajednici i svom značaju kao izvora informacija zapostavljena vrsta građe u odnosu na ostale periodičke, a osobito omeđene publikacije;
- ne očekuje se da bi elektroničke novine u doglednoj budućnosti, unatoč svojoj brzini, ekonomičnosti i širokoj dostupnosti, mogle zamijeniti novine pohranjene na tradicionalnim medijima;
- knjižnice, muzeji i arhivi će i nadalje nastojati osigurati svrsishodne sustave rada s tradicionalnim nosiocima informacija pohranjenih u novinama – papirom i mikrofilmom, ali i osigurati pristupne sustave novim elektroničkim izvorima informacija;
- boljom organizacijom rada s novinama vezano uz tradicionalne medije – papir i mikrofilm, a osobito vezano uz elektroničke medije na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini korisnička populacija može optimalno koristiti novine, čime knjižnice napose, ali i druge baštinske ustanove poput muzeja i arhiva, mogu bitno povećati kvalitetu i opseg svojih usluga.

Stoga ovaj rad, osim istraživačkog, ima i teorijski karakter tj. u njemu se problematiziraju terminološka pitanja, kritički se ocjenjuju pristupi i tumačenja fenomena novina.

Tijekom povijesnog razvoja čovječanstva i njegova civilizacijskog napretka postojali su mnogi oblici komunikacije koju su ispunjavali socijalnu funkciju saznavanja novosti, čak i mnogo prije no što su se pojavile novine u obliku kakvom ih mi danas poznajemo. Čak je i danas broj definicija i varijacija o pojedinim osobinama novina toliko širok da je gotovo nemoguće postići konsenzus. U našem radu razmatrali smo niz definicija novina od kojih bismo kao jednu od značajnijih istakli Allenovu i Grothovu definiciju na koju se referirao čitav niz kasnijih teoretičara. U knjižničarskim je krugovima danas uglavnom prihvaćena definicija koju donosi *ISBD(CR): međunarodni standardni*

bibliografski opis serijskih publikacija i druge neomeđene građe koju smo i mi prihvatili u ovome radu, a prema kojoj su novine: «Serijska publikacija koja se izdaje u utvrđenim i čestim razmacima, obično dnevno, tjedno ili polutjedno i koja izvještava o tekućim zbivanjima i temama od općeg interesa.»

U radu smo dali kratak prikaz razvoja novinarstvo i novinstva kroz pet razdoblja: naturalno novinarstvo, verbalno novinarstvo, pismoslovno novinarstvo, tiskoslovno novinarstvo te elektroničko novinarstvo, poklanjajući pri tom osobitu pažnju pismoslovnom i elektroničkom novinarstvu i novinstvu budući je to razdoblje koje traje i danas. Usprkos usporednom postojanju tiskoslovnog i elektroničkog novinarstva i novinstva pojava novih masovnih medija u 20. stoljeću, prvenstveno radija, televizije, a potom i računala, ugrozila je dominaciju novina kao najraširenijeg medija masovne komunikacije. Novine se sve više prilagođavaju elektroničkom mediju načinom svoje proizvodnje i raspačavanja, svojim izgledom, načinom organizacije informacija i sadržajima koje donose.

Svjesni činjenice da su sve podjele novina uvjetne i podložne promjenama. Za potrebe ovoga rada novine smo dijelili prema prema načinu proizvodnje (učestalosti izlaženja, formatu i proizvodnoj tehnologiji) te prema sadržaju (informativno-politički listovi, zabavno-revijalni listovi i specijalizirana izdanja). Poseban osvrt je dan na dnevne novine te revije i magazine te način na koji se novinski sadržaji rubrično organiziraju.

Zbog mnogobrojnih funkcija u korist pojedinca i društvene zajednice – informativne funkcije, funkcije uvjeravanja, funkcije transmisije kulture i zabavne funkcije, kojima se mogu dodati i edukacijska funkcija, psihoterapeutska funkcija, te integrativna funkcija, novinama se često pridaje značenje specifične javne službe.

Svaki narod kojemu je stalo do svog identiteta čuva i svoju novinsku građu kao dio svoje kulturne povijesti i kulturne baštine.

Novinska građa predmet je bavljenja i značajan dio fondova svih baštinskih ustanova te ove ustanove nužno moraju organizirati djelotvorne i svrsishodne modele organizacije i upravljanja starim novinskim zbirkama koje posjeduju u svojim fondovima. Za ustanove kojima prvenstvena zadaća nije arhivskoga karaktera, a tu prvenstveno mislimo na općeoznanstvene i općeobrazovne knjižnice, novine predstavljaju također značajnu građu. Njihov značaj za ove ustanove zasniva se na osnovim funkcijama koje one obavljaju u društvenoj zajednici – informiranju, zabavi, uvjeravanju te transmisiji kulture. Sukladno zadaćama i funkcijama koje obavljaju ove ustanove također su dužne

ne zanemarivati novinsku građu, te organizirati svrsishodne i djelotvorne modele organiziranja i upravljanja novinskim zbirkama.

U ovim nastojanjima snažan oslonac arhivima, knjižnicama i muzejima može predstavljati sve brojnija zakonska regulativa i pojava dokumenata preporučnog karaktera na međunarodnoj i nacionalnoj razini, a koje sve više uvažava djelovanje ovih ustanova u suvremenom elektroničkom okruženju u kojemu kulturna baština iz materijalnog prelazi u virtualni svijet.

Stručni poslovi vezani uz rad s novinskim zbirkama u knjižnicama se uobičajeno organiziraju na centraliziranom ili decentraliziranom načelu, odnosno na osnovu potpunog objedinjavanja ili podjele navedenih poslova. Pri tom je važno naglasiti da model u potpunosti zasnovan na centraliziranom načelu u praksi uglavnom postoji u velikim knjižnicama koje zaprimaju, obveznim primjerkom ili nekim drugim modalitetom nabave, velik broj novinskih naslova. U praksi, u ostalim knjižnicama, uglavnom prevladavaju modeli organiziranja i upravljanja novinskim zbirkama koji se zasnivaju, djelomično ili u potpunosti, na decentraliziranom načelu. Model organizacije i upravljanja novinskim zbirkama knjižnica odabire sukladno vlastitim potrebama, a uvažavajući nužnost uključivanja u globalno informacijsko okruženje.

Svoje kompleksne zadaće, vezane uz novinske zbirke, knjižnice mogu ostvarivati surađujući s drugim knjižnicama koje obavljaju različite funkcije npr. nacionalne knjižnice, sveučilišne knjižnice, fakultetske knjižnice, narodne knjižnice, specijalne knjižnice, ali suradnju je moguće uspostaviti s drugim ustanovama poput arhiva i muzeja, te s izdavačima novina, odnosno sa svim sastavnicama informacijske infrastrukture.

Suradnja se može odvijati unutar regionalnog, nacionalnog ili čak i međunarodnog informacijskog sustava ili pak u okviru konzorcija za suradnju zainteresiranih ustanova i to u segmentima nabave, obradbe, odlaganja, zaštite građe, uspostave informacijsko-referalnih usluga, obrazovanja knjižničnog osoblja i korisnika te znanstveno-istraživačkom radu.

Neosporno je da se informacijska tehnologija neprestano razvija te da potrebe korisnika neprestano evoluiraju. U skladu s tim mijenjaju se i usluge koje knjižnice pružaju, a samim tim i modeli organizacije knjižnica i njihovih odjela, te modeli na kojima se zasniva suradnje među knjižnicama koje djeluju u okviru određenog knjižničnog, ili pak informacijskog sustava, bez obzira bio on regionalni, nacionalni ili pak međunarodni. No, bez obzira na činjenicu da promjena modela organizacije i upravljanja novinskim

zbirama mora biti suvremena i razvojno orijentirana, ona istovremeno mora poštivati tradiciju te nastati kao posljedica uočene i iskazane potrebe za promjenom.

Pri posredovanju znanjem pohranjenim u svim vrstama knjižnične građe, pa tako i u novinama, bez obzira bili oni pohranjeni na papirnom ili elektoničkom mediju knjižnice nastoje odabirati naslove slijedom njihove kvalitete koju procjenjuje znanstvena, kulturna ili neka druga relevantna zajednica, odnosno stručnjaci, brižno i sustavno pratiti potrebe i zahtjeve korisnika za određenim naslovom novina, osigurati optimalnu dostupnost što većem broju naslova novina u skladu s potrebama korisnika te osigurati brz i jednostavan pristup zainteresiranima, a osoblju jednostavno rukovanje građom osmišljavajući pri tom svrsishodne modele organizacije rada s tom specifičnom vrstom građe tj. takve modele koji će zadovoljavati kriterije efikasnosti, ekonomičnosti te dinamičnosti i razvojne orijentiranosti.

Izgradnja zbirke novina, kao i cjelokupne knjižnične zbirke, pa tako i zbirki novina u muzejima i arhivima, izuzetno je važan posao u poslovanju ovih ustanova, a jedan od najvažnijih momenata u izgradnji zbirke jest njegova selekcija koja, iako je podložna osobnim procjenama osobe koja je obavlja, neizbježno mora biti zasnovana na teoretskim spoznajama knjižnične, muzeološke i arhivske znanosti, znanstveno-istraživačkim metodama te iskustvu drugih zemalja. Kao i sve druge vrste građe tako novine moraju zadovoljiti određene kriterije – važnost sadržaja, ugled autora i izdavača, format i posebni dodaci, specifičnosti uvjetovane prirodom novina kao posebne vrste građe (novine se pojavljuju u određenim vremenskim intervalima, kraj njihova izlaženja nije moguće predvidjeti, za nabavu novina uvijek se odlučuje na duži vremenski period, troškovi nabave nikada se ne mogu u potpunosti predvidjeti) te specifičnosti uvjetovane novim elektroničkim okruženjem (tehnička pitanja vezana uz korištenje, dostupnost, arhiviranje te pitanja autorskog prava).

Vezano uz obradbu novina nužno je unaprijed utvrditi neke elemente: hoće li se i do koje razine novine u knjižnicama, muzejima i arhivima obađivati tj. hoće li se uopće evidentirati, hoće li se vršiti kontrola pristizanja, formalna obradba, sadržajna obradba i analitička obradba; koja će biti dubina obradbe pojedinih vrsta novina, koja metoda će se koristiti pri obradbi novina te na koji način će se bilježiti navod o fondu.

Pomjene do kojih je došlo uvođenjem informacijske tehnologije u obradbu novina ne samo da podrazumjeva promjenu medija na kojem se podaci pohranjuju nego je došlo i do promjene strukture i organizacije bibliografsko-kataložnog zapisa koji postaje modularno oblikovan omogućuje opis različitih bibliografskih veza: unutar zapisa,

između zapisa bibliografsko-kataložne baze i normativne datoteke, između zapisa u bibliografskim, imenskim normativnim, klasifikacijskim normativnim datotekama, datotekama s podacima o fondu, između datoteka s različitim vrstama podataka (tekst, slika, zvuk, video) unutar baze podataka, između bibliografskog opisa opisa udaljene elektroničke građe na internetu preko URL-a.

Vezano uz čuvanje i zaštitu novina knjižnice, muzeji i arhivi će se u budućnosti sve više suočavati s problemima zaštite i čuvanja elektroničkih novina (dugotrajnost elektroničkih medija na kojima su novine pohranjene, odgovarajuće uvjete pohrane koje je za te medije potrebno osigurati, zastarjevanje tehnike, skupoću digitalnih spremišta te pitanja sigurnosti i standardizacije podataka pohranjenih na elektroničkom mediju) bez obzira nastajali oni originalno na elektroničkom mediju ili pak preformatiranjem papirnih ili mikrofilmskih oblika u elektroničke, ali će se i još duži vremenski period baviti čuvanjem i zaštitom novina na papirnom mediju i s obzirom na svoje funkcije, materijalne mogućnosti te sadržajnu vrijednost i traženost pojedinih novina vršiti selekciju naslova novina koje će trajno zaštićivati te odabirati najprikladnije načine na koje će zaštitu obavljati.

Iako se danas u svijetu proizvodi sve više elektroničkih novina prevladava mišljenje da elektroničke novine neće u potpunosti moći zamijeniti papirne novine te da će se knjižnice, muzeji i arhivi još dugo baviti pitanjima vezanim uz dostupnost papirnim zbirka novina (posuđivati ih ili ne, kako ih i gdje smjestiti, na koji način formirati zbirke). Također će morati uvažavati postojanje elektroničkih novina te osmišljavati i osiguravati pristupne sisteme tim vrstama publikacija.

Inozemni i domaći projekti o kojima smo govorili u našem radu otvorili su mnoga pitanja vezana uz rad s novinskim zbirka, sakupljena su dragocjena iskustva i dani mnogi odgovori. Usprkos činjenici da su se ovi projekti odvijali u različitim sredinama, u različitom društvenom i informacijskom okruženju, možemo uočiti određene konstante vezane uz postupke i procedure bibliografsko-kataložne registracije, zaštite i čuvanja te osiguravanja dostupnosti i korištenje novinskih zbirki. Istaknuta je važnost provođenja sustavnih istraživanja novinskih zbirki bez obzira na kojem mediju su pohranjene, ukazano je na neophodnost utvrđivanja preciznih kriteriji selekcije novinskih naslova koji će biti mikrofilmirani, digitalizirani ili pohranjeni u web arhivima, te se nastojala osigurati bibliografsko-kataložna obradba svih inačica novina. Postavljena su pitanja i tražena adekvatna rješenja dugoročne zaštite i čuvanja papirnih, mikrofilmskih i digitalnih inačica novina. Vezano uz stare novinske naslove tražena su rješenja koja bi omogućila ne

samo čitljivost novina tj. postojanje isključivo digitalnog preslika novinske stranice, nego i mogućnosti pretraživosti starih novina prema nizu parametara, atraktivnost prikaza rezultata dobivenih pretraživanjem i mogućnosti manipuliranja istima.

Opstojnost hipoteza koje smo postavili na početku rada pokušali smo potvrditi ili oboriti provodeći istraživanje u konkretnom oruženju – u knjižnicama, muzejima i arhivima na području Slavonije i Baranje.

Rezultati istraživanja provedenog u knjižnicama, muzejima i arhivima Slavonije i Baranje, a vezano uz organizaciju i upravljanje novinskim zbirkama pokazali su da je: u 19. i 20. stoljeću, zaključno s 1945. godinom, na području regije Slavonija i Baranja izlazio znatan broj novinskih naslova (304), da Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu posjeduje znatan broj navedenih novinskih naslova - u papirnom obliku (203) i mikrofilmiranom obliku (46), te da baštinske ustanove u regiji Slavonija i Baranja, a o čijim novinskim zbirkama su podaci pribavljeni, također posjeduju u svojim fondovima novinske naslove iz navedena razdoblja, no, da je rad s ovom vrstom knjižnične građe u samim začetcima. Obradba novinske građe – inventarizacija i kataložna obrada obavlja se u samo nekoliko knjižnica, muzeja i arhiva, no, ohrabrujuća je činjenica da se radi o ustanovama koje posjeduju najveće i najbogatije zbirke novinske građe. Novinska građa je uglavnom uvezana ili uložena u zaštitne kutije te vodoravno položena na police, ali mikroklimatski uvjeti se u spremištima uglavnom ne kontroliraju i može se pretpostaviti da nisu u potpunosti zadovoljavajući. U odnosu na postojeći broj novinskih naslova restaurirano ih je vrlo malo. Knjižnice, muzeji i arhivi na području Slavonije i Baranje uglavnom ne provode preformatiranje svoje građe. Tri muzejske ustanove posjeduju preformatiranu građu – mikrofilmiranu, odnosno digitaliziranu, ali vrlo mali broj naslova. U knjižnicama, muzejima i arhivima postoji potražnja za novinskom građom, u knjižnicama za novijom, a u muzejima i arhivima za starijom. No, potražnja za novinskom građom pohranjenom na mikrofilmu ili pak u digitalnom obliku je vrlo slaba.

Uzmu li se u obzir svi navedeni pokazatelji pokazuje se i potreba za provođenjem sveobuhvatnog istraživanja vezanog uz novinske zbirke pohranjene u knjižnicama, muzejima i arhivima Slavonije i Baranje čiji bi cilj bio registracija novinskih naslova te utvrđivanje u kojemu se oni nalaze. Nadalje nužnim se pokazuje intenzivirati rad na njihovoj zaštiti i čuvanju u papirnom obliku, preformatiranju u mikrofilmske i digitalizirane inačice kako bi se osigurala što veća dostupnost i korištenje sadržaja i informacija pohranjenih u njima te očuvanje novinskih zbirki kao iznimno značajna dijela kako lokalne, regionalne i nacionalne tako i svjetske kulturne baštine.

Efikasnost postupaka izgradnje, organizacije, čuvanja i zaštite te uporabe svih vrsta knjižnične građe, pa tako i novina, tj. efikasnost modela organizacije i upravljanja rada s novinskim zbirkama u okviru regionalnog knjižničkog sustava s jedne strane vezana je uz efikasnost modela organizacije i upravljanja novinama u pojedinim knjižnicama koje taj sustav čine, a s druge strane njegova efikasnost je uvjetovana modelima suradnje koje su knjižnice, koje djeluju u okviru regionalnog sustava, međusobno upostavile. Model organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u okviru regionalnog knjižničkog sustava ovisi i drugima elementima u sklopu zajedničkog regionalnog informacijskog okruženja, prvenstveno tu mislimo na muzeje i arhive. Efikasnost modela organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u okviru jedne knjižnice, muzeja i arhiva ili pak cijele regije neosporno ovisi i o načinu na koji je organiziran nacionalni knjižnični, odnosno informacijski sustav što utječe i na mogućnosti uključivanja u poslovanje s novinskim zbirkama na internacionalnoj razini, osobito u uvjetima suvremenog elektroničkog okruženja.

Cilj svakog sustava, pa tako i informacijskog, jest dostaviti pravu informaciju na pravo mjesto u pravo vrijeme i uz minimalne troškove. Informacijski sustav u principu obavlja četiri temeljne funkcije: prikupljanje podataka, obradu podataka, pohranjivanje podataka i informacija te dostavljanje podataka i informacija korisnicima. Prema načelima sustavskog pristupa organizacija informacijskog sustava treba se zasnivati na sljedećim načelima: kompleksnosti, integralnosti, dinamičnosti, interdiciplinarnosti, orijentiranosti odlučivanju te načelu otvorenosti.

Kada govorimo o pojedinim knjižnicama, muzejima i arhivima to znači da je novom elektroničkom okruženju primjereniji funkcionalan pristup organizaciji i upravljanju novinskim zbirkama nego klasičan način, u okviru pojedinih odjela. Funkcionalan pristup organizaciji i upravljanju novinskim zbirkama podrazumijeva protočnost i transparentnost svih podataka i zapisa te pristup s udaljenosti što knjižnicama, muzejima i arhivima omogućava unaprijeđivanje starih i osmišljavanje novih usluga koje pružaju korisnicima zasnovanih na novinama kao izvorim informacija.

Neki od preduvjeta koji bi trebali prethoditi osmišljavanju funkcionalna modela organizacije i upravljanja novinskim zbirkama na regionalnoj razini, tj. u okviru regionalnih knjižničkih sustava i zajedničkog informacijskog okruženja koje čine s muzejima i arhivima jesu vezani uz realizaciju određenih projekata, prvenstveno tu mislimo na osnivanje regionalne elektroničke knjižnice, rad na ostvarivanju središnje regionalne online kataložne baze za novine u sklopu koje bi se osigurala bibliografska

kontrola tj. izradba i održavanje jakih normativnih baza na regionalnom nivou, organiziranje rada regionalnog ureda za zaštitu knjižnične građe te regionalnog depozitarnog spremišta papirnih i mikrofilmskih inačica novina.

Efikan model organizacije i upravljanja novinskim zbirkama u okviru informacijskog sustava regije u uvjetima suvremenog elektroničkog okruženja i globalizacije znanja jedan je od uvjeta za uključivanje u rad s novinskim zbirkama na nacionalnoj razini. Smatamo da bi poslovi koji bi se na nacionalnoj razini obavljali vezano uz organizaciju i upravljanje novinskim zbirkama prvenstveno bili koordinativnog, nadzornog i savjetodavnog te edukacijskog karaktera.

Mišljenja smo da bi predloženi model organizacije i upravljanja novinskim zbirkama na razini pojedinih knjižnica, regionalnog knjižničkog sustava te nacionalnog knjižničkog sustava i predloženi model uspostavljanja suradnje s muzejima i arhivima u okviru zajedničkog informacijskog okruženja otvorio i brojne mogućnosti uključivanja u rad s novinskim zbirkama na internacionalnoj razini te korištenje svih prednosti, vezanih uz dostupnost informacija, standardizaciju, nabavu i međuknjižničnu razmjenu, a koje suradnja na internacionalnoj razini pruža.

Očekujemo da će model organizacije i upravljanja novinskim zbirkama koji smo prikazali u našem radu pridonijeti novim pristupima u promišljanju mogućnosti suradnje među knjižnicama, muzejima i arhivima, a koji djeluju u okviru regionalnog informacijskog sustava, te da će ova suradnja doprinijeti kvalitetnijem i sustavnijem radu kako vezano uz zaštitu i čuvanje novinske građe tako i uz osiguranje dostupnosti i korištenje novinske građe.

10 LITERATURA

Allen, E. W. International Origins of the Newspaper. // *Journalism Quarterly*. 7, 4(1930), str. 308-319.

American Library Association, Presidential Committee on International Literacy : Final Report. 1989. URL:<http://www.ala.org/ala/acrl/acrlpubs/whitepapers/presidential.htm>. (29.08.2008.)

Anić, V. Veliki rječnik hrvatskoga jezika. Zagreb : Novi Liber, 1991.

Aparac – Gazivoda, T. Sveučilišni bibliotečni sustavi u teoriji i praksi. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 33, 1-4(1990), str. 43-52.

Aparac – Jelušić, T. Digitalna baština u nacionalnim programima zaštite baštine. 2006. URL: http://dzs.ffzg.hr/text/aparac_19972.htm. (02.06.2008.)

Bačić, S. Vinkovačke periodičke publikacije. // *Godišnjak pododbora Matice Hrvatske u Vinkovcima*. 6 (1968), str. 21-69.

Bains, S. Electronic news: past, present and future. // *New library world*. 97, 2(1996), str. 4-12.

Batorović, M. Listajmo iločke novine. // "Iteks" : informativni list radne zajednice industrija trikotaže – Ilok. 7, 66(1974)

Bennett, L. W. News : the Politics of Illusion. London : Longman, 1988.

Berger, S. Newspapers in the Digital World. 2003. URL : http://www.compukiss.com/populartopics/research_infohtm/NewspapersintheDigitalWorld.com (29.01.2008.)

Bergstein, A. ; S. Kapustić. Mikrografija. Samobor : Zagreb, radna organizacija za grafičku djelatnost, 1989.

Bešker, I. Novinar suočen s računalom. // Medijska istraživanja. 3, 1-2(1997), str. 157-170.

Black, J. ; B. Jennings. Introduction to Media Communication. Chicago : Brown & Benchmark, 1995.

Blažanović, S. Novine broskog Posavlja. Slavonski Brod : Organizacijski odbor izložbe "Brodске novine i tiskare", 1984.

Blažević, D. Katalogizacija stranih serijskih publikacija u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 35, 3-4(1992), str. 27-50.

Bloss, M. E. Serial holding statements at the summary level. London : IFLA, 1985. (The IFLA International Programme for UBC. Occasional papers ; no.11)

Boesendorfer, J. Povijest tipografije u Osijeku. // Građa za povijest književnosti hrvatske. XIV (1939)

Book selection / Francis K. W. Drury. Chicago : American Library Association, 1930.

Bostwick, A. E. The American Public Library. New York ; London : Appleton, 1929.

Bourke, T. The microfilming of newspapers : an overview. // Microfilming Review 15, 3(1986), str. 154-157.

Boyce, G. ; J. Curran ; P. Wingate. Newspaper History : from the 17th Century to the Present Day. Beverly Hills, CA : Sage, 1978.

Bremer-Laamanen, M. Connecting to the past – newspapers digitisation in Nordic Countries. 2005. URL:<http://209.85.135.104/search?q=cache:mt7j74->

ipekJ:www.ifla.org/IV/ifla71/papers/019e-Bremer-Laamanen.pdf+The+Nordic+Digital+Newspaper+Library+-+Majlis+Bremer-Laamanen&hl=hr&ct=clnk&cd=1&gl=hr (28.01.2008.)

Brichford, M. ; W. Maher. Archival issues in network electronic publishing. // Library Trends. 43, 4(1995), str. 701-713.

Buckland, M. Preoblikovanje knjižičnih službi i usluga program. Lokve : Naklada Benja ; Rijeka : Gradska knjižnica Rijeka. 2000.

Buzina, T. Broj novinskih naslova u DAMP-u. Privatna poruka (13.06.2008.)

Buzina, T. Digitalni arhiv mrežnih publikacija : način prikupljanja i kriteriji odabira građe. // 8. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji / uredila Tinka Katić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2005. Str. 54-60.

Byrum, J. D. Izazovi elektroničke građe : postojeće stanje i neriješena pitanja. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 46, 1/2(2003), str. 1-14.

Chouten, D. Metamorfoze, the National Preservation Programme for Libraries in the Netherlands : Results and Perspectives. // Liber Quarterly. 11(2001), str. 410-420.

Clark, C. E. The Public Prints : The Newspaper in Anglo-American Culture, 1665-1740. New York : Oxford University Press, 1994.

Copeland, D. A. Colonial American Newspaper : Character and Content. Newark: University of Delaware Press, 1979.

Cunnea, P. Web arhiviranje u Škotskoj i Velikoj Britaniji : stižu li problemi. // 10. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji / uredile Ivana Marinković Zenić i Mirna Willer. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007. Str. 27-40.

Davidson, D. E. The Periodicals Collection. London : Deutsch, 1978.

Časopisi. // Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda. 3. izd. Zagreb : Jugoslavenski leksografski zavod, 1977-1985. Sv. 1. 1977.

Dadić, V. Program zaštite starih hrvatskih novina. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 1981, br.1/4, str. 53-59.

Deegan, M. Digitizing Historic Newspapers : Progress and Prospects. // RLG Diginews. The Web version (2002), 4. URL:<http://www.rlg.org/preserv/diginews/diginews6-4.html#feature2>. (29.01.2008.)

Diaz N. J. Digital Publishing: Electronic Books, Journals and Newspapers on the Internet. 1999. URL : <http://www.ehu.es/diaz-noci/Conf/C18.pdf> (01.02.2008.)

Delsey, T. Preispitivanje konvencionalnih paradigmi za opis dokumenata. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 46, 1/2(2003), str. 32-43.

Dorn, A. Prilozi bibliografiji knjiga, novina i časopisa štampanih u Vukovaru 1867 – 1941. Vukovar : Grafičko poduzeće «Proleter», 1967.

Dunsire, G. Zajedničko informacijsko okruženje : pojava novog koncepta. // 9. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji / uredila Mirna Willer i Ivana Zenić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2006. Str. 1-8.

Elezović, S. Povijesni razvoj komuniciranja: vrste i oblici kroz stoljeća. Samobor: A.G. Matoš, 1992.

Faletar – Tanacković, S. Mogućnosti suradnje baštinskih ustanova – odabrani europski projekti. // Izazovi pisane baštine: zbornik radova u povodu 75. obljetnice života Aleksandra Stipčevića / urednik Tatjana Aparac-Jelušić. Osijek: Filozofski fakultet, 2005.

Firinger, K. Jedan pokušaj izdavanja novina u Osijeku. // Historijski zbornik. 5, 1-2(1952), str. 190-192.

Firinger, K. Ponovo spriječen pokušaj izdavanja novina u Osijeku. // Historijski zbornik. 7, 1-4(1954), str. 226-227.

Frank, J. The Beginnings of the English Newspapers, 1620-1660. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1961.

Friedlander, A. The National Digital Information Infrastructure Preservation Program. // D-Lib Magazine. The Web version (2000), April. URL : <http://www.dlib.org/dlib/april02/friedlander/04friedlander.html>. (12.07.2008.)

Fruk, M. Njemačko novinstvo u Osijeku. // Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice. 1997. str. 29-34.

Fruk, M. Novinska tematika u CROATIJI (1839. – 1842). // Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice. 2003. str. 343-348.

Fruk, M. Počeci njemačkog novinstva u Osijeku. // Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice. 1998. str. 79-83.

Grakalić, M. Stoljeće požeškog novinstva. Požeški zbornik. 1 (1961), str. 271-274.

Groth, O. Die Zeitung – Ein System des Zeitungskunde (Journalistik). Mannheim : J. Beinsheimer, 1928-1930.

Haines, H. E. Living with Books : The Art of Book Selection. Columbia U.P.;Oxford U.P, 1950.

Hamilton, G. Satisfying researchers needs for access to newspapers: and there new solutions to an old problem? // Newspapers in international librarianship : papers presented by the Newspapers Section at IFLA general conferences / edited by Hartmut Walravens and Edmund King. Muenchen : K. G. Saur, 2003. Str. 47-50.

Harison, T. ; T. D. Stephen. The electronic journal as the hearth of an online scholarly community. // Libary Trends. 43, 4(1995), str. 592-608.

Harris, M. ; A. Lee. The Press in English Society from the Seventeenth to Nineteenth Centuries. Rutherford, NJ : Fairleigh Dickinson University Press, 1986.

Heintze, I. Shelving the periodicals. Lund : Biblioteksjanst, 1966.

Horvat, A. Knjižnice između zakonskih popisa i vlastite inicijative. // 4. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji / uredile Mirna Willer i Tinka Katić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2002. Str. 23-30.

Horvat, A. Slobodan pristup informacijama. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 43, 3(2000), str. XXIII-XXVIII.

Horvat, J. Povijest novinstva Hrvatske 1771. - 1962. Zagreb : Stvarnost, 1962.

Hutchins, M. Introduction to Reference Work. Chicago : American Library Association, 1944.

ISBD(CR): međunarodni standardni bibliografski opis serijskih publikacija i druge neomeđene građe. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2005.

IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom / sastavio i uredio Edward P. Adcock u suradnji s Marie-Theresom Varlamoff i Virginijom Kremp ; [prevela s engleskoga Koraljka Golub ; uredila Tatjana Mušnjak]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003.

Inglis, F. Teorija medija. Zagreb : Barbat ; AGM, 1997.

Izložba Periodika u Vukovaru 1868-1984 / [autori izložbe Marija Brkić, Ivanka Manojlović, Antonija Kukuljica]. Vukovar : Narodna biblioteka, 1984.

Jareb, Mario. Njemačko novinstvo i periodika u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Godišnjak njemačke narodnosne zajednice. 2000, str.139-172.

Jones, A. The Importance of "Yesterday's News": Opportunities & Challenges in Newspaper Digitization. URL:

<http://dlxs.richmond.edu/d/ddr/docs/papers/yesterdaysnews.pdf>. (06.06.2008.)

Kultura. // Filozofijski rječnik. 2. izd. Zagreb : Nakladni zavod Matice Hrvatske Zagreb, 1984. Str. 183.

Kunczik, M. ; A. Zipfel. Uvod u publicističku znanost i komunikologiju. Zagreb : Friedrich Ebert Stiftung. 1998.

King, E. Digitisation of newspapers at the British Library. 2005. URL :

<http://74.125.39.104/search?q=cache:->

[KX3i48V6BEJ:www.bl.uk/aboutus/acrossuk/worknat/full/newsplanarticle.pdf](http://www.bl.uk/aboutus/acrossuk/worknat/full/newsplanarticle.pdf)+King,+E.+Digitisation+of+newspapers+at+the+British+Library&hl=hr&ct=clnk&cd=4&gl=hr (28.01.2008.)

Kolar-Dimitrijević, M. Osječki list "Schulungsblaetter" ili savjeti slavonskim Njemcima kako da se brinu o sebi, djeci i mladeži 1942. do 1944. // Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice. 2003. str. 315-331.

Lauder, J. E. Partnerships in preservation: the experience of the Newsplan 2000 Project. 2002. URL : <http://www.ifla.org/IV/ifla68/papers/057-127e.pdf> (1.11.2008.)

Lancaster, F.W. The evolution of electronic publishing. // Library Trends 43, 4 (1995), str. 518-527.

Lapham, C. The Evolution of the Newspapers of the Future. // CMC Magazine. The Web version (1995), 1. URL:<http://www.ibiblio.org/cmc/mag/1995/jul/lapham.html> (01.02.2008.)

Lipovčan, S. Mediji – druga zbilja? : rasprave, ogledi i interpretacije. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2006.

Lovrić, B. Dnevne novine na hrvatskom tržištu : danas – sutra. // *Medijska istraživanja*. 6, (2001<i.e.2002>), str. 111-116.

Macan, I. Narod i njegova kulturna baština: filozofsko-antropološko razmišljanje. // *Gazophylacium* 1, 1/2(1993), 1-2, str. 1-3.

Malbaša, Marija. Bibliografija osječkih izdanja u vremenu od 1919. do 1940. godine. // *Osječki zbornik*. 7(1962), str. 279-350.

Malbaša, M. Povijest tiskarstva u Slavoniji. Zagreb, 1978.

Malbaša, Marija. Osječki bibliofil i bibliograf Oskar Friml – Antunović. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. 18, 1-2(1972), str. 49-56.

Malović, Stjepan. *Novine*. Zagreb: Sveučilišna knjižara, 2004.

Malović, Stjepan. Veliki plutaju, mali putuju – hrvatska novinska scena. // *Medijska istraživanja*, 1, 2(1995), str. 183- 193.

Maroević, I. Nacionalno određenje kulturne baštine. // *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 26/27 (2000/2001), str. 7-11.

Marković, M. *Brod i okolica*. Vinkovci: Privlačica, 1998.

Martin, S. E. *Newspaper History Traditions*. // *The function of newspapers in society : a global perspective / edited by Shannon E. Martin, David A. Copeland*. Westport, Conn. ; London : Praeger, 2003. Str. 1-11.

McGarry, D. ISBD(CR) i ISBD(CM) : problemi katalogizacije neomeđene i kartografske elektroničke građe. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. 46, 1/2(2003), str. 60-68.

Meler, M. *Promocija*. Osijek : Ekonomski fakultet, 1997.

Microfilming for Digitisation and Optical Character Recognition : Supplement to Guidelines. 2002. URL:<http://www.ifla.org/VII/s39/broch/microfilming.htm>. (1.11.2008.)

Može, S. Strategija marketinga i marketinški programi narodnih knjižnica. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 35, 3-4 (1992), str. 51-70.

Nakiganda, M. Strategies for Increased Access to Older Newspapers: the experience of Makerere University Africana. 2007. URL: <http://www.ifla.org/IV/ifla73/papers/103-Nakiganda-en.pdf> (30.05.2008)

Nebesny, T.; Švob, M. Izgradnja knjižne zbirke u narodnim knjižnicama. // Slobodan pristup informacijama u službi kulturnog razvitka : zbornik radova. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2002. Str. 56-75.

Nedić, M. Tiskarstvo u Slavonskom Brodu. Slavonski Brod : Plamen, 1984.

Novak, B. Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću. Zagreb : Golden marketing - Tehnička knjiga : Press data, medijska agencija HND-a, 2005.

Novine. // Hrvatski leksikon. Zagreb : Naklada Leksikon ; Leksikografski zavod «Miroslav Krleža», 1996 – 1997, Sv. 2. 1997.

Obrazovanje za ljudska prava i demokraciju : zbirka međunarodnih i domaćih dokumenata. Zagreb : Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO, 2001.

Osborne, D. Serial Publications : Their Place and Treatment in Libraries. Chicago : American Library Association, 1980.

Pavić, K. Đakovačke novine prije prvog svjetskog rata. // Đakovački vezovi, 1975. str. 10-11.

Policinski, G. Role of newspapers in U.S. society: a nation talking to itself. 2003. URL : <http://www.firstamendmentcenter.org/analysis.aspx?id=12047> (30.01.2008.)

Popkin, J. D. Revolution in Print: The Press in France, 1775-1800. Berkeley : University of California Press, 1989.

Povijest osječkih novina : 1848. 1945. : / Marina Vinaj ; <fotografija Marin Topić ; prijevod <sažetaka> Jasenka Denin, Natalija Rikanović>. Osijek : Muzej Slavonije, 1998.

Požar, P. Leksikon povijesti novinarstva i publicistike. Split : P. Požar, 2001.

Prelog, N. Novo novinarstvo. Medijska istraživanja. // 3, 1-2(1997), str. 85-92

Rem, V. Povijesni put vinkovačkog novinstva. // Književna revija, 42, 1-2 (2002), str. 249 - 259.

Rem, V. Zavičaj kao sudbina. Slavonski Brod : Riječ, 2003.

Report on the work of the Core Programme for Universal Availability of Publications and the Office for International Lending 1979 – 2002.

URL:<http://www.ifla.org/VI/2/uap.htm#Report> (12.09.2008.)

Salihović, S. Iločke novine. // Godišnjak ogranka Matice Hrvatske u Vinkovcima. 5(1966/1967), str. 310-316.

Sapunar, M. Osnove znanosti o novinarstvu. Zagreb : Naprijed, 2000.

Salmon, L. M. The newspaper and the Historian. New York : Octagon, 1976.

Sečić, D. Novinske zbirke u knjižnicama : njihova dostupnost i zaštita. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 35, 3-4(1992), str. 15-25.

Sinikara, K. Edukacija korisnika u finskim sveučilišnim knjižnicama. // Edukacija korisnika i knjižničnog osoblja : 5. dani specijalnog knjižničarstva Hrvatske / glavna urednica Rajka Gjurković-Govorčin. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004. Str. 14.

Srića, V. Informatički inženjering i menadžment. Zagreb : Društvo za razvoj informacijske pismenosti, 1991.

Stoker, D. Should Newspapers Preservation be a Lottery? // Journal of librarianship and information science. 31, 3(1999), str. 131-134.

Stojanovski, J. ; A. Slavić. Izobrazba korisnika : mogućnost opstanka knjižnica? // Knjižničarstvo. 2, 2(1998), str. 5-17.

Szilvassy, J. Basic Serial Management Handbook. Muenchen : K.G.Saur, 1996.

Šiber, I. Politički marketing. Zagreb : Politička kultura, 2003.

Švagelj, D. «Krajišnik» prvi vinkovački tjednik. // Revija. 3, 2(1963), str. 88-92.

Švoger, V. Sudslawische Zeitung – hrvatske novine na njemačkom jeziku. // Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice. 2003, str. 349 - 360.

Šiber, I. Politički marketing. Zagreb : Politička kultura, 2003.

Tomac, I. Neki podaci o broskoj lokalnoj štampi između 1894. i 1941. // Slavonski narodni kalendar čiče Grge Grgina, 1972. str. 117.

Vinaj, M. Bibliografija osječkih novina 1848. – 1941. // Knjižničarstvo. Mrežna inačica (2003), 1-2. URL:http://www.dksb.hr/knjiznicarstvo/materijali/03_1-2_Vinaj_7.pdf (8.11.2008.)

Vinaj, M. Branislav – prve osječke novine na hrvatskom jeziku. // Osječki zbornik. 22-23(1997), str. 245-255.

Vinaj, M. Hemeroteca Muzeja Slavonije. // Informatica museologica. 29, 1-2(1998), str. 62-68.

Vinaj, Marina. Novine na njemačkom jeziku tiskane u Osijeku do početka Drugog svjetskog rata. // Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice. (2002), str. 171-177.

Vinaj, M. Osječki šaljivo-satirički listovi u Zbirci novina Muzeja Slavonije. // Osječki zbornik. 26 (2002), str. 215 – 225.

Yocum, P. B. Libraries and the electronic journal in science. // IFLA Journal. 22,3(1996), str.181-183.

Watson, J. ; A. Hill. Dictionary of Media and Communication Studies. London: Arnold, 2000.

Willer, M. Formati i kataložna pravila : katalogiziranje elektroničke građe. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 43, 1-2(2000), str. 9-22.

Wiggins, B. Program for Cooperative Cataloging: A Vision and Direction. 2008.
URL:<http://www.loc.gov/catdir/pcc/poco/VisionStatementWiggins.html>.
(29.01.2008.)

ZAKONI, MANIFESTI, STANDARDI, PREPORUKE

Commission Recommendation on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation. 2006. URL:http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/cf/itemdetail.cfm?item_id=2782. (12.09.2008.)

Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage URL:
<http://whc.unesco.org/archive/convtext.htm>. (12.09.2008.)

Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict. UN Documents Cooperation Circles, Gathering a Body of Global Agreements.
URL:<http://www.un-documents.net/cpcpeac.htm>. (29.10.2006.)

Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property. URL:http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13039&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html. (12.09.2008.)

Guidelines for Newspaper Preservation Microfilming. 1996. URL:
<http://www.ifla.org/VII/s39/broch/pr49-e.pdf>. (1.11.2008.)

Guidelines on library legislation and policy in Europe. // Library legislation in Europe :
discussion papers and country reports / edited by Christiane Bohrer. Bad Honnef :
Bock+Herchen, 2000. Str. 27-34. ili:
URL:<http://culture.coe.fr/books/eng/ecubook/20r.3.htm>. (12.09.2008.)

HRN ISO 3297. Informacije i dokumentacija - Međunarodni standardni broj serijske
publikacije (ISSN). Zagreb : Državni zavod za normizaciju i mjeriteljstvo, 2004.

HRN ISO 10324. Informacije i dokumentacija - navod o fondu : sažeti opis. Zagreb :
Državni zavod za normizaciju i mjeriteljstvo, 2001.

Hrvatski standardi za specijalne knjižnice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 35, 3-4(1992).
str. 258-279.

Konvencija o načinima zabrane i sprječavanja ilegalnog uvoza, izvoza i prijenosa
vlasništva nad kulturnim dobrima. // Narodne novine, Međunarodni ugovori. 12(1993) ili
URL:<http://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/328833.html>. (7.11.2008.)

Konvencija o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba i Protokol u vezi sa
zabranom izvoza kulturnih dobara s okupiranih teritorija. // Narodne novine,
Međunarodni ugovori. 12(1993) ili URL:<http://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/328833.html>. (7.11.2008.)

Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine. // Narodne novine, Međunarodni
ugovori. 12(1993) ili URL:<http://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/328833.html>.
(7.11.2008.)

Pravilnik o registru kulturnih dobara Republike Hrvatske. // Narodne novine. 37(2001) ili
URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/232236.html>. (23.11.2008.)

Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. // Narodne novine. 52(2005) ili URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/288524.html>. (23.11.2008.)

Regulations for the Execution of the Convention for the Protection of Cultural Property in event of Armed Conflict. UN Documents Cooperation Circles, Gathering a Body of Global Agreements. URL: <http://www.un-documents.net/cpcpeac.htm>. (29.10.2008.)

Standard za školske knjižnice. // Narodne novine. 34(2000) ili URL: <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2000/0698.htm>. (15.08.2008.)

Standardi za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 43, 3(2000), str. 163-188. ili Narodne novine. 58(1999) ili URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/270810.html>. (15.08.2008.)

Standardi za visokoškolske knjižnice u Republici Hrvatskoj. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 33, 1-4(1990), 201-210.

UNESCOv Manifest za narodne knjižnice 1994. URL: http://dzs.ffzg.hr/text/UNESCOv_manifest_za_narodne_knjiznice.htm. (18.08.2008.)

UNESCOv Manifest za školske knjižnice. 2006. URL: <http://dzs.ffzg.hr/text/unesco.pdf>. (18.08.2008.)

Ustav Republike Hrvatske : pročišćeni tekst. Zagreb : Noi informator, 2003.

Zakon o knjižnicama. // Narodne novine. 105(1997) ili URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/267274.html> (7.11.2008.)

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o knjižnicama. // Narodne novine. 104(2000) ili URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/274061.html>. (7.11.2008.)

Zakon o potvrđivanju Okvirne konvencije Vijeća Europe o vrijednosti kulturne baštine za društvo. // Narodne novine, Međunarodni ugovori. 5(2007) ili URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/328922.html> (7.11.2008.)

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. // Narodne novine. 69(1999) ili
URL:<http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/271022.html>. (23.11.2008.)

MREŽNE STRANICE:

Adresar narodnih knjižnica u Republici Hrvatskoj.

URL:<http://www.google.hr/search?hl=hr&q=Adresar+narodnih+knji%C5%BEnica+u+Republici+Hrvatskoj&btnG=Google+pretra%C5%BEivanje&meta=>. (12.09.2008.)

American Memory. URL:<http://memory.loc.gov/ammem/index.html>. (18.09.2008.)

Australian Newspaper Digitisation Program. URL:<http://www.nla.gov.au/ndp/>.
(18.09.2008.)

Australian Newspaper Plan. URL:

<http://209.85.135.104/search?q=cache:KgwMHQt3dEsJ:www.nla.gov.au/anplan/about/preserve.html+newspaper+preservation&hl=hr&ct=clnk&cd=20&gl=hr>. (18.09.2008.)

Australian Periodical Publications 1840-1845. URL:<http://www.nla.gov.au/ferg/>.
(12.09.2008.)

Brooklyn Daily Eagle Online. URL:<http://www.brooklynpubliclibrary.org/eagle/index.htm>.
(12.09.2008.)

Chronicling America: Historic American Newspapers. URL:
<http://www.loc.gov/chroniclingamerica/>. (18.09.2008.)

Council of Europe. URL:[http:// www.coe.int](http://www.coe.int). (12.09.2008.)

Culturnet.hr: web portal hrvatske kulture. URL:<http://www.culturenet.hr/v1/hrvatski/>.
(12.09.2008.)

Digitalni arhiv hrvatskih mrežnih publikacija. URL:<http://damp.nsk.hr>.
(05.02.2008.)

Depot van Nederlandse Elektronische Publicaties. URL:
<http://www.kb.nl/nieuws/1994/dnep94.html>. (18.09.2008.)

DialogWeb. URL:<http://www.dialogweb.com/servlet/logon?Mode=1>. (12.09.2008.)

Digitization within Metamorfoze: War & Revolution.
URL:<http://www.kb.nl/bst/jaar/kb2002/t2-en.html>. (18.09.2008.)

European Commission. URL:http://ec.europa.eu/index_en.htm. (12.09.2008.)

European Digital Library Project. URL:<http://www.edlproject.eu/>. (12.09.2008.)

European Register Of Microform and digital Masters. URL:<http://www.eromm.org/>.
(18.09.2008.)

FT Profile international business library. URL:<http://www.iol.ie/~jclancy/index.html>.
(12.09.2008.)

Glas Slavonije. URL:<http://www.glas-slavonije.hr/>. (31.01.2008.)

Global Newspaper Program. URL:<http://www.crl.edu/content.asp?l1=3&l2=15&l3=28>.
(18.09.2008.)

Gradska knjižnica Franjo Marković Križevci : O hemerotecii. URL:
<http://www.skpu.hr/ino.phtml?hashID=9ec5a3c1c663d3960b8cc39216c8e18e>.
(18.09.2008.)

Hrvatska kulturna baština : Digitalizirane novine Glas Podravine. URL:
http://www.kultura.hr/hr/zbirke/digitalizirane_novine_glas_podravine. (18.09.2008.)

Hrvatska kulturna baština : Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe. URL:http://www.kultura.hr/hr/o_nama/nacionalni_program_digitalizacije. (18.09.2008.)

Hrvatsko knjižničarsko društvo. Komisija za zaštitu knjižnične građe. URL:http://www.hkdrustvo.hr/hr/strucna_tijela/26/. (29.09.2008.)

Hrvatsko slovo URL:<http://www.hkz.hr/Hslovo.htm>. (31.01.2008.)

ICON: International Coalition on Newspapers. URL:<http://icon.crl.edu/participants.htm>. (18.09.2008.)

IFLA Newspaper Section. URL:<http://www.ifla.org/VII/s39/index.htm>. (18.09.2008.)

Karlovački tjednik. URL:<http://www.karlovacki-tjednik.hr/>. (31.01.2008.)

LexisNexis. URL:<http://w3.nexis.com/new/home/home.do?rand=0.7977268453350548>. (12.09.2008.)

Nacional. URL:<http://www.nacional.hr/>. (31.01.2008.)

National Digital Newspaper Program. URL:<http://www.neh.gov/projects/ndnp.html>. (18.09.2008.)

Niupepa: Maori Newspapers. URL:<http://nzdl.sadl.uleth.ca/cgi-bin/library?a=p&p=about&c=niupepa&l=mi&nw=utf-8>. (12.09.2008.)

Nordic Web Archive. URL:<http://nwa.nb.no/>. (18.09.2008.)

Novi list. URL:<http://www.novilist.hr/>. (31.01.2008.)

Registar arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske. URL:<https://arhinet.arhiv.hr/Public/Registar.aspx>. (12.09.2008.)

Registar muzeja, galerija i zbirki u Republici Hrvatskoj. URL:
<http://www.mdc.hr/main.aspx?id=400>. (12.09.2008.)

Roaring Twenties. URL:<http://www.kb.nl/hrd/digitalisering/archief/roaringtwenties-en.html>.
(18.09.2008.)

Slobodna Dalmacija. URL:<http://www.slobodnadalmacija.com/20080130/index.asp>.
(31.01.2008.)

Stars and Stripes. URL:<http://memory.loc.gov/ammem/sgphtml/sashtml/sp.html>.
(12.09.2008.)

Sustav znanstvenih informacija (SZI) - Hrvatske knjižnice na Webu.
URL:<http://knjiznica.irb.hr/hrv/crolibs.html>. (12.09.2008.)

UK Web Archiving Consortium. URL:<http://www.webarchive.org.uk/>. (18.09.2008.)

United States Newspaper Program. URL:<http://www.neh.gov/projects/usnp.html>.
(18.09.2008.)

UNESCO. URL:http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=29008&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html. (12.09.2008.)

Večernji list. URL:<http://www.vecernji.hr/home/index.do>. (31.01.2008.)

Vijenac. URL:<http://wap.macedonia.org/vijenac/>. (31.01.2008.)

Vjesnik. URL:<http://www.vjesnik.hr/html> (31.01.2008.)

11 PRILOZI

Prilog br. 1: Popis ustanova kojima je poslan upitnik:

Beli Manastir	GRADSKA KNJIŽNICA BELI MANASTIR 31 300 BELI MANASTIR KRALJA TOMISLAVA 2 tel. 031/ 710-250, 705-150; fax. 031/ 710-259 e-mail: gradska.knjiznica.bm@os.htnet.hr
Belišće	KNJIŽNICA I ČITAONICA BELIŠĆE 31 551 BELIŠĆE RADNIČKA 14 tel. 031/ 665-103
	MUZEJ "BELIŠĆE" 31551 BELIŠĆE VIJENAC S.H. GUTMANNNA 26 tel. 031/516-215
Bošnjaci	NARODNA ČITAONICA I KNJIŽNICA BOŠNJACI 32 275 BOŠNJACI TRG FRA BERNARDINA TOME LEAKOVIČA 10 tel./fax 032/ 845-650
Čepin	CENTAR ZA KULTURU ČEPIN - KNJIŽNICA 31 431 ČEPIN KRALJA ZVONIMIRA 96 tel. 031/ 381-307 fax 031/ 382-638 e-mail: czk.cepin@os.htnet.hr
Donji Miholjac	CENTAR ZA KULTURU - KNJIŽNICA I ČITAONICA 31 540 DONJI MIHOLJAC TRG A. STARČEVIČA 22 tel./fax 031/ 631-746
Drenovci	OPĆINSKA NARODNA KNJIŽNICA BRAĆE RADIČA 2

	32254 DRENOVCI tel: 032/ 862 882
Đakovo	
	GRADSKA KNJIŽNICA I ČITAONICA ĐAKOVO 31 400 ĐAKOVO KRALJA TOMISLAVA 13 tel. 031/ 812-045
	KNJIŽNICA SAMOSTANA SV. KRIŽA 31 400 ĐAKOVO KRALJA TOMISLAVA 22 tel. 031/ 813-298; fax 031/ 811-141
	MUZEJ ĐAKOVŠTINE 31400 ĐAKOVO A. STARČEVIĆA 34 031/813-254
	SPOMEN-MUZEJ BISKUPA JOSIPA JURJA STROSSMAYERA 31400 ĐAKOVO LUKE BOTIĆA 2 031/813-698
	SREDIŠNJA BISKUPIJSKA KNJIŽNICA 31 400 ĐAKOVO PRERADOVIĆEVA 17 tel.031/ 802 121 fax 031/ 802 403 e-mail: teologija-u-djakovu@os.htnet.hr
Đurđenovac	
	HRVATSKA KNJIŽNICA I ČITAONICA ĐURĐENOVAC 31 511 ĐURĐENOVAC TRG NIKOLE ŠUBIĆA ZRINSKOG 3 tel. 034/ 601-088
Gunja	
	NARODNA KNJIŽNICA I ČITAONICA V. NAZORA 111 32260 GUNJA tel: 032/ 881-119
Ilok	
	GRADSKA KNJIŽNICA I ČITAONICA 32 236 ILOK TRG ŽRTAVA DOMOVIN. RATA 2 tel. 032/ 590 041 ravnatelj@knjiznica-ilok.hr

	MUZEJ GRADA ILOKA 32236 ILOK ŠETALIŠTE O. MLADENA BARBARIĆA 5 tel. 032/590-065, 592-872, 592-873
Koprivnica	
	KNJIŽNICA I ČITAONICA FRAN GALOVIĆ 48000 KOPRIVNICA ZRINSKI TRG 6 tel: 048/622-363 fax: 048/622-131 info@knjiznica-koprivnica.hr
	MUZEJ GRADA KOPRIVNICE 48000 KOPRIVNICA STARI MAGISTRAT – TRG DR. LEANDERA BROZOVIĆA 1 048/642-538, 642-539
Kutjevo	
	NARODNA KNJIŽNICA I ČITAONICA KUTJEVO 34 340 KUTJEVO REPUBLIKE HRVATSKE 34 tel. 034/ 255 468
Našice	
	HRVATSKA NARODNA KNJIŽNICA I ČITAONICA 31500 NAŠICE PEJAČEVIĆEV TRG 5 tel. 031/ 614 421
	ZAVIČAJNI MUZEJ NAŠICE 31500 NAŠICE PEJAČEVIĆEV TRG 5 tel 031/613-414, 615-163
Nova Gradiška	
	GRADSKA KNJIŽNICA NOVA GRADIŠKA 35400 NOVA GRADIŠKA RELKOVIĆEVA 4 tel. 035/ 330-040
	GRADSKI MUZEJ NOVA GRADIŠKA 35400 NOVA GRADIŠKA TRG KRALJA TOMISLAVA 7 tel. 035/362-205, 331-584, 331-580, 331-581, 331-583
Osijek	
	DRŽAVNI ARHIV U OSIJEKU 31000 OSIJEK

	KAMILA FIRINGERA 1 tel. 031/207-240
	GRADSKA I SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA OSIJEK 31000 osijek EUROPSKA AVENIJA 24 tel. 031/ 211-233 fax: 031/ 211 218) e-mail: gisko@knjiga.gskos.hr
	MUZEJ SLAVONIJE OSIJEK 31000 OSIJEK TRG SVETOG TROJSTVA 6 tel. 031/ 250 730
Orahovica	
	GRADSKA KNJIŽNICA ORAHOVICA 33 515 ORAHOVICA TRG PL. MIHALOVIĆA 1 tel. 033/ 673-629 e-mail: knjiznica-orahovica@po.htnet.hr
Pakrac	
	MUZEJ GRADA PAKRACA 34550 PAKRAC ULICA HRVATSKIH VELIKANA 2 tel. 034/411-113
Pitomača	
	MUZEJ PETRA PRERADOVIĆA 33405 PITOMAČA GRABROVNICA 96 tel. 033/782-840
Pleternica	
	HRVATSKA KNJIŽNICA I ČITAONICA 34 310 PLETERNICA IVANA ŠVEARA 4 tel./fax 034/ 251-045
Požega	
	GRADSKA KNJIŽNICA I ČITAONICA POŽEGA 34 300 POŽEGA A. KANIŽLIĆA 1 tel./fax 034/ 273-251 e-mail: knjiznica-pozega@po.htnet.hr
	GRADSKI MUZEJ POŽEGA 34000 POŽEGA

	MATICE HRVATSKE 1 tel. 034/312-945
Slavonski Brod	
	GRADSKA KNJIŽNICA SLAVONSKI BROD 35000 SLAVONSKI BROD TRG STJEPANA MILETIĆA 12 tel. 035/446-963 fax. 035/446-512 e-mail: gradska-knjiznica-sb@sb.t-com.hr
	DRŽAVNI ARHIV U SLAVONSKOM BRODU 35000 SLAVONSKI BROD AUGUSTA CESARCA 1 tel. 035/ 446-573
	MUZEJ BRODSKOG POSAVLJA 35000 SLAVONSKI BROD ANTE STARČEVIĆA 40 tel 035/447-415, 447-897, 446-116, 273-394
Slatina	
	ZAVIČAJNI MUZEJ SLATINA 33520 SLATINA ŠETALIŠTE JULIJA BURGERA 1 tel: 033/551-171
	GRADSKA KNJIŽNICA 33 520 SLATINA ŠETALIŠTE JULIJA BURGERA 1 tel. 033/ 551-278 e-mail: Knjiznica-slatina@email.t-com.hr
Valpovo	
	GRADSKA KNJIŽNICA VALPOVO 31 550 VALPOVO VIJENAC HRVATSKE REPUBLIKE 5 tel. 031/ 651-499; fax 031/ 650-428
	MUZEJ VALPOVŠTINE 31550 VALPOVO DVORAC NORMANN-PRANDAU 1 tel 031/ 650-639
Vinkovci	
	GRADSKA KNJIŽNICA I ČITAONICA 32 100 VINKOVCI GUNDULIĆEVA 6 tel. 032/ 332 418

fax 032/ 334-675
e-mail: knjiznica@gkvk.hr

GRADSKI MUZEJ VINKOVCI
32100 VINKOVCI
TRG BANA JOSIPA ŠOKČEVIĆA 16
Tel 032/ 332-504,332-884,331-062

Virovitica

GRADSKA KNJIŽNICA I ČITAONICA VIROVITICA
33000 VIROVITICA
TRG BANA JELAČIĆA BB
tel 033/ 721-415
fax 033/ 722-815

GRADSKI MUZEJ VIROVITICA
33000 VIROVITICA
DVORAC PEJAČEVIĆ
tel. 033/ 722-127, 722-240

Vukovar

ETNOGRAFSKA ZBIRKA RUSINA I UKRAJINACA HRVATSKE
Savez Rusina i Ukrajinaca RH
32000 VUKOVAR
ULICA MIJEČA EUROPE 93
tel. 032/428-342

GRADSKA KNJIŽNICA VUKOVAR
32 000 VUKOVAR
TRG REPUBLIKE HRVATSKE 1
tel./fax 032/ 441-267

GRADSKI MUZEJ VUKOVAR
32000 VUKOVAR
DVORAC ELTZ, ŽUPANIJSKA 2
tel. 032/ 441-270, 441-271

Županja

ZAVIČAJNI MUZEJ STJEPAN GRUBER
32270 ŽUPANJA
SAVSKA 3
tel. 032/ 837- 101

GRADSKA KNJIŽNICA
32 270 ŽUPANJA
VELIKI KRAJ 66
tel./fax 032/ 831-044
e-mail: gk-zupanja@vk.htnet.hr

Prilog br. 2: Upitnik Obradba, zaštita i čuvanje, dostupnost i korištenje novinskih zbirki u knjižnicama, muzejima i arhivima Slavonije i Baranje

OBRADBA, ZAŠTITA I ČUVANJE, DOSTUPNOST I KORIŠTENJE NOVINSKIH ZBIRKI U KNJIŽNICAMA SLAVONIJE I BARANJE - UPITNIK

UPUTE ZA POPUNJAVANJE UPITNIKA

Upitnik se sastoji iz dva dijela.

Cilj prvoga dijela upitnika jest prikupiti općenite podatke o obradbi, zaštiti i čuvanju te korištenju i osiguranju dostupnosti novinskim zbirkama u knjižnicama, muzejima i arhivima Slavonije i Baranje.

Cilj drugoga dijela upitnika jest pokušati identificirati koje novinske naslove, a čije izlaženje je završeno do 1945. godine, posjeduju knjižnice, muzeji i arhivi u Slavoniji i Baranji te utvrditi za svaki pojedini naslov na koji način se obrađuje, štiti i čuva te je li mu je osiguran pristup.

Definicija novina

Pri popunjavanju upitnika molimo vas da uvažavate prihvaćenu definiciju novina koju donosi ISBD(CR): međunarodni standardni bibliografski opis serijskih publikacija i druge neomeđene građe, a koji novine definira kao: «Serijska publikacija koja se izdaje u utvrđenim i čestim razmacima, obično dnevno, tjedno ili polutjedno i koja izvještava o tekućim zbivanjima i temama od općeg interesa.»

Do izvjesnih odstupanja može doći kod novina koje su izlazile prije 1945. godine i koje se sadržajno nalaze na razmeđi novina i časopisa. U ovom slučaju kao relevantna se uzima odrednica o tome donose li te publikacije informacije o tekućim zbivanjima i temama od općeg interesa.

Popis novina tiskanih na području Slavonije i Baranje do 1945. godine

U Prilogu br. 1 ponuđen je popis novina tiskanih na području Slavonije i Baranje do 1945. godine koji vam može poslužiti kao orijentir pri popunjavanju upitnika. Novine su raspoređene prema mjestu i kronologiji izlaženja. Svaki naslov koji je pronađen u skupnom katalogu hrvatskih knjižnica ima poveznicu s zapisom papirnoga oblika i zapisom o mikrofilmiranom obliku novina, ukoliko ovaj postoji. U slučaju da zapis nije pronađen, ponuđen je kratak opis povijesti izlaženja novina. Ovi opisi radeni su na osnovi dostupne nam literature. Poveznica sa zapisima u skupnom katalogu ili opis povijesti izlaženja novina pomoći će vam lakše identificirati radi li se o istoj publikaciji koju vi posjedujete.

Popis ustanova kojima je dostavljen upitnik

U Prilogu br. 2 nalazi se popis ustanova kojima je ovaj upitnik dostavljen.

Promjena naslova novina

Molimo vas da naslove novina u drugom dijelu upitnika navodite točno kako su oni navedeni u zaglavlju. Svaka promjena naslova novina smatra se novim naslovom (poželjno je navesti u napomeni je li novinski naslov nastavak nekog drugog naslova ili se nastavlja pod drugim naslovom).

Navođenje fonda novina

Molimo vas da fond za pojedini naslov novina u drugom dijelu upitnika navodite na sljedeći način:

- kratica za godište i broj navode se samo na početku zapisa o fondu (npr. **Jg.3:Nr.47(1870);5:15-31,33-37,79-87,89-104(1872); ...**);
- iza navedenih brojeva u određenom godištu navodi se godina u okrugloj zagradi (npr. **5:15-31,33-37,79-87,89-104(1872)**);

- pojedina godišta odvajaju se ; (npr. 5:15-31,33-37,79-87,89-104(1872);6:1-26,28-44,46-55,57-104(1872));
- neprekinuti nizovi brojeva u određenom godištu međusobno su povezani –, a međusobno su odvojeni zarezom (npr. 5:15-31,33-37,79-87,89-104(1872));
- neprekinuti niz godišta međusobno se povezuje – (npr. 38(1905)-44(1911)).

Fond: Jg.3:Nr.47(1870),5:15-31,33-37,79-87,89-104(1872);6:1-26,28-44,46-55,57-104(1873);7:1-91,94-102(1874);8:1-40,42-43,45-52(1875),12:1-28,30-32,34-59,61-93,95-98,101-103(1879);13:1-5,7,9-10,12-24,26-66,68,72-73,75-76,79-80,82,84-85,87,89-91,94-97,100-104(1880);14:1,3-5,7-9,11-12,14-26,29-44,46-55,57-62,64,67,69-82,84-86,88-91,93-104(1881);15:1-51,53-105(1882);16:1-15,17-103(1883);17(1884)-18(1885);19:1-68,70-106(1886);20(1887)-23(1890);24:1-127,129-154(1891);25:1-54, 56-154(1892);26(1893);27:1-126,128-130,132-156(1894);28(1895)-35(1902);36:1-68,70-162(1903);37:1-45,47-157(1904);38(1905)-44(1911);45:1-194,196-299(1912);46:1-294,296-299(1913);47:1-222,224,230-297(1914);48(1915);49:1-234,236-300(1916);50:1-42,44-261,263-297(1917);51:1-62,64-74,76-87,89-152,155-250,254-266,268-300(1918);52(1919)-56(1923);57:1-131,133-296(1924);58(1925)59:1-30,32-296(1926);60(1927)-62(1929)[sign.210.338]Jg.1(1932);2:129-145,147-173(1933);3(1936)[sign.85.545]1(1937)-2(1938).

Zapis za fond u skupnom katalogu hrvatskih knjižnica za osječke novine Die Drau

Ponavljanje podataka za pojedine novinske naslove

U drugome dijelu upitnika dan je obrazac za unošenje podataka o pojedinom novinskom naslovu. Molimo vas da pomoću funkcija copy – paste kopirate obrazac i unesete podatke za sljedeći novinski naslov.

Napomene

Molimo vas da u rubriku napomene na kraju prvoga i drugoga dijela upitnika unesete svoje primjedbe vezane uz opće stanje novinske zbirke ili pak pojedinog novinskog naslova izdanog do 1945. godine. Molimo vas također da nam ukažete na netočne podatke koje primjetite.

Naziv i adresa ustanove (knjižnica, arhiv, muzej ...):

Tel: ----- Fax: -----

Ime i funkcija osobe koja radi sa zbirkom novina ili osobe koja popunjava upitnik:

Tel: ----- Fax: -----

E – mail: -----

1/ NOVINE NA MIKROFILMU I CD-ROM-u

1. Posjedujete li u vašoj ustanovi novine u mikrofilmskom obliku?

da

ne

1. Posjedujete li u vašoj ustanovi novine na CD-ROM-u?

- da
- ne

2/ OBRADBA NOVINA

1. Inventarizirate li novine?

- da
- ne

2. Postoji li u vašoj ustanovi katalog novina?

- ne postoji
- postoji katalog na listićima
- postoji elektronički katalog

3. Da li je vašem elektroničkom katalogu, ukoliko ga izrađujete, omogućen pristup preko weba?

- da
- ne

4. Unosite li u katalog zapise o mikrofilmiranim novinama, ukoliko ih posjedujete?

- da
- ne

5. Unosite li u katalog podatke o digitaliziranim inačicama novina, ukoliko ih posjedujete?

- da
- ne

6. Unosite li u katalog podatke o novinama koje su dostupne na web-u?

- da
- ne

3/ ČUVANJE I ZAŠTITA NOVINA

1. Čuvaju li se novine:

- u zasebnim spremištima
- zajedno s ostalom knjižničnom građom

1. Jesu li novine:

- uvezane
- uložene u zaštitne kutije
- nisu uvezane niti uložene u zaštitne kutije

3. Nalaze li se novine:

- na policama
- na podu
- nešto drugo (molimo vas da objasnite detaljnije)

4. Jesu li novine uložene na policama:

- okomito
- vodoravno

5. Postoje li u spremištima uređaji za kontrolu i reguliranje mikroklimatskih uvjeta?

da

ne

6. **Možete li navesti kakvi su mikroklimatski uvjeti u spremištima papirnih novina (relativna vlažnost, temperatura, ...)?**

7. **Ukoliko posjedujete novine u obliku mikrofilma, molimo vas da navedete gdje su pohranjeni:**

8. **Možete li navesti kakvi su mikroklimatski uvjeti u spremištima novina na mikrofilmu (relativna vlažnost, temperatura, ...)?**

9. **Ukoliko posjedujete novine na CD ROM-u, molimo vas navedite gdje su pohranjeni:**

10. Možete li navesti kakvi su mikroklimatski uvjeti u spremištima novina na CD ROM-u (relativna vlažnost, temperatura, ...)?

Restaurirate li papirne originale novina?

- da
 ne

Molimo vas da navedete naslove novina koji su restaurirani:

1.-----
2.-----
3.-----
4.-----
5.-----

4/ PREFORMATIRANJE

1. Preformatirate li novine?

- da
 ne

2. Ako da, koji postupak koristite?

Mikrofilmiranje	☐ da	☐ ne
Digitalizacija	☐ da	☐ ne
	☐ on line	☐ CD – ROM

3. Preformatirate li novine u vašoj ustanovi?

- da
- ne

4. Koju opremu koristite za mikrofilmiranje novina?

5. Posjedujete li čitače mikrofilmova?

- da
- ne

6. Ako da, koliko?

7. Koju opremu koristite za digitaliziranje novina?

8. Ukoliko obavljate preformatiranje novinske građe čuvate li papirne originale?

- da
- ne

9. Planirate li u budućnosti preformatirati novine?

- Mikrofilmiranje da ne
Digitalizacija da ne
 on line CD – ROM

10. Posjedujete li informatičku opremu pomoću koje se mogu koristiti CD-ROM-ovi, digitalizirane ili on line novine?

- da
 ne

10. Ako da, koliko?

- da
 ne

11. Mogu li se korisnici služiti navedenom opremom?

- da
 n

5/ KORIŠTENJE NOVINA

1. Koliko korisnika dnevno i/ili godišnje zatraži novine?

2. Koji su najčešće traženi naslovi?

3. Postoji li u vašoj ustanovi potražnja za novinama starijim od 1945. godine?

- da
- ne

4. Postoji li u vašoj ustanovi potražnja za novinama na mikrofilmu?

- da
- ne

5. Postoji li u vašoj ustanovi potražnja za elektroničkim inačicama novina – digitaliziranim ili nastalim originalno u elektroničkom obliku?

- da
- ne

6/ SURADNJA

1. U slučaju organiziranja zajedničkog rada baštinskih ustanova pri obradbi, zaštiti i čuvanju te osiguranju pristupa novinskim zbirkama biste li bili voljni uključiti se?

- da
- ne

Napomena:
